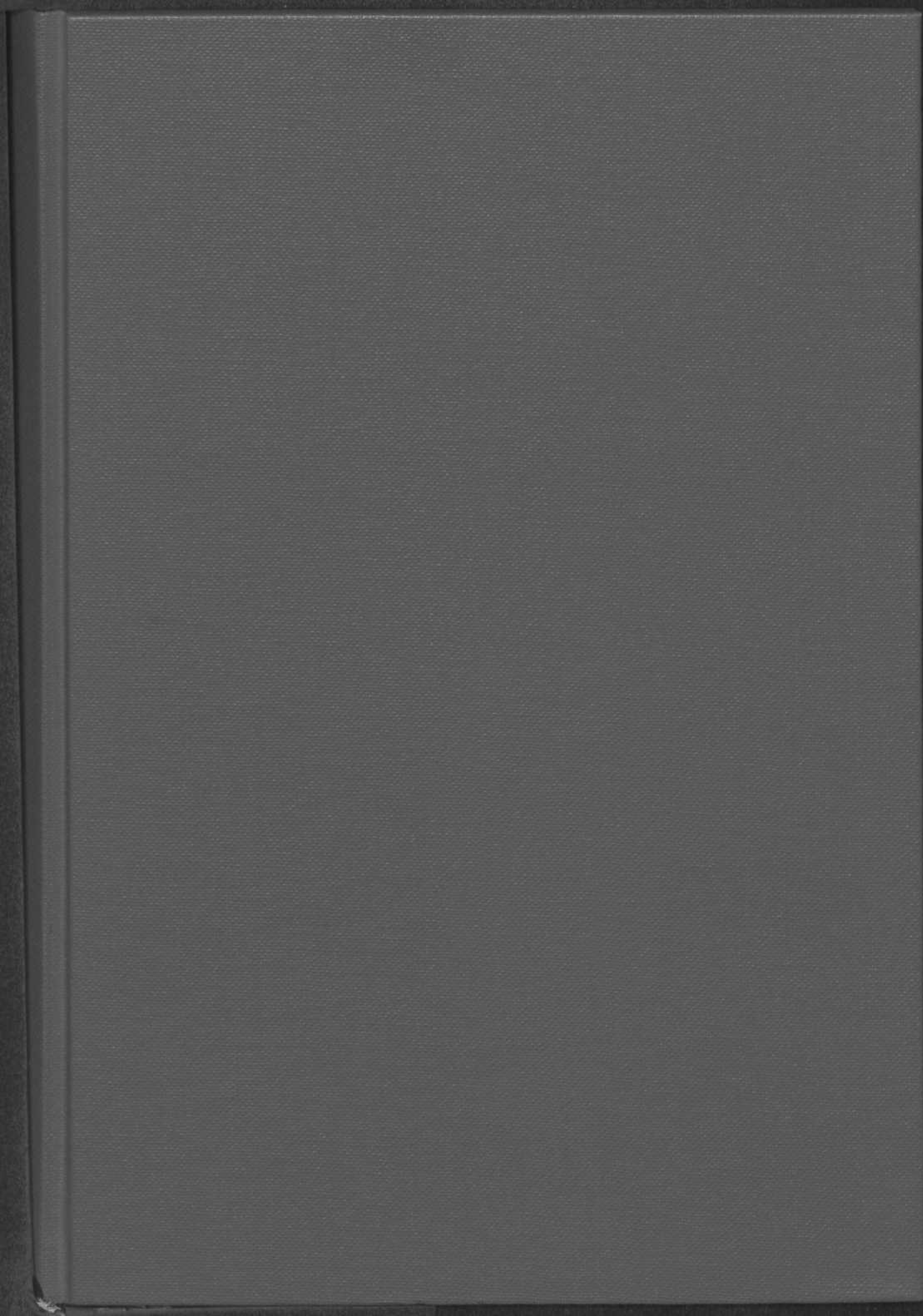

TIJDSCHRIFT VOOR PARAPSYCHOLOGIE

waarin opgenomen Mededeelingen van de Studievereeniging voor Psychical Research, gewijd aan de studie van het occultisme in zijn vollen omvang

onder Redactie van : Dr. P. A. DIETZ en Dr. W. H. C. TENHAEFF.

met medewerking van : Mej. Dr. R. A. BIEGEL, H. N. DE FREMERY, Dr. K. H. E. DE JONG, Prof. Dr D. VAN HINLOOPEN LABBERTON, Prof. Dr. A. H. DE HARTOG, Prof. Dr. M. C. VAN MOURIK BROEKMAN, Ir. FELIX ORTT, J. J. POORTMAN, Dr. D. H. PRINS Jr., HARRY PRICE (Londen), CHARLES QUARTIER (Parijs), Mr. C. P. VAN ROSSEM, Dr. RUDOLF TISCHNER (München), Dr. A. VLOEMANS, e. v. a.

Wer das Gesamtgebiet des „Okkultismus" und im besonderen das des Mediumismus nicht studiert hat, kennt sicher und wahrhaftig nur gerade die knappe Hälfte der Tatsachen und Probleme des menschlichen Daseins.

Ir. F. Grunewald

5e Jaargang
1932 - 1933

Uitgave van Emil Wegelin, Bussum

INHOUD

TIJDSCHRIFTEN.

BESPROKEN BOEKEN.

De strijd om de parapsychologie

OPENBARE LES, GEHOUDEN OP DONDERDAG 20 OCTOBER 1932 BIJ DE AANVAARDING VAN HET PRIVAAT-DOCENTSCHAP IN DE PARAPSYCHOLOGIE AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN

door Dr. P. A. Dietz.

Geachte Toehoorders, Dames en Heeren :

De geschiedenis der menschheid is vervuld van het wonder.

Ik bedoel hiermede, dat, overal en te allen tijde de mensch de overtuiging heeft gehad, dat zich bij wijlen in hem en om hem, krachten manifesteerden, vermogens ontplooiden, gebeurtenissen voordeden, die van de krachten, vermogens en gebeurtenissen, die het gewone verloop der dingen beheerschten, in aard en wezen belangrijk verschilden, terwijl hij bovendien geneigd was ze een hoogere waarde, of althans een diepere beteekenis toe te kennen dan deze. Naar gelang zijner religieuze voorstellingen en den graad zijner cultureele ontwikkeling werden zij toegeschreven aan god of goden, engelen of duivelen, heiligen of heksen, natuurgeesten of geesten van gestorven menschen, of ook aan eigen uitzonderlijke vermogens.

Dit geloof beheerschte het geheele godsdienstige, artistieke en maatschappelijke leven der oude cultuurrassen, maar het is op onze planeet alles behalve uitgestorven. De ethnoloog van onzen tijd, die doordringt tot de primitieve volkeren, die met onze moderne beschaving weinig of geen aanraking hadden, vindt het geestelijk leven dezer „wilden" vervuld, niet in de eerste plaats met de bezorgdheden van den moeilijken strijd om het stoffelijke bestaan, maar ook al weer, in min of meer gedegenereerden vorm, van hetzelfde wonder, van tooverij, van offer en geestenbezwering. Om het in de termen der moderne psychologie uit te drukken : het bewuste denkleven der menschheid wordt, globaal genomen, niet beheerscht door het „Realitätsprinzip".

Er is feitelijk maar een, maar dan ook zeer belangrijke uitzondering op dezen regel. En dat is de menschheid van het blanke ras, en uitsluitend, laten wij zeggen, de laatste vierhonderd jaar. Wanneer wij afzien van enkele,

spoedig weer opgegeven pogingen in het laat-Hellenistisch tijdperk, in den bloeitijd der Arabische cultuur, en van eenige verspreide voorloopers tijdens de middeleeuwen, dan is het pas de mensch der Renaissance, die, voor het eerst in de wereldgeschiedenis, schept : Wetenschap in den modernen zin van het woord : een zooveel mogelijk gesystematiseerde kennis van de realiteit te midden waarvan hij leefde. Het is dus nog maar weinige eeuwen geleden, dat de menschelijke geest zijn waarnemen en denken, en in 't eerst nog maar heel geleidelijk, losmaakte van mythe, traditie en dogma, en zich met ongekende energie toelegde op de studie der materieele wereld. Het resultaat heeft, in deze korte spanne tijds, alle verwachtingen, die de eerste moedige pioniers hadden kunnen koesteren, duizendvoudig overtroffen. De natuurwetenschappen en haar praktische toepassingen, de techniek, hebben het aanzijn gegeven aan een nieuwe wereld en een nieuwe menschheid, die zich, althans oppervlakkig gezien, radicaal onderscheidt van al wat vroeger was. En naarmate haar kennis toenam, en alleen en uitsluitend waarneming en logische redeneering als kenbron van alle waarheid werden erkend, vertoonde het menschelijk denken steeds sterker de neiging alles te rationaliseeren en te mechaniseeren.

Het eerst waren het de hemellichamen, aan welke de hen besturende goden of genii ontvielen ; Copernicus, de Brahe, Keppler en Newton hebben het zonnestelsel gemechaniseerd ; maar reeds Descartes waagde het de stelling te verdedigen dat het dierlijk leven een mechanisme was, en zijn weigering dit beginsel ook op den mensch toe te passen, moest te zeer gevoeld worden als een inconsequentie, om op den duur te kunnen worden gehandhaafd.

Haar hoogtepunt bereikte deze machtige denkstrooming, in haar verschillende perioden als positivisme, rationalisme, naturalisme, materialisme, monisme betiteld, in de tweede helft der negentiende eeuw. Onder den indruk der inderdaad overweldigende resultaten der natuurwetenschap, verklaarde men deze in gezaghebbende kringen voor de eenige wetenschap, en haar methoden en resultaten werden klakkeloos toegepast op elk ander gebied van het denken niet alleen, maar wereld- en menschheidsevolutie, leven, ziel, historie en maatschappij moesten mechanisch verklaard worden. De psychologie kon zich omstreeks dezen tijd alleen nog maar laten gelden als zintuig- en hersenphysiologie; zij verkeerde in de zonderlinge noodzakelijkheid, haar eigen object te moeten loochenen; men mocht het woord „ziel" hoogstens tusschen aanhalingsteekens gebruiken. De atomen

en de door haar beschreven banen waren de diepste werkelijkheid, het leven, het menschelijk bewustzijn, het gevoels- en denkleven was niets anders dan een „epiphaenomenon," een begeleidingsverschijnsel, in den grond even onbelangrijk als de kronkels van den rook, die uit de pijp van een locomotief te voorschijn kwamen, wier bestudeering ons niets leert omtrent de in de machine werkzame krachten.

Natuurlijk bleef er in deze wereldvisie geen plaats over voor wat ik zooeven het „wonder" noemde; alles wat de menschheid, zoo innerlijk als uiterlijk had gemeend te beleven aan buiten de gewone zintuigelijkheden vallende ervaringen, moest dwaling zijn, die op niets, maar dan ook op absoluut niets, berustte. De plompe vrijdenkerij der 19de eeuw schreef het dusgenaamde bijgeloof, waartoe zij ook alle religie rekende, toe aan de domheid der vroegere geslachten, die nog niets van scheikunde wisten en zich door een listige priesterkaste, die slechts eigen belangen nastreefde, om den tuin hadden laten leiden. De latere psychologie moge een wat milder oordeel gehad hebben en de „praelogische" mentaliteit als een noodzakelijke trap in de evolutie van het menschelijk bewustzijn hebben erkend, zij was er daarom niet minder van overtuigd dat het in toto een lagere trap was, waarop het „Lustprinzip" gold in stee van het „Realitätsprinzip", waaraan alleen betrekking tot de werkelijkheid werd toegekend. Zeker is het, dat nog niet zoo heel lang geleden hij, die zich beschouwde als een ontwikkeld mensch, op de hoogte van zijn tijd, het volkomen met zichzelf eens was, dat alle verhalen omtrent gedachte-overdraging, helderziendheid, voorspellingen, geestverschijningen, enz., enz. slechts minderwaardig bijgeloof waren, overblijfselen uit de „tijden der onwetendheid", toen nog niet de materie god was, die de machine als haar profeet op aarde gezonden had.

Maar nu deed zich iets hoogst merkwaardigs voor. De rationalistische beweging had over de geheele linie gezegevierd, en had al de verschijnselen, die men als „occulte", thans parapsychologische verschijnselen samenvatte, naar het rijk der fabelen verwezen. Desalniettemin bleven ze, zoo onwetenschappelijk mogelijk toch steeds plaats vinden. Goethe, wien het toch zeker nòch aan intellect, nòch aan kennis ontbrak, maar die het groote wereldmysterie te zuiver en te diep aanvoelde om op den duur bevredigd te zijn in een oppervlakkig naturalisme, spotte reeds met den rationalist, die meende, met al het bovenzinnelijke voorgoed te hebben afgedaan, en laat hem in zijn Faust geërgerd uitroepen :

Das Geisterpack, es fragt nach keiner Regel
Wir sind so klug, und dennoch spukt's in Tegel.

Maar niet alleen in Tegel, het landhuis der familie von Humboldt, was dit het geval, het begon over de geheele wereld geweldig te spoken. De magnetiseurs, volgelingen van Mesmer, gaven reeksen van — het zij toegegeven, vaak verwarde en tegenstrijdige — berichten over de wonderbaarlijkste vermogens, welke zij bij hun somnambules ontdekten. De dichter arts Justinus Kerner vermeldde, in zijn wat naieve, maar ongetwijfeld oprechte en globaal genomen ook betrouwbare levensbeschrijving van de „Zieneres van Prevorst" een groot aantal raadselachtige phaenomenen, die zich rondom deze zonderlinge vrouw afspeelden ; en eindelijk ontstond in Amerika, in 1848, naar aanleiding van opzienbarende gebeurtenissen in het huis van een eenvoudigen Quaker, de spiritistische beweging, die zich in korten tijd over de geheele wereld verspreidde en thans millioenen volgelingen telt. Haar aanhangers beweren niet minder dan in geregeld contact te kunnen komen met de geesten der overledenen en, door hun bemiddeling, niet alleen bewijzen te ontvangen van het voortbestaan der individueele menschelijke ziel na den dood, maar zelfs nauwkeurige inlichtingen omtrent het leven aan gene zijde van het graf. Het resultaat was weliswaar een zeer weinig diepzinnige religie, een oppervlakkige paraphrase van het christendom, die voor een wijsgeerig aangelegden geest niet veel aantrekkelijks heeft, maar de feiten, de verschijnselen, waarop zij zich beriepen, traden met zulk een hardnekkigheid op, dat het op den duur wel niet anders kon of ernstige geleerden, die zich vrij wisten te houden van star dogmatisch geloof in het rationalistisch beginsel, moesten hun aandacht daaraan wijden. Het waren er maar weinigen, maar zij droegen klinkende namen ; en het was dan ook met verwondering en verontwaardiging, dat de materialistisch ingestelde geleerde wereld van de tweede helft der 19de eeuw vernam, hoe Zöllner, Fechner, Crookes, Wallace, Richet, Lombroso zich overtuigd verklaarden van het bestaan van een aantal phaenomenen als gedachte-overdraging, helderziendheid, voorspellingen, ja zelfs wondergenezingen, spook- en geestverschijningen, enz. Aan geringschattende bejegening en spot liet men het den moedigen pioniers niet ontbreken en ternauwernood belette de hooge achting, die men b.v. een Crookes uit anderen hoofde moest toedragen, hem voor een simpelen dwaas te verklaren, die zich op de meest onnoozele manier voor den gek liet houden. Maar telkens vermeerderde het

getal der geruchtmakende bekeeringen van hen, die eerst zeer sceptisch en afkeerig van alle mystiek-doenerij, zich na grondig onderzoek en het overwinnen van veel innerlijken tegenzin, door de feiten overtuigd verklaarden. Meestal voegden zij er bij : door de feiten, want het meerendeel hunner voelde weinig voor de toenmaals alleen in overweging genomen spiritistische verklaring met al den aankleve van dien.

Het meerendeel van de wetenschappelijke mannen van dien tijd echter bleef volharden in zijn afwerende vóór- en veroordeelende houding.

Deze zonderlinge toestand kon niet eeuwig duren en het was dan ook een historische noodzakelijkheid, dat in 1882 een aantal Engelsche geleerden — eigenaardig genoeg weer meestal natuurkundigen, terwijl wijsgeeren en psychologen zich afzijdig hielden — zich vereenigde en de Society for Psychical Research stichtte, ten einde de onderhavige verschijnselen systematisch te onderzoeken. Hiermede was de geregelde strijd om het bestaansrecht van de parapsychologie, toenmaals veelal met den naam „Psychical Research" aangeduid, begonnen. Het ongehoorde feit deed zich voor, dat een belangrijk deel van dat wonderbaarlijke, dat „Verlichting" en „Vooruitgang" tot bijgeloof verklaard en smadelijk de achterdeur uitgedreven hadden, zich nu weer aan de voordeur kwam aanmelden en erkenning eischte als wetenschappelijke waarheid. Weliswaar in geheel andere gedaante dan vroeger. De parapsychologie beschouwt de phaenomenen, die zij bestudeert, niet als goddelijke wonderen, noch als uiting van duivelsche machten ; zij beweert niet den toegang te openen tot fantastische geestenwerelden ; zij wil niets meer maar ook niets minder wezen dan een nieuwe wetenschap van een groote groep verschijnselen, die omtrent aard en vermogens der menschelijke ziel nieuwe en zeer verrassende uitkomsten geeft.

Het is mij niet mogelijk in deze openbare les, die uit den aard der zaak mij slechts veroorlooft het onderwerp zeer vluchtig en oppervlakkig te behandelen, het verder verloop van dezen strijd in bijzonderheden na te gaan. Op dit moment kan ik volstaan met te constateeren, dat de halve eeuw, verloopen sinds de stichting der S.P.R. een tijdperk was van — ik zal niet zeggen regelmatige, want daarvoor was het verloop van den strijd te wisselend en volgden te zeer perioden van succes en tegenslag op elkander — maar toch van voortdurenden vooruitgang. In Amerika, in Frankrijk, Duitschland, kortom in de meeste landen van Europa, in Nederland pas in 1920 onder leiding van Heymans, werden vereenigingen opgericht met gelijk doel als de Engelsche; het Psychical Research, dat men in Frankrijk

meestal Metapsychica, in Duitschland, en sinds eenigen tijd hier te lande, meestal Parapsychologie noemt, bleek een niet meer te stuiten beweging.

Men kan niet zeggen, dat men het de jonge wetenschap gemakkelijk heeft gemaakt. De parapsychologie kan zich beroepen op het woord van Goethe :

Hätte ich gezaudert zu werden
Bis man mir das Leben gegönnt
Ich wäre noch nicht auf Erden !

De tegenstand was principieel, hardnekkig en langdurig en heeft alle phasen doorloopen, die wij uit de historie der wetenschappen ook van elders kennen. Voor een groot deel der negentiende eeuwsche menschheid, en in de eerste plaats voor het intellectueel ontwikkelde, stond immers vast dat de beweringen der „occultisten", zooals de parapsychologen in het voorwetenschappelijk tijdperk wel werden genoemd, absurd waren, omdat ze lijnrecht in strijd waren met de „algemeen aangenomen" opvattingen. Heel lang duurde daarom de periode der hooghartige negatie, slechts nu en dan afgewisseld door spot. Maar schouderophalen is geen argument van blijvende kracht, en daar de voorstanders den kamp niet opgaven, moest een andere methode worden toegepast. En deze was spoedig gevonden. Uitgaande van algemeen erkende „dus vaststaande" beginselen bewees men, dat de verschijnselen onmogelijk waren. Ook nu is deze methode niet geheel uitgestorven ; nog in 1926 verklaarde de Groningsche hoogleeraar Polak in zijn rede „Feit en Hypothese", gehouden op de jaarvergadering der Nederlandsche Studievereeniging voor „Psychical Research" : „Precies zoo is een „zien" van toekomst of verleden eenvoudig een ongerijmdheid, een zelfweerspreking". „Een geest die zich in de ruimte zou bewegen, in een lichaam bevinden, gedachten, die in de ruimte zouden zweven en afstanden afleggen — het is alles even absurd, contradictoir als het „gedachtenlezen" of de „geestenfotografieën" — gedachten kunnen nu eenmaal principieel nooit „gelezen" d.i. waargenomen, slechts gedacht worden, en alleen door hun eigen subject, dus ook het denken van eens anders gedachten is nog een contradictie."

Reeds veertig jaar geleden antwoordde Richet op een dergelijke argumentatie met een ironisch : „U hebt gelijk mijne heeren, het is onmogelijk. Ik beweer ook niet dat het mogelijk is : Ik beweer alleen maar dat het waar is."

Andere bestrijders, o.a. Moll, hebben gemeend zich van de onwelkome feiten af te kunnen maken door een psychologische karakteristiek te geven van de „occultisten". Hij beschrijft ze als door de werkelijkheid onbevredigde, onevenwichtige naturen, die compensatie zoeken voor hun psychische tekorten in de wereld van het fantastische. Zelfs als deze, zeer weinig vleiende beschrijving zoo juist was als zij in werkelijkheid eenzijdig en bevooroordeeld is, dan nog zou daarmede niets gezegd zijn omtrent de waarde van hun studieobject. Is Amerika soms minder reëel omdat Columbus een fantast en de conquistadores warhoofdige avonturiers waren? De wereld heeft aan haar onevenwichtige elementen soms meer te danken dan aan de al te bezadigde.

Daar de feiten zich niet lieten weg philosopheeren of weg psychologiseeren hebben andere tegenstanders effectievere methoden toegepast. Zij gaven hun pose van hoog op het principe-paard strijdende ruiterij op, stegen af en vochten als nederige voetknechten met de parapsychologie om het feitenmateriaal. In het eerst werd de strijd veelal gevoerd met een soort van hooghartige nonchalance : men vond de parapsychologie klaarblijkelijk eigenlijk niet satisfaktionsfähig.

Iemand begon met een paar slordig opgezette proefnemingen, die natuurlijk mislukten. Hij achtte dan bewezen dat het niets was met het Psychical Research. Of hij las vluchtig een paar werkjes op het gebied en vormde zich daarna een haastig oordeel. Nog slechts een tiental jaren geleden verklaarde mij een wetenschappelijk hoogstaand man, die voor een eveneens op hoog peil staand genootschap een voordracht over de wichelroede hield, dat hij hierover niets anders had gelezen dan een paar boekjes die er tegen waren. En dat, terwijl er een zeer uitgebreide litteratuur over dit vraagstuk bestaat, die, naast vele oncritische en waardelooze geschriften, een groot aantal ernstige en degelijke werken bevat. Ik ben ervan overtuigd dat deze, ook door mij hooggeachte geleerde er zich wel voor gewacht zou hebben over welk ander onderwerp dan ook, zoo vluchtig en oppervlakkig een oordeel uit te spreken. Maar (het is psychologisch verklaarbaar) hij had klaarblijkelijk het onderwerp niet au sérieux genomen. Toch geldt nu eenmaal ook voor de parapsychologie, „que pour savoir une chose, il faut l'avoir appris," ook voor dengene, die op ander gebied zijn sporen verdiend heeft.

Maar ten slotte viel er ook in dezen langzame maar belangrijke vooruitgang te constateeren. De tegenstanders begonnen in te zien, dat het opkomende psychical research niet als een quantité négligeable kon worden

afgedaan, maar ernstige studie vereischte. En zoo trad dan de strijd in dit welkome stadium, waarin zij eindelijk vruchtbaar kon wezen. Ik noem hier in de eerste plaats den naam van Alfred Lehmann, die in zijn „Aberglauben und Zauberei" blijk gaf het onderwerp de moeite waard geacht te hebben voor een grondige studie. Hij kritiseerde de telepathische experimenten van de Society for Psychical Research scherp, hij bestreed ze met zijn hypothese van het onwillekeurig fluisteren, maar... hij kende ze door en door. En het resultaat? In 1898, in den eersten druk van zijn bovengenoemd hoofdwerk, beweert hij boudweg : „Nun wissen wir aber, dasz die sogenannte Telepathie auf unwillkürlichem Flüstern beruht." Maar in den tweeden druk, van 1908, heeft hij zijn dwaling moeten inzien, erkent de echtheid der telepathische experimenten, ja acht het zelfs waarschijnlijk, dat de telepathie ook bij zijn eigen proeven een rol heeft gespeeld.

„Wenn aber eine Fernwirkung im eigentlichen Sinne bei einigen Versuchen (n.l. die van Sidgwick) anzunehmen ist, so kann sie selbstverständlich auch in Fällen wo das Flüstern nicht ausgeschlossen ist, mitgewirkt haben."

Maar hiermede heeft hij dan ook zijn uiterste concessie gedaan ; achter het prijsgegeven veld der telepathie demarqueert hij een nieuwe frontlijn, die hij met dezelfde hardnekkigheid, dezelfde bevooroordeeldheid verdedigt als de oude linie : de geheele overige subjectieve en objectieve parapsychologie is enkel maar bedrog !

Wij zijn maar zestien jaar verder, in 1924, en de Fransche journalist Heuzé heeft zich den profetenmantel van Lehmann om de schouders geslagen. Hij staat bijlange niet op de wetenschappelijke hoogte van zijn voorganger, hij is veel oppervlakkiger en vermeit zich nog gaarne in spot en schimp op de „occultisten". Hij is niet veel meer dan een popularisator, maar als zoodanig is hij dan ook kenteekenend als spiegel der „publieke opinie". En zie ! hij is gedwongen het geheele gebied der z.g. subjectieve verschijnselen, die van de supranormale kennis omtrent het verborgen heden, het verleden en zelfs misschien omtrent de toekomst, als met groote waarschijnlijkheid bewezen, te aanvaarden. De frontlijn der anti-parapsychologen heeft zich weer een eindweegs naar achteren verplaatst ; het zijn nu in principe alleen de objectieve, de physische verschijnselen, welker realiteit ons nog betwist wordt.

Ik heb u slechts twee merkpalen van den curieuzen intellectueelen worstelstrijd genoemd, in waarheid zijn er tallooze geestelijke veldslagen gele-

verd, waarbij het soms heftig toeging. In Duitschland werd een afzonderlijk „Zeitschrift für kritischen Okkultismus" gesticht, dat eigenlijk alleen ingesteld was op vernietigende kritiek, maar zich slechts twee jaar heeft kunnen handhaven.

De laatste decennien heeft de strijd zich voornamelijk bewogen om de erkenning van de z.g. physische verschijnselen. Het is het groote levenswerk van von Schrenck Notzing geweest, zich aan deze zeer moeilijke, zeer ondankbare taak te wijden. Want zeer veel moeilijker dan de subjectieve phaenomenen te bewijzen, is het, om nu ook de objectieve te constateeren onder omstandigheden die bedrog of zelfbedrog absoluut uitsluiten. Wij zagen hier wederom hetzelfde gebeuren, maar in verscherpter vorm als indertijd bij de telepathie ; op elke publicatie van von Schrenck Notzing volgde een critisch geschrift van zijn tegenstanders, die theoretisch construeerden, hoe onder de gegeven omstandigheden toch nog wel een of andere vorm van bedrog van de zijde van het medium of een der andere aanwezigen zou kunnen hebben plaatsgehad. v. Schrenck Notzing reageerde hierop met een nieuwe strengere inrichting van zijn proeven, waarop van de andere zijde wederom critiek volgde en vice versa. De toon was vaak van weerskanten zeer scherp, zoowel in de dagbladpers als in de periodieken en de wederzijdsche strijdschriften, waarvan de voornaamste als het „Dreimännerbuch" en het „Siebenmännerbuch" vermaardheid hebben gekregen. Dit emotioneele element, dat althans in onzen tijd, in een wetenschappelijken strijd pleegt te ontbreken, is slechts een bewijs, hoe diep de hier aangeroerde vraagstukken ons allen ter harte gaan, hoezeer wij beseffen, onbewust of bewust, hoe hier de meest principieele waarden, de grondproblemen van mensch en wereld in het geding komen.

Deze strijd mag vaak een zeer onaangenaam karakter hebben gedragen, en den moedigen strijder von Schrenck Notzing menig bitter levensoogenblik hebben bezorgd, zij dient hierom geprezen te worden, dat zij vruchtbaar was. Niet het minst onder deze felle pressie der tegenstanders heeft zich de methodiek der parapsychologische — in de eerste plaats der paraphysische — experimenten steeds meer verfijnd ; de eerst tamelijk simpele contrôlemaatregelen werden steeds scherper, maar waar het eigenlijk om ging geschiedde : de verschijnselen handhaafden zich. Nu, eindelijk, slechts weinig jaren na den dood van den grooten Duitschen pionier, kunnen wij zeggen, dat ook de paraphysica, in de laboratoria van Londen en Parijs, toegerust met de meest moderne hulpmiddelen : de electrische contrôle en de infra-

roode stralen, haar recht van bestaan onomstootelijk bewezen heeft, zoodat de eerst zoo luide stemmen der tegenstanders ook hierover geleidelijk beginnen te zwijgen.

Kan nu met recht en reden volgehouden worden, dat de realiteit der psychische phaenomenen in hun vollen omvang en die der physische voor een belangrijk gedeelte, volledig bewezen is? Wij kunnen deze vraag onomwonden bevestigend beantwoorden, mits wij hier een redelijke maatstaf aanleggen. *Wat* is eigenlijk „bewezen"? Ik herinner mij nog, nu ongeveer dertig jaar geleden, dat ik een college bijwoonde van Kapteyn. Deze toonde ons een klein boekje ; de juiste titel is mij ontgaan, maar de schrijver verborg zich achter het pseudoniem „Jozua." Daarin werd verdedigd, dat de aarde in het middenpunt van het heelal stond ; zon en maan waren betrekkelijk kleine lichamen op betrekkelijk geringen afstand, de sterren lichtende punten, op wat grooteren afstand tegen een bolvlak bevestigd. En de groote doorvorscher van den bouw van den kosmos vertelde ons tot onze verbazing (want wij jonge studenten waren natuurlijk direct klaar met het oordeel : wat een onzin !), dat het eigenlijk niet mogelijk was deze zienswijze afdoende te weerleggen, dat de strikte bewijzen van het Copernicaansche systeem eigenlijk niet te leveren waren, dat althans de algemeen aangenomene als zoodanig niet volledig golden en alleen met behulp van de hoogere wiskunde een onomstootelijk bewijs mogelijk was. En na eenig nadenken liet hij er op volgen : „en heel strikt genomen, is dit bewijs uit de hoogere wiskunde ook niet absoluut volledig."

Per slot van rekening is niets voor de volle 1000 pro mille te bewijzen. Menschenwerk is nu eenmaal onvolmaakt en ook de wetenschappelijkste methode kan het nooit verder brengen dan tot die „aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid", de „moral certainty" der Engelschen, die altijd een zekere mate van redelijkheid, van goeden wil vereischt. De waarschijnlijkheid van 79 quintillioen tegen één, waarmede Heymans het bestaan der telepathie heeft aangetoond, is practische zekerheid.

Ik besprak tot nog toe uitsluitend de waarde der experimenteele gegevens, maar de parapsychologie versmaadt ook niet de studie van het spontane verschijnsel. Hier is het resultaat natuurlijk nooit geheel volwaardig ; men is afhankelijk van de nauwkeurigheid, van het goede geheugen, van de betrouwbaarheid van de personen, welke ons de berichten geven.

Geen der afzonderlijke gevallen geeft dus volledige zekerheid en men heeft volgehouden, dat de accumulatie van, elk op zich zelf, niet bewijs-

krachtige gevallen, nooit bewijskracht kan hebben. Hoe principieel een dergelijke argumentatie ook klinkt, zij is niettemin principieel onjuist. Nemen wij als voorbeeld een alledaagsch geval uit de medische praktijk, b.v. het opwekken van de kniepeesreflex. In elk bijzonder geval kan nooit met absolute zekerheid worden uitgemaakt, of de patient niet simuleert. Wij weten immers dat het opwippen van het onderbeen, wanneer men een korten slag met den percussiehamer op het ligament van den knieschijf toebrengt, zonder moeite kan worden tegengehouden of ook willekeurig toegelaten of versterkt. Maar te beweren, dat de accumulatie der tallooze gevallen, waarin wij uit het ontbreken of de verhooging van deze reflexbeweging, onze conclusie trekken, geen waarde heeft, omdat in elk bijzonder geval simulatie mogelijk is, ware niet minder dan absurd. Of om een voorbeeld te noemen, dat wellicht meer indruk maakt : Het is nooit met absolute werkelijk elken twijfel uitsluitende zekerheid, uit te maken, of wij in een bepaald geval van psychopathie niet hebben te doen met een simulant, die liever in een krankzinnigengesticht of psychopatheninrichting een leven van nietsdoen leidt, dan te werken ; maar te beweren, dat onze krankzinnigengestichten geheel of goeddeels met simulanten gevuld zijn, ware een enorme absurditeit. Wel degelijk compenseert hier de quantiteit, wat er ontbreekt aan de qualiteit van elk geval afzonderlijk genomen. En zoo is dan ook b.v. de grootscheepsche enquête omtrent het voorkomen van spontane telepathie, waarmede de Society for Psychical Research haar werkzaamheden opende, geenszins verloren werk geweest

Wanneer wij dan ook bereid zijn, de parapsychologie dezelfde mate van redelijkheid en goeden wil toe te staan als die, waarop de andere wetenschappen recht hebben, waar ook de andere wetenschappen niet buiten kunnen, wanneer wij gelijk recht doen in deze en de zekerheid der resultaten, de grondigheid der theorieën vergelijken met die welke elders algemeen als geldig worden geaccepteerd, wel, dan mogen wij zeggen, dat onze jonge wetenschap heusch geen slecht figuur maakt.

Overzicht nemende, kunnen wij het verloop van den wetenschappelijken strijd globaal aldus kenschetsen : Een langzaam maar gestadig opdringen van de parapsychologie, een gestadig achteruitdrukken van den tegenstander. Het gebied der subjectieve of intellectueele verschijnselen, waarvoor wij in Nederland den naam paragnosie invoerden, mag als voldongen veroverd terrein worden beschouwd ; dat der paraphysiologische, waarvan de stigmatisatie het meest bekende, maar niet het voornaamste is, eveneens ; wat de

objectieve verschijnselen betreft, die welke theoretisch het meest van gewicht zijn, de telekinese en de teleplasma-vorming staan eindelijk eveneens vast, om een aantal andere (het zgn. directe leischrift, directe geestenstemmen, geestenfotografie enz.) wordt nog gestreden. Verscheidene dezer laatste phaenomenen zijn hoogst twijfelachtig en het is niet onmogelijk, dat zij op den duur niet zullen kunnen worden gehandhaafd. De schifting tusschen echte en bedriegelijke verschijnselen moge speciaal op dit laatste gebied zeer moeilijk zijn ; de tijd brengt hier ten slotte toch altijd wel licht.

Het is een feit, dat de houding van de intellectueele wereld den laatsten tijd ten opzichte der parapsychologie een kenmerkende verandering heeft ondergaan. Dit is een verschijnsel van zeer recenten datum ; wij kunnen zelfs niet spreken van de laatste tientallen, hoogstens van het laatste tiental jaren. De spot wordt meestal achterwege gelaten, de hautaine negatie is geleidelijk vervangen eerst door een niet onwelwillende neutraliteit, later zelfs door een voorzichtige, maar belangstellende tegemoetkoming. De tegenstand moge van sommige zijden nog fel en principieel zijn, zij neemt steeds meer en meer — en wij kunnen dit alleen met vreugde begroeten — een ernstig karakter aan, men neemt de parapsychologie au sérieux.

Het duidelijkste teeken hiervan is, dat zij geleidelijk de poorten der universiteiten voor zich ziet openen. De Engelsche parapsycholoog Price hield cursussen aan de hoogescholen van Oxford, Cambridge, Londen, Parijs, Kopenhagen, Oslo, Weenen. In Weenen, Praag, Giessen wordt onze wetenschap geregeld gedoceerd ; Buenos Aires heeft een leerstoel voor dit vak gesticht. Aan het vrij groot aantal tijdschriften, dat in verschillende landen wordt uitgegeven, verleent een aantal hoogleeraren hun medewerking. In principe kunnen wij zeggen, dat de overwinning bevochten is, ook al zijn de vredesvoorwaarden tusschen ons en de meer algemeen erkende wetenschappen nog niet vastgelegd, en is er nog heel wat verschil van opvatting te voorzien voor het zoover is.

Geachte toehoorders, ik heb U hiermede nog slechts één zijde van den strijd der parapsychologen geschetst, maar deze zijn helaas gedwongen den moeilijken oorlog op twee fronten vol te houden ; behalve tegen de principieele negatie ook tegen het al te gereede en oncritische geloof in de bovenzinnelijke verschijnselen. Richet heeft de geschiedenis van het dusgenaamde „occultisme" verdeeld in 1. het mythische, 2. het magnetische of somnambulistische, 3. het spiritistische, 4. het parapsychologische of wetenschappe-

lijke tijdperk. Het heeft er echter niets van, dat de drie eerste perioden zouden zijn afgeloopen. De mythische periode wordt nog voortgezet in verschillende mystieke stroomingen, die een pseudo-wetenschappelijk karakter dragen, en bij monde hunner zieners of ingewijden ons de diepste mysteriën van het heelal, pasklaar gemaakt voor een gemiddeld burgermansbegrip, blootleggen. Ik wensch er den nadruk op te leggen, dat de parapsychologie hiermede geen enkele connectie heeft. De wijsgeerige of ethische beginselen, die door deze bewegingen worden gepropageerd, worden natuurlijk door ons niet aangetast, daar zij geheel buiten ons terrein liggen. Wanneer echter de adepten der bedoelde richtingen beweren verschillende supranormale vermogens als telepathie, helderziendheid, enz. te bezitten en zelfs naar willekeur te kunnen beheerschen, wordt dit een ander geval, en wijzen wij er op dat deze vermogens nog nooit door een ernstig onderzoek getoetst werden.

De tweede periode, die van de „Mesmeristen" — die men niet met onze hedendaagsche „magnetiseurs" mag gelijkstellen — en der pneumatologen uit het begin der negentiende eeuw, waartoe zeer bekwame mannen behoorden als de chemicus v. Reichenbach, de botanicus Nees ab Esenbeck, de groote katholieke mysticus v. Görres, kan misschien nog het best als het voorstadium der huidige parapsychologie worden aangemerkt. O. a. hierom, dat deze onderzoekers, die reeds met het grootste deel der phaenomenen bekend waren, ze in hoofdzaak als uitingen van bijzondere vermogens van hun proefpersonen beschouwden ; zij stelden zich, m.a.w., op animistisch standpunt.

Wat het spiritisme betreft, is de verhouding tot onze wetenschap niet in een enkel woord weer te geven. Op enkele principieele punten bestaat aanraking, ja zelfs overeenkomst, en eenige op het gebied der parapsychologie zeer verdienstelijke mannen, zooals Myers en Lodge, zijn de spiritistische hypothese toegedaan, zij verklaren een kleiner of een grooter deel der verschijnselen als manifestaties van geesten en wel van geesten van gestorven menschen. Ofschoon het meerendeel der moderne onderzoekers, als Richet, v. Schrenck Notzing, Osty, Price, deze opvatting niet deelt en ook ik haar niet kan aanvaarden, meen ik nochtans te moeten verklaren, dat ik deze hypothese geenszins als absurd beschouw of als apriori ontoelaatbaar. Integendeel, ik meen dat zij zeer goed voor discussie vatbaar is en in enkele — naar mijn overtuiging slechts enkele, een zeer klein percentage der phaenomenen, omvattende gevallen —, zelfs waarschijnlijk te noemen is. Het is dan ook niet dit spiritisme, dat ik door twee goede namen zou willen karakteriseeren, in het verleden door die van du Prel, in het heden door die van

Mattiesen, het is dan ook niet het spiritisme van du Prel en Mattiesen, dat de parapsychologie genoodzaakt is kategorisch af te wijzen. Maar er bestaat een ander soort spiritisme, het vulgaire spiritisme van de séancekamer, dat helaas op schrikbarende wijze voortwoekert, dat even fanatisch is als onwetend omtrent de beginselen der psychologie en waarvan het bedrog de schering en het zelfbedrog de inslag is. Een spiritisme dat geesten-consultatiebureaux opent, waar men tegen een niet al te geringe vergoeding boodschappen uit de geestenwereld kan komen afhalen, dat bij duizendtallen geestenfotografieën fabriceert, waarvan hoogstwaarschijnlijk geen enkele echt is, dat dikke boeken door mediums in trance laat dicteeren, welke beschrijvingen van het hiernamaals bevatten van ontstellende banaliteit, en dat, het ergste van alles, een aantal mediums onderhoudt, welker praestaties, zonder eenige of onder een lachwekkend ondoeltreffende contrôle verricht, niets anders dan bedrog zijn, zeldzaam schaamteloos door de meestal zwaar betaalde pseudo-mediums bedreven, met ongelooflijke naieveteit door de dupes geaccepteerd. Het is dit spiritisme, dat natuurlijk in de parapsychologie zijn grootsten vijand ziet en het op allerlei wijzen in een ongunstig daglicht tracht te stellen; het affect overheerscht hier veelal het gezond verstand in zoo hooge mate, dat het meermalen is voorgekomen, dat zelfs bij het en flagrant délit ontdekt bedrog, de ontgoochelde dupes hun woede niet keerden tegen den bedrieger, maar tegen dengene, die hun de onwelkome waarheid openbaarde.

Indien iemand, dan is het de parapsycholoog, die de bittere waarheid van het „mundus vult decipii" maar al te vaak ervaart. Dit bedrog is het ware crux parapsychologiae en de strijd daartegen is daarom zoo onverkwikkelijk, omdat, in tegenstelling met die tegen de negativistisch ingestelde geleerde wereld der vorige eeuw, hij zoo onvruchtbaar is. Ik sprak zooeven van grof bedrog en dit is het veelvuldigst. In de praktijk komt het niet zoo vaak voor, dat een listige bedrieger met verfijnde hulpmiddelen tracht te ontsnappen aan de scherpe contrôle van een geoefend onderzoeker; de bedriegelijke mediums zijn verstandiger, zij houden zich buiten schot en vieren hun triomphen in die kringen waar zij als begenadigd bemiddelaar tusschen menschen en geestenwereld worden bewierookt. Een betreurenswaardig gevolg van dit alles is echter zeker, dat een groot deel, vooral van het oudere onderzoekingsmateriaal zijn waarde voor ons heeft ingeboet daar het uit een onontwarbaar mengsel van echte en bedriegelijke phaenomenen bestaat en menig belangrijk gegeven, vooral op het gebied der physische verschijnselen, alsnog haar twijfelachtig karakter heeft behouden. Het

is zeker niet opwekkend, wanneer, soms zelfs na jarenlang onderzoek, het resultaat van onzen arbeid voorloopig nog slechts een non liquet zijn kan, maar ook hier blijkt ten slotte toch de juistheid van de oude overtuiging, dat de tijd de groote vriend der waarheid en de vijand van het bedrog is.

Er is nog een derde, kleine maar zeker niet onbelangrijke groep van tegenstanders, waarmede de parapsychologie zich, ditmaal vooral in de toekomst, zal hebben te meten. Zij wordt voornamelijk gevormd door die philosophen, wier geheel in een systeem ingeleefde geest wordt onthutst door het onverwacht oprijzen van problemen, waarvoor in hun tot het einde toe doorwerkt denkstelsel geen plaats meer open is. Indien dan de drang der feiten te groot wordt, wordt het procédé toegepast, ze grif toe te geven zelfs met al te suspecte gemakkelijkheid, maar... er meteen alle diepere belangrijkheid aan te ontzeggen. Zoo laat zich b. v. Ir. Wigersma in „De Idee" (jaargang 1929) in zijn artikel : „Hysterie en Occultisme" aldus verluiden : „Dat derhalve een hysterica (ook hier ontmoeten wij direct weder dezen door leeken veelal zoo zwaar misbruikten term) zich zoozeer op een enkele functie van den geest kan concentreeren, dat zij op haar lichaam stigmata kan veroorzaken of zich uitwassen kan doen aangroeien; dat zij kan hongeren, zonder merkbaar in gewicht te verliezen, op spijkers kan „slapen" en voorwerpen lichter en zwaarder kan maken, is, wetenschappelijkerwijze, onbelangwekkend." De verschijnselen worden gedisqualificeerd als „onnatuurlijke, abnormale, onherhaalbare verrichtingen van den teruggezonken menschelijken geest". „Wetenschappelijkerwijze onbelangwekkend is het om juist die verschijnselen te onderzoeken, waardoor verschillende menschen op abnormale wijze geestelijk contact met elkaar kunnen krijgen." (Dus de telepathie).

Deze beweringen gaan dan vergezeld van enormiteiten als deze : „Opvallend bij de z.g. verklaringen van proefnemingen als deze is nu, dat wordt aangenomen, dat de normale lichaamsprocessen, waarvan dan de beschreven processen abnormale en dus niet natuurlijke uitingen zijn, de moeite van het doordenken niet waard zijn; men doet maar net alsof de normale functies van het lichaam naar hun wezen gekend worden." Ik vraag den schrijver dezer regelen, waar ooit een wetenschappelijk parapsycholoog iets dergelijks heeft te berde gebracht? Misschien een Richet, die een groot deel van zijn leven heeft doorgebracht, juist met het doordenken van deze „normale" levensverrichtingen, en daarmede een roem heeft verworven, die

hij vervolgens in de waagschaal stelde door zijn moedig opkomen voor de belangwekkendheid der andere, die niet „abnormaal" maar alleen vrij zeldzaam zijn?

Wij weten evenzoo goed als wie dan ook, dat het „alledaagsche niet onbelangwekkend is voor de wetenschap, omdat het alle dagen gebeurt en het niet-alledaagsche belangwekkend, omdat het ongemeen is."

Juist omdat de parapsycholoog zoo diep doordrongen is van de eenheid der phaenomenale wereld in al haar uitingen, kent hij geen „verschijnselen welke onder het peil der wetenschappelijke geesteshouding blijven." De Wereldgeest veroorlooft zich geen onbehoorlijke grapjes, die we maar beter doen met gesloten oogen voorbij te gaan. Wenschten wij de redeneering van Ir. Wigersma toe te passen per — natuurlijk hinkende — analogie op het gebied der physica, dan zouden wij wetenschappelijk verplicht geweest zijn, toen de eigenschappen van het radium werden ontdekt, die zoo sterk afweken van die van alle andere, toenmaals bekende stoffen, dit schouderophalend voorbij te gaan en het radium voor „onnatuurlijk en onbelangwekkend" hebben moeten verklaren. En hetzelfde zou het lot geweest zijn van de planeet Mercurius, welker gedragingen zoo onbehoorlijk van die der andere planeten verschilden. Maar juist deze bijzonderheden, toen de wetenschap ze leerde zien als scherpere verbijzonderingen van de algemeene eigenschappen der stof, resp. van de zwaartekracht, waren het, die de moderne physica en astronomie zoo ongekend dieper inzicht gaven in haar wezen, méér dan de veel „algemeenere" verschijnselen bij de andere elementen en planeten.

Ja, men heeft wel — en dan zou de desappreciatie van Ir. Wigersma min of meer gerechtvaardigd zijn — men heeft wel, verbijsterd door het aanvoelen van de ver-gaande consequentiën, die uit de verschijnselen voortvloeiden, haar beoefenaars aangeraden, zich uitsluitend bezig te houden met het minutieus verzamelen van feiten en nogeens feiten alleen, en zich voorzichtiglijk te onthouden van alle theorie. Maar een dergelijk dood experimentalisme is ten eenenmale onaanvaardbaar voor den vorschenden geest, die onmiddellijk beseft dat de eenige zin van het aanbrengen van materiaal is daarmede te bouwen. Wij kunnen de parapsychologische feiten, hebben wij ze eenmaal geaccepteerd, trots hun afwijkend karakter niet onverwerkt laten liggen in een afzonderlijk curiositeitenkastje van onzen geest, en er dan verder van afblijven. Ja, juist door dit uitzonderlijke karakter wordt hun waarde voor onze algemeene kennis zoo belangrijk, wijl zij ons dwingen

dieper te graven om het verband te vinden met al het andere, dat schijnbaar zoo anders is en toch in eigenlijk wezen niet gehéél anders zijn kan.

Vandaar dat de parapsychologie, als nieuwe wetenschap groeiende te midden van de andere, en met deze organisch verbonden, haar invloed uitstrekt over die andere. Zij neemt, evenals trouwens de psychologie, wanneer wij deze in niet al te beperkten zin opvatten, een eigenaardige positie in tusschen de natuurwetenschappen en de humanoria. Door haar experimenteele methoden met de eerste verwant, houdt zij door haar object verband met alle gebieden van menschelijke kennis. In de biologie geven de paraphysiologische phaenomenen grooten steun aan de neo-vitalistische opvattingen; wat de geneeskunde betreft, bestaat er kans, dat dezelfde processen ons in staat zullen stellen eenmaal het wezen van de suggestieve genezing en der vis medicatrix naturae eenigermate te doen inzien. Indien ooit iets, dan zullen alleen de telekinetische en teleplasmatische verschijnselen, welker innige samenhang pas kort geleden werd ontdekt, als wij eenmaal tot hun juist begrip zijn doorgedrongen, ons licht kunnen verschaffen omtrent het oerprobleem van de verhouding geest-stof.

Niet minder vruchtbaar kondigt zich het doorwerken van de parapsychologische gegevens aan op het gebied der geestelijke wetenschappen. In de historie, in de eerste plaats de historie der religie, zal de al te ver gaande kritiek die reeds aan ieder verhaal van een wonder het recht ontleende, de desbetreffende bron daarom alleen als onbetrouwbaar en minderwaardig te verwerpen, belangrijk moeten inbinden. Ik vond dit, hoewel aarzelend, reeds uitgedrukt in de rede van Dr. J. Th. Ubbink, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleeraar in de theologie aan de Rijks-Universiteit te Groningen : „Waar de houding der wetenschap ten opzichte van bovenzinnelijke manifestaties van het leven, van de krachten der persoonlijkheid, bescheidener is geworden, behoeft een kritiek, die rekening houdt met irrationeele, bovenzinnelijke factoren, met het openbaringskarakter van het Christendom, haar aanspraak op wetenschappelijkheid niet prijs te geven." Dat de geheimzinnige mysterie-godsdiensten der Grieken, welker beteekenis voor het antieke leven ver onderschat werd, alleen zijn te begrijpen in het licht van het parapsychologische feitenmateriaal, is reeds 25 jaar geleden door Dr. K.H.E. de Jong in zijn klassiek werk over het antieke Mysterienwezen betoogd. Wij zullen beter inzicht krijgen in den aard der geweldige macht, die enkele personen over geheele volken, landen, tijdperken kunnen uitoefenen en ons niet meer tevreden stellen figuren als Mohammed, Fran-

ciscus van Assisi, Jeanne d'Arc af te doen met de phrase „les grands hystériques qui mènent le monde."

Het wezen der massa-psychologische verschijnselen en daarmede van een groot deel der historie, is naar mijn overtuiging onverklaarbaar, wanneer wij geen rekening houden met de emotioneele telepathische krachten. Ook in de ethnologie zal men op den duur tot gewijzigd inzicht moeten komen. Reeds is de opvatting van Frazer, dat wij bij de magie der primitieven met niets anders te doen hebben dan „een reeks proeven, die mislukt zijn en die voortdurend worden herhaald, alleen omdat de proefnemer hun mislukking niet opmerkt" ten eenenmale verouderd. Maar ook de dieper grijpende theorieën der mentalité prélogique van Lévy-Bruhl en van het vadercomplex van Freud beginnen hun tekorten reeds te doen gevoelen. Het zou mij niet verwonderen als over niet al te langen tijd de ethnologie tot de conclusie moest komen, dat de groote overeenkomst, ja zelfs de partieele identiteit, die geconstateerd wordt tusschen deze magie der primitieven en de parapsychologische feiten, niet toevallig wezen kan. Het is de vraag of wij bij het grillig ritueel van zoovele „wilde volkeren" niet te doen hebben met „magische relicten", overblijfselen van para-normale werkingen en vermogens, schoon begriploos uitgevoerd, verstard en gereduceerd tot bloot resultaatloos ceremonieel.

Dat zelfs de wijsbegeerte den invloed der parapsychologie niet zal kunnen ontgaan, daarvan gaf ons reeds Heymans een voorbeeld, toen hij, door zijn klassieke experimenten tot de overtuiging gebracht dat telepathie een feit was, deze gegevens trachtte te benutten tot verderen uitbouw van zijn leer van het psychisch monisme. En de jonge philosoof Poortman heeft eveneens reeds een ernstig begin gemaakt met een poging tot inlijving der „occulte" phaenomenen in de wijsbegeerte. Om slechts een enkel voorbeeld te noemen van deze noodzakelijke wisselwerking : de Kantiaansche leer van de inadequatie onzer zintuigen zal eens grondig moeten worden bezien en wellicht herzien naar aanleiding van het onzintuigelijk waarnemen, zooals dit in telepathie en helderziendheid optreedt. Maar het meest van al zal de psychologie hervormd moeten worden. Ik laat voorloopig het geweldige probleem van den dood rusten, welker voorbarige spiritische oplossing ik niet aanvaard en dat m.i. de parapsychologie hoogstens nu en dan even aan de peripherie benaderen kan. Reeds heeft Freud de telepathie aangevoerd tot verklaring van enkele droomen en het verband van parapsychologie met psychanalyse, deze in den wijderen zin der Züricher school opgevat,

 NIET TE VOORBARIG WEZEN

wordt ijverig besproken in vele verhandelingen van onzen tijd. Zal wellicht eenmaal het groote raadsel der krankzinnigheid en het weinig minder duistere probleem der hysterie verhelderen in het licht dezer nieuwe kennis? Want onze scheiding tusschen „normale" psychologie en parapsychologie is slechts een voorloopige, een kunstmatige — zij zullen moeten worden één organisch geheel, uitingen als zij zijn van een en dezelfde psyche.

Veel van wat ik hier in deze laatste zinnen gezegd heb, zal u wellicht nog als toekomstmuziek aandoen, maar het is toekomstmuziek, waarvan, voor wie het oor te luisteren legt, overal reeds de eerste tonen weerklinken. Alles wijst er op, dat wij met de studie der thans bekende supra-normale verschijnselen slechts de eerste schreden hebben gezet op een gebied, dat nog tallooze geheimen verbergt. Om een vergelijking te gebruiken : wij zijn in dezen nog als de physici der antieke wereld, die een stukje barnsteen wreven en met verbazing constateerden dat het stroohalmpjes aantrok ; van de parapsychologische ontdekkingen die analoog zullen zijn aan de uitvinding van den electrischen motor en de radio kunnen wij ons nog geen denkbeeld vormen. Of, om de woorden van den bioloog, philosoof en parapsycholoog Driesch aan te halen : „Die Parapsychologie ist einem Kontinent vergleichbar, der sich langsam aus dem Wasser hebt ; nur einige Berggipfel erst ragen als Inseln aus dem Meere hervor."

Ik constateerde zooeven de gewijzigde houding, die de wetenschap in den allerlaatsten tijd aanneemt. De oorzaak hiervan is ongetwijfeld wel eensdeels gelegen in de enorme verbetering der methoden, die de parapsychologen voor hun experimenteel onderzoek toepasten en waardoor hun resultaten zooveel overtuigender werden. Maar het zou getuigen van oppervlakkig inzicht, indien men hieraan in de eerste plaats de veranderde of althans veranderende houding wilde toeschrijven. De oorsprong wortelt dieper, in de veranderende mentaliteit der menschheid.

De geschiedenis der wetenschap bewijst, hoe de ontdekking van uiterst belangrijke, zuiver geconstateerde feiten, op zichzelf nooit voldoende is, de daarmede overeenkomstige wijziging in het denken der wetenschappelijke menschheid te veroorzaken. Feiten kunnen alleen het denken bevruchten, maar is dit niet rijp tot ontvangenis, dan gaan zij te gronde als de spermatozoen in een onvruchtbare baarmoeder. Ik herinner slechts aan de schitterende ontdekking van de wetten der erfelijkheid door Mendel; hier was een onderzoek, dat niets te wenschen overliet, maar niemand lette er op. Dit lag er

niet aan, zooals wel beweerd wordt, dat de publicatie geschiedde in een tijdschrift, dat weinig door natuurwetenschappelijke mannen gelezen werd. Wij moeten het veeleer hierdoor verklaren, dat te dien tijde het Darwinisme zijn hoogste triomfen vierde en iedereen overtuigd was van de geleidelijke ineenvloeiïng der soorten en hun in onmerkbare overgangen verloopende veranderingen, onder invloed van de selectie der omgeving. Zoo kon de leer der erfelijkheid, die den nadruk vooral legde op het conservatieve element, op den standvastigen terugkeer der morphologische elementen in de opeenvolgende generaties, niet worden erkend door den geheel anders ingestelden geest dier tijden, en er was een man met de autoriteit van een Hugo de Vries noodig, om deze kostbare documenten uit de vergetelheid op te delven.

En zoo is ook, in dieperen zin opgevat, het met heel zachten, heel geleidelijken, maar onweerstaanbaren drang opkomen der parapsychologie een onderdeel van de groote kentering, die het denken heeft ondergaan en nog ondergaat in den aanvang der 20e eeuw. Vooral de natuurwetenschappen in engeren zin, de physica, de chemie en ook de wiskunde, hebben, juist door hun geweldigen uitbouw in het einde der vorige eeuw zich zoodanig verbreed en verdiept, dat een grondige wijziging van haar karakter het gevolg was. Hoe dieper men de realiteit aanboorde, te meer bleek deze haar mystiek wezen te onthullen en de wereld werd niet begrijpelijker, maar raadselachtiger. Ik herinner aan de relativiteitstheorie met haar op het eerste gezicht voor het alledaagsche gezond verstand zoo absurd lijkende stellingen.

Ik herinner er aan, hoe zelfs de hoekpijler der Natuurwetenschap van de 19e eeuw, de causaliteit, juist door en om de strenge methodiek van haar toepassingen, begon te wankelen. In de biologie, waar men tot nog voor kort meende verplicht te zijn, uit de physica het dogma der universaliteit van het mechanisch gebeuren over te nemen en in alle consequenties door te voeren, komt een andere strooming, de neovitalistische van Driesch en zijn medewerkers, met kracht boven ; de psychologie is begonnen te twijfelen aan haar steeds weer mislukkende pogingen, al wat de menschelijke ziel beweegt, terug te brengen tot hersenphysiologische en associatieve werkingen en zij maakt met Freud een resoluut rechtsomkeert om volgens de methode der introspectie af te dalen in de diepte der ziel. Al moge de groote pionier zelve nog op naturalistisch standpunt staan, de besten zijner jongeren, ik noem slechts Adler en vooral Jung en Maeder, zijn, veelal zeer tot ongenoegen van den meester, nieuwe wegen gegaan.

Kortom, alle teekenen des tijds wijzen op het begin eener grondige ken-

tering in de mentaliteit der Europeesche menschheid. Wie kan er blind voor zijn — hij moge het nu verfoeien of toejuichen — maar wie kan er blind voor zijn dat een eerst geheim gehouden, later openlijk uitgesproken wantrouwen in haar op de spits gedreven rationalisme kiemende is? Overal eischt wederom het irrationeele met gebiedende kracht zijn plaats op, in de kunst, in de wijsbegeerte, in de politiek zelfs, kortom in het leven. En ook wetenschap is altijd onderdeel van het leven en bereikt als zoodanig pas haar hoogste beteekenis.

Deze geweldige intellectueele kentering, niet maar toevallig optredend tegelijk met de niet minder hevige crisis van maatschappelijken en zedelijken aard, is nog slechts in haar aanvang en het is nog niet te zeggen wat zij brengen zal. Maar dit is wel zeker, het simplistische materialisme dat het denken der 19e eeuw beheerschte, is onhoudbaar geworden.

Wel beheerscht deze verouderde denkwijze nog steeds de groote massa des volks, maar in de intellectueele kringen, waar zich, zooals historisch kan worden aangetoond, altijd het eerst de kenteekenen eener nieuwe mentaliteit vertoonen, heeft zij afgedaan.

Men heeft, nog maar eenige jaren geleden, veel gesproken over en misschien ook wel geloofd in den „Untergang des Abendlandes!" Het wil er wel eens naar lijken of een neerdrukkend minderwaardigheidscomplex de ziel van het blanke ras gevangen houdt. Maar is het niet juist deze soepelheid, dit vermogen zich telkens weer aan te passen, dit telkens vernieuwd en spontaan uitbreken van scheppende krachten in de psyche van de blanken, die bewijst, dat de vitaliteit van het ras nog lang niet uitgeput is?

Wij hebben reeds eenmaal zulk een grondige wijziging van het Europeesche denken gekend in de Renaissance, toen het middeneeuwsche wereldbeeld zich begon te vervormen tot het moderne. Ook toenmaals waren het eenvoudige experimenten en waarnemingen, die naast vele andere oorzaken deze geweldige geestelijke revolutie, die later ook een religieuze en maatschappelijke zou worden, in het leven riepen.

Gallileï, die met zijn gewichten onder den arm den toren van Pisa beklom om de bewering van den onaantastbaren Aristoteles, dat een gewicht van twee pond tweemaal zoo snel valt als dat van één pond, te toetsen, zal zich wel weinig bewust zijn geweest, dat de schok, waarmede zijn beide proefgewichten tegelijkertijd beneden kwamen, den eersten mokerslag was tegen de fundamenten van het gebouw der middeneeuwsche wereldbeschouwing, dat zich een Dante nog onwrikbaar en eeuwig dacht.

En toen de mannen van het Psychical Research in 1882 zich er toe zetten om eens na te gaan, of werkelijk een eenvoudig predikantsdochtertje, het meisje Creery, in staat was een kaart te raden, die een ander zich levendig voorstelde, is het ook niet dadelijk door hen beseft, dat dit simpele experimentje, de categorische weerlegging van het „nihil est in intellectu quin prius fuerit in sensu," den beitel zou zetten tusschen de voegen van den materialistischen wereldbouw, die men zich eveneens aere perennius had gedacht.

Niet dat de onschatbare kennis, die de natuurwetenschap ons gebracht heeft, ooit haar waarde zou kunnen verliezen, maar zij moet worden hervormd en gerangschikt in een grooter geheel, waarin, dat is de essentieele vernieuwing, de materie slechts als materiaal en het geestelijke als primair moet worden geacht, met al zijn zware consequenties. Ik geloof niet, dat de menschheid er slechter aan toe zal zijn, wanneer deze levens- en wereldopvatting haar in vleesch en bloed is overgegaan.

Wanneer ik mij verder een oogenblik in het bijzonder wend tot diegenen onder U, die voornemens zijn mijn lessen verder te volgen, dan is het in de eerste plaats tot het geven van een waarschuwing. De parapsychologie is een der moeilijkste wetenschappen en wij moeten haar bestudeeren met uiterst onvolkomen middelen. De bezwaren die voor de overige wetenschappen gewoonlijk niet gelden : die van gebrek aan geld, aan tijd, aan hulpmiddelen, het meest van al aan materiaal, doen zich hier in hooge mate voor. Demonstratie en eigen onderzoek is daardoor slechts in zeer beperkte mate mogelijk en veelal van het toeval afhankelijk. Van de resultaten zijn juist de allerbelangrijkste vaak nog onzeker. Teleurstelling is dan ook het dagelijksch brood van den parapsycholoog : hoe vaak meent hij op het spoor te zijn van uiterst belangrijke phaenomenen en plotseling ziet hij zich verdwaald in het moeras van het bedrog en het zelfbedrog. Woorden als ongeduld, ontmoediging, moeten dan ook uit zijn vocabulaire eenvoudig worden geschrapt. Alle menschelijke zwakheden, zoowel die van hemzelf als van anderen, belemmeren hem in zijn arbeid. Het gelijkt maar al te vaak op het zwoegende werken in een diamantmijn, dat maandenlang niets anders oplevert dan waardeloos materiaal. Weliswaar staat daartegenover dat nu en dan een kostbare vondst rijke schadeloosstelling geeft voor langdurig nutteloos gewroet.

Juist omdat ik in het besef leef een wetenschap te dienen, die nog op menig punt in een chaotischen toestand verkeert, gevoel ik mij te Uwer

opzichte meer als een gids onder wiens leiding een nog maagdelijk terrein wordt geëxploreerd, dan als een leeraar, die U kant en klare kennis kan voorzetten, en hoop ik in U of althans in eenigen van U, meer medewerkers dan geduldige leerlingen te ontmoeten.

Ten slotte rest mij nog, mijn bijzonderen dank te betuigen aan U, heeren Curatoren der Leidsche Universiteit, en aan U heeren Hoogleeraren der Faculteit voor Letteren en Wijsbegeerte. Toen ik mijn verzoek tot toelating als privaat docent aan de oudste Universiteit van ons land deed, was ik er niet zeker van, dat dit ook zou worden toegestaan. Ik verwachtte tegenstand en deze tegenstand zou mij zelfs niet geheel onbegrijpelijk zijn geweest, wetende dat de parapsychologie een scientia militans, nog niet een scientia triumphans is. Het was mij daarom een aangename ervaring te ondervinden, op welk een breed standpunt zich Curatoren en Faculteit dezer oudberoemde Hoogeschool, plaatsten ; ik zeg U dank voor de tegemoetkomende houding, die allen, met wie ik in deze zaak in aanraking kwam, tegenover mij aannamen.

Misschien heeft deze en gene zich niet kunnen ontdoen van het gevoel, dat de opname van de parapsychologie onder de vakken, die aan een Universiteit worden gedoceerd, een lichtelijk gewaagd experiment was ; ik hoop er met alle kracht toe bij te dragen, dat het een geslaagd experiment moge worden.

Ik heb gezegd.

Eenige Opmerkingen over de Inordening van het Neovitalisme in de Wijsbegeerte

door J. J. Poortman.

Op pag. 83-84 van zijn artikel „Causaliteit, Determinisme en Parapsychologie" in den vorigen jaargang maakt de heer Prins de opmerking, dat ook de biologie bij nauwkeurig onderzoek wel steun zal verschaffen aan de meening, dat meer en meer de volstrekte geldigheid van het causaliteitsbeginsel wordt aangetast of zelfs bestreden. De schrijver acht zich echter

niet bevoegd deze speciale materie te behandelen en hoopt dat dit nog eens van meer deskundige zijde zal geschieden.

Daar wij ons minstens even onbevoegd in de biologie achten als de heer Prins, deelen wij deze hoop. Intusschen is er nog een andere mogelijkheid. Men kan zeggen : te midden van al die speciale problemen der biologie begeven wij ons niet. *In zoover* echter uit bepaalde voorloopige resultaten van het biologisch onderzoek zekere algemeene conclusies worden getrokken, wenschen wij enkele opmerkingen te maken over de gevolgen, die dat weer heeft, wanneer men het alles beziet in wijsgeerig, zoowel kennistheoretisch als metaphysisch verband. Het zou n. l. best kunnen zijn, dat men onder invloed van een zekere strooming in de hedendaagsche wijsbegeerte geneigd is bepaalde biologische onderzoekingsresultaten in een bepaalden zin uit te leggen ; dat hier dus wijsgeerige vooronderstellingen de biologische interpretatie beïnvloeden, terwijl het omgekeerd, wanneer men zich maar andere wijsgeerige overwegingen bewust maakt, evenzeer mogelijk of zelfs meer aannemelijk zou zijn het biologisch materiaal op andere wijze uit te leggen, ja, dat dit wellicht zelfs vruchtbaarder voor de biologie zou blijken te zijn.

Wij zullen dus verder hypothetisch gaan redeneeren. Wij nemen aan, dat de feiten, die in het biologisch onderzoek der laatste decennia aan den dag zijn gekomen, inderdaad in de richting van het neovitalisme wijzen. Wat wil dat zeggen? Het eenvoudigst drukt men het wellicht uit, wanneer men zegt, dat het onderzoek heeft uitgewezen, dat er in de natuur *speciale punten* voorkomen, waar de gewone natuurwetten niet voldoende zijn ter verklaring; dat de natuuronderzoeker *in het levende organisme* op werkingen stuit, die hij niet zuiver mechanisch, zooals elders in de natuurwetenschap gebeurt, verklaren kan : wanneer bepaalde lagere organismen verminkt worden, dan reageeren zij zoodanig, dat zij zich van het toegebrachte nadeel zoo goed mogelijk herstellen, zoo goed zelfs, zóó doelmatig, dat dit nooit enkel mechanisch, door physische of chemische wetten alleen, verklaard kan worden. Er is — zoo luidt de conclusie — hier dus een vreemde factor werkzaam, de „entelechie", die het doelmatige karakter van regeneratie- e. a. processen verklaart. De mechanisch-deterministische verklaringswijze is te kort geschoten, een nieuwe inbreuk op het causaliteitsbeginsel is geconstateerd!

In een vorig artikel ([1]) hebben wij er op gewezen, dat er heden ten dage een omvangrijke strooming in de wijsbegeerte en in de wetenschap

1) De Causaliteitsafkeer in de Parapsychologie en elders, T. v. P. IV, pag. 155 e. v.

bestaat, die met graagte overal irrationeele verschijnselen ontdekt. De vroegere beginselen worden verlaten; de autoriteit met name van het causaliteitsbeginsel wordt ondergraven geacht. Het spreekt vanzelf, dat ook de stand van zaken in de biologie koren op den molen kan zijn van de voorstanders dezer beweging.

Tegenover deze tendenties hebben wij echter betoogd, dat, wanneer zooals in al deze gevallen een oude en eerbiedwaardige wet gelijk het causaliteitsbeginsel met de resultaten van nieuwere onderzoekingen botst, het voorzichtig en bezonnen is, de eerstgenoemde niet zonder meer voor weerlegd te houden, maar zich integendeel af te vragen, of er bij nader toezien niet een beschouwingswijze mogelijk is, die de tot dusverre voor apriorisch zeker gehouden wettelijkheid en de nieuwe onderzoekingsresultaten in een hoogere eenheid vereenigt. En wanneer men alles ernstig overwoog, dan scheen de stand van zaken in enkele andere wetenschappen toch niet zóó hopeloos voor de causaliteit, als men op het eerste gezicht zou denken.

Er bestaat daarom o.i. de plicht om ook in het opzicht der biologie zich te hoeden voor voorbarige conclusies en in plaats daarvan om te zien naar een mogelijkheid om aan de oude en nieuwe aanspraken beide te voldoen.

Wat ziet men nu echter gebeuren? Dat men ongetwijfeld zonder aarzelen de aan het licht gekomen feiten interpreteert in den zin van de werkzaamheid van een irrationeelen, de causaliteit doorbrekenden factor. Prof. Jordan opent b.v. zijn artikel in het „Encyclopaedisch Handboek van het Moderne Denken" over het „Neovitalisme" met de definitie : „Het vitalisme is de leer, dat de gebeurtenissen in levende organismen niet door de natuurlijke oorzaken verklaard kunnen worden." Weliswaar is de schrijver verder uit op een immanente verklaring en wil hij van een „bovennatuurlijke kracht" niets weten, maar het organisme is dan toch een „totaliteit", als rest van het oude begrip der teleologie. Het is nu eenmaal zoo, dat de verschillende onderzoekers, de een meer, de ander minder, de resultaten interpreteeren in den zin van het bestaan van een of anderen irrationeelen factor, van een inbreuk op de gewone causaliteit en op de mechanische natuurverklaring.

Zou het echter toch mogelijk zijn om een weg aan te wijzen, waarop zoowel zulke oude leerstukken als de causaliteit en zulke belangrijke als de gesloten natuurwettelijkheid eenerzijds behouden blijven, en anderzijds het bestaan van „speciale punten" bij het levende organisme toch volledig wordt toegegeven ? Misschien wel.

Het valt op, dat men, blijkbaar in een poging om althans iets van de oude beginselen te redden, bij voorkeur zoekt naar een immanente verklaring en vooral niet naar een transcendente, waarbij een factor van buiten in het organisme zou ingrijpen. Voor zoo'n „bovennatuurlijke kracht" schijnt men bij uitstek bevreesd te zijn. Toch kon het o.i. wel eens wezen, dat in deze richting van het ingrijpen van een transcendenten, d.w.z. buiten het organisme staanden factor, juist de oplossing, die zoo verschillende aanspraken moet bevredigen, zou moeten worden gezocht.

Wat is de oorsprong van die vrees voor een „bovennatuurlijke kracht"?

Zij is zeer waarschijnlijk toe te schrijven aan een afkeer van de oude theorie van het „dualisme" : wanneer er een factor van buiten op het organisme inwerkt, dan komt dit neer op de aanname van het bestaan van een immaterieele, in het geval van den mensch onsterfelijke ziel, zooals de theologie dat placht of pleegt aan te nemen en daarmede wil men in de natuurwetenschap niets te maken hebben. Dan zouden weer al die moeilijkheden oprijzen : of de dieren dan soms ook een ziel hebben ; hoe de „influxus", de werking van de ziel op het lichaam dan te denken is, als de ziel immaterieel is ; of dan veranderingen op die wijze teweeggebracht kunnen worden, zonder dat aan het quantum van energie iets verandert etc.; kortom, dit is de laatste veronderstelling, waartoe men zijn toevlucht wil nemen.

Al is deze afkeer van het oude dualisme dan diep geworteld, daarmede is nog niet gezegd, dat hij in alle opzichten gerechtvaardigd zou zijn. Het oude dualisme was een leer, waarvan de heterogeniteit van ziel en lichaam een essentieel element vormde. Wij zullen zeker voor een dergelijk „dualisme", voor deze heterogeniteit geen lans breken. Maar die leer hield bovendien in een wisselwerkingsstandpunt, d.w.z. een theorie, die in het dilemma parallelisme of wisselwerking ten opzichte van de verhouding van bewustzijn en lichaam, voor de laatstgenoemde opkomt. Er zijn nu echter nog andere wisselwerkingsstandpunten dan het oude dualisme mogelijk en het zou kunnen zijn, *dat juist in deze richting, van een modernere wisselwerkingstheorie de mogelijkheid van oplossing van al de onderhavige moeilijkheden gelegen was.*

Een dergelijke nieuwere wisselwerkingstheorie hebben wij voorgeslagen en uitvoerig uiteengezet in ons boek „Tweeërlei Subjectiviteit, Ontwerp eener „Centrale Philosophie"" (2). Terwijl wij voor alle verdergaande argumen-

2) Haarlem, Tjeenk Willink & Zoon, 1929.

ten, b.v. de vergelijking met het parallelisme, daarnaar mogen verwijzen, willen wij hier in het kort uiteenzetten, wat zij inhoudt en waarom men aan de hand van haar de uiteenloopende aanspraken van de moderne biologie en de causaal-mechanische verklaring o.i. kan vereenigen.

Naar onze meening heeft Descartes een fatalen misgreep gedaan, toen hij de heterogeniteit van lichaam en ziel zoozeer op den voorgrond plaatste. O.i. moet een geheel andere principieele scheidingslijn worden getrokken. In het zelfbewustzijn van het zuivere ik, dat nooit geheel tot object gemaakt kan worden en dat in ieder empirisch subject als hetzelfde verschijnt, is een diepere werkelijkheid gegeven, die in beginsel tegenover alle werkelijkheid in veelheid staat. De principieele grenslijn loopt tusschen dit ééne „noïsche moment", dezen éénen Geest in ons allen en de geheele verdere psychophysische veelheid.

Het in de veelheid zich afspelende gebeuren van het psychische en het physische vormt zoodoende één geheel ; het psychische en het physische worden nader tot elkander gebracht en kunnen als homogeen worden gezien. Deze homogeniteit kan op vele wijzen nader uitgewerkt worden.

Belangrijk is daarbij, dat *subjectief* telkens het noïsche en het psychische samenvallen. Het psychische, dat *nog niet* voldoende duidelijk bewust is geworden, valt samen met het noïsche, dat *nooit* volledig tot object gemaakt kan worden. Daarbij is dan tòch echter het voorloopig-nog-niet-geobjectiveerde psychische meer verwant met het reeds geobjectiveerde physische dan met het nooit te objectiveeren noïsche. Zooals de blindgeborene niet geleerd heeft om zijn (door den bewegingszin verkregen) voorstellingen van de ruimte te projecteeren in een simultaan beeld, zooals ieder klein kind deze projectie ergens moet voltrekken, zoo bezitten wij nog slechts een tastzin ten opzichte van onze gevoelens en voorstellingen. Alleen de helderziende, die gevoelens en gedachten als objectieve grootheden ziet, is ons een stap vooruit.

Denken wij dit door, dan komt het psychische steeds meer op één lijn met het physische te staan. Alles wat immaterieel is, zooals b.v. de intentie, de zin der voorstelling, moet op het noïsche betrokken worden. De psychische grootheden op zich zelf echter bewegen zich evenzeer in een ruimte, oefenen causale werkingen uit, bezitten energie enz., evengoed als physische grootheden. Over deze psychische energie heeft ook Heymans reeds geschreven en al is hij geneigd haar op psychisch-monistische wijze op te vatten (dat zij dus wel werkelijk is, maar de physische energie niet, doch deze alleen een afspiegeling van psychische energie), hij moet toegeven op grond

van zijn onderzoekingen „dass die Analogie mit räumlichen Bewegungsverhältnissen sich stets wieder aufdrängt" ([3]) en wij zijn geneigd dit zoo te interpreteeren, dat er *twee zônen* bestaan, een psychische en een physische, beide in beginsel even werkelijk, beide stoffelijk, in zoover men bij energiewerkingen van stof mag spreken, beide in beginsel quantitatief bepaalbaar, beide door causale wetten beheerscht, en die op verschillende wijzen en op verschillende punten met elkaar in wisselwerking staan ([4]).

Een van deze punten van wisselwerking is het levend (en niet het doode!) organisme.

Men zal nu misschien in gaan zien, hoe men op deze wijze de oude natuurwetenschappelijke beginselen met het bestaan van „speciale punten" in de physische zône kan vereenigen.

Men doet geheel verkeerd die speciale punten te mystiek op te vatten, als een bewijs voor het gegeven zijn van irrationeele factoren. Als eenvoudigste verklaring moet evenmin naar gecompliceerde verhoudingen binnen het levend organisme zelf, maar naar een inwerking vanuit de psychische zône uitgezien worden.

De bezwaren, die men vroeger tegen het „dualisme" koesterde, zijn thans verdwenen. Kon de immaterieele ziel niet op het lichaam werken, het psychische, dat homogeen is met het physische evenals dat omgekeerd het geval is (wij hebben deze homogene substantie het „hylische" genoemd, wat volstrekt niet beteekent, dat het psychische daarom geheel gelijk is aan het physische : integendeel heeft het eerste, behalve physische qualiteiten, nog vele andere), en het physische kunnen zeer wel op elkaar inwerken. Daarbij worden ook zij het minimaal kleine hoeveelheden energie overgedragen in de een of in de andere richting. Dit is een zuivere en gewone veroorzaking. Met al die ongerijmde „Doppelursachen- und Doppeleffekttheorien" van oudere wisselwerkingsleeren heeft men niets meer te maken. De geldigheid van het apriorische causaliteitsbeginsel wordt dus niet verzwakt, maar gehandhaafd. Ook op het beginsel van het behoud van energie en de gesloten natuurcausaliteit wordt geen inbreuk gemaakt. Zeker, indien men alleen de physische zône in aanmerking neemt, dan is er een inbreuk. Maar men moet

3) Ueber die Anwendbarkeit des Energiebegriffes in der Psychologie, pag. 39.

4) Deze opvatting is toch geen materialistische. Voor het materialisme is de stof de diepste werkelijkheid. Voor ons is dat „het noïsche" of de ééne Geest.

het ruimst mogelijke systeem van homogene energie in zijn beschouwingen betrekken en daar valt de psychische zône mede onder.

Nemen wij nog eenmaal die definitie onder de loupe : „Het vitalisme is de leer, dat de gebeurtenissen in levende organismen niet door de natuurlijke oorzaken verklaard kunnen worden." Alles hangt er daar bij van af, wat men onder „natuurlijke oorzaken" verstaat. Over de wijze van inordening van het neovitalisme in de wijsbegeerte wordt daarmede beslist. Indien men onder „natuurlijke oorzaken" enkel en alleen physisch-chemische oorzaken uit de physische zône verstaat, dan moet inderdaad het bestaan van „speciale punten" bij het levend organisme tot een vertwijfelen aan het oorzaakbegrip en tot het aannemen van allerlei irrationeele factoren (in of buiten de physische zône) leiden. Indien men daarentegen constateert, dat weliswaar de processen in het levende organisme niet door middel van die soort van natuurlijke oorzaken, die physisch-chemische heeten, kunnen worden verklaard, maar tevens inziet, dat er afgezien van dat eerste slag nog een andere soort natuurlijke oorzaken, n. l. werkend op en vanuit de psychische zône van de hylische substantie, bestaat, dan heeft men geen irrationeele factoren meer noodig en kunnen causaliteit en determinisme ondanks het neovitalisme hun volle geldigheid behouden.

Er bestaat dan een *relatieve teleologie.* Geen teleologie, die als een deus ex machina ergens komt ingrijpen, de wetten van het onderhavige terrein omverwerpend. Maar een betrekkelijke doelmatigheid, zooals die ook binnen de physische zône op zichzelf genomen voorkomt. Een centrale verwarming kan b.v. zichzelf reguleeren. Een vliegtuig of een schip kan tegenwoordig draadloos bestuurd worden. Niemand denkt er aan om naar aanleiding van deze gevallen mystieke irrationeele factoren, een in gebreke blijven van het causaliteitsbeginsel of een doorbreking van de natuurwettelijkheid te veronderstellen. Evenmin is dit in iets ruimeren zin noodig bij de „speciale punten" in de biologie. Een eventueele absolute teleologie gaat buiten *beide* kwesties geheel om.

Het zou weleens kunnen zijn, dat wanneer de biologische wetenschap dit ruimere gezichtspunt van een wisselwerking in nieuweren zin in het oog hield en eerder als richtsnoer bij haar onderzoekingen nam dan een irrationalistisch te kort schieten der causaliteit, dat zij dan juist tot voor haar zelf nuttige en vruchtbare verklaringstheorieën zou komen.

Er bestaat nu eenmaal een wederkeerige beïnvloeding tusschen de bijzondere wetenschappen en de philosophie. Niet alleen maakt de philosophie ge-

bruik van de resultaten van de bijzondere wetenschappen, om die in een veelomvattende en toch zelfstandige theorie te vereenigen. Oók maken de bijzondere wetenschappen meer of minder bewust gebruik van de heerschende overtuigingen in de wijsbegeerte. Daardoor vinden zij soms aanleiding bepaalde vermoedens te koesteren op eigen terrein, bepaalde conclusies apriori voor meer of minder waarschijnlijk te houden. In zoover in de wijsbegeerte thans een irrationalistische, anti-causale strooming heerscht, kon de biologie door die over te nemen, weleens haar eigen vorderingen als verklarende wetenschap in den weg staan.

Vanuit een ander, o.i. dieper gefundeerd wijsgeerig standpunt lijkt ons de bijdrage, die de wijsbegeerte aan de biologie kan leveren, juist van omgekeerden aard te zijn, als waartoe men thans neigt. En wel : kennistheoretisch : houdt vast aan causaliteitsbeginsel en determinisme! Metaphysisch : probeert het met een wisselwerkingsleer, die van de homogeniteit van het physische en het psychische uitgaat !

Alleen op deze wijze kan o.i. een inordening van het neo-vitalisme in de wijsbegeerte plaatsvinden, die eenerzijds met de (eventueel) empirisch-gegeven resultaten der biologie, anderzijds met de blijvend-apriorische beginselen van de wijsbegeerte, van de wetenschap sinds eeuwen rekening houdt (5).

Driesch, de groote voorvechter van het neovitalisme, heeft de parapsychologische verschijnselen „gleichsam einen Uebervitalismus" genoemd. Inderdaad, ook in de parapsychologie is voortdurend sprake van op het eerste gezicht irrationeele factoren, die men al dan niet causaal kan willen verklaren, al dan niet immanent, alleen door oorzaken van binnen de „physische zône", of ook transcendent door inwerking uit een andere zône kan willen verstaan. Ook de parapsychologie heeft dus onmiddellijk belang bij de kwesties van den aard van die beide zônes, van hun onderlinge verhouding en al of niet gelijksoortigheid.

5) Indien men ons vraagt of aan de „entelechie" dan geen rol toekomt, dan antwoorden wij: op *beide* zônes, de physische en de psychische, heeft al het gebeuren een immaterieelen „zin". Het is echter onjuist om aan den zin van het psychische een reëelen invloed op het physische toe te schrijven anders dan door middel van de psychische realiteit.

Dit punt : in hoever ook de parapsychologie gebaat wordt door een nieuwere wisselwerkingstheorie en *niet* door een der vormen van het parallelisme tusschen bewustzijn en lichaam, dat behandelen wij wellicht een andere maal [6].

De Magie in Tibet

(Slot van pag. 287 van den vierden jaargang.)

Reeds F. W. H. Myers heeft er in zijn standaardwerk over: „De menschelijke persoonlijkheid" [40] op gewezen, dat wij veel zouden kunnen leeren wanneer wij personen, die in een toestand van schijndood hebben verkeerd, ondervragen met betrekking tot hetgeen zij zich nog herinneren van droomen, visioenen of toestanden, die zij gedurende de periode van bewusteloosheid gehad hebben of waarin zij tijdens deze periode verkeerd hebben. In dit verband wijst Myers op ervaringen als b. v. die van den medicus Wiltse, die in het jaar 1889 een interessant artikel publiceerde in een geneeskundig tijdschrift met betrekking tot zijn ervaringen en introspecties tijdens een toestand van schijndood.

Hij zag zichzelf in dezen toestand in een soort van etherischen dubbelganger naast zijn vermeend lijk staan. Zijn bewustzijn was — naar het hem toescheen — in dien dubbelganger verplaatst en hij bleek in staat te zijn in dezen toestand de dingen om hem heen evengoed te kunnen waarnemen als voordien, toen hij nog gezond en wel in deze wereld rondliep. Kort daarop „ontwaakte" hij echter wederom in zijn normalen toestand.

Wij zouden dit heele verhaal — door mij breedvoerig vermeld in deel I van mijn, hiervoor genoemd boek — kunnen beschouwen als het relaas van een koortslijder, ware het niet, dat wij hebben te bedenken dat dit geval geenszins op zichzelf staat en dat de uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek ons thans geneigd maken te meenen, dat Wiltse zich waarschijnlijk tijdelijk in een soort van na-den-doodschen toestand

6) Men zie intusschen de inleiding van den schrijver op de jaarvergadering der Ned. S. P. R. : „Is de Parapsychologie gebaat bij een Parallelisme of bij een Wisselwerkingstheorie ?" (Pag. 214 e. v. van den vierden jaargang van dit tijdschrift).

(40) Ned. vert., Amsterdam, 1921.

heeft bevonden, dat zich bij hem voordeed het verschijnsel der telaesthesie, der psychische excursie, der z. g. uittreding van het meta-organisme, van het astraal-lichaam...

Er zijn menschen die er naar gestreefd hebben dergelijke toestanden bewust te verwekken. Tot hen behoort o.m. Fred. van Eeden, gelijk ik in mijn in noot 39 genoemd opstel heb trachten aan te toonen.

Iets dergelijks heeft o.a. ook de hiervoor reeds eenige malen genoemde Engelschman J. S. Muldoon gedaan, blijkens zijn mede reeds genoemde studie.

De ervaringen van al deze onderzoekers stemmen in hoofdpunten overeen en zij vormen een der vele convergente argumenten ten gunste van de hypothese van het astraallichaam, ten gunste van het oeroude geloof dat de menschelijke persoonlijkheid na den dood van het lichaam blijft voortbestaan in een ijler organisme, het z. g. astraallichaam. ([41])

Al deze menschen zouden — om met Lucius ([42]) te spreken — kunnen zeggen, dat zij gingen tot aan de grens van leven en dood.

Naast (in een aantal gevallen controleerbare) helderziendheid in de ruimte komt, volgens de extatici in deze toestanden nu vaak een (in de meeste gevallen oncontroleerbare) „Schau in das Totenreich" (de Jong) voor.

Zoo zegt Lucius (Apulejus) dat hij de hoogere en de lagere goden van zeer nabij zag ([43]), en ook vele anderen, die dergelijke uittredingstoestanden zeggen beleefd te hebben, beweren, dat zij daarin in contact zijn gekomen met geesten en andere wezens, alsmede „hemelsche" tafereelen hebben aanschouwd.

Het is aan geen twijfel onderhevig, of in een belangrijk deel dezer wezens enz. dient te worden gezien droombeelden, scheppingen van de fantasie van den uitgetredene. Er zijn verschillende gegevens welke er op wijzen, dat in deze hier-na-maalsche toestanden de objectiviteit en de subjectiviteit ongemerkt in elkaar overgaan, dat wij hier met een soort van droomtoestanden te doen hebben, waarin onze eigen gedachten vormen aannemen.

Van Eeden heeft hier in zijn droomstudies (zie noot 39) op gewezen en

---

(41) Zie E. Mattiesen : „Der Austritt des Ich als spiritistisches Argument" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1931, pag. 413 e. v.

(42) Zie K. H. E. de Jong : „Das antike Mysterienwesen," Leiden, 1919, pag. 242 e. v.

(43) K. H. E. de Jong : Ibidem, pag. 300 e. v.

ook anderen hebben dit gedaan. Zoo b.v. F. Ortt in zijn boek over: „Het Probleem der Ziel." ([44])

Op superieure wijze heeft van Eeden een en ander over deze hier-namaalsche toestanden medegedeeld in zijn : „Lied van Schijn en Weezen", gelijk ik in mijn in noot 39 genoemd opstel heb aangetoond.

Nemen wij thans wederom mevr. D.'s werk ter hand, om het op te slaan op pag. 28. Wij lezen daar o.m. :

„In Tibet komt men in aanraking met personen, die in een toestand van lethargie hebben verkeerd en nu in staat zijn de verschillende plaatsen te beschrijven welke zij in deze toestanden zeggen te hebben bezocht. Sommigen hebben alleen maar menschelijke woonsteden bezocht, maar anderen weten te vertellen van hun omzwervingen in de paradijzen, de louteringsgebieden (het vagevuur) en het bardo, een tusschengebied, waarin de „geesten" na den dood verblijf houden, wachtend op het moment waarop zij zich opnieuw kunnen belichamen. (Orthodoxe Boeddhisten ontkennen het bestaan van zulk een gebied).

Dergelijke merkwaardige reizigers noemt men delogs, hetgeen beteekent : „iemand die teruggekeerd is vanuit het hiernamaals." Ofschoon de delogs onderling verschillen in hun beschrijvingen met betrekking tot de plaatsen en gebeurtenissen (hetgeen ons, op grond van het hiervoor vermelde, begrijpelijk wordt T.), stemmen nochtans hun beschrijvingen in zake de gevoelens van den pseudo-doode overeen. Deze gevoelens zijn, volgens hen, over het algemeen nogal aangenaam.

In een dorp in het district Tsarong ontmoette ik een vrouw, die, enkele jaren te voren, gedurende een geheele week in een toestand van schijndood had verkeerd. Zij vertelde mij dat zij aangenaam verrast was geworden door de vlugheid van haar nieuwe lichaam. Het was uiterst licht en daarbij ongelooflijk snel in zijn bewegingen. Zij had alleen maar te wenschen dat zij zich op de een of andere plaats bevond, om zich daar nu ook onmiddellijk te bevinden. Zij kon rivieren oversteken, over het water loopen of door muren gaan. (45) Er was slechts één ding dat haar onmogelijk scheen : een nagenoeg „onvoelbaar" koord doorsnijden dat haar etherisch lichaam met haar stoffelijk lichaam verbond. Haar normale lichaam zag zij op haar rustbank liggen slapen.

Dit koord kon zij tot schier in het oneindige toe uitrekken, nochtans belette het somtijds haar bewegingen. Zij werd er mede gevangen, naar zij zeide. Een mannelijke delog, die mijn (aangenomen) zoon als jongeling had ontmoet, vertelde hem een soortgelijk verhaal..."' (28-29).

Het is hier de plaats te wijzen op een alleszins belangrijk boek dat in 1927 bij de : „Oxford University Press" verscheen. Het is getiteld : „The Tibetan Book of the Dead" en een vertaling (van de hand van Dr. W. Y. Evens-Wentz) van het Tibetaansche boek de : „Bardo Thodol".

Voor zoover men dit tot op heden heeft kunnen nagaan is dit boek in de achtste eeuw ontstaan, ofschoon de leeringen welke er in voorkomen veel ouder zijn. Men schijnt deze eerst in de achtste eeuw te zijn gaan opteekenen, waardoor de : „Bardo Thodol" ontstond.

---

(44) Amsterdam, Seyffardt.

(45) Vgl. Muldoon : Ibidem, pag. 13.

Het manuscript, waaraan de hierboven genoemde Engelsche vertaling haar oorsprong dankt, is, volgens deskundigen, 150 à 200 jaar oud.

In dit boek vinden wij mede allerlei bijzonderheden met betrekking tot het geloof in een astraallichaam bij de Tibetanen. Zeer vele van deze gegevens loopen volmaakt parallel aan hetgeen mevr. D. ons met betrekking tot het Tibetaansche astraallichaam-geloof mededeelt en ook aan hetgeen Muldoon ons met betrekking tot zijn eigen ervaringen tijdens „uittredingstoestanden" heeft bericht.

Ook H. Carrington, die Muldoon's boek van een voorwoord voorzag, wijst hierop (46).

„Lezers van : „The projection of the Astral Body," geschreven door S. J. Muldoon en mij — zoo zegt hij t. p. — zullen zien hoe nauwkeurig dit alles overeenstemt met de nieuwste onderzoekingen en ontdekkingen op het gebied der parapsychologie... Naar mijn meening is het van ongemeen groote beteekenis dat een jonge man, die in een klein stadje in het Westen van de Vereenigde Staten woont, in staat blijkt te zijn ervaringen op te doen, welke, zooals achteraf blijkt, volmaakt overeenstemmen met die welke Tibetaansche priesters duizend en meer jaar geleden opdeden ! Het is toch heusch wel wat ver gezocht, wanneer men aanneemt, dat dit alles puur toeval is en het leidt ons naar het geloof in het astraallichaam, naar een geloof, dat men door alle tijden heen, bij alle primitieve volkeren aantreft..."

Spiritisme. Zooals te verwachten viel, heeft mevr. D. ervaren, dat het spiritistisch geloof in Tibet algemeen aanvaard wordt ; de Tibetanen gelooven niet alleen aan een voortbestaan, zij zijn ook van meening dat de „geesten" der overledenen onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden met de aardbewoners in contact kunnen treden door middel van z. g. mediums, die men pawo's of pamo's noemt. Zij komen zoowel onder mannen als vrouwen voor.

Op pag. 36 beschrijft mevr. D. een Tibetaansche spiritistische séance. Wij lezen daar dat deze soms in de open lucht worden gehouden. De pawo begint te zingen, waarbij hij zichzelf met een kleine trom en een bel begeleidt. Hij danst ; eerst langzaam, dan sneller en sneller. Ten slotte beeft hij krampachtig. „Een wezen van een andere wereld, een god, demon of geest van een overledene heeft bezit van hem genomen."

Er doen zich nu „bezetenheids"-verschijnselen voor welke eenzelfde karakter dragen als die, welke wij uit onze eigen „spiritistische" kringen kennen, waarbij het merkwaardige is, dat de „mededeelingen van generzijds," welke de omstanders ontvangen, voor een belangrijk deel overeen-

---

(46 „Psychic Research", 1930, pag. 454.

stemmen met die der delogs, alsmede met die, welke onze spiritisten van de (vermeende danwel echte) geesten ontvangen.

Hoe volmaakt stemt b.v. de (echte danwel vermeende) geestenmededeeling, welke de lama uit het klooster van Litang (zie pag. 286 van den vierden jaargang) ontving, overeen met het navolgende citaat uit de: „Brieven van Julia." ([47])

„Ik bevond mij van mijn lichaam bevrijd. Het was zulk een vreemd, nieuw gevoel. Ik stond naast den rand van het bed, waarop mijn lichaam lag; ik zag elk ding in de kamer, juist als voor ik mijn oogen sloot. Ik gevoelde geen pijn bij het sterven; ik voelde alleen een groote kalmte en vrede. Toen ontwaakte ik en stond ik buiten mijn lichaam in de kamer. Er was in het eerst niemand anders daar, alleen ikzelf en mijn voormalig lichaam. In het eerst verwonderde ik mij, dat ik mij zoo vreemd wel gevoelde. Toen zag ik dat ik overgegaan was.

Ik wachtte een oogenblikje; toen werd de deur geopend en kwam mevr. H. binnen. Zij was zeer bedroefd; zij sprak tot mijn arm lichaam, alsof ik hetzelf was. Ik stond op haar neer te zien, maar al haar gedachten waren gericht op het arme oude lichaam, dat ik achtergelaten had... Ik wenschte tot U te spreken. Ik zag U, lieveling, geheel nat van tranen en ik was zoo bedroefd, dat ik U niet kon opvroolijken. Ik wilde U gaarne toespreken en u vertellen hoe nabij ik U was, maar ik kon mij niet door U doen verstaan. Ik probeerde het, maar gij gaaft geen aandacht...."

Soortgelijke ervaringen zeggen onderscheidene personen te hebben gehad die in een toestand van schijndood hebben verkeerd, zoo b. v. de medicus Wiltse.

Inderdaad, deze overeenstemming in de „berichten van generzijds" van delogs en (vermeende danwel echte) Tibetaansche geesten eenerzijds en onze Europeesche en Amerikaansche „uitgetredenen" en (vermeende danwel echte) geesten anderzijds is hoogst merkwaardig en lokt tot vergelijkend parapsychologisch onderzoek.

Naast het geloof in de geesten van overleden menschen kent het Tibetaansche volk nu dat in allerlei soorten van bovenaardsche wezens. Mevr. D. wijst er op, dat dit geloof bij zeer velen in wan- en bijgeloof ontaardt; een groot deel van het Tibetaansche volk lijdt, evenals welhaast alle natuurvolkeren, onder de vrees voor allerlei booze machten, en het is een der eerste plichten van een ingewijde, zijn leerlingen van deze vrees te bevrijden. Zij zenden deze daartoe — zooals blijkt uit hetgeen mevr. D. ons op pag. 143 vertelt — naar eenzame plaatsen, welke, volgens het volksgeloof, door allerlei sinistere wezens bewoond worden. „Soms moeten de leerlingen daar drie dagen en drie nachten (soms ook nog wel langer) verblijf houden,

(47) „Brieven van Julia of licht uit het land aan gene zijde des grafs. Een aantal mededeelingen over het leven na den dood, verkregen door automatisch schrift van een, die vóór ons is heengegaan door W. T. Stead." Nederl. vert. van Bakker, Amsterdam, Scheltens & Giltay, pag. 19 e. v.

vastgebonden aan een paal of boom, vastende en zich den slaap onthoudende..."

Op deze wijze moet de leerling vreesloos worden, zichzelf bevrijden van de vrees voor de onderscheidene demonen.

Een lama vertelde mevr. D. dat vele leerlingen bij zulke gelegenheden allerlei vreesaanjagende verschijningen zien ; sommigen vinden den dood door auto-suggestie.

Sommige lama's beschouwen een deel dezer demonen als gedachtevormen. Hier komen wij wederom op het gebied der tulpa-hypothese, waarvan ik hiervoor reeds melding maakte.

In dit verband wijs ik ook op het merkwaardige mysterie-spel, chöd genaamd, waarvan mevr. D. op pag. 148 e. v. gewag maakt. De eenige acteur in dit spel, dat zonder toeschouwers, op eenzame plaatsen gespeeld wordt is een asceet, die zijn vleesch en bloed aan gruwelijke demonen aanbiedt, waarbij hij zich in auto-hypnose brengt en zich omringd ziet door allerlei monsters, die zich op kosten van zijn lichaam voeden. Hij waant zich levend te worden verslonden. ([48]).

Op pag. 157 maakt mevr. D. melding van een geval van de opvoering van dit spel door een asceet, waarvan zij door toevallige omstandigheden getuige was. Later was zij in de gelegenheid met den leermeester van dezen man over een en ander te spreken.

„Rimpoche", zoo zeide ik, „ik waarschuw U ernstig. Ik heb eenige kennis van geneeskunde ; Uw leerling zal zijn gezondheid benadeelen en krankzinnig worden door de angsten, welke hij uitstaat. Hij meende inderdaad, dat hij levend werd verslonden".

„Dat wordt hij ongetwijfeld", antwoordde de lama met dezelfde kalmte, „maar hij ziet niet in, dat hijzelf de verslinder is. Mogelijk leert hij dat later inzien". (162-163).

Op pag. 164 zegt mevr. D. : „Ik heb persoonlijk twee of drie gevallen gekend van het soort, hierboven beschreven, en... de leermeesters van deze ongelukkige toekomstige naljorpas weigerden mede hun leerlingen wederom gerust te stellen door hun te vertellen, dat hun ervaringen louter subjectief zijn. Een aantal mystieke leermeesters houdt echter vol, dat deze gevoelens volstrekt niet altijd louter subjectief zijn."

Dit laatste is zeer waarschijnlijk te achten ; het komt mij geenszins onmogelijk voor, dat zich bij enkele mysterie-spelers verschijnselen van ideo-

---

(48) Een enkele maal schijnt het voor te komen, dat lama's bijeen komen om gezamenlijk dit spel te spelen ; mevr. D. wijst daar op op pag. 165.

plastischen aard voordoen in den vorm van stigmatisatie-verschijnselen, analoga van de bijt- en krabwonden welke Eleonora Zugun ([49]) vertoonde.

Mevr. D. maakt geen melding van dergelijke verschijnselen, maar het zou zeker interessant zijn, indien daar eens een nader onderzoek naar kon worden ingesteld. De kans dat dit enkele positieve resultaten zou opleveren lijkt mij niet gering.

Concentratie-, adem- en meditatieoefeningen. „Een grove classificatie van Tibetaansche magiërs van professie en bestudeerders van magische kunsten doet hen in een tweetal groepen verdeelen." (245).

In de eerste groep brengt zij al diegenen onder, wier alleenlijk doel is zekere goden en demonen te „bezweren" om zich van hun hulp te verzekeren.

Tot de tweede groep (veel kleiner dan de eerste) behooren zij, die van meening zijn, dat de onderscheidene verschijnselen, welke het gemeen als „wonderen" pleegt te zien, in werkelijkheid supernormale verschijnselen van animistischen oorsprong zijn. „Het meerendeel van deze kleine groep „magiërs" wordt gevormd door mannen, die een teruggetrokken leven leiden; vaak zijn zij kluizenaars, die in geen enkel opzicht opvallen. Zij doen geen enkele poging om hun krachten te demonstreeren en blijven vaak geheel onbekend." (245). Dit laatste dan in tegenstelling met de eerstgenoemde groep van magiërs, wier leden zich gaarne aan de wereld vertoonen om deze hun „wonderen" te demonstreeren. Onder hen vindt men toovenaars, waarzeggers, doodenbezweerders en occultisten. Sommige van hen zijn slechts bedelmonniken ; anderen daarentegen behooren tot de hoogste klassen der Tibetaansche samenleving.

Het meerendeel van deze lieden is van meening dat zij het „directe" pad bewandelen, hetgeen zeggen wil dat hun weg naar de „hemelsche zaligheid" korter is dan die van hen, die daartoe trachten te komen door strikte naleving van ethische voorschriften en kloosterregels.

Op pag. 246 wijst mevr. D. er op dat de Tibetaansche magiërs volstrekt niet allen tot een erkende geestelijke orde behooren ; er zijn ook leekebroeders onder. Deze lieden hebben echter wel allen een leermeester moeten kiezen, die hen moet leiden op het moeilijke mystieke pad en hen t.z.t. moet inwijden.

Deze inwijdingen worden van groote beteekenis geacht.

(49) Zie pag. 271 e. v. van den derden jaargang van dit tijdschrift.

Gedurende een proeftijd van onbepaalden duur toetst de meester het karakter van zijn leerling ; daarna geeft hij hem een weinig wijsgeerig onderricht en leert hij hem methodisch mediteeren, waarna hij hem het programma van de mystieke training ontvouwt.

Op pag. 246 en 247 geeft mevr. D. een voorbeeld van zoo 'n programma, bestaande uit een drietal trappen t. w. :

Tawa — zien (onderzoeken).

Gompa — denken (mediteeren).

Chyöd pa — praktiseeren (realiseeren). Dit is de vrucht van de begaafdheid, verkregen in de beide vorige trappen.

Ten einde den noviet in de gelegenheid te stellen de verschillende oefeningen, welke zijn programma vermeldt, naar behooren te volbrengen, moet hij in een zekere mate van afzondering leven.

Dit leven in afzondering kent verschillende graden. Men kent strenge en minder strenge afzondering. Mevr. D. vermeldt hier verschillende voorbeelden van. Bij de zeer strenge afzondering mag men niemand zien en dringt het daglicht slechts indirect in de kluizenaarscel door. Enkele kluizenaars gaan zoover dat zij geruimen tijd in het volledig donker verblijf houden en zich daarin aan hun meditatie-oefeningen overgeven.

„Volgens inlichtingen, verkregen van kluizenaars die langen tijd in het donker verblijf hebben gehouden, nemen deze lieden van tijd tot tijd merkwaardige licht-verschijnselen waar. Hun cel schijnt hun dan soms geheel verlicht toe, of zij zien in het donker van hun cel alle zich daarin bevindende voorwerpen met lichtende omtrekken. Ook komt het voor dat zij opeens lichtende bloemen, landschappen en geestverschijningen zien". (251).

Met betrekking tot het lichtend verschijnen der zich in de kamer bevindende voorwerpen dient hier opgemerkt te worden, dat het natuurlijk geenszins onmogelijk geacht dient te worden dat wij hier te doen hebben met het zien van het z. g. Od-licht van v. Reichenbach ([50]), terwijl wij mede rekening moeten houden — voor de verklaring der overige verschijnselen — met de mogelijkheid van z.g. helderziendheid.

Mij komt het echter voor, dat wij ons hier in de eerste plaats hebben af te vragen, in hoeverre wij hier te doen hebben met optische analoga van de acoustische illusies en hallucinaties, welke men onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden bij zichzelf kan constateeren tijdens een verblijf in z.g.

---

(50) Zie mijn : „Het Dierlijk Magnetisme", Amsterdam, 1922, pag. 96 e. v. Nieuwere onderzoekingen werden ingesteld door E. Bertholet en G. Zeller. Zie „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 500 e. v.

geluidlooze kamers. In het physiologisch laboratorium te Utrecht bevindt zich zoo 'n kamer en het gebeurt bij herhaling dat studenten, die zich daarin laten opsluiten, na verloop van eenigen tijd acoustische illusies en hallucinaties krijgen.

Voorts vragen wij ons af in hoeverre het zien van bloemen, landschappen en gestalten verklaard kan worden door middel van de hypothese der „phantastische Gesichtserscheinungen" (Johannes Müller) (51). Vele menschen kennen deze hypnagogische hallucinaties uit eigen ervaring kort voor het inslapen.

Met betrekking tot de plaatsen, waar de kluizenaars bij voorkeur hun meditatiehutten bouwen vestigt mevr. D. er de aandacht op, dat deze zich nimmer in de dalen bevinden, maar steeds op domineerende plaatsen opgericht worden, liefst tegen een rots of op de glooiing van een heuvel, met uitzicht op een meer of rivier. Voor den bouw van deze hutten bestaan onderscheidene voorschriften; in bepaalde gevallen moet de kluizenaar in staat zijn de zon te zien opkomen en ondergaan.

Over het algemeen schijnt de Tibetaan de eenzaamheid goed te verdragen. Mevr. D. heeft asceten ontmoet, die tien, twintig en meer jaren in de eenzaamheid hadden doorgebracht en dit psychisch goed verdragen hadden. Op vele Oosterlingen oefent het kluizenaars-leven een onweerstaanbare aantrekking uit.

Op pag. 263 e.v. deelt mevr. D. een en ander mede met betrekking tot de meditatie-oefeningen der kluizenaars.

Men kent allereerst het onophoudelijk herhalen van bepaalde heilige formules, waarbij de kluizenaar een ritueelen groet brengt, b.v. door — ootmoedig op de knieën liggende — met het voorhoofd den grond aan te raken. Er zijn kluizenaars die dit een honderdduizend maal doen.

Tsampa's, die zichzelf ver boven deze praktijk verheven achten, volbrengen, soms naakt, adem-oefeningen. Zij bestaan hierin, dat men allerlei, vaak zeer ongewone, houdingen inneemt, waarbij men zichzelf oefent den adem eenigen tijd in te houden ; een tijdlang met inademen te wachten, enz.

Gelijk bekend mag worden verondersteld spelen adem-oefeningen mede een rol van groote beteekenis in de Yoga-praktijk, waarover men een en

---

(51) Zie : „Tijdschrift v. Parapsychologie", I, pag. 201 ; voorts E. Leroy : „Les visions du demi-sommeil", Paris, 1926.

ander kan vinden in deel III van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research."

Het is aan geen twijfel onderhevig of deze Tibetaansche meditatie-oefeningen zijn verwant aan die der Voor-Indische Yogi's ; Patanjali's denkbeelden hebben zekerlijk reeds eeuwen geleden Tibetaansche wijzen beïnvloed. Een zekere overeenstemming tusschen de leden van de Raja Yoga-oefeningen en die der Tibetanen bestaat er onmiskenbaar.

Evenals de adepten der Hindoes hechten dus die der Tibetanen groote beteekenis aan ademoefeningen.

„„Adem is het paard en verstand de ruiter" zeggen de Tibetaansche mystieken. Daarom moet het paard goed geoefend worden. Maar de ademhaling, op haar beurt, beïnvloedt de lichamelijke en geestelijke activiteit. Dientengevolge denkt men twee methodes uit. De meest éénvoudige bestaat hierin dat men zijn psychisch leven kalmeerend tracht te beïnvloeden door middel van zijn ademhaling ; de moeilijkere methode bestaat hierin dat men door middel van het psychisch leven de ademhaling tracht te beïnvloeden". (264).

Dat de ademhaling van beteekenis schijnt te zijn voor ons psychisch leven werd reeds door v. Swedenborg erkend. In zijn : „Arcana Coelestia" zegt hij o. m. dat de eerste bewoners onzer aarde in geregeld verkeer met de geestenwereld stonden en dat dit voortkwam uit hun diep ademhalen. (52) „In de volgende geslachten, toen hun ademhaling steeds minder innerlijk en ten slotte geheel uiterlijk werd, werd de bewuste gemeenschap met de geestenwereld bijna uitgedoofd".(53)

In den laatsten tijd wordt in West-Europa steeds meer aandacht aan ademhalingsoefeningen geschonken. De Mazdaznan-beweging ziet in de verbetering der adem-techniek een der middelen welke ons diepste zelf (Goddelijke vonk ; Atma) het zich openbaren vergemakkelijkt.

Ludwig Schmitt, een Duitsche medicus, schreef : „Das hohe Lied vom Atem" en „Atem, Haltung und Bewegung" (verschenen in 1927 en 1928 bij Seitz te Augsburg) waarin hij onderscheidene oud-Indische denkbeelden voor het forum onzer moderne wetenschap tracht te brengen.

In October 1930 werd te Weenen een bijeenkomst gehouden van de Internationale Vereeniging voor de lichamelijke opvoeding.

Op deze bijeenkomst wees de Weensche physioloog Durig er op, dat het letten op de ademhaling en het verzorgen van een physiologisch goed gereguleerde ademhaling bij arbeid, welke langen tijd wordt volgehouden, noodig is om de schade aan het hart tot een minimum te beperken.

Zeer vele fouten tegen de eenvoudigste physiologische inzichten komen herhaaldelijk voor. Het z.g. « adem-instinkt » is bij den mensch blijkbaar niet voldoende om de meest volmaakte, de doelmatige aanpassing aan den arbeid te vinden. Nauwkeurig onderzoek en bewuste

---

(52) Swedenborg spreekt ook wel van „inwendig ademhalen".

„Mijn ademhaling — zoo zegt hij in zijn dagboek — is zoo gevormd door den Heer, dat ik in staat ben gedurende geruimen tijd, zonder de hulp van de uitwendige lucht, inwendig te ademen..."

„Men heeft mij geleerd dat mijn ademhaling zoo werd ingericht, zonder dat ik er mij bewust van was, om mij in staat te stellen met geesten te verkeeren en met hen te spreken".

(53) Swedenborg beschouwde dus de mediumniteit als een soort van atavisme, en wij mogen hem derhalve tot op zekere hoogte als voorlooper van E. Dacqué beschouwen.

regeling van de ademhaling bij turnen en sport zijn er noodig om het zoover te brengen, dat men tot op hoogen leeftijd de levensvreugde en hygienische voordeelen van een verstandige lichaamsoefening kan genieten.

De Berlijnsche zenuwarts Kohbrausch sprak over neurosenbehandeling door ademoefeningen. De beteekenis van deze behandeling berust op het feit, dat de ademhaling niet alleen een doelmatige handeling is ter ventilatie van de long, maar ook een uitdrukkingsbeweging. Bij depressies, nerveusiteit, enz. is de ademhalingsvorm veranderd. Het gelukt nu, bij rustig neerleggen van den patient en door eenvoudige rhythmische bewegingen van diens arm of hand, een invloed op de ademhaling uit te oefenen en daarmede een blijvende wijziging, zoowel van den vorm der ademhaling, alsook van het neurotisch symptoom te verkrijgen.

Ook de ademhalingsoefeningen der Brahmanen kwamen op dit congres ter sprake.

Met belangstelling wachten wij verdere resultaten van dit nieuwe onderzoek af, overtuigd dat ook de parapsychologie daar t. z. t. haar voordeel mee zal kunnen doen.

Naast lichamelijke resultaten ([54]) bereikt men, volgens de Tibetanen, allerlei psychische resultaten door deze adem-oefeningen : beheersching van het gevoels- en driftleven, gemoedsrust e.d. Ook zouden zij een goede voorbereiding voor de meditatie-oefeningen vormen.

Deze contemplatieve meditatie-oefeningen worden bij herhaling verbonden met adem-oefeningen. Bijzonderheden dienaangaande geeft mevr. D. op pag. 265 e.v.

„Een van de oefeningen, welke in dit stadium van training uitgevoerd wordt... bestaat uit het navolgende :... Men stelt zich een lotusbloem voor. De bloem opent zich langzaam en nu ziet men op elk van haar bloembladen een Bodhisattwa staan ; eén van hen troont in het hart van de bloem. Na verloop van eenigen tijd, wanneer de bloem zich wederom gaat sluiten, geeft elk dezer figuren een lichtstraal af, welke op het hart van de bloem gericht is. Is de bloem opnieuw geheel gesloten, zoo geeft haar hart licht af, hetwelk den mediteerenden man doordringt". (267).

„Er bestaan vele soorten van dergelijke oefeningen," zegt mevr. D. en zij merkt vervolgens op dat zij „den kluizenaars tooneelen laten zien welke

---

(54) Bijzonderheden dienaangaande geeft mevr. D. op pag. 216 e. v.

Volgens hetgeen zij ons daar bericht, zouden deze oefeningen er toe leiden dat men, zonder eenig bezwaar, geheel naakt urenlang in vrieskoude kan verwijlen.

Uit eigen ervaring bericht mevr. D. dat zij, in overleg met een lama, op een nacht op een eenzame plek een bad nam in het ijskoude water van een bergstroom, om daarna, „zonder mijn lichaam te drogen of mijn kleeren aan te trekken, den nacht bewegingloos en mediteerende, door te brengen.

De winter was nog niet ingevallen, maar de hoogte van de plek (ongeveer 10.000 voet) deed de nacht tamelijk kil zijn, en ik was er erg trotsch op dat ik geen koude vatte". (219).

Ofschoon mevr. D. niet ongeneigd is te meenen dat concentratie- en ademoefeningen er in belangrijke mate toe bijdragen dergelijke resultaten te bereiken, zoo meent zij nochtans dat personen met zwakke constitutie dit alles beter achterwege kunnen laten.

Ook Patanjali's Raja Yoga zoekt — voor een deel — lichamelijk welzijn (Hatha Yoga).

kunnen wedijveren met de schoonste sprookjes-tafreelen welke men op het tooneel kan zien."

Onwillekeurig gaan onze gedachten hier uit naar het „geschiedenissen zien" van eidetisch aangelegde kinderen ([55]) en wij vragen ons af in hoeverre wij hier met z.g. „Anschauungsbilder" te doen hebben, hierbij in aanmerking genomen het feit dat volgens E. R. Jaensch en medewerkers ([56]) „der Primitive in gewissem Umfange als Eidetiker angesehen werden kann." ([57])

In dit verband vestig ik er mede de aandacht op dat, volgens Kroh ([58]) „bei manchen individuen bequeme Körperlage die Entstehung von Wachträumen zu begünstigen scheint."

Ik kan niet nalaten er hier nog even de aandacht op te vestigen dat wij bij Goethe van soortgelijke verschijnselen gewag gemaakt vinden. ([59])

„Ich hatte die Gabe — zoo zegt hij t. p. —, wenn ich die Augen schloss und mit niedergesenktem Haupte mir in der Mitte des Sehorgans eine Blume dachte, so verharrte sie nicht einen Augenblick in ihrer ersten Gestalt, sondern sie legte sich auseinander und aus ihrem Innern entfalteten sich wieder neue Blumen aus farbigen, auch wohl grünen Blättern ; es waren keine natürlichen Blumen, sondern phantastische, jedoch regelmässig wie die Rosetten der Bildhauer. Es war unmöglich, die hervorquellende Schöpfung zu fixiren, hingegen dauerte sie solange, als mir beliebte, ermattete und verstärkte sich nicht".

Mevr. D. wijst erop, dat deze oefeningen nochtans geenszins ten doel hebben de kluizenaars te vermaken, doch hun te doen inzien dat de wereld, welke wij waarnemen, slechts een beeld is, dat uit onze verbeelding is ontsproten. Hier staan wij voor het Maya-begrip der Brahmanen.

---

(55) Zie O. Kroh : „Subjektive Anschauungsbilder bei Jugendlichen", Göttingen, 1922, pag. 142.

(56) „Ueber den Aufbau der Wahrnehmungswelt und ihre Struktur im Jugendalter", Leipzig, 1923.

(57) Hiermede hangt mogelijk ook het physioplastisch teekenen van den Aurignac-mensch en van sommige zwakzinnigen samen hetwelk, hoe zonderling dit ook velen op het eerste gezicht aandoet, aan het ideoplastisch teekenen schijnt voorafgegaan te zijn.

Zie E. Dennert : „Das geistige Erwachen des Urmenschen", Weimar 1929 ; K. H. Bouman: „Begaafde zwakzinnigen" in : „Kinderstudie", II, pag. 78 en : ‚Das biogenetische Grundgesetz und die Psychologie der primitive Bildende Kunst" in : „Zeitschr. f. angewandte Psychologie", XIV, 3/4 alsmede L. Belinfante-Ahn : „Het kinderteekenen en het volle leven", Zeist, 1920, pag. 302.

Onder physioplastisch hebben wij, met Verworn, te verstaan : het uitbeelden van het direct waargenomene, zonder uitbeelding van eigen gedachtencombinaties van den maker, iets dat bij het ideoplastisch teekenen juist zoo'n voorname rol speelt.

(58) l. c. pag. 142.

(59) „Zur Naturwissenschaft im Allgemeinen".

Dat men zich bij deze concentratie- en meditatie-oefeningen bij herhaling in auto-hypnotische toestanden brengt, waarin auto-suggestieve beïnvloeding plaats vindt, moge uit het navolgende Tibetaansche verhaal blijken, door mevr. D. op pag. 272 vermeld.

„Een jonge man vroeg een mystieken kluizenaar zijn geestelijken leidsman te willen worden. Laatstgenoemde droeg hem op te beginnen met gedachte-concentratie-oefeningen.

„Wat voor werk ben je gewend te doen ?" vroeg de meester zijn nieuwen leerling.

„Ik hoed de bromrunderen op de heuvels," antwoordde de man.

„Goed," sprak de gomchen. „Mediteer dan over een Yak".

De noviet ging naar zijn holwoning... en zette zich daarin neer.

Na verloop van eenigen tijd ging de meester naar het hol en riep zijn leerling.

Deze hoorde de stem van zijn leermeester, stond op en trachtte door de nauwe opening van zijn hoogst eenvoudige verblijfplaats te loopen. Maar daar hij zichzelf volledig geïdentificeerd had met het dier, waarop al zijn gedachten geconcentreerd waren, had hij zijn eigen persoonlijkheid geheel vergeten en voelde hij zichzelf als een yak. De hut-opening was breed genoeg om een man door te laten, maar te nauw voor een grooten stier. Worstelend met een hindernis welke alleen maar in zijn verbeelding bestond antwoordde de jonge man zijn guru : „Ik kan er niet uitkomen, mijn horens beletten mij dit". (272).

Wij staan hier voor het verschijnsel der „objectivation des types" (Richet) dat wij uit onze hypnotische proefnemingen kennen en dat mede bij vele tooneelisten en pseudo-spiritistische media een rol speelt. De kennis van dit verschijnsel is m.i. mede van belang voor een algeheel inzicht in het wezen van het antieke en middeleeuwsche weerwolfsgeloof.

„Als een soort ziekte, een soort waanzin, treedt de lycanthropie reeds in de eerste eeuwen van het Christelijk tijdperk op en zij blijft voorkomen tot ver in de middeleeuwen. Zij kwam vooral in de maand Februari voor; dan verlieten de zieken 's nachts hun woningen en zwierven op de kerkhoven rond, waarbij zij zich verbeeldden dat zij wolven en ook wel honden (kynanthropie) waren... Wolven en honden nabootsend slopen zij huilend en blaffend rond". (Andree : „Ethnographische Parallelen und Vergleiche", Stuttgart, 1878, pag. 78).

Op pag. 276 e.v. maakt mevr. D. gewag van oefeningen waarbij men „zijn bewustzijn in zijn lichaam tracht te verplaatsen." Op pag. 279 zegt zij : „Ik wilde hier nog even opmerken dat men tijdens deze oefeningen een zeer bijzondere warmte-sensatie heeft op de plek, waarheen men „zijn bewustzijn verplaatst" heeft.

Het is echter zeer moeilijk uit te maken of wij hier inderdaad met een plaatselijke stijging van de lichaamstemperatuur te doen hebben, danwel met een zuiver subjectieve sensatie."

Vervolgens wijst zij er op, dat „de Tibetaansche kluizenaars en hun

leerlingen niets gemeen hebben met Westersche beroeps-media, die voor geld werken en ons in de gelegenheid stellen de verschijnselen, welke zij produceeren, te bestudeeren. De meest onbeteekenende leerling van een gomchen zou in hooge mate verbaasd zijn, indien men hem zoo'n voorstel deed. Ik hoor zoo iemand reeds antwoorden : „Het is mij volmaakt onverschillig of gij al dan niet in deze verschijnselen gelooft, en ik heb geen lust u te overtuigen. Ik ben geen goochelaar, die publieke voorstellingen geeft."" (280).

Onnoodig te zeggen dat deze Tibetaansche (bij uitbreiding : Oostersche) mentaliteit weinig bevorderlijk is voor een nauwgezet parapsychologisch onderzoek der supernormale verschijnselen, waarover verschillende dezer magiërs toch inderdaad wel schijnen te beschikken. De onderzoeker is hier voor het grootste deel aangewezen op de observatie van spontaan zich voordoende verschijnselen.

Belangrijk is zeker ook het navolgende :

„Het is een feit dat Oosterlingen, met uitzondering van vulgaire kwakzalvers, niet met hun mystieke, philosophische of psychologische kennis te koop loopen. Het is uiterst moeilijk om hun vertrouwen in deze dingen te winnen. Een ontdekkingsreiziger kan gedurende maanden de gast van een lama zijn, dagelijks thee met hem drinken en hem ten slotte verlaten in de meening, dat zijn gastheer een weetniet is, terwijl deze, integendeel, hem al zijn vragen had kunnen beantwoorden en hem dingen had kunnen vertellen, waarvan de reiziger het bestaan nimmer bevroed heeft". (280).

Wat nu betreft de „verplaatsing van het bewustzijn" zoo komt het mij voor dat wij hier mogelijk, in een aantal gevallen, te doen hebben met een soort van uittredingsverschijnselen.

Evenals Patanjali's Raja Yoga-praktijk uiteindelijk ten doel heeft tot „verlossing" te komen, en de supernormale vermogens, welke zich door toepassing dezer oefeningen zouden ontwikkelen, louter als „bij-producten" gezien moeten worden ([60]), zoo zien ook de Tibetanen hun concentratie-, adem- en meditatie-oefeningen als zoodanig. Mevr. D. wijst hierop op pag. 231. Is men eenmaal een eind gevorderd op het pad, dat tot geestelijke vervolmaking leidt, zoo wordt de latente supernormale begaafdheid vanzelf manifest.

(60) Zie mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research", den Haag, 1926, III, pag. 156 e. v.

Zooals ik in deel I van mijn genoemd werd heb trachten aan te toonen, hebben de Brahmanen een zeer bijzondere psychosofie om dit verklaarbaar te maken.

Nochtans kennen de Tibetanen ook, zooals wij zagen (pag. 177 e.v.) oefeningen, welke ten doel hebben directe ontwikkeling van telepathische e.a. supernormale vermogens.

Ofschoon er nog veel meer over dit zeer belangrijke boek te zeggen valt, moet ik het hierbij laten, daar mijn gecommentarieerde bespreking anders welhaast het karakter van een vertaling zou gaan aannemen.

Mevr. David-Neel's werk is in de eerste plaats hierom van belang omdat het een der bewijzen is voor het feit, dat in de kringen der moderne ethnologen „een andere wind begint te waaien."

Ofschoon geen parapsycholoog, zoo heeft mevr. D. nochtans voldoende kennis van onze jonge tak van wetenschap genomen, om de praktijken van onderscheidene Tibetaansche magiërs met andere oogen te bezien dan mannen als Tylor, Frazer c. s. — zeer tot schade der ethnologie — gedaan hebben. (61)

Mevr. David is een der eerste parapsychologisch geörienteerde ethnologen (62); in de tweede plaats is het echter van beteekenis omdat het ons over *Tibetaansche* magiërs spreekt en geschreven is door iemand, die hier volkomen tot oordeelen bevoegd is.

Het Blavatzkyanisme — ik wees daar reeds op pag. 134 e.v. op — heeft ons Tibet geschilderd als een land met „Uebermenschen" (Mahatma's).

Heeft mevr. D. deze „Uebermenschen", waarvan „H. P. B." (en ook enkele auteurs voor haar), ons „weten" te verhalen, ontmoet?

Het antwoord op deze vraag moet ontkennend luiden. Zeker, mevr. D. is van merkwaardige supernormale verschijnselen in Tibet getuige geweest, en het ware te wenschen dat parapsychologisch geschoolde ethnologen haar

(61) Een uitzondering maakte hier, in het laatst der vorige eeuw, reeds A. Lang met zijn geschrift : „The making of religion", Londen, 1898.

(62) Aan ethnologisch geörienteerde parapsychologen heeft het de laatste jaren niet ontbroken ; bij herhaling verschenen er in de tijdschriften verhandelingen van de hand van parapsychologen over supernormale verschijnselen bij primitieve volkeren. Hun werk kan hier echter slechts voorbereidend genoemd worden. Wij moeten hier komen tot een litteratuur, geschapen door parapsychologisch geörienteerde ethnologen.

werk in dezen voortzetten. Echter „mahatma's" in den zin van het Blavatzkyanisme kunnen deze magiërs geenszins genoemd worden.

Nog meer. Zekere verschijnselen, waarvan Blavatzky in haar geschriften gewag maakt, met name de supernormale briefwisseling tusschen „mahatma's" en hun leerlingen, zijn, voor zoover mevr. D. dit heeft kunnen nagaan, in lamaïstische kringen onbekend. Toen mevr. D. haar, in elk opzicht bevoegde berichtgevers hierover ondervroeg, konden deze slechts met moeite gelooven, dat mevr. D. deze vragen in ernst stelde. (234).

Op pag. 133 wees ik op het merkwaardige boek van den Franschen zendeling Huc.

Wij willen thans nog de vraag stellen in hoeverre mevr. David's ervaringen de zijne bevestigen. Ik heb hier in het bijzonder het oog gericht op twee merkwaardige verhalen, welke wij bij Huc vinden.

Het eerste betreft het in Tibet en in Tartarije beroemde lamaklooster Koumboum (= tienduizend platen) dat, volgens Huc, dezen naam zou dragen omdat op zijn grond een boom zou staan, die op zijn bladeren Tibetaansche letterteekens zou dragen.

Huc maakt in zijn genoemd boek melding van zijn bezoek aan het klooster Koumboum en zegt dat hij t.p. dezen boom bezichtigd heeft, en tot zijn groote verbazing zag dat op elk van zijn bladeren zeer goed geteekende Tibetaansche letters stonden. Eerst dacht hij aan bedrog van de zijde der lama's, maar later kwam hij tot de overtuiging dat dit alles echt en natuurlijk was. (l. c. II, pag. 113-116).

Op pag. 110 maakt mevr. David eveneens melding van dezen merkwaardigen boom, dien zij zelf echter niet gezien heeft tijdens haar bezoek aan Koumboum. Zij heeft uit de in omloop zijnde verhalen sterk den indruk gekregen, dat deze mysterieuze boom reeds in de zestiende eeuw gestorven moet zijn en dat de zendelingen Huc en Gabet op zijn best een loot van den origineelen boom gezien kunnen hebben. Zij heeft Europeanen gesproken, die zeggen, letters op de bladeren van deze (veronderstelde) loten te hebben gezien. Zelf heeft zij daarop echter niets kunnen ontdekken en verschillende kloosterlingen met wie zij t.p. sprak stonden zeer sceptisch tegenover het verhaal der beletterde bladen.

Mevr. D. vraagt zich dan ook terecht af hoe Huc aan zijn verhaal gekomen is.

Het tweede „wonder"-verhaal betreft dat van het priesterfeest, door

mij op pag. 134 geciteerd. Hiervan rept mevr. D. met geen enkel woord. Op zich zelf kan dit natuurlijk niets tegen Huc bewijzen, maar wij zijn thans — op grond van het bovenstaande — geneigd zijn beweringen niet maar zoo voetstoots aan te nemen.

Nu bezitten wij echter over Tibet nog een merkwaardig boek van recenten datum, n.l.:„Dieren, Menschen en Goden" van de hand van Dr. F. Ossendowski ([63]) en daarin vinden wij wel van een soortgelijke ervaring gewag gemaakt (pag. 77). O. verklaart dit door aan te nemen dat hij het slachtoffer werd van de hypnotische macht van den lama.

Op pag. 79 maakt hij voorts melding van merkwaardige „massa-hallucinaties" ([64]) der Tibetanen, terwijl het boek voorts nog menige andere bladzijde bevat, welke onze aandacht verdient en het woord waar maakt door Andrew Lang reeds in 1898 op pag. 48 van zijn hiervoor genoemd werk geschreven, dat „de annalen der anthropologie rijk zijn aan parapsychologisch materiaal, dat tot dusverre over het hoofd gezien is."

TENHAEFF.

BIBLIOTHEEK S. P. R.

Nieuwe aanwinsten sinds October 1930 (Zie vorig lijstje op bladz. 88 van den derden jaargang van dit tijdschrift).

G. Trarieux : Cassandre, ou peut-on prédire l'avenir ? 1930 1378 E 30
M. Raschig : Hand und Persönlichkeit, 1931 .... 1378 D 31, 32
Th. Besterman : Some modern mediums, 1930.................... 1378 E 31
Transactions of the 4 th. intern. congress of psychical research, 1930.. V. V. 2722
P. A. Dietz : Telepathie en psychologie der menigte, 1931...... 1378 D 36

(63) Ned. vert. v. N. Rost, den Haag, 1924.

Sven Hedin heeft destijds de authenticiteit van Ossendowski's beweringen op sommige punten betwist. Hij beschuldigde hem van plagiaat en betwijfelde zeer sterk of O. wel alles, waarover hij schreef, met eigen oogen had aanschouwd of met eigen ooren had gehoord. Hierop heeft O. toen met een brochure : „Um Ferdinand Ossendowski" geantwoord, waarin hij zijn volledige autobiografie geeft. Om de authenticiteit van verschillende onderdeelen van zijn boek te staven vinden wij in de genoemde brochure tal van papieren en passen in facsimile afgedrukt. Voorts hebben, in eenige bijgevoegde artikelen, enkele Oost-Azië-kenners hem in bescherming genomen.

(64) Of moet ik hier schrijven tulpa's ? Zie pag. 188 e. v. en 236 e. v.

H. Price : Rudi Schneider. A scientific examination of his mediumship, 1930 .... 1378 D 33
R. J. Tillyard and W. H. Button : The „Margery" mediumship, 1931 .... S. P. R. XI, 3
H. D. Bradley : And after..., 1931 .... 1378 D 34
A. Fankhauser : Das wahre Gesicht der Astrologie, 1931 .... 1378 D 35
H. v. Kloeckler : Astrologie als Erfahrungswissenschaft, 1927 P. L. 4 G 40
Abbé Lambert et J. Gaillard : Le mystère du sourcier, 1931 .... 1378 E 32
P. Heuzé : Dernières histoires de fakirs, 1932 .... 1378 E 33
F. H. Haines : Nothing but the truth, 1932 .... 1378 E 34
H. Price : Regurgitation and the Duncan mediumship, 1931... 1377 H 37
P. H. Bret: Précis de métapsychique II (La Parapsychique) 1930 1377 H 26
W. Deonna : De la planète Mars en terre sainte, 1932 .... 1377 J 2
J. L. Dahl : We are here, 1931 .... 1378 D 36

Voorts ontvangt de bibliotheek der Vereeniging geregeld de navolgende tijdschriften :

Tijdschrift voor Parapsychologie .... V. V. 3320
Journal of the Society for Psychical Research .... V. V. 2501
Proceedings of the Society for Psychical Research .... V. V. 2502
Revue Métapsychique .... V. V. 2716
Zeitschrift für Parapsychologie .... Z. 576

De gebonden jaargangen dezer tijdschriften zijn ter uitleening beschikbaar.

Leden der S. P. R., en ook andere personen, die zich voldoende kunnen legitimeeren, kunnen boeken ter leen ontvangen door zich te richten tot den bibliothecaris der S. P. R., Universiteitsbibliotheek. Amsterdam.

De uitleening geschiedt gratis, doch de kosten van verzending komen voor rekening van den aanvrager ([1]).

Catalogus en eerste supplement zijn gratis te bekomen bij den bibliothecaris.

---

(1) Leden, wonende in plaatsen, waar een Universiteitsbibliotheek gevestigd is, kunnen hun aanvragen bij deze bibliotheek indienen, onder mededeeling, dat de boeken zich in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam bevinden.

Zij ontvangen de boeken dan door tusschenkomst van de bibliotheek en behoeven geen verzendkosten te betalen.

Nieuwe Wegen op het Gebied der experimenteele Parapsychologie.

door Dr. H. A. C. DENIER VAN DER GON.

Sinds het verschijnen van mijn artikel onder dit opschrift in de Mei-aflevering van dit tijdschrift zijn de opstellen van Dr. Eugène Osty en zijn zoon Marcel over hun verdere proefnemingen met Rudi Schneider verschenen in de : „Revue Métapsychique" en daarna ook nog gebundeld onder den titel : „Les Pouvoirs inconnus de l'Esprit sur la Matière. Premières Etapes d'une Recherche". (Librairie Felix Alcan, Paris, 1932).

Hoewel het moeilijk valt, de overweldigende hoeveelheid gegevens (1) in éénen te overzien, wil ik trachten in den geest van mijn eerste artikel ook thans weer een kort en niet al te onvolledig overzicht te geven.

Met de resultaten van de tweede serie proefnemingen, loopende tot einde 1931 (door mij reeds beschreven) was tevens een methode gevonden om de verschijnselen, die zich bij de uitstorting van de onzichtbare stof (of „kracht") voordeden, te onderzoeken volgens physische methodes ; verdere uitbreiding en verbetering van het instrumentarium volgde thans.

De proefnemingen hiermede werden in 1931 voortgezet.

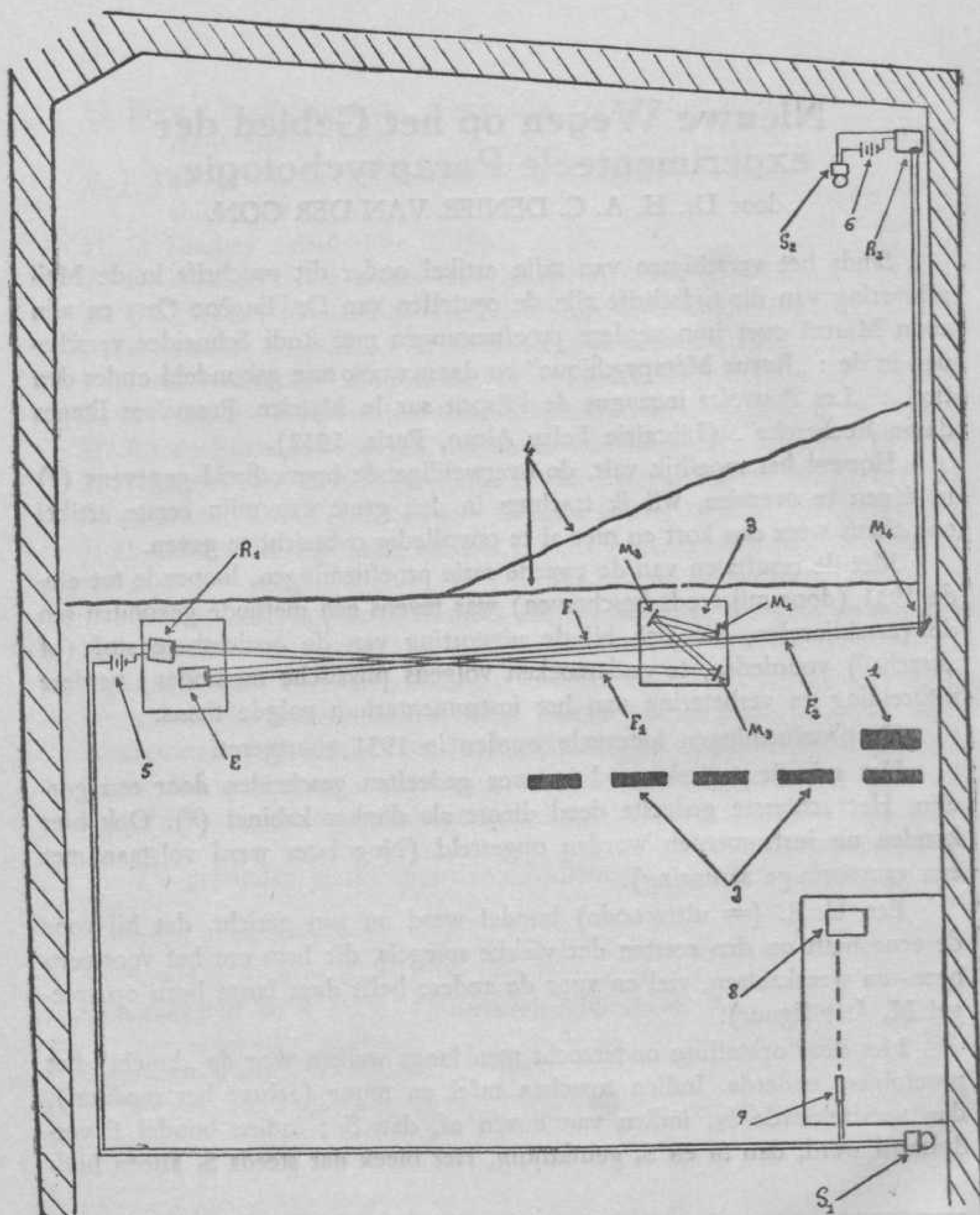
Het geheele vertrek werd in twee gedeelten gescheiden door een gordijn. Het achterste gedeelte deed dienst als donker kabinet (2). Ook hier konden nu instrumenten worden opgesteld (Nog later werd volstaan met een gaasvormige afsluiting).

Een U. R. (= ultraroode) bundel werd nu zoo gericht, dat hij voor de eene helft op den eersten der vlakke spiegels, die hem om het voorwerp heen- en weerkaatsen, viel en voor de andere helft daar langs heen op spiegel M_4 (zie figuur).

Met deze opstelling onderzocht men langs welken weg de „kracht" het proefobject naderde. Indien tusschen tafel en muur (achter het medium), dan waarschuwde S_2; indien van boven af, dan S_1 ; indien bundel F verduisterd werd, dan S_1 en S_2 gelijktijdig. Het bleek dat steeds S_1 alleen luid-

(1) De proeven vonden plaats van Oct. 1930 tot einde 1931 ; het aantal séances liep over de honderd.

(2) Bij de vorige proeven deed als zoodanig dienst een door een gordijn afgeschoten hoek van de kamer ; de tafel met proefobject werd daar tegenaan geschoven.

Bij Fig. I

1 = medium; 2 = assistenten; 3 = tafel; 4 = gordijn; 5 en 6 = 4-Voltsaccu; 7 = lantaarntje; 8 = photografisch registreerappara at; E = U.R. stralings-bron; F = U.R. bundel; M_1 M_2 M_3 M_4 = spiegels; F_1 = halve bun del teruggekaatst langs het object; R_1 = photoelectrische cel, versterker en relais; S_1 = bel; F_2 = halve bundel gaande naar M_4; R_2 = photoelectrische cel en relais; S_2 = bel.

de ; bij later genomen proeven kon Schneider de uitgestorte kracht naar willekeur ook in de andere bundels dirigeeren.

Het aanbrengen van nog meer den toegang tot het object versperrende bundels leverde slechts onzekere resultaten op (Een U.R. bundel, loopende langs den achterkant van het gordijn, werd nimmer verzwakt, niettegenstaande het medium herhaaldelijk mededeelde, dat „la force va sortir du rideau").

Elk der bundels was onderdeel van een autonoom systeem bestaande uit U. R. straler, spiegels en photo-electrische cel. De hierdoor geleverde stroom liep achtereenvolgens door een milliampèremeter (wijzer-instrument als in radiotoestellen ingebouwd wordt) ter visueele en een galvanometer ter graphische contrôle.

Deze galvanometers, die straks een groote rol gaan spelen bij de proeven, zijn z.g. draaispoelinstrumenten waarvan het systeem, in plaats van met wijzer en schaalverdeeling, van een spiegel is voorzien, die een daarop door een lantaarn geworpen lichtbundel terugwerpt op de spleet van een photographisch registreerapparaat. Een electrische stroom van zekere sterkte, die den galvanometer doorloopt, zal een daarmede evenredige draaiing van het systeem, dus van den spiegel, veroorzaken, hetgeen een verschuiving van de op den trommel van het registreerapparaat vallende lichtvlek teweegbrengt. Op het gevoelige papier ontstaan dientengevolge registraties van den volgenden vorm :

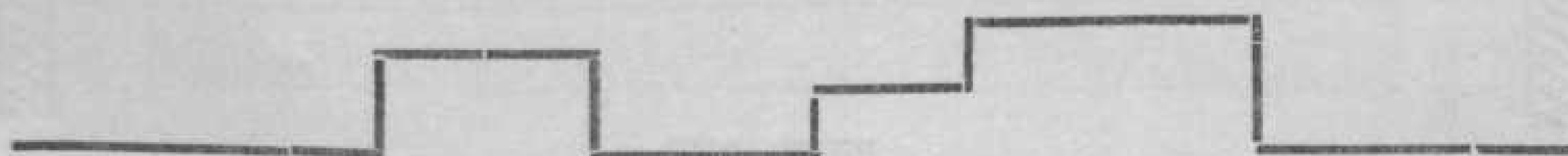
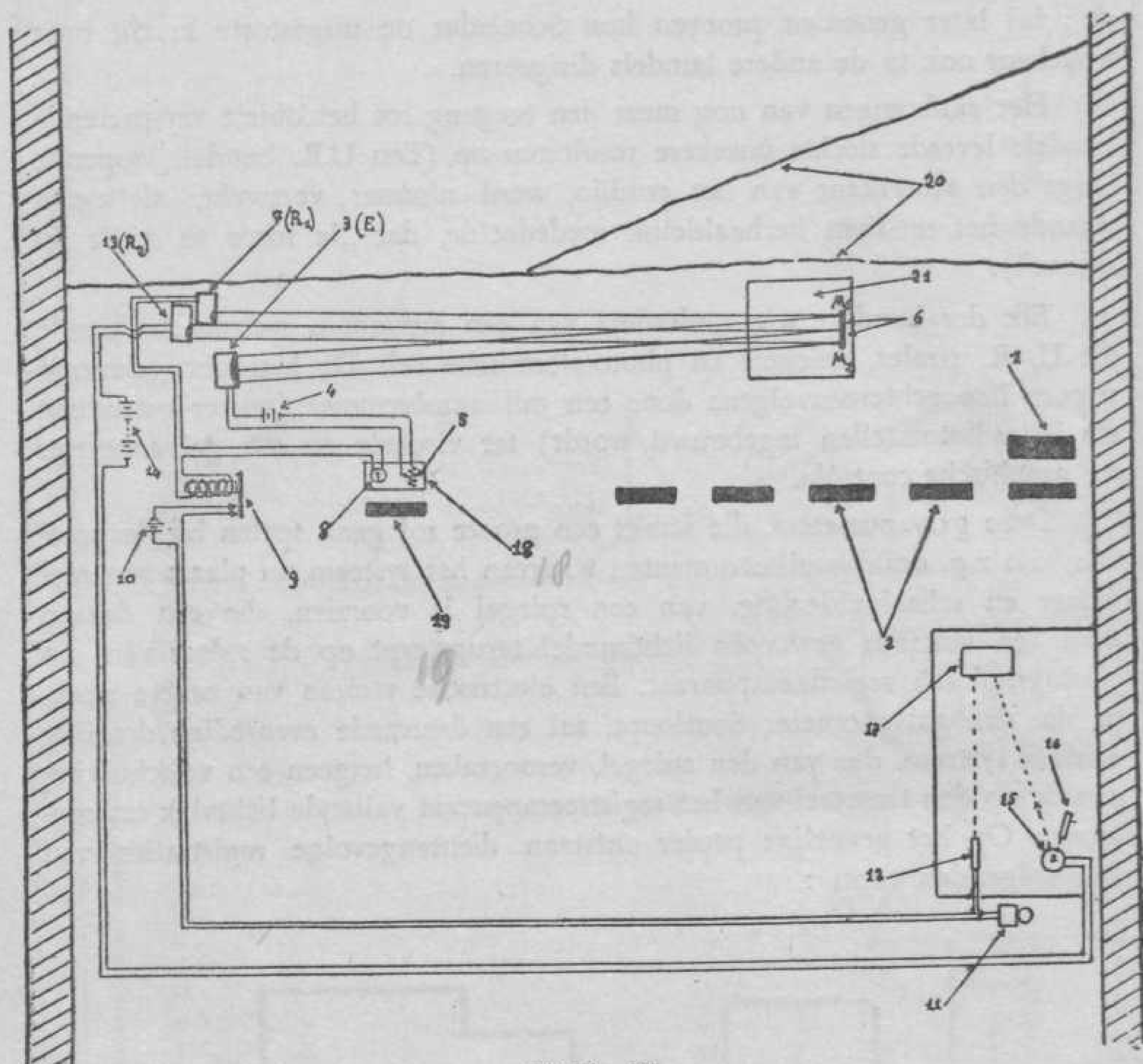

Fig. II

waaruit de mate van verzwakking van den U.R. bundel is af te leiden.

Na een reeks proefnemingen, die niets anders brachten dan voortdurend opnieuw verzwakkingen der U.R. bundels — nu en dan zelfs bij belichting van het geheel met U.V. (=ultraviolet) dan wel helderrood licht — kwam men tot een opstelling als hieronder aangegeven, waarvan de zin nu wel duidelijk zal zijn.

Bij Fig. III

1 = medium; 2 = assistenten; 3 = straler E; 4 en 10 = 4-Voltsaccu; 5 = weerstand ter regeling van de intensiteit van den U.R. bundel; 6 = twee naast elkaar geplaatste spiegels; 7 = photoelectrische cel met versterker; 8 = milliampèremeter; 9 = relais; 11 = bel; 12 = lantaarntje; 13 = photoelectrische cel; 14 = 40-volts accu; 15 = spiegelgalvanometer; 16 = galvanometer-lantaarn; 17 = registreerapparaat; 18 = doos met schakelbord, ook nog bevattende weerstand ter regeling van een roode lamp, die het geheel verlicht; 19 = experimentator; 20 = gordijn; 21 = tafel.

De bedoeling was thans om niet slechts af te wachten tot dat een verzwakking van ten minste 30 % van den U.R. bundel intrad (in Mei-aflevering beschreven), doch het percentage *steeds* te kunnen meten. De

spiegels M_1 en M_2 wierpen elk een helft van den bundel op R_1 resp. R_2. De stroomkring van R_1 bleef als voorheen slechts verzwakkingen van 30% en meer registreeren met lijntjes van met den duur der verzwakking overeenkomende lengte op den trommel. Echter kon ook visueel op den m. A-meter 8 de mate van verzwakking als stroomverandering afgelezen worden. In den kring van R_2 bevond zich de spiegelgalvanometer 15, die zijn lichtvlek op denzelfden trommel wierp naast die van het lampje 12 ([3]).

Tot beter begrip moge hier nog een afbeelding van een stukje ontwikkeld registreerpapier van den trommel volgen :

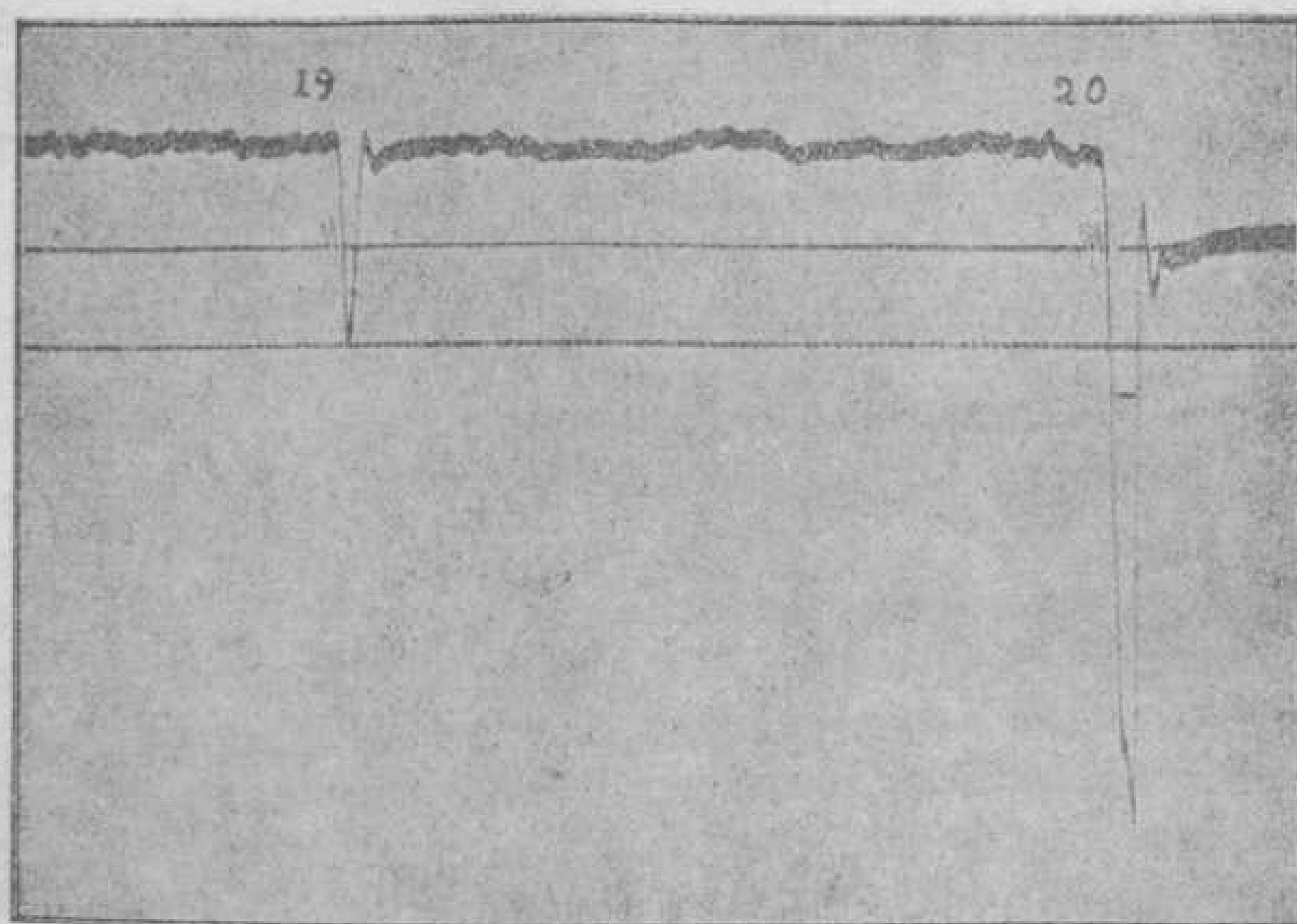

Fig. IV

De bovenste gekartelde en af en toe met scherpe benedenwaarts gerichte pieken voorziene lijn is die van den galvanometer (stroomkring R_2). Voor het grootste gedeelte van den tijd wijst zij volle sterkte van den U.R. bundel aan, enkele momenten van absorptie en de mate daarvan worden door de pieken — beter gezegd : inzinkingen — aangegeven. Daaronder volgt een lijn met af en toe uitwijkingen, veroorzaakt door het sluiten van

(3) In den Franschen tekst zijn R 1 en R 2 verwisseld ! Men houde bij het lezen met deze vergissing rekening.

een stroomkring door een der assistenten (dit geschiedde telkens als het medium verzocht tot 5 te tellen — of een ander getal — aan het eind waarvan afgesproken was, dat de kracht zou worden gemanifesteerd). Daaronder volgt de registratie der secunde tikken van een slinger ; dan die van het lantaarntje van stroomkring R_1. Men ziet dat dit slechts gebrand heeft gedurende de *sterke* absorptie (blijkbaar meer dan 30 %) [4].

Uit de galvanometer-uitslagen viel op te maken, dat de maximale absorpties 70 à 75 % bedroegen (nimmer werd volkomen uitdooving geconstateerd). Vele kleine absorpties werden thans geregistreerd, die vroeger aan de aandacht ontsnapten, omdat zij geringer dan 30 % waren.

Eén verdere poging om iets aangaande de natuur der kracht te weten te komen bestond in een samenstel van twee groote evenwijdige platen, op onderlingen afstand van 2 c.M. en met een spanningsverschil van 120 volt. Een galvanometer wees veranderingen in geleidingsvermogen in het gebied tusschen de beide platen aan. De juiste werking van dit apparaat kon ik echter niet uit den tekst reconstrueeren. Het werd geplaatst tusschen medium en tafel en moest dienen om een eventueel bestaand geleidingsvermogen van de „kracht" aan te toonen. Geen positief resultaat [5].

Even vruchteloos werd gewerkt met allerlei soorten schermen e.d., geplaatst tusschen medium en tafel. Ook over het volume der onzichtbare stof konden slechts onzekere uitspraken gedaan worden ; de opgedane ervaringen pleitten voor een gering volume. De U.R. bundels werden n.l. nooit alle gelijktijdig verzwakt en in sommige gevallen geloofde men te mogen aannemen, dat de kracht zich toegang tot het object verschafte tusschen de U.R. bundels en het tafelblad door, een ruimte van niet meer dan ongeveer 6 c.M. hoogte.

Een belangrijk probleem waaraan de onderzoekers terecht veel aandacht hebben besteed is dat van den invloed van straling op de onzichtbare stof.

Rood (golflengte van 0.65 tot 0.80 micron).

De voornaamste vraag was, in hoeverre een roode verlichting, die de voorwerpen zichtbaar maakt, storend werken kon op de vorming van de onzichtbare stof. Men gebruikte een 35 kaars lamp met rood filter. De hel-

(4) De laatstbedoelde drie registratie methoden beschreef ik reeds op pag. 151 van den vierden jaargang.

(5) Nu men toch over een condensator beschikte ware het misschien mogelijk geweest om te zoeken naar veranderingen in diëlectrische constante.

derheid kon van nauwelijks zichtbaar tot helder rood geregeld worden met een weerstand (zie voorlaatste figuur, N° 18). Het bezwaar is hierbij dat met het veranderen der helderheid ook de verdeeling van de lichtenergie over de verschillende golflengten zich wijzigt, maar dit nam men in den koop mee. De lamp verlichtte de tafel van een hoogte van 80 c.M. Dit licht nu bleek werkelijk een beletsel te zijn bij de vorming (of in stand houding) van de uitgestorte kracht. Werd — zoodra de bel een sterke absorptie van den U.R. bundel aankondigde — de helderheid van de lamp van b.v. 1/30 af langzaam op volle sterkte gebracht, dan verminderde de intensiteit van het geluid om ten slotte geheel op te houden.

U.V.

Behalve onderzoek naar de vernietigende werking wilde men ook, ten behoeve van een gemakkelijke wijze van contrôle, weten of de stof wellicht hierin fluoresceerde. Gebruikt werd een 440 Watt watergekoelde U.V. lamp op statief, in alle richtingen beweegbaar. Door een vóór de lamp aangebracht optisch systeem verkreeg men een ongeveer evenwijdigen stralenbundel, hetgeen mogelijk maakte zelfs op afstand plaatselijk te verlichten zonder intensiteitsverlies. Een lichtfilter en een sluiter vervolledigden de installatie. Geen vernietiging der kracht, geen fluorescentie werd waargenomen.

U.R. (golflengte ongeveer 1 micron).

Hier bleek schadelijke invloed te zijn — o.a. bij een opstelling met twee autonome U.R.-systemen, waarvan de eene een stralenbundel met doorsnede 15 × 8 c.M. bezat, de andere 2 c.M. (6), doch van dezelfde totaal-intensiteit. De eerste bundel werd door 4 spiegels om het voorwerp heen- en weergekaatst (lichtverlies per spiegel 10 %), de tweede liep direct van stralingsbron naar photo-electrische cel. De absorpties in den eersten bundel werden vaker geconstateerd en waren tevens sterker dan die in den tweeden.

Om dit verschijnsel verder te kunnen vervolgen werd bovendien nog een bundel van 0.2 c.M. doorsnede (7) geconstrueerd, waarvan de totaal-intensiteit zeker twee maal die van eerstgenoemde bedroeg. (Er dient opgemerkt te worden : hoe kleiner doorsnede, des te grooter intensiteit per

---

(6) In den Franschen tekst heerscht een babylonische verwarring in de notatie van lengteafmetingen. De daar gegeven bedragen zijn „0.15 c. M. x 0.008 c. M." (d. i. dus ongeveer een vierkante m. M.) resp. „0 M. 02 c. M." (waarmede vermoedelijk en waarschijnlijk bedoeld : 2 c. M.). Toch wordt de tweede bundel kleiner van doorsnede dan de eerste genoemd. Hier en elders, ook in het vorige artikel, heb ik maar op eigen houtje gecorrigeerd.

(7) Fransche tekst : „0 M. 002 m. M.".

oppervlakte eenheid van doorsnede). Later werd de doorsnede nogmaals verkleind ([8]), zoodat de helderheid per oppervlakte eenheid ongeveer 100 × die van den wijden bundel bedroeg. De smalle bundel liep dichter langs het object dan de wijde.

Bij het meerendeel der proeven bleek ook hier de wijde bundel een grooter aantal absorpties te ondergaan, sommige van 50 %, een enkele maal waren de absorpties gelijk te noemen. Men concludeerde hieruit, dat de kracht des te meer belemmerd wordt in zijn manifestatie naarmate de oppervlakte-intensiteit van den U.R. bundel grooter wordt.

Ik moet hier opmerken dat deze conclusie in haar algemeenheid aanvechtbaar is, omdat het effect in een eenige malen heen en weer gekaatsten bundel vergeleken wordt bij een direct gerichten. Ten eerste is de kans dat de „kracht" in den wijden, 4 maal teruggekaatsten bundel komt veel grooter dan in den smallen, en ten tweede is het mogelijk dat zij den eersten bundel op vijf achtereenvolgende, naast elkaar gelegen plaatsen tegelijk verzwakt (de bundel is immers opgevouwen !) terwijl ze den directen bundel daarbij slechts éénmaal verzwakken kan ([9]). Nemen wij aan, dat op deze wijze 30 % van den opgevouwen bundel geabsorbeerd wordt, dan komt dat neer op bijna 6 % per „directen" bundel, en het is heelemaal niet uitgesloten, dat een 6 % absorptie van den smallen bundel aan de waarneming ontsnapt is — zeer zeker met de inrichting, die alleen maar werkt bij een absorptie van ten minste 30 %. (Ik moet erkennen, dat deze redeneering verzwakt wordt door het verder op in het boek medegedeelde (eenigszins gegronde) vermoeden, dat het volume van de uitgestorte kracht slechts gering is, waardoor het ook niet erg waarschijnlijk is, dat de opgevouwen bundel op vijf naast elkaar liggende plaatsen tegelijk geabsorbeerd wordt).

En, waar tevens gewerkt is met galvanometers, die *elke* absorptie aanwijzen, heeft men den eenen U.R. bundel (de directe) op een thermo-element, den anderen op een photo-electrische cel opgevangen ([10]).

---

(8) De manier waarop men zoo'n smallen bundel samenstelt, die *overal* deze doorsnede behoudt, lijkt mij niet eenvoudig, om niet te zeggen practisch onuitvoerbaar. Bijzonderheden ontbreken echter.

(9) Het blijft ook hier mogelijk, dat beide bundels slechts één maal, en dus in dezelfde mate verzwakt worden.

(10) Wat voor zin de gemaakte opmerking dan ook heeft, dat beide galvanometers even gevoelig zijn, ontgaat mij. De beide opvanginstrumenten hebben in elk geval verschillende gevoeligheid. Alleen van den tweeden bundel is opgegeven, dat een totale absorptie een verplaatsing van de lichtvlek over den trommel van 20 c. M. geeft ; t. a. v. den eersten mis ik elk détail.

Het is merkwaardig, dat men niet gedacht heeft aan een mogelijken (hoewel onwaarschijnlijken) invloed van de „kracht" direct op cel of thermo-element. Juist door de *ongelijkheid* van opvanginstrument *kan* hier een ernstige foutenbron bestaan. Bij proefnemingen als de onderhavige is het in de eerste plaats noodzakelijk dat men beide apparaturen zooveel mogelijk identisch maakt.

Ook is het jammer dat juist aangaande de proeven, waarbij gewerkt is met den meest vernauwden directen bundel (die geen enkele verduistering onderging), quantitatieve gegevens omtrent de mate van verzwakking van den anderen bundel ontbreken.

Vervolgens is — geheel afgezien van deze moeilijkheden — m.i. ook de conclusie, dat de onzichtbare substantie des te meer moeilijkheden ondervindt in haar manifestatie naarmate de oppervlakte-helderheid van den bundel grooter is, niet in alle opzichten onbedenkelijk ; *geconstateerd* is immers alleen een minder sterke absorptie (11).

Gezien echter het gedrag van de onzichtbare stof in *rood* licht, en bovendien het feit, dat het medium na aankondiging wèl in staat bleek den grooten, doch niet den kleinen bundel te kunnen verduisteren (dit blijkt uit een, ter anderer plaatse opgenomen séance-verslag) heeft de conclusie m.i. toch groote waarschijnlijkheid.

De m.i. eenig juiste weg van experiment, waardoor al deze moeilijkheden omzeild waren, bestond in een splitsing. In plaats van de vernietigende en de metende taak aan één en denzelfden U.R. bundel op te dragen, had de eerste moeten worden volbracht door een aparten bundel van varieerbare sterkte, de tweede door een constanten zwakken, zoo mogelijk onschadelijken bundel — evenals bij het onderzoek met rood licht geschiedde. Waar, zooals ik opmerkte, de gegevens om de conclusies geheel te kunnen volgen, af en toe ontbreken, spreek ik al deze bezwaren echter liever als vermoedens uit — maar waarom zijn de schrijvers op andere punten, waar het minder op aan komt, dan juist weer zoo uitvoerig?

Blijft nog de vraag : als de heldere (directe) bundel in het geheel niet geabsorbeerd wordt (zooals in sommige gevallen bleek) hoe kan ze dan schadelijken invloed uitoefenen op de manifestatie ?

Er moet toch althans een *begin* van condensatie zijn, vóórdat de scha-

---

(11) Men diene n. l. rekening te houden met de (niet zeer waarschijnlijke) mogelijkheid, dat de absorptie-coëfficient *afhangt* van de intensiteit van den U. R. bundel ; ofwel een verzadigingsabsorptie-toestand mogelijk is. Ik ga hier echter niet verder op in.

delijke werking kan aanvangen, *dus* absorptie ([12]). Indien daarentegen een belemmerende invloed wordt uitgeoefend vóórdat er iets gecondenseerd is, wordt het moeilijk zich voor te stellen dat hier een physisch beginsel in actie is.

Wat betreft de *golflengte-invloed* van U.R.-straling concludeerde men, dat vergrooting der golflengte gunstig is voor de manifestatie, aangezien het absorptie-vermogen daarbij stijgt. Ook hier dus dezelfde gedachtengang, die m.i. hier *zeker niet gerechtvaardigd* is, omdat het absorptie-verschil op een ongedwongen wijze kan worden toegeschreven aan het golflengte-verschil (z.g. selectieve absorptie) zonder dat van vernietigende of belemmerende werkingen sprake behoeft te zijn.

Opstelling : Twee bundels van gelijke lichtbronnen afkomstig werden elk éénmaal gereflecteerd, vielen elk op een photo-electrische cel, verbonden met een galvanometer. De eerste bundel was gefiltreerd en bevatte alleen golflengten tusschen 0.8 en 1,4 micron, de tweede voor 30 % straling met golflengte grooter dan 1,4 micron. Ten overvloede was de eerste cel nòg eens van een filter voorzien.

De ondoorlaatbaarheid voor den tweeden bundel (max. 19 %) was steeds grooter dan die voor den eersten (max. 2,7 %). Van de frequentie waarmede de verzwakkingen optraden spreekt het rapport niet. Het komt mij voor dat juist hieruit misschien met eenige kans op waarschijnlijkheid een conclusie te trekken ware.

Er rest mij nog de beschrijving van één onderdeel van de vernuftige apparatuur, die men aanwendde om achter het geheim van Rudi Schneider's paranormale vermogens te komen.

Tot Mei 1931 toe had men gewerkt met zeer gevoelige galvanometers, die echter juist wegens die gevoeligheid betrekkelijk langzaam zijn : tusschen een stroomvariatie en het oogenblik dat de meter den nieuwen, daarmee overeenkomenden stand bereikt verloopen eenige secunden. De gedachte, dat met een snelleren galvanometer meer te ontdekken zou zijn, voor wat betreft de wijze van verandering der absorpties, deed besluiten tot ingebruikneming van een z.g. Micro-Moll galvanometer, met een aanwijstijd van 1/10 secunde. Van de gevoeligheid werd hierbij een weinig opgeofferd. De resul-

(12) Want zonder absorptie geen schadelijke werking !

taten waren verrassend. Waar de eerstgebruikte galvanometers bij een absorptie een graphiek met weinig bijzonderheden schreven (zie figuur hierboven), werd er thans een verkregen die buitengewoon veel variaties vertoonde, zoodat het zelfs noodig bleek om den trommel van het registreerapparaat eenige malen sneller te laten draaien, teneinde alle bijzonderheden op de aldus „uitgerekte" registratie te kunnen ontdekken.

Eén der waarnemers, die gedurende een séance de lichtvlek van den galvanometer met het oog volgde, merkte nu op, dat de schommelingen hiervan op de maat van de zeer snelle ademhalingen van het medium geschiedden. Om dit weer nader te kunnen bevestigen, onafhankelijk van zintuigelijke waarnemingen, ging men over tot het registreeren dezer ademhaling. Een onrekbare band werd om de borst gespannen, de beide uiteinden bevestigd aan twee membranen die een cylindrische holte aan weerszijden afsluiten (z.g. tamboer van Marey). Bij spannen van den band (inademen) worden de membranen naar buiten getrokken en dus het daardoor begrensde volume van den cylinder iets vergroot, en omgekeerd. Het inwendige is met een gummislang verbonden met een tweede dergelijk instrument, dat op zijn beurt een stift over een registreertrommel in beweging brengt, en daarop een ademhalingsgraphiek teekent.

Omdat het bezwaarlijk was, de galvanometer-graphiek hiermede te vergelijken, werd later de stift vervangen door een spiegeltje, dat een lichtbundel van een lantaarntje op de registreertrommel van den galvanometer wierp, zoodat de graphieken onmiddellijk vergelijkbaar werden. Op het photographisch papier van den trommel verschenen nu gelijktijdig lijnen betreffende de ademhaling, de absorptie van een of meer U.R. bundels, secundeteekens en seinen van één der waarnemers (o.m. bij het bovenbeschreven tellen). De ademhalingsfrequentie van het medium in trance ging enkele malen de 400 te boven, doch varieerde doorgaans tusschen 120 en 300 ; de absorptie-frequentie van den U.R. bundel nu was steeds het dubbele !

Er was dus blijkbaar een versterking van de uitgestorte kracht — of, zoo men wil, een condensatie of volume-vergrooting van de onzichtbare stof — bij elke spiercontractie van een inademing en van een uitademing. Dat daar tusschen in deze versterking telkens weer werd te niet gedaan, schreef men toe aan de vernietigende werking der U.R. stralen, waarin het medium was verzocht de kracht te manifesteeren.

Tot verwezenlijking van plannen met een oscillograaf, die nog snellere variaties aantoont, kwam het niet.

Hieronder laat ik een registratie volgen, opgenomen toen de absorptie en ademhalingsgraphieken nog gescheiden werden opgenomen. De bovenste (absorptie) graphiek moet van links naar rechts, de onderste van rechts naar links gelezen worden. Beide bevatten, behalve de bedoelde curven, de merkteekens van het „tellen" en secundeteekens.

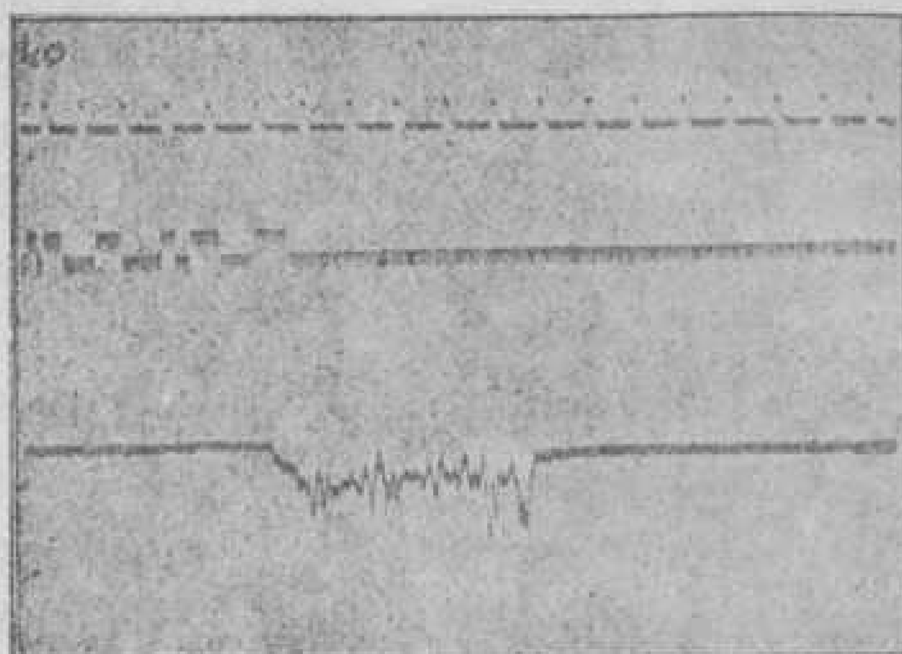

Fig. V

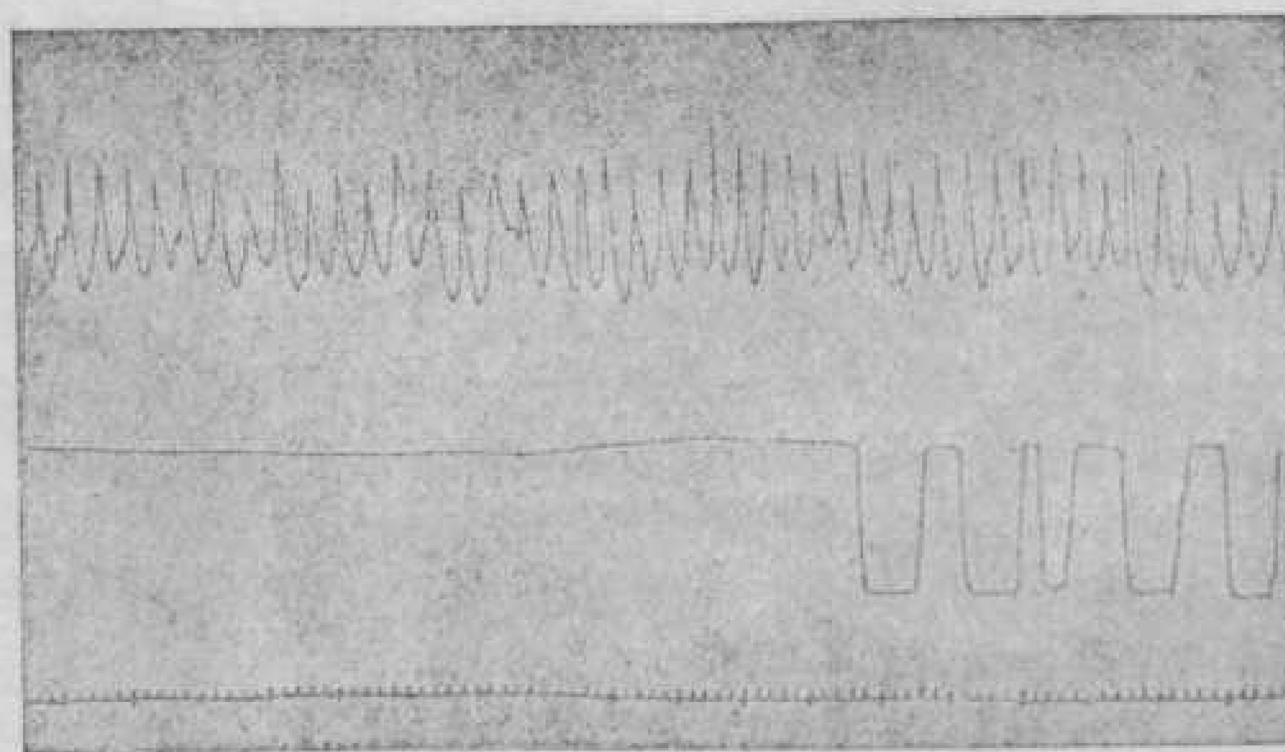

Fig. VI

Over de natuur van de onzichtbare stof werden nog de volgende suggesties gemaakt. Dat ze gasvormig moest zijn, hoewel ze zich niet als een vrij gas gedroeg, omdat dit laatste zich onmiddellijk zou uitspreiden over het geheele vertrek, terwijl de stof juist gelocaliseerd bleef en vermoedelijk

zelfs in een klein volume. Of de verzwakking tenslotte toegeschreven moest worden aan absorptie dan wel aan straalbreking, kon niet worden uitgemaakt. Trouwens : hoewel de schrijvers verklaren dat zij geheel zeker zijn van de realiteit van de verschijnselen en van de waarnemingen, zoo kunnen zij niet hetzelfde zeggen van hun interpretaties daarvan, deze beschouwen zij als voorloopig. Uit het feit dat er geen verzwakkingen van den U.R. bundel optraden zoodra er telekinetische verschijnselen gevraagd en beloofd werden, concludeerde men dat de onzichtbare stof gevormd werd *op de plaats zelve waar zij noodig was,* terwijl daarbij *blijkbaar bewust* de schadelijke U.R. bundels gemeden werden.

De hypothese, dat wij hier te maken hebben met een stof, die in verbinding bleef met het medium zelve, een soort verlengstuk dus, bleek niet houdbaar.

Ook thans meen ik belangstellenden te mogen verwijzen naar den Franschen tekst, willen zij verdere details te weten komen — ook van medischen en physiologischen aard, waaromtrent ik mij niet bevoegd gevoel te schrijven.

Al heb ik enkele critische opmerkingen geplaatst, men beschouwe deze als van secundair belang. Ik heb gemeend, hierdoor te laten uitkomen, hoe zeer men bij dergelijke baanbrekende experimenten op zijn tellen moet passen. Dat de schrijvers hiervan ten volle overtuigd zijn, geloof ik zeker ; daarvan getuigen de bladzijden waarop alle mogelijke bezwaren die slechts verzonnen zouden kunnen worden, weerlegd worden. Ook beschikken zij over de noodige routine van het experiment, en mocht hier en daar de apparatuur nog niet geheel doordacht zijn, dan is dit gereedelijk toe te schrijven aan het feit, dat zij bij plotselinge verandering van koers — zij stonden immers herhaaldelijk voor nieuwe ontdekkingen — van de aanwezige toestellen dikwijls een geheel ander gebruik moesten maken, in andere combinaties, enz. Het onderzoek is, naar mijn meening, aan uitstekende handen toevertrouwd, terwijl de conclusies steeds volkomen objectief en eerlijk zijn, hetgeen bij de vooringenomenheid met ideeën, die op dit terrein wel sterk zal bestaan, de grootste lof is, die men aan wetenschappelijke onderzoekers kan toezwaaien.

En ten slotte : Het wordt ten overstaan van deze resultaten toch langzamerhand wel wat gek, om een zuiver negatieve houding t.a.v. deze verschijnselen te blijven innemen, zoals sommigen, en niet de minsten, door verneinende critiek toonen.

Spontane paragnosie

„Sicher ist andrerseits, dass mit dem Fortschreiten der Erkenntnis auf Grund einwandfreier wissenschaftlicher Untersuchungen sehr viele frühere Berichte, die man zunächst vom wissenschaftlichen Standpunkt aus als unkritisch, unbewiesen ansehen musste, an Wert und Bedeutung gewinnen. Es ist ein grosser Unterschied, ob ein solcher Bericht von Erscheinungen erzählt, für die wir ein wissenschaftlich bewiesenes Analogon nicht besitzen, oder ob sein Inhalt sich mit Phänomenen beschäftigt, für die wir gleichartige Beispiele als Tatsachen kennen."

K. Gruber.

„Or, if we disbelieve this cloud of witnesses, if they voluntarily fabled, we ask, why do they all fable in exactly the same fashion?"

A. Lang.

„Wenn die Möglichkeit einer echten telepathischen, d. h. übersinnlichen Gedankenübertragung mit aller Sicherheit nachgewiesen wäre, dann würde sich allerdings eine Perspektive von unermesslicher Weite eröffnen, dann wären nicht nur die wenigen Fälle in Betracht zu ziehen, in denen dieser Beweis gelungen ist, sondern auch die unbegrenzten vielen Fälle, die sich der Möglichkeit eines Beweises entziehen".

Wagner-Jauregg.

In mijn jaarverslag 1931 der Ned. S. P. R. (1) heb ik er op gewezen, dat mij sinds 1929 een groot aantal brieven is geworden, betrekking hebbende op het verschijnsel der spontane paragnosie.

Ik wees er echter tevens op dat wij bij zeer vele van deze brieven slechts op de verklaringen der briefschrijvers zijn aangewezen, m.a.w. dat de bevestigingen door getuigen ontbreken. Uit dien hoofde meende ik geen vrijheid te mogen vinden tot publicatie dezer gevallen over te gaan.

Op de bestuursvergadering der S. P. R., gehouden op 29 Mei l.l., werd dit onderwerp besproken.

Ofschoon men algemeen de wenschelijkheid der bevestiging erkende, meende men nochtans dat ik niet al te star aan mijn maxime, om slechts tot publicatie van bevestigde gevallen over te gaan, mocht vasthouden, gezien het feit dat deze maxime in onze dagen van voortreffelijk, met positieve resultaten bekroond, laboratorium-onderzoek op het gebied der paragnosie

(1) Vierde jaargang van dit tijdschrift, pag. 209.

niet meer dat gebiedend-noodzakelijk karakter draagt, hetwelk haar eenige decennia geleden kenmerkte.

Er zijn gevallen waarbij het ons — ondanks het ontbreken der bevestiging — evident is dat zij, die ons deze leveren, volmaakt betrouwbaar zijn, en onder deze gevallen zijn er onderscheidene welke als belangrijke casuïstische bijdragen tot onze kennis van een of ander onderdeel der paragnosie dienen te worden beschouwd.

Onder deze omstandigheden acht ik mij gerechtigd thans wat minder schroomvallig uit mijn archief te putten.

Hierachter volgt de publicatie van enkele merkwaardige brieven, in hoofdzaak betrekking hebbend op die gevallen van spontane paragnosie, welke een profetisch karakter dragen. Dit in verband met de beschouwingen, welke in den vorigen jaargang van dit tijdschrift over het causaliteitsbeginsel verschenen zijn.

Allereerst enkele gevallen van z.g. voorgevoel.

Zooals ik reeds in mijn opstel over : „Hallucinations véridiques", waarnemingen van het supernormale en supernormale waarnemingen" (zie : „Tijdschrift voor Parapsychologie," Juli 1929) schreef, komt het mij voor dat wij bij „voorgevoelens" in den regel in principe te doen hebben met gevallen van onvolkomen „helderziendheid" en daaraan verwante verschijnselen.

„Om de een of andere reden gelukt het hier echter aan het subliminale zelf niet zich behoorlijk langs den weg der sensorische automatismen te uiten. Zoo ontstaan „slechts" gevoelens van vrees of een algemeene motorische onrust. Wat zich onvoldoende in de kensfeer kan uiten doet nochtans zijn invloed gelden in die van het gevoelen en het begeeren..."

H. Malfatti zegt op pag. 56 van zijn : „Menschenseele und Okkultismus" (Borgmeyer, Hildesheim): „Ich möchte in der Vorahnung nichts anderes erblicken als den verkümmerten Rückstand oder die Nachwirkung des Wahrtraumes. Die Seele des Tiefschlafenden sieht und erkennt ja vielmehr, als sie dem Gehirn auch im ausgebildetsten Wahrtraum einprägen kann..."

Mevr. . D.-de K. te Amsterdam schreef mij op 10-1-1931 :

„... In Amsterdam wonende ging ik 29 October voor een familiebezoek naar Hilversum. 30 October, tijdens een wandeling kreeg ik opeens a.h.w. een bevel : „ga naar je schoonmoeder."

Bedoelde dame woonde in Apeldoorn ; de aanduiding was zoo sterk, dat ik onverwijld naar huis ging, en een uur later in den trein zat. Mijn schoonmoeder moest, als oude dame, wat kalm aandoen, doch er bestond absoluut geen reden zich ongerust te maken.

Zij was zeer verblijd mij onverwacht te zien en ik vertelde haar niet wat eigenlijk de reden van mijn komst was. Ik besloot toen eenige dagen te blijven. Toen ik in den avond van den 31[en] October op mijn slaapkamer

kwam overviel mij ineens een hevige angst, zoodat ik niet naar bed durfde gaan, ofschoon ik van nature in het geheel niet bang of vreesachtig ben.

Eindelijk besloot ik toch te gaan slapen. Het duurde lang voor ik insliep en toen dat eindelijk geschiedde, droomde ik dat ik mijn 6 jaar te voren overleden echtgenoot te hulp riep ; ik zag hem zitten en zeide : „Help mij toch." Hij knikte dan ja, maar kwam niet. Verscheidene malen schrikte ik wakker en, als ik dan weer ingeslapen was, droomde ik steeds weer hetzelfde.

1 November, Zondagmorgen, begaf ik mij met mijn schoonmoeder naar de kerk. Nauwelijks gezeten zijnde overleed zij plotseling..."

Een gescheiden vrouw, thans verpleegster in een onzer groote klinieken, schreef mij op 22 October 1931 het navolgende (2) :

„Veel merkwaardige zaken heb ik in mijn leven ervaren. Daar ik echter streng Roomsch-Katholiek ben, sta je er even bij stil — praat erover — soms in ernstigen toon — heel dikwijls humoristisch, oftewel spottend critisch. (3)

---

(2) Het meerendeel mijner berichtgevers heeft mij verzocht hun namen en adressen niet voluit te vermelden.

Ik voldoe natuurlijk gaarne aan dit verzoek. In mijn archief bevinden zich echter de origineele brieven, waarin de namen en adressen voluit vermeld staan.

Waar wetenschappelijke belangen dit zouden eischen, ben ik natuurlijk gaarne bereid inzage te verleenen van de origineelen.

Overigens komt het mij voor dat in dit streven naar anonymiteit een zekere waarborg voor de juistheid van het medegedeelde moet worden gezien.

Goethe zag al zeer juist in dat „alle Vorgefühle, wenn sie durch das Ereignis bestätigt werden, dem Menschen einen höheren Begriff von sich selbst geben" („Wahrheit und Dichtung"; Goethe in Strassburg). De ervaring leert dat enkelen, bij wie de voorgevoelens niet bevestigd worden, nochtans doen alsof dit wel het geval is, louter en alleen om zich in de oogen van hun medemenschen te verheffen. Het is mij bij herhaling gebleken dat bedriegers, die zich voor mediums uitgaven, menschen waren, die leden onder een sterk minderwaardigheidsbewustzijn.

Deze menschen streven echter alle naar „roem'" en willen niets liever dan dat hun namen gepubliceerd worden. Mijn berichtgevers wenschen echter nagenoeg allen het tegenovergestelde.

Van belang is mede het feit dat het meerendeel mijner berichtgevers niet uit de kringen van het „openbarings"-occultisme voortkomen. Het meerendeel van hen komt óf vragend tot mij („hoe verklaart U nu een geval als het navolgende ?") óf dankt mij dat ik, door mijn voordracht of feuilleton hun een inzicht heb gegeven in het wezen van een vreemde ervaring welke zij gehad hebben (en waarvan zij dan een verslag in hun brief geven), en waarmede zij zelf geen raad wisten of.... waarvoor het vulgaire (openbarings-) spiritisme (occultisme) hun verklaringen gaf waarmede zij zich niet konden vereenigen.

Het denkbeeld dat in het meerendeel mijner berichtgevers personen dient te worden gézien die zich aan een soort van „vroom" „priester"- bedrog schuldig maakten (de hypothese der fanatici) moet m. i. even zeer verworpen worden als die der hierboven genoemde bedriegers. Beide hypothesen dekken slechts de uitzonderingsgevallen.

(3) Ik heb mevr. (zuster) M. erop gewezen, dat er zich in leidende R. K. kringen een toenemende belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek begint te openbaren.

Een ervaring wil ik U verhalen, omdat ik niet weet, waar U deze soort van ervaringen onderbrengt...

Jaren geleden huwde mijn zuster (zooals men dat noemt) beneden haar stand. Hij was een beste, goede man — maar zelden of nooit legden wij bezoeken bij hen af.

Op een dag was ik in de kerk en plotseling kreeg ik zonder reden een — ja ik weet niet hoe ik het noemen moet, ik zal maar zeggen : gevoel, dezen zwager te bezoeken. Op zich zelf vond ik het vrij belachelijk. Ik ging de kerk uit, liep (om een reden op te kunnen ge[illegible]) een winkel binnen en kocht daar een matrozenpakje en een matrozenjurk (er waren twee kinderen), ging naar huis, keek hoe laat er een trein ging en zeide tegen de meid (want het was voor dien tijd vrij ver) : „Als mijnheer (mijn man) thuis komt, zeg dan maar niet dat ik op reis ben ; ik hoop tijdig terug te kunnen zijn."

Steeds vechtende met mijzelf over mijn dwaze doen zat ik spoedig in den trein.

Verdere bijzonderheden die van geen belang zijn wil ik U sparen. Alleen dit feit vermelden, dat mijn zwager 's Zaterdags daarop tusschen twee treinen geraakte en hierdoor verpletterd werd !..."

Thans enkele gevallen van meer uitgesproken paragnosie.

Mevr. S. te S. deelde mij in het begin van 1931 mede :

„In November 1920 zag ik — even nadat ik naar bed was gegaan en nog niet sliep — een kerkhof. Dit lag hooger dan de omgeving en er groeide een groene heg langs. Daar achter en in de laagte, stond een huisje met klimop begroeid. Naast mij (want het was net alsof ik op het graf stond), stond een wit kruis en ik dacht : „Een R.K. kerkhof."

Daar ging alles ineens weg maar kwam direct daarop terug. Thans echter zonder kruis.

In 1923 vertrokken wij naar een andere stad.

In Juni 1926 (dus zes jaar later) verloor ik door een vreeselijk ongeluk een lieven jongen van 16 jaar.

Toen ik nu den dag na de begrafenis ging kijken waar mijn kind ter ruste was gelegd, stond ik tot mijn groote ontroering op het kerkhof uit mijn visioen. De haag, het huisje in de diepte, zelfs het kruis ontbrak niet. Toen ik eenige dagen later bloemen ging brengen was het kruis verdwenen, evenals in het tweede visioen."

Op 30 April schreef mevr. S. mij :

„Ik heb mijn ouders het geval verteld, kort nadat ik het zag, hetgeen mijn vader door zijn handteekening bevestigt." (volgt handteekening van haar vader, den heer V.).

In het begin van 1931 geraakte ik in correspondentie met den heer O. te I. in Zeeland.

Uit een brief van zijn hand, geschreven op 26-2-1931, ontleen ik het navolgende :

„... 't Is mogelijk goed U erop te wijzen dat wij nimmer aan spiritistische of soortgelijke onderzoekingen deel namen en ook zoo goed als onbekend zijn met de lectuur op dat terrein ; bijzonderlijk godsdienstige overwegingen hebben ons ertoe geleid ons afzijdig te houden van dat terrein...

Alhoewel meerdere voorvallen naar voren zouden kunnen worden gebracht, bepaal ik mij tot het navolgende.

Het was in de dagen van het zegevierende optrekken der Duitsche legers in Frankrijk, toen niemand scheen te twijfelen aan de overwinning daarvan, dat mijn broer een „gezicht kreeg" in den droom. In het Oosten (Duitschland) zag hij „hoog in de lucht" een schitterende vertooning : zwaarden, geweren, kanonnen en verder allerlei oorlogstuig benevens daar tusschen kronen, als waarmede vorsten plegen afgebeeld te worden, alles doorelkaar en als met een geheimzinnige macht omhoog gestuwd wordend om daarna met donderend geweld ineen te storten, een chaos gelijk. Hoewel wij niet konden gelooven aan de mogelijkheid van een ineenstorting van het Duitsche rijk, was bij hem, „als man van rijke ondervinding" tegen zijn zin de val van het sterke Duitsche rijk aanstaande..."

Ik vroeg den Heer O. of zijn broer destijds ook van dit visioen had melding gemaakt en of er personen waren die mij dit zouden kunnen bevestigen.

Op 20-4-1931 antwoordde hij mij als volgt :

„Vriendelijk dankend voor uw schrijven van 7 April l.l.... diene dat, als antwoord op de door U gestelde vraag, het U medegedeelde „gezicht" door den betrokkene aan diverse personen is medegedeeld geworden doch uitsluitend aan „insiders" „Zeeuwsche mystici". Inderdaad, U behoeft niet te twijfelen aan de waarheid der U medegedeelde feiten, die staan vast en zou ik voor mij onder eede durven bevestigen, ware het niet dat ik om zulke aangelegenheden geen eed zou willen afleggen.

Overigens is dit geen bijzonderheid, verscheidene malen doen zich der-

gelijke verschijnselen voor, als men maar weet waar ze te vinden zijn, want de „outsider" vindt niet gemakkelijk het tooverwoord dat toegang geeft, hoofdzakelijk omdat men „geen paarlen voor zwijnen wenscht te werpen."

... en schijnt het mij toe dat het in families zit, b.v. : mijn moeder, een broer en ik kennen het ; vader en een andere broer niet en dit verschijnsel heb ik reeds meer meenen op te merken."

Op 15 April 1932 schreef de heer L. te Pretoria mij :

„Uw artikel in de N.R.C. van Zaterdag 12 Maart l.l. getiteld : „Voorspellende Droomen" boezemt mij veel belang in. Zelf heb ik verschillende te boeken gehad...

Wellicht is „stof" U welkom en daarom het volgende. Is het tegendeel het geval — wel — dan is er altijd wel een snippermand om dit epistel te ontvangen.

In Nederland doorliep ik, na de school (H.B.S.) in 1889 verlaten te hebben verschillende kantoren. De „Wanderlust" zat en zit mij nog in het bloed en in 1897 vertrok ik naar Zuid-Afrika — toezegging hebbende van een aanstelling als boekhouder bij de... maatschappij — zekerheid hebbende dat ik in elk geval wel boerenschoolmeester zou kunnen worden.

De ontvangst bij de ...maatschappij was van dien aard dat ik bij mijzelf zwoer, nooit meer een voet in haar kantoren te zetten. Vijf dagen na mijn aankomst had ik een aanstelling als plaatsonderwijzer bij een Volksraadlid in S. en was ik onderdak.

Achttien maanden later begon ik in W., en in het Westen van Transvaal zou het eerste „gezicht" plaatsvinden dat mij overkwam.

Eigenlijk niet het eerste. Mijn ouders waren gematigd godsdienstig, niet van de „fijnen". Natuurlijk vertelde Moeder van den Heere Jezus. Voor ik nog naar de lagere school ging, ja — wat moet ik zeggen : verscheen Hij mij in droomen, of ik droomde van Hem. Ik zag hem altijd in een paars licht. Het was een bijzondere, prikkelende gewaarwording, zoo een droom — ik hunkerde steeds naar de herhaling daarvan. Ze werden echter steeds zeldzamer, en hielden ten slotte op. Ik herinner mij nog zeer goed dat Hij mij bij een gelegenheid de trap wees en de deur, omdat ik stout was geweest en vermanend toevoegde : pas toch op, dat het je niet even eens gaat aan de hemelpoort. Gelijk gezegd : ik hunkerde eigenlijk naar die gezichten, want

gedurende en na het gezicht had ik een wonderlijk gevoel — het was iets dat ik het best kan weergeven met het Engelsche woord „purifying."

Vele jaren later zou ik aan dat paarse licht, onder smartelijke omstandigheden, treffend en levendig herinnerd worden.

Einde 1898 arriveerde ik in Westelijk Transvaal en kwam daar al heel spoedig in aanraking met een familie V. De oudste zoon kwam in mijn school. Hij was een schrandere jongen, met een open, mooi gezicht. Hij is nu reeds jaren parlementslid.

„Meesters" waren in die dagen nog in trek en dikwijls gezochte partijen voor dochters. Het was niet moeilijk toegang te krijgen tot de beste Boerenfamilies. Het was eerder moeilijk er buiten te blijven!

„Meesters" moesten in die dagen alles doen : schoolhouden voor kinderen van 5 tot 20 jaar ; als dokter optreden ; Boeman spelen ; testamenten opstellen ; cathechiseermeester zijn en wat niet al.

In mijn kwaliteit van cathechiseermeester raakte ik in kennis met een jongedame V., de zuster van mijn scholier, en schrijver dezes werd tot over de ooren verliefd op haar.

Ik was toen 25 jaar en had steeds stijgende inkomsten ; zij was een echte V...

Dat catechiseeren en daarna verliefd zijn en doen hield aan tot September 1899. Toen vond mobiliseering plaats en twee weken later waren wij bij M. de grens over getrokken. Ons commando vertoefde daar niet lang maar werd Zuidwaarts gezonden. De menschen met de sterkste en beste paarden gingen snel vooruit en zoo gebeurde het dat mijn groep, een 200 man sterk, haalden wat wij konden om aan de berenning van Vrijburg deel te nemen.

Aan een riviertje, in Kaffertaal Masimiyani geheeten, zadelden wij gedurende dien rit af. Het was na 1 uur en we zochten vuurmaakgoed om wat pap te koken. Ik moest voor kok spelen — andere zorgden voor de paarden of moesten brandwacht staan. Terwijl ik zoo naar de vlammen van het vuurtje zat te kijken zag ik op eens Marie V. als een perfecte engel. Niets menschelijks meer. Ik schrok — maar zei niets. Eerlijk gezegd dacht ik dat ik mij klaar kon maken voor een doodelijk schot. Onder de Boeren toch was en is het geloof dat iemand soms een beslist sterk voorgevoel heeft van

een naderende schokkende gebeurtenis. Aangenaam is zoo een gedachte natuurlijk niet.

Wij kwamen te laat voor Vrijburg en zetten koers naar het Zuidelijker gelegen Taungs. Bij deze plaats stieten wij op een verlaten winkel, nog vol met winkelgoederen. Deze werd leeggehaald en wij kregen een kans om onzen buit naar huis te brengen. Dit beteekende voor mij twee dagen hard en ongemakkelijk rijden. Ik was toen bij een familie R., en onze plaats aan Bamboesspruit naderende, stieten wij op de plaats Vleeschkraal op een groep ruiters die afzetten naar Kimberley via Veertienstroomen.

Die groep werd aangevoerd door onzen buurman Piet V., vader van mijn leerling en van Marie V. Hij zag er bedrukt uit. Op de vraag wat mankeerde, antwoordde hij : „Menschen hoe zou jullie voelen als je oorlog toegaat en een ziek kind achter laat." Wij hoorden toen dat Marie ziek was. Na eenig oponthoud vervolgde elke troep zijn koers. Ik nam R. ter zijde en zei tegen hem : „Ik voel jammer voor Oom Piet. Hij zal Marie op aarde niet weer zien. Oom Sarel (R.) zei toen : „Meester moet toch so nie praat nie. Dit is al te naar." Ik verhaalde hem toen wat mij aan Masimiyani overkomen was.

Toen wij bij V. aankwamen was Marie zoo ziek geworden dat niemand toegelaten werd, behalve Oom Sarel R. die Kerkeraad was, en van wien verwacht werd dat hij met de zieke over geestelijke dingen zou praten. Toen wij weer wegreden riep Oom Sarel mij en zei toen : „Ik vrees dat Meester gelijk heeft." Meer niets.

Vier dagen later was Marie begraven en was de omgeving verwonderd om te hooren dat „Meester" dit „gezien" had.

Een paar maanden later lag ons commando beurtelings bij Kimberley en bij Modderrivier. Het waren saaie dagen. De paarden moesten zooveel mogelijk ontzien worden daar het veld die kanten uit zeer schraal is — voor de duizenden paarden, die er liepen geen voedsel aanbood en transport schaarsch was. Mensch en dier leden aan ondervoeding.

Er was gelegenheid over om te slapen, ook bij dag, en daar er niets of weinig anders te doen was maakte ieder daarvan gebruik. Ook ik.

Wat het was weet ik niet. Maar steeds droomde ik gedurende den dag. Ons commando trok en trok en trok. Heen en weer. Soms snel, soms gestadig. Dan weer lange trekken dan weer korte. Een eigenaardig landschap waarin wij ons bevonden. Zoo heel anders dan Standerton, of Griqualand of

Barkley West. Zelfs anders dan Wolmaransstad. Ik kon maar niet van die droombeelden ontslagen raken. Dat was November 1899-Januari 1900.

Achttien maanden later zouden onze zwerftochten beginnen in het Lichtenburgsche. Toen herkende ik het landschap mijner droomen en nam deel aan het moeizame heen en weer trekken in die streek daar : gejaagd door den Engelschman — dan weer den Engelschman jagende. Of hem door schijnbewegingen wegtrekkende van onze legers met hun vrouwen, kinderen en vee. (4)

Nadat wij begin Juni 1902 wapens hadden afgelegd, kwam ik in dienst bij de... bank. De 28 overschreden zijnde, moest ik in maanden doen, waar anderen, jonger dan ik, jaren over konden doen.

Ik was voorspoedig — onze hoofdagent, die later onderdirecteur zou worden van de Bank..., was mij welgezind. Zoo onze inspecteur, die later eveneens een leidende functie zou krijgen bij de Bank... (en thans directeur is van deze bank), de heer Q. Ik maakte vrij snel promotie en had vrijwel, wat men in het Engelsch noemt, de „free run" en goede vooruitzichten.

Zoo was het jaar 1920 gekomen, en had ons P.-filiaal als leider gekregen een zekeren heer M., dien ik kende sedert ik hem in 1906 als accountant van ons K.-kantoor had moeten vervangen. Sedert ik in 1915 ons B. spruit-filiaal had moeten openen, in welk filiaal ik vier jaar de leiding in handen had, was ik door mijn periodieke bezoeken aan P. meer dan eens met hem in aanraking gekomen. Q. was een invloedrijk man in onze instelling. Hij was mijn vriend, sedert hij in 1904 bij onze Bank kwam en ik bezocht hem, om zoo te zeggen maandelijks en raadpleegde hem in alles wat mijn tak en mijn werken betrof. M. verzocht mij, evenals Q., te zijnen huize ; doch waar Q. en ik zeer nabij elkander stonden bezocht ik dezen 25 maal tegen M. 1 maal.

Bij een bezoek aan hem te zijnen huize „merkte" ik iets. Als U in den Bijbel het Boek Daniël openslaat zult U in het negende hoofdstuk, in het tweede vers vinden, dat Daniël „merkte" dat...

Ik kan het woord „tot mij doordringen" gebruiken. Het Engelsche : „I became conscious of the fact..."

---

(4) Wij hebben hier naar alle waarschijnlijkheid te doen met een geval van „sensation du déjà vu", voortkomende uit paragnosie (z. g. helderziendheid in den tijd). Zie mijn opstel over: „La sensation du déjà vu" op pag. 179 van den eersten jaargang van dit tijdschrift. T.

What fact? Dat daar voor mij een toekomstige Hoofd-agent onzer instelling zat, dat ik het niet lang zou maken als tak-bestuurder, nadat hij die waardigheid aanvaard had.

Op het oogenblik dat mij dit duidelijk werd had ik weer dat hoogst eigenaardige gevoel hetwelk ik aan Masimiyani had toen ik het engelenkopje van Marie V. zag; als met een oogwenk heb je het gevoel dat je los van je omgeving bent.

Terug op B. spruit vertelde ik mijn vrouwtje wat mij gebeurd was. Och, zei ze, zet dat van je. Wat kansen heeft nu M. op een hoofdbestuurderschap? Q. is er ook nog, en is nog jong. Jij zult de dienst van de Bank al verlaten hebben voor M. hoofdbestuurder wordt. Als een goede vrouw (en dat was zij) wilde zij die gedachte uit mijn hoofd drijven. Ik zei : wel, we zullen zien.

Einde 1920 kwam mijn oud-leerling N. als Dr. N. terug uit Holland. Ik was toen hoofd van ons filiaal op O. en waar mijn vriend (die in Holland gehuwd was) slechts een 35 mijlen van ons af vertoefde, tuften, na zijn aankomst, mijn vrouwtje en ik naar zijn woonplaats (mijn eerste schoolplaats in Transvaal).

Na meer dan zes jaren scheiding was de ontmoeting natuurlijk zeer hartelijk, de gesprekken gingen over alles en nog wat : al pratende vertelde ik Dr. N. van wat ik „gemerkt" had. Hij praatte er overheen.

Maar toen wij elkaar in 1926 weer op Pretoria ontmoetten, nadat ik mijn post als bestuurder verloren had, herinnerde Dr. N. mij aan het gesprek van 1920. Ik had al vergeten, dat ik hem deelgenoot had gemaakt van mijn „gezicht". Het herinnerde mij er echter onmiddellijk aan.

In 1925 „droomde" ik driemaal dat ik mijn post ging verliezen. Einde 1925 werd bekend dat mijn vriend Q., toen hoofdagent onzer Bank, vicegoeverneur zou worden van de ...bank en dat M. van 1 Januari 1926 af adj. hoofd-agent onzer instelling zou worden. Q. zou 1 Juli 1926 zes maanden verlof krijgen, en van 1 Januari 1927 beginnen bij de ...bank.

In Maart 1926 ontmoette ik Q. hier op Pretoria en deelde hij mij mede, dat hij de leiding feitelijk al uit handen gegeven had, en deze bij M. berustte.

26 April d. a. v. werd mij een brief geschreven dat ik ontheven was van mijn post.

Wat 6 jaren te voren tot mij „doorgedrongen" was, was ten slotte werkelijkheid geworden. Zes maanden van hopen tegen alle hoop in tot een einde gekomen.

Wat was inmiddels gebeurd ? Vanuit mijn standplaats O. bewerkte ik een groote oppervlakte in Oost-Transvaal... Ik zocht geregeld nieuw contact en geen reis was mij te ver — geen ongemak te groot. Nooit ook kwam ik terug zonder nieuwe bezigheid.

Zoo voerde mijn werk mij in Mei 1921 naar Swazieland. Eigenlijk wilde ik niet daarheen, want mijn vrouwtje was reeds negen maanden zwanger, zoodat de bevalling elken dag kon plaatsvinden. Het was een punt van ernstig overleg of ik al dan niet zou gaan. Maar ik kon, door mij snel te bewegen, in vier dagen weer thuis zijn, en zoo gaf mijn vrouw toestemming tot mijn tocht.

Kunt U zich mijn gewaarwording indenken toen ik, met wagen en vier paarden jagende in Swazieland, bijna het punt bereikt hebbende waar ik heen moest, 's middags om 12 uur druk sprekende met den man die de leidsels hield, opeens mijn vrouwtje als lijk voor mij zag, rustig de oogen gesloten, op bed liggende ? Niet één oogenblik, maar zeker wel een minuut of langer ? Het gesprek hield op en mijn geleider keek mij aan en vroeg : maar Mijnheer L, wat is er verkeerd ? Ik antwoordde hem : man, blijf stil — ik heb mijn vrouw gezien.

Hij — een Boer — moet mij verstaan hebben. De paarden moesten loopen wat zij konden — de tocht werd snel afgedaan en ik was den vierden dag weer bij huis. Dien nacht werd mij mijn tweede zoon geboren, maar precies vier weken na mijn gezicht op Hlambanyati in Swazieland zag ik mijn vrouw op haar doodsbed in O. liggen, zoo als ik haar dien Woensdag gezien had.

Twee dagen voor haar heengaan, 's ochtends in de ziekenkamer komende, zei ze met een verheugd gezicht, dat God haar dien nacht verschenen was. Ik wist dat ze het niet lang meer zou maken en was dus allesbehalve in een opgewekte stemming, en vroeg zoo los weg : en hoe was dat ? Wel, zei ze, ik werd plotseling omschenen door een wonderlijk licht. Ik voelde mij als in een andere wereld. Maar dat licht ! Zulk licht heb ik nog nooit gezien. Ik kan het je niet beschrijven.

Ik vroeg : was het paars ? Ja, ja, zoo leek het, zoo was het, gaf zij ten antwoord.

Ik dacht aan mijn paars-licht-droomen van voor veertig jaar en meer en zweeg.

Nu komt het laatste geval. In Juli 1926 had ik mijn werk op O. overgedragen aan mijn opvolger en ik vertrok naar ons hoofdkantoor op Pretoria, waar mij het Head-Office Accountantschap gegeven was.

Op O. was het mij gelukt de rijkste man van het district F. tot mijn client te krijgen, iets wat zeer veel voor mijn filiaal beteekende... Ik was dien man, zekeren S.F. daar recht dankbaar voor en onze verhouding was zeer intiem.

Hier op Pretoria droom ik op een nacht en ik zie een kaffer die hem onverwachts zoo met een steen gooit dat hij neerslaat en het sterven nabij is. Het beeld was zoo sterk en vervolgde mij zoo, dat ik er ten slotte toe overging hem schriftelijk in kennis te stellen met wat ik gezien had, hem waarschuwende.

Met de laatste vacantie ging mijn tweede zoon naar zijn pleegouders, die goede vrienden zijn met F. en in zijn buurt wonen. Toen het kereltje terugkwam en wij hem vroegen hoe het met de menschen daarbuiten ging, antwoordde hij : „Pappie — hulle het amper Oom Simon doodgemaak. Een Kaffer het hom 's nags met een klip amper doodgegooi. Hulle het nie gedenk nie dat hij sou lewe."

Ik keek mijn vrouw aan en zeide : zie je ! Een pak viel mij van mijn hart. Ik wist nu dat het gevaar, hetwelk ik „gezien" had, voorbij was.

Wilt U een bewijs? Het gaat hierbij. Een eigenhandig schrijven van mijn vriend... (5).

---

(5) Dit schrijven werd door mij in den brief van den heer L. aangetroffen. Het is gedateerd 4 April 1932 en luidt als volgt :

„Waarde Heer en Vriend :

Hier sit ek met een gebreekte of laat ek liewers sê gekwetste skedel wat ek gister ag dae gelede opgedoen het op mij wintersplaas. Dus het U droom en U waarskuwing wat ek U destijds voor dankbaar was, tog uitgekom. Als ek reg het is dit presies 5 jaar gelede gewees. Ek was alleen onder, om te brand en een Kaffer het die nag in mij kamer ingesluip en probeer om mij met een klip dood te slaan. Gelukkig dat ek wakker geword het, en hom gestorm het, anders was ek seker van die gras af. Hij het toe gevlug, maar sij kiezie en die klip het in die slag geblij..."

(w. g.) S. F.

Wat verder volgt is algemeen nieuws. Mijn kind kwam 's middags laat, den 2den April terug van zijn vacantie. Ik schreef F. den volgenden dag een gelukwensch. Deze brief kon hem slechts den 5den of 6den bereiken in het gunstigste geval. Voor mijn brief hem gewerd schreef hij reeds aan mij.

Er is nog één ding dat ik „gemerkt" heb. Het heeft betrekking op iemand die boven mij staat. Mededeeling zou, als hij aan mijn vorige gezichten geloof slaat, persoonlijk voordeel voor mij beteekenen, en daarom acht ik het kiescher stil te blijven. Wat geschieden moet zal geschieden...

Maar ik wil sluiten. U houde mij mijn lang epistel ten goede. Is het „rubbish", dan naar de snippermand. Maar is het van eenige waarde bij het zoeken naar iets, waarbij het menschdom belang heeft, gebruikt U het dan, waarbij het natuurlijk uitdrukkelijk te verstaan is, dat U geen namen noemt van personen en instellingen..."

Tot slot voor heden een brief, welke mevr. D. te A. mij op 15-1-1931 schreef.

„... Het was in 1916, Mei ongeveer, dat mijn echtgenoot (reeds lang overleden) en ik ons dagelijksch kopje thee gebruikten in onzen tuin op de suikeronderneming... in de residentie K., waar hij hoofdboekhouder was. Het was regenachtig ; lust om te gaan tennissen was er niet en we bleven praten. Mijn reis naar Europa (Nederland en Zwitserland) kwam ter sprake; voor de vierde maal was er bericht gekomen dat de reis uitgesteld werd (wegens plaatsgebrek). We keken de krant in, M., zoo heette mijn eerste echtgenoot, legde boek en krant op zij en zat voor zich uit te staren. Na eenigen tijd zei hij : „de mooiste dood lijkt mij door verdrinking." Ik schrok hevig en vroeg hem hoe hij daarbij kwam, of er iets over in de krant stond. „Neen," was zijn antwoord, „maar ik denk daar weleens over. Ik heb eens gelezen dat het de mooiste dood is ; je krijgt kort voor het verlies van het bewustzijn een herinnering aan heel je leven, dat zich als een droom voor je oogen afspeelt."

Na eenigen tijd zeide hij : „Ik wou dat ik vijftig jaar was," en op mijn verwonderde vraag waarom, kwam tot antwoord : „Wel, dan wist ik al wat er van onzen jongen geworden was." Hij was toen 35 jaar oud ; onze zoon 11 jaar. We hadden één kind.

Begin Juli gingen wij op reis, mijn zoontje en ik. Na 2 maanden kwa-

men wij in Holland aan ; we hadden de reis om de Kaap en om Schotland gemaakt. De vaart naar Indië werd 4 maanden stilgelegd. Brieven gingen naar Halifax en werden met geweldige vertraging op de plaats van bestemming ontvangen. Ik schreef tòch, al hoorde ik ook dat er geen brief meer doorkwam, totdat mij (opeens) alle lust tot schrijven benomen werd. Waardoor wist ik niet zeker. Een verlammend gevoel trad op, mijn gedachten wilden niet, mijn hand evenmin, en vaak legde ik den begonnen brief weg, met de bedoeling op een gunstiger moment verder te schrijven. Soms zat ik twee uur te staren en was aan het zeuren over een half vel, terwijl nog niet lang geleden in een paar uur 8 à 10 zijdjes vol waren. Er was een stem die mij zeide : hij leest ze niet meer, houd maar op met schrijven ! Die brieven kwamen 6 en 9 maanden na zijn dood als „onbestelbaar" terug, heen en terug geopend in Halifax.

Nu de dood zelve. 't Was den 13 den Mei 1917. Ik was dus 9 maanden in Holland en logeerde tijdelijk bij mijn zuster. De familie ging meestal bijtijds naar bed en ik eveneens. Ik sliep vrij vlug in, maar werd een uur daarna wakker door een ellendigen droom. Ik bevond mij op een klein, smal schip, dat hevig slingerde. Ik werd door groote golven overspoeld, ellendig groen gekleurd was dat oneindige water. Het bleek ten slotte geen boot waarop ik mij bevond maar een vlot en plotseling verscheen een groote visch, en nog één en nog één. Ik werd Goddank wakker. In de kamer naast de mijne hadden zij een gil gehoord. Ze (mijn zuster en zwager) riepen mij, maar ik was niet voldoende wakker om alles waar te nemen in de kamer waar een klein lampje brandde, een Indische gewoonte met het oog op onraad. Suf en klam van zweet (om dat kunstmatig te verwekken moest ik in Indië vier glazen Chineesche thee per dag drinken op raad van onzen dokter) kwam ik rillend overeind, liep de kamer op en neer, dronk wat, waschte mij met koud water het geheele lichaam, maar rust kon ik niet vinden. Ik was hevig gejaagd. Het was een ellendige nacht, ook voor de andere huisgenooten. Ik heb niet meer geslapen, dorst niet, want telkens kwam alles weer zoo duidelijk voor mijn geest ; weer kromp ik ineen bij het zien van die visschen, terwijl ik met de oogen open lag rond te kijken ! Den volgenden dag werd ik door mijn zwager geplaagd. Hij zou mijn droom wel uitleggen ; hij herinnerde zich nog wel uit het droomboekje van het vroegere dienstmeisje dat droomen over visschen „geheim" beteekende. Maar mijn zuster zeide lachend dat eieren geheim beteekenen. „Visschen beteekenen ongeluk!" We lachten wat en ik probeerde alles te vergeten, maar neen hoor ; mijn handen

wilden dien dag niet ; ik was mijn gedachten kwijt en ik was 2 uur later klaar dan ik met eenige vriendinnen had afgesproken. Mopperend gingen wij een concert bijwonen in een tuin. Het was schitterend weer, maar het zonlicht had zoo'n vreemde kleur en de geluiden waren zoo valsch. Ik deed alles werktuigelijk en meermalen werd ik door de beide dames aan mijn arm geschud die zeiden : „Zeg hoe zit het vandaag met jou, ben je wakker of slaap je nog..." Ik moest mij bedwingen om niet in huilen uit te barsten. Waarom, ja dat wist ik niet ; er was een groote onrust in mij die naar mijn man en zoontje uitging. Laatstgenoemde werd in een andere stad opgevoed. Den 18en Mei was mijn zoon jarig, dus over 5 dagen ; dan ging ik naar hem toe. Ik trachtte mijzelf gerust te stellen. Van 13 tot 18 Mei bleef ik in den onrustigen, droomerigen toestand. Op 18 Mei kwam ik in den Haag. Ik vergat, door het suffen, naar de bloembollen-velden te zien, iets waarop ik mij al maanden verheugd had. Bijna 10 jaar was ik in Indië geweest. Weer had het zonlicht zoo'n vreemde kleur, nog meer dan de vorige 5 dagen. Het was als bij een zonsverduistering ([6]) ; mijn beenen en armen waren nog steeds als lood.

Om half 12 kwam ik bij mijn schoonmoeder aan, die mij wat vreemd ontving. Zij gaf mij vluchtig een kus en zeide : „Ik voel mij vandaag niet zooals het moet ; eerlijk gezegd al eenige dagen niet, maar wat mij vanmorgen overkwam is mij nog nooit gebeurd. Ik kreeg een duizeling en ben, in mijn slaapkamer, tegen den grond geslagen." Mijn schoonmoeder was toen ongeveer 64 jaar oud. Ik wilde nog even weg om bloemen te koopen, want er was geen enkele bloem en mijn zoontje was daar zoo op gesteld ; hij kweekte in Indië zijn eigen lievelingsbloemen. Ik vernam, dat hij in het koffie-uur niet thuis kwam, maar eerst om 4 uur, na schooltijd, en dat wij

---

(6) Niet onmogelijk hebben wij hier te doen met een soort van optische, symbolische „*Illusion* véridique".

E. Gewin maakt in zijn : „Studiën over Volksgeloof", Groningen, 1930, pag. 32, gewag van geluiden, die doodsaankondigend moeten worden geacht. „Allereerst de gewone klank van luidklokken. Ik hoorde van dit geloof onder landvolk in de streek waar ik woon („een eigenaardige dubbele slag", „een brommerige naklank") maar men vindt het ook elders." Waarschijnlijk staan wij hier in een aantal gevallen voor acustische, symbolische illusies. Het transcendentale subject, dat de toekomst kent, doet onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden ons een gezichts- c. q. gehoorswaarneming onjuist opvatten waardoor een illusie ontstaan kan welke wij als een „voorteeken" beschouwen.

Over het algemeen is aan het probleem der „illusions véridiques", nog weinig of geen aandacht geschonken in het modern parapsychologisch onderzoek. Dr. Dietz vermeldde een vermoedelijk geval van „illusion véridique" op pag. 274 van den eersten jaarg. van dit tijdschrift. T.

het eigenlijke feest 's Zondags zouden vieren (2 dagen later dus). Ik was teleurgesteld, maar liet niets blijken. 's Middags zeide Oma : „Ga straks, na het eten, maar even bloemen halen ; ik had geen lust en oogen voor bloemen, ik voel mij niet zooals anders."

Om half 7 was mijn jongen nog niet thuis ; opgehouden door het schoolwerk.

Ik ging bloemen halen ; mooie blauwe irissen bracht ik mee en dicht bij de woning gekomen hield ik ze in de hoogte toen ik mijn schoonmoeder voor het erkerraam zag staan, bijtend op haar zakdoek.

Wat beteekende dat, wat keek ze vreemd ; zij deed zelf open en nauwelijks was ik binnen of ze zeide : „Kind, oom Toby is boven ; hij heeft een ellendig bericht gebracht, een telegram uit Indië, Albert is ernstig ziek."

Ik snelde naar boven en riep : „Neen, dat is niet waar, Albert is niet ziek, hij is nog nooit ziek geweest, hij is dood !"

Toen kwam er een tweede telegram voor den dag, luidende : „Albert verdronken in zee, 13 Mei 1916." Het had dus 5 dagen geduurd voor ik zekerheid had, 5 dagen was het spoedtelegram, door de oorlogstoestanden, onderweg gebleven. Nu begreep ik mijn droom en de ellendige dagen welke gevolgd waren tot het bericht kwam.

Ruim drie maanden leefden wij in groote ongerustheid ; hoe had die dood plaats gehad en waar ? Toen kwam de eerste brief er over, ongeveer met dezen inhoud :

Als alle jaren hadden wij een maalfeest ter eere van de nieuwe campagne of maal-tijd. Ditmaal zouden wij met 15 auto's en 30 gasten een groote tocht ondernemen. Eerst zouden wij naar de grot van „Idjoe" gaan en daarna langs het prachtige Zuiderstrand teruggaan. Het heerlijke bad zou daarbij niet ontbreken. (Baden en zwemmen aan het Zuiderstrand is in Indië een geweldige attractie). Albert wreef zich de handen bij de gedachte aan het heerlijke bad dat hem straks wachtte. 't Was 5 uur in den morgen toen hij in de auto stapte. Hij raakte maar niet uitgepraat over het Zuiderstrand en overtuigde zich nògeens of hij zijn badpak wel bij zich had. Hij was een bijzonder goed zwemmer. Hij leerde als kind van 4 jaar reeds zwemmen, en als zesjarige jongen sprong hij indertijd van den hoogsten toren in het zwembad te L. 't Zijn in den regel juist de menschen die goed zwemmen kunnen, welke nooit gevaar zien. Reeds tweemaal had hij bij het zwemmen bijna het leven gelaten ! Om 10 uur verkleedde hij zich en ging fluitend en lachend, in een dolle stemming, als eerste de zee in. Hij zwom eenigen tijd

rond, nagestaard door de meesten ; er waren nog maar weinig liefhebbers. Eenige Javanen uit de omgeving keken ook. (Nu moet ik even afdwalen). De plek waar gezwommen werd heet Karang bolong en bestaat uit een rotswand, die uit zee opkomt. In die wand is, door den invloed der golven, een „beeld" ontstaan van een biddenden man. Heel de rotswand langs, uren in den omtrek, vindt men de beroemde eetbare vogelnestjes, die door de Chineezen worden gezocht en verkocht. Dat „beeld", of die geheele rotspartij, heeft een legende, en wel de volgende. De godin van de Zuidzee heeft macht over het water en vernietigt alles en een ieder die de rots, waar de biddende man op zit, aanraakt. Het is een betooverde prins... Dit was aan Albert bekend. Om te laten zien, dat hij met alle bijgeloof den spot dreef, zwom hij naar de rots en raakte den steen aan. Hij wilde terugzwemmen, maar kwam te ver achter de branding, die in Indië veel heviger is dan hier en kon er niet door komen. Zijn vrienden zagen het en riepen om hulp bij de Javanen. Niemand wilde in zee. Vlug werden eenige bamboes in driehoekvorm aan elkaar geknoopt waarna het gestel in zee werd geworpen. Het dreef echter terug. Mijn arme man spande zijn uiterste krachten in en na een kwartier zag het er uit, dat hij geholpen kon worden, daar een van zijn ondergeschikten, die heel erg op hem gesteld was, met veel inspanning zwemmende de rots genaderd was. Hij greep zijn redder bij de toegestoken hand, liet echter plotseling los om in de diepte te verdwijnen om niet meer boven te komen. Of een golf hen uitéén sloeg, of dat een haai hem meenam, wie zal dat weten. Daar hij de steen wilde aanraken, had hij zich te ver gewaagd en geen Javaan was bereid om hem te helpen, om daardoor niet de vloek over zichzelf en zijn nageslacht te doen uitspreken.

Het diep ter neer geslagen gezelschap, waaronder zich onderscheidene dames bevonden, waarvan er verschillende flauw vielen, reed in wanhoopsstemming huiswaarts ; uren ver. De beste vrienden bleven tot de duisternis inviel en beloofden veel geld voor het vinden van het lijk. Dagenlang lieten zij langs het strand posten staan ; alles zonder resultaat.

Een belooning van Fl. 100.—, door den administrateur uitgeloofd voor den Javaan die zich in het water zou begeven om hem te redden, had geen uitwerking. Zij wezen naar het beeld en schudden het hoofd. Alles heeft zich in een kwartier afgespeeld.

Heeft hij in zijn doodstrijd aan ons gedacht ; kreeg ik daarom dien ellendigen droom ? Heb ik gevoeld wat daar gebeurde en waren al die verschijnselen het gevolg daarvan ? Heeft hij gevoeld dat hij zijn jongen

nooit groot zou zien? Voelde ik, dat de brieven, welke ik zond, geen doel meer hadden?

Als U tot zoover gelezen heeft, hebt dan den moed nog even verder te lezen. Het was in 1914 op dezelfde onderneming, dat een Arabier op het tennisveld kwam en vroeg of hij aan eenigen onzer de toekomst mocht voorspellen. Hij vertelde mij, dat ik op mijn dertigste jaar weduwe zou worden, Eenige onzer vrienden riepen : „Zeg, Albert, hoe oud is je vrouw? Ze voorspellen hier dat ze gauw weduwe wordt (alles plagerij natuurlijk), en toen hij, tijdens het tennisspel, riep dat ik 28 jaar was, riepen ze lachend terug : „Zeg je moet je haasten, het gebeurt over twee jaar." Albert riep weer : „Maak je maar niet ongerust, als mijn tijd daar is, ga ik."

Op mijn dertigste jaar werd ik weduwe.

Mijn zoon is met den helm geboren. Aan zulke menschen wordt toegeschreven dat zij in de toekomst kunnen zien. Ik heb nooit iets dergelijks gemerkt, wel gebeurde het dat hij 's avonds bij het naar bed gaan, nadat wij 2 dagen van Indië verwijderd waren, hevig huilend vertelde, dat hij het vreeselijk vond, dat hij Papa nooit weer zou zien, en hij vroeg of Papa na zijn dood vanuit de wolken hem zou kunnen zien, en of, als hij dan heel hard riep : „dag Papa" of deze dit dan ook zou kunnen hooren. De jongen was toen al overtuigd dat de dood onvermijdelijk was.

Over voorspellingen kan ik nog veel treffende dingen vertellen. Het heeft mij heusch veel moeite gekost dit alles te schrijven ; het zijn voor mij teere herinneringen, die op papier zoo nuchter aandoen..." (7). TENHAEFF.

---

(7) Naast wat wij zouden kunnen noemen het „telepathische" element is in dit schrijven m.i. het „profetische element van het grootste belang. Het schijnt dat de dood van den heer A. H. door drie personen, onafhankelijk van elkaar, vooruit „gezien" is, t. w. door hem zelf, door den Arabier alsmede door zijn zoontje.

Helaas zijn wij hier alleen op de verklaring van mevr. D. aangewezen maar ik heb den indruk gekregen met een volkomen betrouwbare berichtgeefster te doen te hebben...

Het is m.i. mede zeer begrijpelijk dat men in dergelijke gevallen er niet naar streeft bevestigingen te erlangen. Het parapsychologisch onderzoek is daarvoor in de breede lagen der bevolking nog te weinig populair geworden.

Bovendien is men vaak door het leed, waaronder men in dergelijke gevallen gebukt gaat (vooral als men met sterk secundair functionneerende menschen te doen heeft) te zeer met zich zelf bezig om oog te hebben voor het verkrijgen van mogelijke bevestigingen.

Krijgt men later belangstelling voor parapsychologisch onderzoek en heeft de tijd de „wonden" doen heelen, dan blijkt in een aantal gevallen dat de getuigen op verschillende gronden niet meer te bereiken zijn. Zoo schreef mevr. D. mij op 21-7-32 : „Mijn schoonmoeder is bijna 80 jaar en min of meer geestelijk achteruit gegaan. Van de personen, die bij de voorspelling van den Arabier aanwezig waren zijn er twee overleden, van de overige heb ik niets meer vernomen..." T.

Dr. I. Zeehandelaar †.

Op 17 Augustus l.l. overleed te Amsterdam, 53 jaar oud, Dr. I. Zeehandelaar, zenuwarts te Amsterdam.

Men schreef Juni 1919. In Amsterdam — en ook in andere steden van Nederland — trad de „telepaath" (1) Eugen de Rubini op. In korten tijd verwierf deze man zich in ons land een geweldige populariteit. Iedereen sprak in die dagen over telepathie en daaraan verwante verschijnselen. In de huiskamers en op partijtjes werd „gerubineerd" evenals men in de dagen van Cumberland op avondpartijen het wil-spel (willing game) beoefende (2). Ook de pers gaf blijken van groote belangstelling en in verschillende dagbladen verschenen artikelen over onderwerpen van parapsychologischen aard. Zoo verscheen in het : „Algemeen Handelsblad" een drietal artikelen van de hand van Dr. I. Zeehandelaar over : „Rubini, de telepaath en de telepathie." Het laatste van deze drie opstellen eindigde met de woorden :

„Wij zijn allen langzamerhand beu van de ziellooze cultuur, die haar hoogtepunt gevonden heeft in het bouwen van reusachtige vernielingswerktuigen. We moeten de ziel en haar bijzondere eigenschappen gaan ontdekken.

Daartoe moeten wij komen tot de oprichting van een Hollandsche vereeniging in den zin van de S. P R.

De telepathie zou het eerst aan de beurt zijn voor uitvoerig onderzoek. Ik bepleitte reeds voor jaren een dergelijke vereeniging ; thans is de tijd rijp.

Dat goede moet althans voortvloeien uit de Rubinibesprekingen. Wij hebben reeds een klein voorloopig comité. Wie sympathie voor het plan voelt, zende mij zijn kaartje. De oproepingen komen na de groote vacantie. We moeten vogels van diverse pluimage hebben : doktoren, leeken, belangstellenden van elke soort".

Op 4 October 1919 kwam men bijeen : het voorloopig comité en zij die zich aan Dr. Zeehandelaar als belangstellenden hadden doen kennen.

Dr. Zeehandelaar zette in het kort het doel van een Ned. S. P. R. uiteen : het verzamelen van feiten, feiten en nogmaals feiten, om deze vervolgens te classificeeren en te rangschikken. Daarna droeg hij de leiding over aan Dr. Godefroy, die de technische uitvoering van het werk der vereeniging uiteenzette waarna de vereeniging geconstitueerd werd.

Dr. Zeehandelaar nam de verzorging der bibliotheek op zich...

---

(1) Zeer waarschijnlijk was hij, zoo niet geheel dan toch grootendeels, „spierlezer".

(2) Riko : „Handboek ter beoefening van het Magnetisme", den Haag, 1896, pag. 94.

Dr. Zeehandelaar is zeker niet de eerste belangstellende in parapsychologische problemen geweest, die in Nederland de stichting van een Ned. S. P. R. heeft bepleit en trachten voor te bereiden. Reeds op 13 September 1903 schreef Marcellus Emants in : „Het Vaderland" zijn artikel om op te wekken tot het stichten van een : „Society for Psychical Research" in Nederland (3). Naar aanleiding daarvan had een conferentie plaats van enkele, in het onderzoek geïnteresseerde personen. Op deze conferentie werd nog eens in den breede de wenschelijkheid betoogd om tot de stichting van een dergelijk genootschap te komen — en daar is het toen bij gebleven.

In 1906 kwam de heer Floris Jansen met zijn plan tot stichting van een psychophysisch laboratorium (4). Weliswaar ging dit plan in vervulling, maar het laboratorium kon zich, helaas, slechts korten tijd handhaven (5).

In 1919 waren de tijden blijkbaar rijp en Dr. Zeehandelaar kon uit dien hoofde succes hebben. Met dit al zijn wij hem echter in hooge mate erkentelijk voor de activiteit, welke hij in 1919 ontwikkelde en waaraan het zeker te danken is dat in dat jaar onze S. P. R. werd gesticht.

Zeehandelaar's belangrijkste werk ligt op het gebied der hersen-anatomie. Prof. Dr. C. U. Ariëns Kappers — een autoriteit op dit gebied — kent dezen arbeid belangrijke wetenschappelijke waarde toe en heeft daarvan ook getuigd in zijn grafrede.

Ook als psychiater verwierf de overledene zich een goeden naam. Zijn in 1928 verschenen : „Inleiding tot de ontwikkeling der geestelijke geneesmethoden" (6) is een der getuigen van zijn arbeid als zoodanig.

Van zijn belangstelling in parapsychologische problemen getuigt reeds een publicatie van zijn hand, in 1907 in : „De Gids" verschenen...

Zeehandelaar's overlijden heeft een leemte in onze ledenlijst doen ontstaan ; een figuur, voor onze Vereeniging van historische beteekenis, is ons ontvallen. Daarnaast onze eerste bibliothecaris die de basis van onze bibliotheek heeft gelegd. Einde 1923 nam hij als zoodanig ontslag. De S.P.R.

---

(3) „Het Toekomstig Leven", VII, pag. 314.

(4) Dito, X, pag. 255 en 313.

(5) „Tijdschrift voor Parapsychologie", II, pag. 311.

(6) Amsterdam.

Tegenover de spiritistische hypothese was de overledene negatief aprioristisch ingesteld. De uitkomsten van zijn hersen-anatomisch en -fysiologisch onderzoek hadden hem tot een psychisch-monistische wereldbeschouwing gevoerd, waarin voor het geloof aan een persoonlijk voortbestaan na den dood geen plaats was. Zie pag. 14 e. v. van zijn genoemd werk, alsmede pag. 221 e. v. van den vorigen jaargang van dit tijdschrift.

bleef echter zijn volle belangstelling houden, getuige zijn geregeld bezoek aan de jaarvergaderingen.

In 1921 vertegenwoordigde hij, met den toenmaligen secretaris (Prof. Dr. H. Brugmans), ons genootschap op het parapsychologisch congres te Kopenhagen.

In N°. 10 der : „Mededeelingen" heeft de thans overledene een eigen geval van telepathie gepubliceerd.

Zijn nagedachtenis zal bij ons in dankbare herinnering blijven...

TENHAEFF.

De "Openbare les„ en daarna.....

Dat de belangstelling voor de „openbare les", waarmede Dr. Dietz op 20 Oct. l.l. zijn ambt als privaat-docent in de parapsychologie aan de R.U. te Leiden aanvaardde, buitengewoon groot was, is velen lezers van dit tijdschrift ongetwijfeld, voor zoover zij zelf niet aanwezig waren, uit o.m. : „Het Vaderland" van 21 Oct. en de : „Haagsche Post" van 29 Oct. l.l. bekend.

Op verzoek van mijn mederedacteur heb ik mij ervan moeten onthouden, in dit tijdschrift een persoonlijk woord tot hem te richten, naar aanleiding van zijn toelating en zijn openbare les.

Nochtans meen ik dat in dit tijdschrift een kort verslag van een ooggetuige niet mag ontbreken. De dag van den 20en October 1932 is een belangrijke dag in de geschiedenis van de parapsychologie in Nederland. Eens zal deze geschiedenis zeker geschreven worden, waarbij, naar wij hopen, onderscheidene jaargangen van ons tijdschrift van nut zullen blijken. Daarom moet er iets over den dag van den 20en October in vastgelegd zijn.

Ten einde nu de wensch van Dr. Dietz zooveel mogelijk te eerbiedigen, laat ik hieronder een en ander volgen uit het artikel, dat op 29 Oct. l.l. van de hand van Mr. C. P. van Rossem in de : „Haagsche Post" verscheen.

„Er waren er enkelen, oude pioniers. Zij vonden elkaar in de menigte en wisselden een glimlach van vertrouwen en vreugde. Want de verwachtingen waren gestegen boven pari. Het Klein-Auditorium van de Leidsche Universiteit zou zoo straks den eersten privaat-docent in de Parapsychologie ontvangen, den Haagschen psychiater Dr. P. A. Dietz... om vier uur begon een dikke stroom bezoekers op te dringen in de wenteltrap, kwart over vieren was het huis uitverkocht, vier uur twintig was er geen doorkomen meer aan... Toen kwam er een stem uit één der deuren ; „Allen naar het Groot-Auditorium !" En de stroom golfde binnen — het Groot-Auditorium was uitverkocht, tot in den Engelenbak.

En Dr. P. A. Dietz sprak zijn voortreffelijke rede uit, hij sprak over : „De strijd om de Parapsychologie". Hij kon slechts brokstukken geven, onwillekeurig vulde ik aan. Van 1882 tot 1932, precies vijftig moeilijke jaren! In 1882 : stichting van de Society for Psychical Research, midden in het hoogtepunt van het grootste bijgeloof, dat de wereld ooit gekend heeft : het materialisme, het positivisme, de mechanische levensbeschouwing. Er werd aandacht gevraagd voor problemen als overdracht der gedachten langs andere dan de zintuigelijke kanalen (telepathie), voor helderziendheid in tijd en ruimte, enz., enz. De belangstelling was zeer zwak, de weerstanden uiterst sterk. Prof. Sir William Barrett, oprichter van het genootschap, deed een poging zijn medeleden van de illustere Royal Society voor deze vraagstukken te interesseeren — men ontnam hem het woord. Een voordracht over telepathie werd, in weerwil van de verwoede oppositie der leden, doorgezet. De publicatie van de voordracht werd geweigerd, de Royal Society kon haar goeden naam niet dusdanig in opspraak brengen. Een ander geval... Het was bekend geworden dat de groote physicus Sir William Crookes de geruchtmakende parapsychologische verschijnselen (toentertijd spiritistische verschijnselen genoemd) aan een laboratorium-onderzoek wenschte te onderwerpen (1870). De publieke opinie was op zijn hand, men verwachtte met zekerheid de ontmaskering van bedrog en kwakzalverij. Men schreef : „Als Crookes zich met dit onderwerp inlaat, hij die nooit iets aanvaardt tenzij het dubbel en dwars bewezen is, dan zullen wij tenminste eindelijk weten waar wij ons aan te houden hebben." Of : „Eindelijk zal dit vraagstuk worden onderworpen aan het koele en nuchtere intellect van dezen grooten geest." In 1874 verscheen Crookes' „Researches in the phenomena of Spiritualism", positief besluitend. Toen schreef men : „Het geval is te absurd om ernstig te worden genomen." en „Het is onmogelijk en daarom kan het niet zijn" (sic.).

Aldus zouden wij gevallen kunnen brengen uit elk der vijftig moeilijke jaren...(1).

1932. Het Groot-Auditorium van de Leidsche Universiteit is gevuld tot in den Engelenbak. Onder den baldakijn van de Wetenschappen staat een mensch die vrijuit spreekt over occulte verschijnselen. Niemand lacht, niemand haalt zijn schouders op, niemand kucht — er is een warme belangstelling en een daverend applaus. Tempora mutantur..."

Toen Dr. Dietz op Donderdag 27 October zijn eerste „gewone" college gaf, kwam hij tot de aangename ontdekking dat hij een kleine 70 toehoorders had, gevormd door studenten uit alle faculteiten. Intusschen heeft dit aantal zich verdubbeld en kunnen wij tot ons groot genoegen constateeren, dat momenteel een kleine 150 Leidsche studenten wekelijks onderricht in de parapsychologie ontvangen.

Ofschoon wij gaarne erkennen, dat zich hier een aantal „nieuwsgieri-

---

(1) Toen ik eenige maanden geleden het onderwerp parapsychologie in een geneeskundig genootschap inleidde, wist een der daar aanwezige artsen mij te vertellen, dat ongeveer dertig jaar geleden een zijner toenmalige medestudenten bij zijn onderscheidene studie-genooten belangstelling voor het onderzoek van telepathie e. a. paragnostische verschijnselen trachtte te wekken.

Het succes was vrijwel nihil. Dat was in Groningen waar een kleine 20 jaar later onder leiding van Prof. Heymans een der beste onderzoekingen op dit gebied verricht zouden worden.

En de student van toen, die ondanks de bevooroordeeldheid en het negatief apriorisme zijner academie-broeders kalm zijn weg ging is thans... de eerste privaat-docent in de parapsychologie in Nederland : Dr. P. A. Dietz. (Tenhaeff).

gen" onder bevindt, zoo hebben wij toch verschillende gronden om aan te nemen dat verreweg de meerderheid gevormd wordt door hen, die komen uit waarachtige belangstelling, dat wij hier te doen hebben met een teeken des tijds, door Curatoren en Hoogleeraren (der faculteit der letteren en wijsbegeerte) der Leidsche Universiteit verstaan, getuige hun goedgunstige beschikking op de aanvrage tot toelating van Dr. D. als privaat-docent.

Dit privaat-docentschap voorziet dus inderdaad in een behoefte.

Inmiddels heeft zich ook te Utrecht het verlangen naar onderwijs in de parapsychologie geopenbaard.

Op 8 November l.l. gaf ik mijn eerste college parapsychologie aan mijn Utrechtsche Alma Mater, dat echter voorloopig uitsluitend bedoeld is voor hen, die psychologie als hoofd- of bijvak bij hun academische studiën hebben gekozen en aan wien ik reeds, in opdracht van Prof. Dr. F. Roels, een inleidend college algemeene empirische psychologie gaf.

Zoo wordt dus momenteel de parapsychologie aan twee onzer Nederlandsche Universiteiten gedoceerd. Voorwaar een feit waarover wij ons zeer kunnen verheugen.

Weinig vermoedden wij in het begin van 1929, toen onze, zoo diep betreurde Mr. P. W. de Koning er bij gelegenheid van de jaarvergadering der S.P.R. op wees, dat — vergeleken bij andere cultuurlanden — er in Nederland nog een zekere achterstand bestond waar het gold het onderzoek der „dus geheeten occulte verschijnselen" en dat „nochtans Nederland zich niet kan onttrekken aan zijn plicht, mede te werken en naar krachten mede te werken aan de oplossing van die groote vraag, die ons door het voorkomen der occulte dingen wordt gesteld", dat wij zoo dicht voor zoo'n belangrijke kentering stonden ; dat enkele jaren later de poorten onzer universiteiten zich voor de parapsychologie zouden ontsluiten en Curatoren en Hoogleeraren dezer cultuurcentra blijk zouden geven van een ruimheid van opvatting en een helderheid van inzicht, waarom zij in onderscheidene buitenlandsche periodieken in hooge mate geprezen worden. Een en ander zal ook niet nalaten zijn invloed in het buitenland te doen gelden.

Want in laatste instantie zijn de Nederlandsche universiteiten slechts elementen in een groote internationale ganschheid en is er een onophoudelijke wisselwerking tusschen het geheel en de deelen.

Zoo is Nederland hier thans alleen niet langer achtergebleven, maar geeft het zelfs een zekere leiding. Waarbij wij echter te bedenken hebben dat wij onzen arbeid hier niet zouden kunnen verrichten, wanneer er in het

buitenland niet zulke voortreffelijke onderzoekingen waren verricht, welke uiteindelijk de parapsychologie hebben gegrondvest als een wetenschap, waardig in de rij der, aan een universiteit gedoceerde wetenschappen te worden opgenomen.

Wij begrijpen uit dien hoofde volkomen dat in een periodiek als de : „Revue Métapsychique" (1932, pag. 301) men eenigszins teleurgesteld is dat in een land als Frankrijk, waar zulk een voortreffelijke arbeid op parapsychologisch gebied wordt verricht, dank zij mannen als Richet, Geley, Sudre, Osty e. a., „la science universitaire française" zich nog niet *algemeen* en *officiëel* met het parapsychologisch onderzoek heeft ingelaten, en dat men ons eigenlijk deze „toelating" een beetje „benijdt".

„Nous n'avons pas la prétention que la Métapsychique soit une discipline purement française. Mais en toute justice nul ne pourrait nier que l'œuvre des savants français ait contribué pour beaucoup à rendre scientifique ce genre de recherches et lui ait fait accomplir des progrès considérables."

Maurice Maire, de schrijver van dit artikel, wijst er nu vervolgens op, dat velen in Fransche academische kringen zich nog steeds niet kunnen bevrijden van een zekere néophobie. In onze dagen begint deze néophobie t. o. v. het parapsychologisch onderzoek eenigszins belachelijk te worden. „Il y a un moment où l'excès de prudence devient... autre chose.

L'Université hollandaise l'a compris : nous l'en félicitons encore une fois. Puisse maintenant l'Université de France en faire autant."

Wij kunnen deze woorden zeker in elk opzicht onderschrijven. Niets zal ons liever zijn dan dat wij binnenkort zullen kunnen berichten dat ook de poorten der Sorbonne zich officiëel voor de parapsychologie geopend hebben.

De arbeid der hiervoor genoemde parapsychologen rechtvaardigt deze ontsluiting in meer dan één opzicht op de meest volmaakte wijze.

Deze erkenning doet ons beseffen hoezeer wij menschen uiteindelijk op elkander zijn aangewezen, hoe wij over en weer van elkander's arbeid de vruchten plukken en hoe wij slechts gemeenschappelijk kunnen bouwen aan den Tempel der Wetenschap in het belang der Menschheid.

TENHAEFF.

OPMERKING BIJ EEN TOELICHTING.

Op pag. 282 van den vorigen jaargang komt Dr. de Vries nog even terug op de „Onttroning van het Causaliteitsprincipe". Ter voorkoming van mogelijk misverstand wilde ik daar onder vernieuwde verwijzing naar mijn artikel en de beide naschriften nog het volgende aan toevoegen :

Het „al wat in de ruimte is, is op een bepaalde plaats en op geen andere" is voor het gewone gezonde verstand een tautologie : „in de ruimte zijn" beteekent hetzelfde als „een bepaalde plaats hebben en geen andere".

Als zoodanig is deze uitspraak inderdaad onbetwijfelbaar — maar dan

heeft ze ook niets te maken met de vraag of een electron op een bepaald tijdstip een bepaalde plaats heeft ja of neen. In de moderne physica is men n.l. tot de conclusie gekomen dat de uitspraak een electron is in de ruimte, als men dat in deze, de gewone beteekenis neemt, tot tegenstrijdigheden voert. Dus zag men zich genoodzaakt aan dit begrip „in de ruimte zijn" een uitgebreidere, algemeenere beteekenis toe te kennen, door daarin op te nemen de mogelijkheid van een *principieel* slechts statistisch bepaalde plaats. Hoe toch is de werkelijke situatie?

Een electron verkeert in een toestand A, een physicus gaat door middel van een bepaald experiment de plaats van dat electron zoo nauwkeurig mogelijk bepalen. Door dit experiment is de toestand A verstoord, het electron wordt weer in *dienzelfden toestand* teruggebracht en door middel van het zelfde experiment wordt opnieuw de plaats bepaald : men vindt een andere. (Aangenomen is hierbij, dat het een plaatsbepaling betreft, die de impuls — massa x snelheid — niet volkomen onbepaald laat). Een zeer groot aantal van deze *zelfde* metingen geeft nu een overzicht der mogelijke resultaten, sommige ervan komen een enkele maal voor (het zijn gevallen van geringe kans) andere vele malen (gevallen van groote kans).
Hiermee is dan in den nieuwen zin, die de quantenmechanica gedwongen is aan het woord te geven *onder deze omstandigheden* (¹) de plaats bepaald. Er is een geval, waarin het paradoxale, dat in deze begripsvorming schijnt te steken, zijn toppunt bereikt. Indien n.l. van een electron de impuls volkomen scherp bepaald wordt gedacht, is de plaats volkomen onbepaald d.w.z. de kans, dat het deeltje in een willekeurig deel van de ruimte wordt aangetroffen is voor alle gelijke deelen even groot! Het is duidelijk, dat hier de voorstelling bewegende materie = beweging van stoffelijke punten geheel te kort schiet. Het blijkt bij nadere beschouwing doelmatiger in dit uiterste en ook nog in daaraan verwante gevallen deze voorstelling te vervangen door : bewegende materie = een trillingsverschijnsel. Deze twee elkaar aanvullende beelden van het empirisch gegeven verschijnsel zijn beide onvolkomen. Het hangt van het experiment af, of de voorstelling : bewegende stoffelijke punten, minder onjuist is dan het beeld : trillingsverschijnsel, of omgekeerd. Hier ligt dan ook eigenlijk de diepere grond van het te kort schieten der klassieke plaatsbepaling en van de noodzakelijkheid die te veralgemeenen.

Hoewel men dus tot voor kort terecht meende, dat men niet anders kon denken dan op de wijze, zooals Dr. de Vries dat in zake de ruimtelijke en kinematische bepaaldheid en ook in zake de causale gebondenheid verdedigt,

thans dwingt de theoretische physica ons anders te denken en onthult dus wat een apriorisch beginsel van het denken leek te zijn als maar een diepgewortelde denkgewoonte; dit alles natuurlijk onder het reeds in mijn artikel gemaakte voorbehoud (pag. 74), dat de verdere ontwikkeling der theorie deze wijziging niet ongedaan zal maken.

Een dergelijke ommekeer moet ons toch, dunkt mij aan de mogelijkheid doen denken, dat op andere gebieden van wetenschappelijk onderzoek iets overeenkomstigs kan gebeuren.

D. H. PRINS.

Over mediamiek bedrog.

door Dr. P. A. DIETZ.

I

Moeten alle vroegere prestaties van een medium, dat eenmaal op bedrog betrapt werd, worden uitgeschakeld ?

Deze vraag is mij vaak gesteld, naar aanleiding van min of meer geruchtmakende ontmaskeringen van mediums, die gedurende langen tijd groot vertrouwen genoten in spiritistische of zelfs parapsychologische kringen.

Zooals gewoonlijk is het niet zoo eenvoudig als het lijkt, hierop kategorisch te antwoorden ; een simpel ja of neen, dat de vrager, al naar zijn instelling ten opzichte van de mediumieke verschijnselen, verwacht of verlangt, is slechts zelden op zijn plaats.

Laten wij beginnen met het constateeren van de oude waarheid : „qu'il y a fagots et fagots" — het eene bedrog is het andere niet. Wij moeten in de eerste plaats twee vormen onderscheiden : het voor-overlegde en het incidenteele bedrog.

Het vooroverlegde bedrog is bij een medium bewezen, als men verschillende utensilien bij hem vindt : maskers, gewaden, bloemen of andere voorwerpen, die zoogenaamd „geapporteerd" zullen worden. Deze kunnen niet alleen tusschen de kleeren verborgen worden gehouden, maar op vele wijzen in het lichaam worden gebracht : de maag, zelfs de anus of, bij vrouwen, de genitalia hebben wel tot bergplaats moeten dienen. Maar ook het manipu-

---

(1) Dit mag niet weggelaten worden. Het is een zeer essentieel resultaat van de moderne theorie, dat het van het experiment afhangt, welk soort plaatsbepaaldheid het electron heeft, zooals Heisenberg het eens zei : „Das Experiment *schafft* den Tatbestand".

leeren met een spreektrompet bij het voortbrengen van „directe geestenstemmen" is in de meeste gevallen wel het bewijs voor opzettelijk bedrog, vooral als het medium door het stellen van allerlei voorwaarden, b.v. van de eisch, dat alle aanwezigen de handen op de knieën zullen houden, zich klaarblijkelijk voor ontdekking heeft trachten te vrijwaren.

Wordt een medium nu nochtans betrapt, zoodanig dat hij niet ontkomen kan, dan zal hij onmiddellijk beweren, dat dit zijn eerste en eenige zonde op mediamiek gebied is ; als verontschuldiging zal hij aanvoeren, dat de mediumieke kracht den laatsten tijd begon te verzwakken en hij zoodoende gedwongen was om zijn reputatie te handhaven, tot bedrog zijn toevlucht te nemen, enz.

Men begrijpt hoe onvoorzichtig het is aan dergelijke uitvluchten geloof te slaan ; in de meeste gevallen zijn het dan ook leugens, te gereed liggend om eenigen indruk te maken.

Er is wel eenig verschil, naar gelang van het mediumiek verleden van den persoon in quaestie. Is hij gedurende langen tijd door een bevoegd onderzoeker, volgens doeltreffende methoden onderzocht en heeft hij onder deze voorwaarden belangwekkende verschijnselen kunnen produceeren, dan zullen wij eerder geneigd zijn deze toch als echt te accepteeren, dan wanneer hij alleen maar een held van de gewone séancekamer was. Maar op het zoo moeilijk en gevaarlijk terrein der parapsychologie, vol voetangels en klemmen, is het beter te voorzichtig te zijn, dan zich aan al te groote lankmoedigheid schuldig te maken. Ik zou dan ook zonder eenig voorbehoud de conclusie willen trekken, dat door de ontdekking van een klaarblijkelijk gepraemediteerd bedrog, alle vroegere praestaties van het medium hun waarde verliezen.

Iets anders is het geval bij de incidenteele bedrogspoging. Het is zielkundig niet onverklaarbaar, dat een medium, wanneer op zekeren avond de echte verschijnselen op zich laten wachten, als vermoeidheid, verveling, teleurstelling hemzelven en de andere aanwezigen beginnen te plagen, zijn verlangen om iets te produceeren een psychische spanning doet ontstaan, die in hem de onweerstaanbare lust wakker roept eens te probeeren „mee te helpen" een zijner handen of voeten los te werken en steelsgewijs een stootje te geven aan een of ander voorwerp en zoo een telekinese te simuleeren, enz. Mediums, die ongetwijfeld echte verschijnselen hebben vertoond, hebben herhaaldelijk bekend, dat zij dezen drang tot het produceeren van een bedriegelijk phaenomeen voelden als het echte uitbleef en er is er misschien

niet een onder hen, die er niet wel eens aan heeft toegegeven ook. Het is in deze gevallen een beetje als met de bekende noodleugentjes van kinderen ; een paar maal een onwaarheid zeggen door angst, gemakzucht, schaamtegevoel of ook wel neiging tot romantiek teweeggebracht, stempelt zulk een kind nog niet tot een doortrapte leugenaar.

In zulk een geval — ik zal echter niet beweren, dat de beide bedrogskategorieën, die ik zooeven onderscheidde, altijd met zekerheid van elkaar te scheiden zijn — is het m. i. niet noodig al de vroegere praestaties van zulk een medium te verwerpen. Wel noodig echter, ze nog eens danig onder de loupe te nemen, elke leemte in de controlemaatregelen na te speuren en een extra strenge maatstaf aan te leggen. De beste en eenige weg trouwens voor zulk een medium om zich te rehabiliteeren, bestaat hierin, dat hij zich opnieuw, zich aan afdoende controlemaatregelen onderwerpend, voor onderzoek beschikbaar stelt en nog eens toont wat hij werkelijk kan. Zoo is b.v. het geval geweest met Eusapia Paladino, bij wie meer dan eens min of meer gelukte pogingen tot het vrijmaken van een of ander gecontroleerd lichaamsdeel werden geconstateerd — zij droegen echter altijd dit incidenteel karakter en zijn door latere praestaties voldoende te niet gedaan. Een algemeen geldende regel is hiervoor natuurlijk niet te stellen : menschenkennis, redelijkheid en critische zin moeten hier altijd den doorslag geven. De wijze, waarop wij ons in dezen moeten verhouden, is niet zoo heel verschillend van die van een patroon, die op zekeren dag merkt dat een zijner bedienden een oneerlijkheid begaat : het zou verkeerd wezen daaruit alleen de conclusie te trekken, dat hij jarenlang zwaar was opgelicht ; een reprimande en in den eersten tijd wat scherper toezicht ware menschkundiger en zouden vermoedelijk beter effect sorteeren dan onmiddellijk overgaan tot drastische maatregelen. De dief, die door de gelegenheid gemaakt is, is van een geheel ander kaliber dan de dief, die listig de gelegenheid in elkaar zet om zijn slag te slaan.

Wij hebben hier alleen gesproken van het bewuste, het eigenlijke bedrog ; maar het is zeker, dat er ook onbewust bedrog bestaat. Dit is echter altijd incidenteel. Ik weiger te gelooven, dat er onbewust bedrog mogelijk is, dat een karakter draagt van weloverwogen plannen. Mevr. Duncan moge ons trachten wijs te maken, dat zij in onbewusten toestand kaasdoek in haar maag prakkizeert ; het vrouwtje waarvan Tenhaeff (T. v. P., IV, pag. 278, noot) spreekt, moge beweren dat zij heelemaal niet weet wat zij doet als zij schelpjes koopt, die zij later als „geapporteerd" in een seance ver-

toont — wie zou zoo naief zijn hiervan een woord te gelooven? Voor wie voldoende psychologisch-parapsychologisch geörienteerd is, is het echter niet onaannemelijk, dat in trance-toestand, vooral wanneer zich daarbij convulsieve trekkingen voordoen, een medium een hand of voet loswerkt en deze uitsteekt naar het telekinetisch te bewegen voorwerp. Wij kunnen ons begrijpen dat de voorstelling, een voorwerp in beweging te brengen door middel van teleplasmatische uitstulpingen associatief verbonden is met de nauw verwante idee, dit op normale wijze te verplaatsen, en er is reden om te onderstellen, dat, wanneer de controleerende personen niet goed hun plicht doen, onwillekeurig het een voor het ander in de plaats treedt. Alleen al omdat het zooveel gemakkelijker is. Bij gedresseerde dieren zien wij wel eens iets dergelijks : een hond die over een hindernis moet springen en dit in den regel voortreffelijk uitvoert, krijgt opeens een bui van ontmoediging en gaat nu de moeilijkheid uit den weg door er onder door te kruipen. Het effect is toch hetzelfde : hij is aan den anderen kant.

Iets analoogs schijnt te bestaan bij de instinctiefhandelingen van sommige mediums in trance-toestand en het is in de eerste plaats de taak der controleurs, daartegen te waken. Is de controle voldoende geweest, dan wordt de waarde van de mediamieke praestaties niet verminderd door de ontdekking van poging tot incidenteel ingrijpen langs normalen weg, zooals vrijwel bij alle mediums nu en dan voorkomt.

(wordt vervolgd).

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Revue Métapsychique, 1932, No. 1-3.

In No. 1 en 2 vervolgt en besluit Dr. Osty zijn rapport over zijn onderzoek met Rudi Schneider. Inmiddels zijn deze artikelen in boekvorm verschenen. In dit nummer heeft Dr. Denier v. d. Gon dit onderzoek verder besproken.

No. 2 bevat voorts nog een verhandeling van E. Pascal over de voorspelling van den monnik van Padua. Pascal wijst er op, dat men een groot aantal voorspellingen kent met betrekking tot pausen. Het meerendeel van deze voorspellingen is echter vaag en parapsychologisch weinig interessant. De voorspelling van den monnik van Padua maakt daar een uitzondering op. In de

„Bibliothèque Nationale" te Parijs vindt men het tijdschrift : „La Revue des Questions Héraldiques, Archéologiques et Historiques". In No. 9 van 25 Maart 1899 van dit periodiek vindt men een artikel van de hand van Roger Listel : „Les Prophéties sur les Papes". De datum der publicatie staat dus vast : in 1899 onder het pontificaat van Leo XIII. Roger Listel is het pseudoniem van den redacteur van dit tijdschrift, Oscar de Poli, die pauselijk zouaaf was onder Pius IX. Tijdens zijn verblijf te Rome nam hij kennis van de voorspelling, die afkomstig heet te zijn van een monnik, die in de achttiende eeuw te Padua leefde. Steunend op de bekende voorspellingen van den H. Malachias (welke Pascal ook noemt, maar waaraan hij geen waarde toekent), noemt deze monnik een aantal namen van toekomstige pausen en omschrijft ook hun karakters. Van werkelijke waarde is hier natuurlijk alleen wat de monnik heeft voorspeld met betrekking tot de jaren na 1899. De monnik voorspelde nu dat, na Leo XIII, Pius X op den pauselijken troon zou komen, hetgeen juist is. Dan komt er echter een fout, want Pius X werd opgevolgd door Benedictus XV en de monnik spreekt hier van Paulus VI. Maar daarna komt weer een treffer : Pius XI. „Il est incontestable, qu'un texte paru en 1899, dont on possède l'original, désigne exactement deux papes sur trois qui furent élus, l'un 4 ans, l'autre 23 ans après l'impression du document. Voilà le fait très curieux qu'il nous reste à expliquer."

Pascal bespreekt drie verklaringshypothesen : 1. de toevalshypothese; 2. de bedrogshypothese; 3. de hypothese der paragnosie.

Ofschoon Pascal de onder 1 en 2 genoemde hypothesen hier niet voor de hand liggend acht, doet hij geen keuze. Hij wil afwachten of Pius XI t.z.t. — zooals de voorspelling zegt — zal opgevolgd worden door Gregorius XVII.

O. i. zal men, zoo later mocht blijken dat ook deze voorspelling juist is, de meening naar voren kunnen brengen, dat men zich bij de pauskeuze door deze voorspelling heeft laten beïnvloeden.

J. Tenaille schrijft over de bewegingen der wichelroede. No. 3 opent met een studie van E. Pascal over : „Le somnambulisme naturel". Van het somnambulisme zegt hij, dat het is : „l'état subconscient par excellence" en hij bespreekt achtereenvolgens : „l'amnésie au réveil", „la mémoire alternante" en „la suggestibilité" als drie hoofdkenmerken van dezen toestand.

Bij gelegenheid van het vijftigjarig bestaan der Eng. S.P.R. werpt Osty : „Regards en arrière" en geeft Lodge enkele : „Souvenirs".

Erkennend dat wij bij de roedeloopers met paragnosie te doen hebben, acht F. de Briey nochtans het vraagstuk der motorische automatismen, welke

zich hierbij voordoen, onvoldoende opgelost. Dr. Osty schrijft over negatief apriorisme, bevooroordeeldheid en laster in zake parapsychologisch onderzoek.

BOEKBESPREKING.

Dr. Gerda Walther. Ein Beitrag zur Ontologie der sozialen Gemeinschaften. Mit einem Anhang : Zur Phänomenologie der sozialen Gemeinschaften. (Sonderdruck aus : „Jahrbuch für Philosophie", Bd. VI, herausgegeben von E. Husserl, Freiburg i. B.). Halle a.d.S., Verlag Max Niemeyer, 1923.

Dit werk van de bekende parapsychologe, eertijds de secretaresse en medewerkster van v. Schrenck Notzing, onderscheidt zich door een buitengewone gedegenheid en de grondige behandeling van dit moeilijke onderwerp. Zoowel de oudere theorieën, die van Hegel en Marx, als de nieuwere van Heidegger, Husserl, Scheler e. a. dienen als grondslag voor deze diepgaande studie, maar ook de mystische ideeënwereld van Meister Eckhart is de schrijfster niet vreemd. Deze grondige bewerking van de moeilijke stof maakt, dat het werkje nu juist niet tot de lichte en gemakkelijk te verwerken lectuur behoort.

De verhandeling dateert van 1923, en dit is vermoedelijk de oorzaak, dat de schrijfster, die zich toen nog niet had ingewerkt in de parapsychologie, waarin zij later zulk een eervolle plaats zou innemen, nog geen rekening houdt met de uitkomsten dezer wetenschap, tot verheldering van het onderhavige probleem.

Ofschoon het onderwerp harer studie meer de chronische collectiviteiten omvat, die zich in vele opzichten onderscheiden van de acuut gevormde menigten, komen haar conclusies toch in menig opzicht overeen met de resultaten, waartoe ik in mijn werkje : „Telepathie en psychologie der menigte" ben gekomen. De voornaamste daarvan resumeert zij op bldz. 144 en 145 als volgt :

„So erweisen sich uns also die sozialen Gemeinschaften als selbständige, reale, seelisch-geistige Einheiten höherer Art. Wir sahen, wie sie, — ohne eigene Leiber und eigenes leibliches Leben — im Leib und leiblichem Leben ihrer Mitglieder (und Organe, Vertreter, u. s. w.) fundiert, in deren seelisch-geistigem Leben — und zugleich aus ihm herauswachsend — ein eigenes seelisches und geistiges Leben führen."

Hiermede kunnen wij vrijwel accoord gaan ; wanneer de schrijfster er echter op laat volgen :

„Ein seelisch-geistiges Leben, das nicht nur automatisch-blind dahin strömt, das also nicht nur im Reich des blossen Seins besteht, sondern das sie zugleich hineinträgt in das Reich der Normen und Werte, des Stellungnehmens und Sollens. Gleich dem Menschen sehen wir sie so hineinragen in alle Sphären des Kosmos — in die materielle Naturgebundenheit, wie in das Reich des freien geistigen Schaffens und Schöpfens — durch ihre Dauer, wie durch ihre Differenziertheit und ihre Gesammtkräfte zu Höherem befähigt und berufen als der Einzelne — durch den Mangel an einem eigenen Leib und einem geistigen Ich-Zentrum doch auch wieder abhängiger und gebundener als dieser : auf jeden Fall in unzertrennlicher Wesensverbundenheit mit diesem verknüpft,"

dan is onze meening, dat zij de waarde der collectiviteit te hoog aanslaat en te veel over het hoofd ziet, de essentieele beteekenis van het individu, zonder hetwelk geen enkele collectiviteit hoogere werkzaamheid kan ontplooien.

DIETZ.

Dr. HERMAN WOLF : « *Goethe's wereldbeschouwing en levenswijsheid* »
Amsterdam, Wereldbibliotheek 1932.

„Wij ontkomen niet aan de erkenning, dat wij voor den mensch Goethe in zijn huiveringwekkende grootheid staan als voor een ongekend natuurverschijnsel, vol vragen en vol ontzag". Zoo schreef eenigen tijd geleden mijn vriend G. H. Streurman in „Elsevier's Maandschrift » (1932).

Dr. H. Wolf heeft ons in bovengenoemd boek een bloemlezing uit Goethe's proza, brieven en gesprekken trachten te geven met het doel ons in te leiden in de wereldbeschouwing van dezen Uebermensch.

Het komt mij voor, dat de auteur daarin volkomen geslaagd is.

Allereerst wordt ons Goethe's ontwikkeling als denker geschetst, welke uiteindelijk daarop uitliep, dat Goethe tot een wereldbeschouwing komt welke in vele opzichten verwant moet worden geacht aan die van den Neo-platonischen denker Plotinus, alsmede aan die van Leibnitz.

Wij kunnen ons daar niet over verwonderen, wanneer wij weten, dat de supernormale verschijnselen steeds de aandacht van Goethe hebben getrokken en hijzelf (als geniale persoonlijkheid) van nature vertrouwd was met subliminale opwellingen. Goethe's „occultistische" neigingen hebben reeds lang geleden de aandacht getrokken van hen, die zich met parapsychologisch

ONTZETTEND OVERDREVEN; EIGENLIJK SCHANDELIJK.

onderzoek bezighouden. In onze dagen — waarin de belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek steeds groeiende is — worden zij meer dan ooit positief gewaardeerd en bestudeerd. ([1])

Ook Dr. Wolf doet dit. « Van jongsaf heeft Goethe groote belangstelling getoond voor de zoog. verborgen, geheimzinnige krachten in de natuur en heeft hij deze in zichzelf ervaren » schrijft hij op pag. 104, terwijl hij er op pag. 105 op wijst, dat Goethe ongetwijfeld de paragnosie uit eigen ervaring kende, hetgeen hij aan de hand van enkele feiten uit het leven van Goethe zoekt te staven.

Wij vinden in dit boek voorts hoofdstukken gewijd aan Goethe's oordeel over enkele denkers, een en ander over zijn arbeid als natuurvorscher, een verzameling van zijn spreuken, alsmede aphorismen uit gesprekken met Goethe gevoerd.

Parapsychologisch interessant is zeker ook het hoofdstuk over kunst en kunstenaar, waarin wij een en ander vinden over zijn genie-leer, welke zeer zeker voor een belangrijk deel gegrond is op eigen introspecties, welke hem (mede) leerden, dat een hooger zelf zich in den kunstenaar (het genie) openbaart.

Hoofdstuk III en V zijn gewijd aan Goethe's beschouwingen over den mensch, het leven en de godsdienst. Het is m.i. gewenscht dat men, bij het lezen dezer hoofdstukken mede het werk van Prof. D. H. Wester over „Goethe de Vrijmetselaar" ([2]) ter hand neemt, tot beter begrip van het geheel, daar Goethe's geheele levens- en wereldbeschouwing den maçonnieken geest ademt, d.i. het oude Socratische geloof in de verheven afkomst en roeping van den mensch.

„Goethe is bovenal de dichterlijke vertolker van de maçonnieke humaniteitsgedachte", welke bepleit : „vrije wetenschappelijke ontplooiing, echte naastenliefde en een warm sociaal besef, dat de geheele menschheid omvat". (Wester).

Zijn „Wilhelm Meister", „Faust" e.a. meesterwerken zijn slechts begrijpelijk voor hen, die met deze gedachte vertrouwd zijn.

TENHAEFF.

---

(1) Zie het voortreffelijke geschrift „Goethes Glaube an das Fortleben nach dem Tode" van de hand van Prof. D. Walter (Sonderabdruck aus dem 29^{en} Jahresbericht des Privat-Realgymnasiums des Marien-Institutes in Graz 1931/1932. Prof. Walter is Germanist en parapsycholoog.

(2) Nygh & van Ditmar, Rotterdam, 1932.

Dr. HERMAN WOLF : *„Inleiding in de Wijsbegeerte"*. N. V. Sythoff's Uitg. Mij. Leiden, 1931.

Ook dit zeer goede werk verdient in ruimen kring gelezen te worden. In tegenstelling met de meeste inleidingen in de wijsbegeerte, welke uiteindelijk slechts beknopte geschiedenissen der wijsbegeerte zijn, (als zoodanig vaak zeer nuttig (1), is dit boek inderdaad een inleiding. Men vindt er een aantal der meest belangrijke wijsgeerige problemen systematisch in besproken, waarbij de auteur ons mede hun historische ontwikkeling laat zien.

Voorts treft men in dit boek een lijst der meest voorkomende wijsgeerige vaktermen aan en een oriënteerend overzicht van de geschiedenis der wijsbegeerte. Het is aan geen twijfel onderhevig, of dit boek zal in zeer belangrijke mate bijdragen tot een verhooging der belangstelling voor de wijsbegeerte in Nederland. Ook de vakman zal het met vrucht kunnen raadplegen.

Persoonlijk heb ik het laatste jaar het genoegen gehad bij herhaling met Dr. Wolf (lid onzer S. P. R.) in aanraking te komen, waarbij ik mij heb mogen verheugen in zijn steeds groeiende belangstelling in de parapsychologie, welke tak van wetenschap hij als een voor den modernen filosoof onmisbare hulpwetenschap beschouwt.

Zeer duidelijk is dit gebleken uit zijn cursus over „Onsterfelijkheid als wijsgeerig probleem", door hem in Oct.-Dec. 1932 gegeven voor de Amsterdamsche Volksuniversiteit.

Over het feit dat deze cursus gezien moet worden als de voorbereiding van een boek, dat t.z.t. van de hand van dezen auteur zal verschijnen, kunnen wij ons slechts verheugen en wij wenschen Dr. Wolf veel succes bij de vervulling van zijn moeilijke maar schoone taak.

TENHAEFF.

EEN SPONTANE SUPERNORMALE ERVARING VAN C. DROSTE.

Conraet Droste was een Nederlandsch letterkundige. Hij werd in 1642 te Dordrecht geboren, studeerde te Leiden, doch trad in 1665 in militairen dienst. Daar hij tot de staatsgezinde partij behoorde, kon hij geen promotie maken en nam in 1676 zijn ontslag. Hij vestigde zich daarop te den Haag.

(1) Zelf herinner ik mij nog zeer goed dat — nu ruim 20 jaar geleden — mijn eerste feitelijke belangstelling werd gewekt door R. Casimir's „Beknopte Geschiedenis der Wijsbegeerte".

Hij stelde gaarne memoires op rijm op. Zij verschenen in 1720 onder den titel : „VerverSing van geheugchenis door den heer C. D." In 1728 verscheen een tweede druk onder den titel: „Overblijfsels van geheugchenis enz." Een derde druk verscheen, onder den titel van 1728, in de werken der Mij Ned. Litt. 1879, bewerkt door R. Fruin.

In deze uitgave lezen wij (vers 6574 e. v.)

„Ik heb ook altemets inbeeldingen gekregen,
En voelde niet vergeefs mijn sinnen dan bewegen,
Schoon ik niet van 't geloof van de Geestdrijvers ben,
Waervan ik 't onderscheyt van ons gevoelen ken."

Als kantteekening voegt Droste hier aan toe :

„Op Palmzondag, den 11 April 1677, 's morgens tot Dordrecht in de kerk synde, voelde ik iets aan mijn hert, dat ik noyt gevoelt heb en verstont daer naer, dat myn broeder Willem op die tijt in de bataille van Mons Kassel doodelijk gekwetst was, hoewel ik van den slag niets wist, ook niet, dat de legers soo dicht byeen waeren. Den 26 April 1677 bragt syn sergeant Hortlon het lijk tot Dordrecht."

T.

BERICHT.

Op 3 Nov. l.l. schreef Dr. Osty ons dat binnenkort een voortzetting van het onderzoek (zie pag. 49 e. v.) te verwachten is, een feit, waarvan wij met groot genoegen gewag maken.

REDACTIE.

INHOUD.

Over de Terminologie der Parapsychologie

door Dr. P. A. DIETZ.

Nu de parapsychologie langzaam maar zeker zich de haar toekomende plaats in de rij der wetenschappen begint te veroveren, is het zaak dat zij zich, ook wat het bijkomstige betreft, een waardig lid dezer gemeenschap betoont. Tot deze, toch lang niet geheel belanglooze waarden van secundairen aard, hoort o.a. het bezit eener rationeele en zooveel mogelijk geijkte terminologie. Weliswaar zal het nog wel geruimen tijd tot de vrome wenschen blijven behooren hierin internationale gemeenschappelijkheid te bereiken. Wij zullen er ons bij moeten neerleggen, dat de Angelsaksische onderzoekers vrijwel uitsluitend van Psychical Research, de Fransche van Métapsychique, de Duitschers en wij van Parapsychologie blijven spreken. Bedenkelijker wordt het, als ook voor elk onderdeel verschillende termen worden gebruikt. Vooral is echter eenheid in dezen binnen den kring van een natie gewenscht, en zeker niet minder wenschelijk mag genoemd worden dat de termen logisch, niet al te leelijk en goed omschreven zijn.

Tegen de gangbare hoofdverdeeling nu van de verschijnselen, die het onderwerp onzer wetenschap uitmaken, in „intellectueele" en „physische", in „subjectieve" en „objectieve", in „metagnomische" en „paraphysische" heb ik vele bezwaren. Reeds deed ik den voorslag, het leelijke en taalkundig onjuiste woord metagnomie door paragnosie te vervangen, een term, die althans in ons land zich eenigszins begint in te burgeren. Het woord „vloeit" goed en is logisch van bouw : analoog aan parapsychologie, samengesteld uit para = naast, neven, afwijkend van, en gnosis = kennis. Dus een kennis die wij verkrijgen met afwijking van den gewonen, dus zintuigelijken weg. Bovendien laat zich hiervan gemakkelijk het bijvoeglijk naamwoord paragnostisch afleiden.

De „objectieve" phaenomenen als paraphysische samen te vatten is echter ten eenenmale onjuist. In de eerste plaats rekent men hiertoe dan in den regel ook een aantal verschijnselen, die niet physisch maar physiologisch van aard zijn, zooals de stigmatisatie, de asitie enz.

Men zou deze desnoods als paraphysiologische tot een afzonderlijke, een middengroep dan, kunnen rekenen.

Maar ook de in engeren zin dusdanig genoemde „physische" verschijnselen als levitatie, telekinese, teleplasma-vorming en materialisatie, apporten, enz., enz. zijn niet physisch alleen. Ook bij deze is, als eigenlijk centrum van

het phaenomeen, steeds een persoon, een psyche, aanwezig ; in diepe tegenstelling dus van het eigenlijke physische wereldgebeuren, waarin, althans voor zoover wij over het wezen daarvan oordeelen kunnen, dit niet het geval is. Het klinkt op zich zelf al tegenstrijdig, als wij een „physica" als onderdeel eener „psychologie" zouden aanvaarden. Een telekinese is ten slotte, ook al vindt een objectieve verandering in de buitenwereld plaats, in de kern meer een physiologisch dan een physisch gebeuren, evenzeer als dit met een gewone, door spierwerking veroorzaakte beweging van een voorwerp het geval is.

Een eigenlijke „paraphysica", d.w.z. verschijnselen van zuiver physieken aard, die zoo sterk van de andere natuurkundige afwijken dat hiervoor een aparte term noodig zou zijn, bestaat naar mijn weten niet. Wel zou dit het geval zijn, als b.v. de astrologie zich op den duur als wetenschap kon doen gelden. Indien wij gedwongen waren invloeden aan te nemen, uitgaande van de sterren, en die zoo essentieel van de physische werkingen dezer hemellichamen (zwaartekracht-licht-warmte-invloeden) zouden afwijken als de astrologen beweren (inwerkingen van historischen, moreelen, intellectueelen aard), dan zouden wij zeker het recht hebben van een „paraphysica" naast de physica te spreken. Maar dit gebied behoorde dan ook niet tot de para-„psychologie."

Ik geloof daarom dat wij beter doen onze terminologie in dezen te wijzigen.

In het gewone praktische leven maken wij reeds onderscheid tusschen onze waarnemingen en onze handelingen ; in de eerste ligt het accent op psychische passiviteit, in de tweede op activiteit; zij zijn lichamelijk gebonden respectievelijk aan onze sensibele (incl. de zintuigs-) zenuwen en onze motorische zenuwen. Door bemiddeling der eerste verkrijgen wij onze normale waarnemingen en onze normale kennis der buitenwereld, waarnaast dan de paragnosis als het resultaat van supernormaal waarnemen optreedt.

Hieraan volkomen analoog brengen wij door middel van het motorisch zenuwstelsel (na overleiding op onze spieren en ons skelet) objectieve veranderingen in de buitenwereld aan; wij doen daden of handelingen (pragmata).

Maar ook hier plaatst zich daarnaast de supranormale handeling, en het is volkomen logisch deze als *parapragmatisch* en de wetenschap daarvan als *parapragmasie* aan te duiden.

De middengroep, die wij hierboven „paraphysiologie" noemden (en

welker verschijnselen zich als para-verschijnselen naast de normale uitingen van de autonome of sympathische zenuwstelsel plaatsen) kunnen wij als afzonderlijke afdeeling tusschen de beide andere in handhaven. Het komt mij echter voor, dat zij, door hun objectief, schoon aan het organisme van het medium gebonden karakter, zich dichter bij de laatste dan bij de eerste groep aansluiten. Willen wij ook deze onder de parapragmasie rangschikken, dan is het echter gewenscht ze als intrasomatische van de, buiten het lichaam geprojecteerde phaenomenen, de peri- resp. extrasomatische, af te scheiden.

Overzicht nemende komen dus mijn voorstellen hierop neer het groote gebied der parapsychologie te doen vervallen in twee hoofdafdeelingen :

I. PARAGNOSIE. Subjectieve of intellectueele verschijnselen. Wijziging van onzen bewustzijnsinhoud langs supranormalen weg. Telepathie, kryptoskopie, proskopie, enz.

II. PARAPRAGMASIE. Objectieve verschijnselen.

II A. *Intrasomatische parapragmasie* of *paraphysiologie*. Supranormale werkingen vallende binnen het organisme van het medium. Voorbeelden : stigmatisatie, wondergenezingen, asitie.

II B. *Peri- resp. extrasomatische parapragmasie*. Objectieve supranormale werkingen, vallende buiten het lichaam van het medium. Eenvoudigste voorbeeld : telekinese. Meteen als type van een perisomatische werking, wijl in den regel aan de onmiddellijke nabijheid van het lichaam gebonden. Als in den eigenlijken zin extra-somatisch kunnen wij b.v. de Poltergeist-erscheinungen, de bilocatie, enz. aanwijzen maar natuurlijk is hier de overgang zeer geleidelijk.

Er zullen nog wel eenige phaenomenen overblijven, die zich slechts met eenige moeite een plaats in dit schema laten aanwijzen, hetzij omdat wij nog niet goed met hun aard bekend zijn, hetzij omdat zij werkelijk overgangsverschijnselen zijn. De spookverschijnselen, voor zoover wij deze als een soort van nablijvende inwerking van overledenen moeten beschouwen, vinden gemakkelijk hun plaats onder de afdeeling II B., met deze wijziging, dat in dit geval het „soma" reeds tot ontbinding is overgegaan.

Nog eens: Neovitalisme enz.

door Prof. Dr. A. H. DE HARTOG.

Men moet er zich telkens over verbazen, hoe weinig Eduard von Hartmann's levenswerk hier en in het buitenland nog gekend en genoemd wordt, terwijl juist deze wijsgeer de aangewezen man blijkt om onzen tijd voort te leiden waar onze dagen nog tasten in het onbestemde naar allerlei beginselen, die bij hem alzijdig bezien en doordacht zijn.

Reeds in den eersten druk van mijn : „Redelijkheid der Religie", in 1907, dus voor circa 25 jaar, bij den uitgever P. Dzn. Veen te Amersfoort verschenen, heb ik getracht dezen veelzijdigen geest in te leiden in Nederland en reeds toen werd in genoemd werk op de de toenmaals nog „abnormaal" genoemde zieleverschijnselen, op de synthese, op den vorm enz. gewezen, gezichtspunten die in onze dagen algemeen de aandacht trekken. In de hoofdstukken : „Natuurwetenschap" en „Zielkunde" kan men allerlei in deze materie, met opgave van verschillende litteratuur, vinden. Daarheen moge de belangstellende dus nader worden verwezen.

Slechts op een paar punten wil ik hier de aandacht vestigen (naar aanleiding van de belangrijke artikelen, die o.a. de heer J.J. Poortman in vorige afleveringen plaatste) en wel in verband met v. Hartmann's beschouwingen.

Allereerst merkt de heer Poortman (bladz. 159 van dit, ons tijdschrift, vierde jaargang) terecht op, dat de neiging tot een herziening der kennistheorie juist weer sterk herleeft. Van alle kanten, zelfs van natuurwetenschappelijke zijde (men vergelijke o.a. Hans Reichenbach's : „Ziele und Wege der heutigen Naturphilosophie" bij F. Meiner te Leipzig) komt tegenover de Neo-Kantsche kenhouding de realistische tendens op kennistheoretisch gebied weer naar voren. Maar, terwijl zijn naamgenoot Nicolai Hartmann (vrgl. de rede op de laatste „Tagung" der „Kantgesellschaft" te Halle : „Zum Problem der Realitätsgegebenheit") alom en gedurig wordt genoemd, wordt Eduard v. Hartmann, de baanbreker, in allerlei streken doodgezwegen. Een gunstig verschijnsel tegenover dit wetenschappelijke onrecht mag het uitschrijven van een prijsvraag door de „Kantgesellschaft" (over de beteekenis van v. Hartmann's „Kategorienlehre" voor onze dagen) worden genoemd, welke prijsvraag bekroond werd in Joh. Hessen's antwoord (mede verschenen bij F. Meiner te Leipzig). Het wordt dan ook hoog tijd, dat men v. Hartmann's „Transcendentaal Realisme" nader gaat

bezien ter orienteering en bevestiging van de kennistheoretische belangstelling, die kenteren gaat in realistische richting.

Vooral echter in zake het neovitalisme, de causaliteit, de totaliteit, de psychische functie enz., in de laatste afleveringen zoo druk besproken, is v. Hartmann's voorlichting van het uiterste belang „ter inordening in de wijsbegeerte", zooals de heer Poortman het in zijn laatste artikel juist uitdrukt.

Niet om een gedachtenwisseling te beginnen, waartoe ik bij mijn overbezet leven bezwaarlijk den tijd en de gelegenheid zou vinden, maar slechts als heenwijzing voor geïnteresseerden, zij het mij vergund in dit verband op enkele uitspraken van v. Hartmann te wijzen, zooals ik in den tweeden jaargang (N° 6) van ons tijdschrift aantoonde, hoe zijn aansluiting bij het Absolute in zake de parapsychologische verschijnselen veel meer inhoudt dan een voorbijgaande hypothese.

In zake het (neo)-vitalistisch standpunt dan orienteert ons v. Hartmann o.a. in zijn uitgebreid werk : „Das Problem des Lebens" (men kan voor de verschillende takken van wetenschap ook de afzonderlijke deelen van zijn : „System im Grundriss", na zijn dood door zijn, thans ook gestorven, weduwe Alma von Hartmann-Lorentz uitgegeven, raadplegen.) Het belangrijke van v. Hartmann's gezichtspunt in deze is, dat hij de physische verschijnselen of gegevens, verband houdende met energie-complexen enz., in hun kracht en waarde laat, maar dat hij het „leven" als een „immaterieel" principe beschouwt, dat als dynamisch beginsel geen arbeid voortbrengt, niet aan de energetische en mechanische wetten onderworpen is, maar die in het organisme eerbiedigt : „Es muss drehend, scherend und deformierend auf die kleinsten Teilchen des Organismus wirken können, um die Transformationen des Energiequantums aus einer Raumachse in eine andere überführen zu können. Das dynamische Moment ist aber auch nicht zu entbehren im Lebensprinzip und nicht etwa durch den Begriff eines blossen Gesetzes zu ersetzen. Das Gesetz ist nichts Selbständiges, sondern nur eine ideelle Abstraktion von der konstanten Wirkungsweise der Kräfte." (S. 383).

Wat nu voorts de „totaliteit" (Prof. Jordan) betreft (zie het laatste artikel Poortman, bladz. 25), dit beginsel, indien wij het zoo noemen mogen, wordt nog veelal in verband gebracht met de Kantsche kenhouding, v.Hartmann echter ziet de psychische synthese weder als een bestaansgegeven en wel aldus, dat „die Individualseele" „kein *blosses* Summationsphänomen" is, „sondern sie führt nur dadurch zu einem Individuum höherer Ordnung, dass

sie ein Mehr und ein inhaltlich Höheres von psychischer Thätigkeit... herzubringt" („Die moderne Psychologie," S. 288).

Wij meenden op deze twee plaatsen in het bijzonder te mogen wijzen, niet om het vermoeden te wekken, dat v. Hartmann's beschouwingen daarmede voldoende zijn aangegeven of uitgeput, maar om op te wekken tot nadere bestudeering van hetgeen deze nuchtere, klare en nochtans samenvattende geest te zeggen heeft juist en zeer bijzonderlijk voor onzen (in v. Hartmann's richting zoekenden) tijd.

Tegenover het onrechtvaardig ter zijde schuiven en doodzwijgen (vaak ook uit onkunde) van hetgeen deze baanbreker heeft gegeven, maken in het bijzonder twee bekende figuren op natuurwetenschappelijk, zielkundig en wijsgeerig terrein, n.l. Reinke en Driesch, een gunstige uitzondering.

Reinke heeft bij de uiteenzetting van zijn „dominanten-leer" (verg. voor deze ook Lotze) erkend, dat hij vroeger v. Hartmann's beschouwingen niet kende, maar bij kennisname daarvan de treffende overeenkomst met zijn beschouwingen constateeren moest. Zoo ook is Driesch v. Hartmann niet voorbijgegaan (zie o.a. zijn : „Metaphysik der Natur" bij Oldenburg, München, Berlijn). En daarom moge hier aan genoemde geleerden een eeresaluut worden gebracht, gezwegen o.a. van onze mannen van wetenschap als Prof. Sluiter en Prof. Clay, die ook v. Hartmann's waarde trachtten te benaderen.

Men moge het, als schrijver dezes, niet in alle opzichten eens zijn met v. Hartmann ; men moge, weder als schrijver dezes, principieel met hem verschillen, wij achten het een zaak van recht en waarheid en ook van wetenschappelijk gerechtvaardigd eigenbelang, om dezen veelzijdigen geest te leeren kennen en erkennen.

Daartoe moge mede dienen de verwijzing naar de breede uiteenzettingen, die resp. Arthur Drews en Wilhelm von Schnehen (successievelijk bij Karl Winter te Heidelberg en in Frommann's „Klassiker der Philosophie") gaven, om van mijn eigen exposé's in : „Groote Denkers" en „Drie Wijsgeeren onzer Dagen" (bij de Hollandia-drukkerij te Baarn) niet te zwijgen.

Is het mediumschap een verschijnsel van regressie?

door W. H. C. TENHAEFF.

De vraag of het mediumschap ([1]) gezien moet worden als een verschijnsel van regressie (atavisme) wordt door onderscheidene bestudeerders der supernormale verschijnselen bevestigend beantwoord.

E. Dacqué zegt in zijn bekend werk : „Natur und Seele ; ein Beitrag zur magischen Weltlehre" ([2]) dat de ons uit het heden of de geschiedenis bekend geworden paragnosie gezien moet worden als een rudiment van die paragnosie, welke men in een oertoestand heeft gekend.

En Prinzhorn merkt op : „Alle occulte vermogens wijzen achterwaarts in de geschiedenis der menschheid. Zij zijn resten van het oorspronkelijke „Seelengut" welke waarschijnlijk niet te redden zijn, doch op zijn best bij enkele individuen bijna kunstmatig nog een weinig geconserveerd kunnen worden, zooals de uitstervende dieren, wisent, steenbok en eenige andere... Hetgeen wij heden ten dage bestudeeren zijn de laatste resten, pronkstukken voor toekomstige ziele-musea." ([3])

De vraag rijst of men dergelijke beweringen op empirische gronden waar kan maken.

* * *

Reeds in 1898 — zestien jaar na de oprichting der Engelsche S.P.R. — wees Andrew Lang ([4]) op het feit, dat de geschriften der anthropologen zeer veel materiaal bevatten dat voor den parapsycholoog van hooge waarde is, en waaraan de ethnologen (ethnopsychologen) van zijn dagen nog algemeen voorbijgingen.

En ook in onze dagen zijn, helaas, de parapsychologisch geschoolde ethnologen nog schaarsch, al begint hier ook kentering te komen. ([5])

(1) Onder medium versta ik hier : supernormaal begaafd individu.

(2) München, 1926.

(3) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1928, pag. 25.

(4) „The making of religion", Londen, 1898, pag. 48.

(5) De zendeling H. Kluin merkt op pag. 28 van zijn : „Het geestesleven der natuurvolkeren" (den Haag, 1924) op : „Nog moet in dit verband gewezen worden op de verborgen psychische krachten, waaraan b. v. het „magnetisme" zijn ontstaan dankt. Zooals Prof. Brouwer opmerkt, houdt men hiermede te weinig rekening bij de verklaring van het geestesleven van den natuurmensch. Immers deze bezit „blijkbaar een veel sterker vermogen van helderziendheid, telepathie, suggestie, hypnotisme en dergelijke... dan de cultuurmensch". (Lang).

Zie voorts mijn opstel : „De Magie in Tibet", in : „Tijdschr. v. Parapsychologie", IV en V.

Op archaeologisch gebied zijn wij op dat punt iets verder, vooral ten onzent, gelijk blijken moge uit de voortreffelijke geschriften van den parapsychologisch zeer goed geschoolden klassiek litterator Dr. K. H. E. de Jong. (6)

Intusschen verschenen er reeds onderscheidene belangrijke publicaties van parapsychologen over mediumieke verschijnselen bij den primitieven mensch (7) ; de bestudeering dezer geschriften maakt ons zekerlijk geneigd te concludeeren, dat supernormale verschijnselen in de primitieve maatschappij minder zeldzaam voorkomen dan in onze cultuurmaatschappij, dat — om hier in de terminologie van Dacqué te spreken — de primitieve mensch meer „natursichtig" is dan de cultuurmensch (als magiër minder gedegenereerd is dan de cultuurmensch), het „seelische Erfühlen" „eine Gabe ist, die dem Menschen seit Urzeiten zueigen, im Laufe der besonderen Entwicklung des Menschengeschlechtes aber langsam verkümmert ist." (8)

Ook bij het jonge kind schijnt het „seelische Erfühlen" (paragnosie) (om ons voorloopig tot het „paramentale" gebied te bepalen) over het algemeen in minder gedegenereerden vorm voor te komen dan bij den volwassen cultuurmensch.

Het „seelische Erfühlen" bij volwassenen — zoo zegt Böhm (9) — „behoort tot de noodzakelijke vermogens van den mensch. Bij „media" treedt dit vermogen echter in meer uitgesproken vorm op den voorgrond ; het vormt in zekeren zin een overblijfsel uit den eersten kindertijd, waarin het als eenige mogelijkheid van waarneming gegeven is, zoolang de zinnen nog niet volkomen werkzaam, het waakbewustzijn nog niet geheel ontwaakt is en er nog geen hersendenken plaats heeft."

„Naar mijn meening bezit elk kind, voordat zijn zintuigen en zijn bewust verstand beginnen te functionneeren, het vermogen van het „Erfühlen." Later blijft dit vermogen weliswaar behouden, hetgeen ons blijkt uit vele droomen, waakvisioenen en bij z.g. overgevoelige personen (sensitieven), maar het treedt nochtans — ten gunste van het zintuigelijke waarnemingsvermogen — langzamerhand sterk op den achtergrond." (10)

---

(6) „Das antike Mysterienwesen", Leiden, 1919, tweede druk : „De Magie bij de Grieken en Romeinen", Haarlem, 1921.

(7) Zie pag. 45.

(8) K. Gruber : „Parapsychologische Erkenntnisse", München, 1925, pag. 143.

(9) „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1928, pag. 617.

(10) „Seelisches Erfühlen", Pfullingen i. W., Baumverlag, pag. .

Tot de merkwaardigste voorbeelden van het „seelische Erfühlen" bij kinderen behooren zeker wel de z.g. rekenkundige wonderkinderen ([11]). Men kent echter mede een aantal goed geconstateerde voorbeelden van spontane telepathie en „helderziendheid" bij kinderen en dit aantal zal ongetwijfeld in de toekomst belangrijk toenemen, daar wij mogen verwachten, dat, met de toenemende belangstelling voor het parapsychologisch onderzoek, de kinderpsychologie zich meer en meer zal gaan interesseeren voor het „mediumieke" kind.

Het gebied der kinder-parapsychologie is nog nagenoeg geheel onontgonnen ; wij bezitten hier nog slechts een aantal casuïstische mededeelingen, verspreid in de onderscheidene geschriften.

Enkele schrijvers brachten een aantal van deze gevallen (vaak rijp en groen) te zamen, zoo b. v. J. S. Göbel in : „Het Toekomstig Leven" (1904, pag. 151 e. v.).

Een aardig (vermoedelijk) geval van telepathie tusschen moeder en kind vond ik bij mevr. L. Belinfante-Ahn in haar boek over : „Het kinderteekenen" (Zeist, 1920, pag. 331). Wij lezen aldaar : „Nu en dan gebeurt het me ook, dat ik een huisgenoot noodig heb en mij bedwing hem te roepen om hem niet te storen, en zie — dan treedt hij of zij plotseling de kamer binnen met de vraag : „Heb je mij geroepen ?" De meesten mijner huisgenooten hebben ieder voor zich ontdekt, mijn dochtertje reeds als zeer jong kind, dat herhaaldelijk de een van ons zegt wat de ander denkt, ook al geven de uiterlijke omstandigheden daartoe geen aanleiding ; en schrikken deed ik bepaald, toen Jantje op den dag dat hij 2 1/2 jaar oud werd, *hardop droomde wat ik lag te denken*, en wel betreffende één enkel, geheel op zichzelf staand feit".

Karl Gruber heeft in zijn : „Okkultismus und Biologie" (München, 1930) een afzonderlijk opstel gewijd aan telepathie tusschen moeder en kind. In zijn : „Parapsychologische Erkenntnisse" (München, 1925, pag. 135) heeft hij een jeugdervaring van Dr. Bock vermeld ; als achtjarige knaap kreeg deze plotseling een ingeving welke een profetisch karakter droeg. Later bleek, dat de profetische stem in hem (zijn „daimonion") waarheid gesproken had.

In het : „Zeitschr. f. metapsychische Forschung" (1930, pag. 89) vinden wij gewag gemaakt van een authentieke, profetische droom van een 10 jarigen knaap. Hij stelde dezen droom, waarin hij zichzelf zag verdrinken, in zijn opstellen-schrift te boek. Enkele dagen later zakte hij door het ijs en vond — met enkele vriendjes — den dood in het water.

In : „Het Toekomstig Leven" (1915, pag. 3) heeft F. Ortt een (vermoedelijk) geval van „tweede gevoel" bij een twee-jarigen knaap vermeld.

Ook de biografieën en auto-biografieën der onderscheidene groote media kunnen ons hier belangrijk materiaal verschaffen. Zie b. v. : „Notice biographique sur Stéphan Ossowiecki" in Geley's : „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance" (Paris, 1924, pag. 29) alsmede de bekende autobiografieën van A. J. Davis („Magic Staff") en mevr. d'Espérance („Shadowland").

Er schijnt op dit punt wel een typische overeenstemming te bestaan tusschen den archaïschen mensch en het kind ; bij beiden schijnt de paragnostische begaafdheid minder sterk geatrophiëerd te zijn dan bij den volwassen cultuurmensch.

---

(11) Zie F. Myers : „De menschelijke persoonlijkheid", Ned. vert., Amsterdam, 1921, pag. 65 e. v. ; E. Osty : „Aux confins de la psychologie classique et de la psychologie métapsychique" in : „Revue métapsychique", 1927, pag. 393.

Aanhangers der biogenetische wet zullen deze overeenstemming begrijpelijk vinden en haar met behulp van deze wet ([12]) zoeken te verklaren.

* * *

De historie schijnt ons in feite te plaatsen voor de geschiedenis der degeneratie der Magie en deze degeneratie schijnt volmaakt parallel te loopen aan dat evolutionistisch proces dat geleid heeft tot het ontstaan van wat Th. Danzel noemt den homo faber ([13]).

E. Schertel heeft dit reeds in 1923 gezegd in zijn : „Magie : Geschichte, Theorie, Praxis". ([14]) „Wat wij klaar kunnen opteekenen — aldus deze auteur — is... slechts de geschiedenis der degeneratie der magie. En deze degeneratie valt wederom samen met het allengs uitkristalliseeren van gene houding..., die in het huidige Europa misschien haar hoogtepunt heeft bereikt. Hoe meer een volk dezen „Europeeschen" toestand naderbij komt, des te meer verflauwt zijn magisch vermogen en verstarren zijn magische uitingsvormen..."

„De mensch", zoo schrijft Dacqué ([15]), „was eerst „natursichtig" op een wel zoo goed als „naturhaft-somnambulen Weise", om later, met de langzame ontwikkeling van de groote hersenen (welke de zoölogische geschiedenis ons toont), meer en meer bewust „hellsichtig" en ten slotte „intellektuell" te worden. In gene oude eigenschap der „Natursichtigkeit" lagen echter de bronnen van gene zuiver magische instelling op de wereld en natuurlijke begaafdheid om te tooveren. Vergeleken bij deze begaafdheid draagt die der latere menschheid een degeneratief karakter voor ons en het komt mij voor dat de supernormale vermogens der latere menschen — vergeleken bij die

Het spreekt wel vanzelf, dat Dacqué ook zijn zeer bijzondere zienswijze heeft op mythe, sage en sprookje.

van den oermensch — gedegenereerd genoemd mogen worden."

---

(12) Geen dier komt in volwassen toestand in het leven. Het komt slechts tot den volwassen staat na een langer of korter reeks van veranderingen te hebben ondergaan. De biogenetische wet leert ons, dat deze gedaanteverwisselingen dezelfde zijn als die, welke de soort in haar ontwikkeling heeft ondergaan.

Ten onzent verscheen een aardige studie over : „De biogenetische wet" van de hand van J. H. Moore (Ned. vert. F. Ortt, Chreestarchia, Soest).

(13) Th. Danzel. „Der magische Mensch (Homo Divinans). Vom Wesen der primitiven Kultur." Potsdam, 1928, pag. 40.

(14) Prien, 1923.

(15) „Natur und Seele". Vgl. : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 93.

Evenals E. A. Glogau („Zeitschr. f. Parapsychologie," 1926, pag. 429), P. A. Dietz („Tijdschrift v. Parapsychologie", I, pag. 220) e. a. is hij van meening, dat de menschheid in de mythen, sagen en sprookjes haar magische ervaringen uit den oertijd heeft verwerkt.

Met betrekking tot de anatomische kenmerken „jenes Urmenschen" zegt hij, dat zij vermoedelijk in de allereerste plaats bestonden uit het bezit van hersen-organen, waarvan wij in onze dagen bij den huidigen mensch nog slechts de rudimenten vinden. Zij zijn in den loop der evolutie „vom intellektualen Grosshirn" zoo overwoekerd geworden, dat zij niet meer, gelijk weleer, door het schedeldak heen met de buitenwereld in verbinding staan ; zij zijn rudimentair en verrichten hun oude functies bijna in het geheel niet meer. Integendeel, zij hebben zich voor een deel aan andere functies aangepast ; andere functies, welke samenhangen met den ook voor het overige veranderden lichaamsbouw.

Als meest kenmerkend zintuig noemt Dacqué een (met de thans veranderde pijnappelklier, en met de in haar nabijheid gelegen klieren in verbinding staand) voorhoofds- of schedeloog waaraan hij „für die Urzeit naturhaft hellseherische und telepathische Fähigkeiten" meent te mogen toeschrijven. „Wij hebben fossiele dierenschedels, waaraan wij duidelijk ontwikkelde analoga kunnen zien, waardoor zij ons een inzicht geven in de historische ontwikkeling der gewervelde dieren, welke ook, volgens een bepaalde wet, het deel geweest moet zijn van den oermensch. Resten van deze ontwikkeling vinden wij heden nog bij zekere oude reptiel-soorten : ook bij slangen en eenige amphibiën, welke uit dezen oertijd stammen."

Dacqué wijst er nu vervolgens op dat, waar nu, zooals bewezen kan worden, de groote hersenen een zeer laat in de geschiedenis van het gewervelde dier optredend ontwikkelingsproduct zijn, dat zeer langzaam is ontstaan, en dit organisme nu juist zoo'n rol van groote beteekenis speelt bij ons verstandelijk kennen, het zeer aannemelijk te achten is, dat juist deze vermogens, die, met de ontwikkeling van de voor het verstandelijk kennen benoodigde hersenen, voor ons verloren gingen — de „naturmagische" vermogens — bij den oermensch van weleer in hooge mate ontwikkeld zijn geweest, en wel in een graad, waarbij de paragnostische vermogens van den mensch van dezen tijd vergeleken, slechts gedegenereerde „resten" genoemd kunnen worden.

Deze vermogens, die zich bij ons nog slechts sporadisch voordoen, maar zoo goed als geen magische werkingen meer hebben, moeten dus toentertijd „unmittelbar naturhaft wirksam" geweest zijn... In die tijden was een „tooverij" en „Weltsicht" mogelijk, welke ons thans nog slechts sprookjesachtig aandoet. „Ik noemde derhalve dezen menschelijken toestand, in tegenstelling tot dien, waarin onze huidige telepathen en helderzienden verkeeren, den toestand van „Natursichtigkeit" en sprak de meening uit, dat deze toestand de oudste toestand van het menschelijk geslacht is."

„... Met de ontwikkeling der intellectueele faculteiten, welke ten slotte het aanzijn geven aan het wetenschappelijk en wijsgeerig denken, gaat echter datgene verloren, „was inneres Erleben war, und durch inneres Erleben (16) unmittelbar erfasst wurde." Het „natursichtige" weten is verdrongen geworden door het intellectueele weten ; het innerlijke zien door het uiterlijke..."

„Uit dit alles valt gemakkelijk te begrijpen, waarom wij heden niet goed meer kunnen tooveren, en hoe het komt, dat toen wij dit in historische (17) tijden nog wel deden, dit „tooveren" niet langer een natuurlijk karakter droeg, maar groote psychische inspanning kostte, die iets ongezonds had, omdat dit beteekende een terugkeer tot een toestand, die voor ons niet langer „natuurlijk" is." (18)

Het zou zeker interessant zijn na te gaan of de herinnering aan den oer-magiër in ons soort-geheugen voortleeft.

Hiervoor zou de analyse van de producten van z. g. mediumieke kunst ons van dienst kunnen zijn.

In dit verband vestig ik de aandacht op een artikel, door Dr. A. J. Resink, dien ik als een der beste kenners van deze merkwaardige kunstproducten heb leeren waardeeren, in het : „Maandblad der Vereeniging v. Psychisch Onderzoek en Toegepast Magnetisme" van Maart 1919 onder het hoofd : „De Atlantische neus" publiceerde.

Onnoodig te zeggen, dat wij hier met de grootste voorzichtigheid voorwaarts dienen te schrijden. Men wordt hier spoedig het slachtoffer van eigen fantasie.

Nochtans geloof ik dat wij — vooral dank zij C. G. Jung („das überpersönliche Unbewusste") — op dit gebied wel met eenige kans op succes kunnen gaan graven.

---

(16) In dit verband wijs ik op Marcinowski's opstel over : „Der Okkultismus als Weltanschauungsproblem" in het : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 680.

„Da wir aber den Seins*grund* nicht als etwas *ausser* uns Seiendes empfinden, so sollte man nicht von metaphysisch, sondern besser van *intra*-physisch (Kraft) und *intra*-psychisch (Geist) sprechen.

So betrachtet, gewinnt auch das *Bewusstseinsproblem* eine neue Bereicherung. Wir erkennen den polaren Bau der Bewusstheit : auch hier eine äussere sinnliche Seite, die Wahrnehmungsseite, und eine innere, nicht sinnliche Seite, die Erlebnisseite. — Mittelbare Erfahrungen vermittelt uns die eine, unmittelbares Erleben die andere. Vorstellungsbewusst nenne ich die eine, gefühlsbewusst die andere. Verstand und Denken, gestützt auf mittelbares Für-wahr-nehmen, wohnt im Aussenbezirk, intuitives Erkennen ist auf der Innenseite zu Haus". (Pag. 688).

Het komt mij voor, dat deze passage hier verhelderend kan werken. T.

(17) Het woord historisch is hier gebruikt in tegenstelling tot prae-historisch. De oermensch, waarvan Dacqué spreekt, is immers de prae-historische mensch.

(18) Wanneer wij de : „Vorlesungen über Psychologie" ter hand nemen, door C. G. Carus in den winter van 1829/1830 te Leipzig gehouden, zoo zullen wij zien, dat hij in zekeren zin als een voorlooper van Dacqué kan worden beschouwd.

Van deze „Vorlesungen" verscheen kortgeleden een herdruk bij het Rotapfel Verlag te Leipzig. Carus is een schakel in de keten : Goethe — Carus — Nietzsche — Klages....

Ik wees hiervoor op de z.g. rekenkundige wonderkinderen als zeer merkwaardige voorbeelden van „seelisches Erfühlen" bij kinderen.

Wanneer wij eens nagaan gedurende hoevele jaren dit merkwaardig vermogen zich bij de voornaamste voorbeelden van rekenkunstige wonderkinderen heeft geopenbaard, dan blijkt ons dat op enkele uitzonderingen na, slechts zij met geringe intellectueele capaciteiten dit vermogen gedurende hun geheele leven behielden, zoo b.v. Dase.

„Eens trachtte Petersen zes weken lang te vergeefs hem de beginselen van het rekenen in te pompen... Het was onmogelijk hem ook maar het geringste begrip bij te brengen van de een of andere stelling van Euclides. Van vreemde talen kon hij nooit een woord leeren." ([19]) Toch ontving Dase, op aanbeveling van Gauss, een toelage van de Academie van Wetenschappen te Hamburg voor zijn arbeid op mathematisch gebied. Inderdaad maakte hij — in twaalf jaren tijds — tabellen van factoren en ondeelbare getallen tot voor het zevende en bijna het geheele achtste millioen, een taak, die waarschijnlijk weinig menschen, zonder mechanische hulp, in een normalen menschenleeftijd zouden hebben volbracht.

Daarentegen zegt (bij Scripture) de zeer intelligente aartsbisschop Whateley, die in zijn kinderjaren een rekengenie was : „Er was zeker iets merkwaardigs in mijn rekentalent. Het begon zich te openbaren tusschen mijn vijfde en zesde jaar en duurde ongeveer drie jaar. Spoedig begon ik de moeilijkste sommen uit te rekenen, steeds uit mijn hoofd, want ik kon de cijfers alleen maar noemen en nog niet schrijven. Ik maakte deze sommen veel vlugger dan iemand het op het papier kon doen en ik herinner mij niet, ooit ook maar de geringste vergissing te hebben gemaakt. Toen ik naar school ging, het tijdstip waarop deze manie verflauwde, was ik een volslagen domoor in het rekenen en ik ben dit daarna steeds gebleven."

Bij het kennisnemen van deze feiten gaan onze gedachten ongetwijfeld uit naar du Prel's belangrijke verhandeling over supernormale begaafdheid bij „krankzinnigen" ([20]). Du Prel heeft in deze studie aangetoond, dat de „Abdämpfung des Wachbewusstseins" (deze uitdrukking is van J. Böhm ([21]) niet, gelijk men weleens gemeend heeft, gezien dient te worden als de oor-

---

(19) „American Journal of Psychology", deel IV, April 1891.

(20) „Studiën uit het gebied der geheim-wetenschappen", Ned. vert., Amersfoort, 1909, I, pag. 77.

(21) „Inneres Schauen", Pfullingen i. W., Baum-Verlag, pag. 9.

zaak (causa) doch als de voorwaarde (conditio) voor het manifest werden der latente supernormale begaafheid.

* * *

In tegenstelling met Prinzhorn, die, zooals wij zagen, de meening is toegedaan dat het mediumschap „niet te redden" is, gelooft Dacqué dat de toekomstmensch wederom „magiër" zal zijn.

„Men zou — zoo besluit hij zijn hiervoor geciteerd hoofdstuk uit zijn werk : „Natur und Seele" — tot slot nog kunnen vragen, in welke anatomisch bewijsbare richting de volgende „Weiterentwicklung" van den mensch naar alle waarschijnlijkheid gezocht moet worden".

Als eerstvolgend stadium is nu, volgens Dacqué, in overeenstemming met den natuurlijken ontwikkelingsgang, een nog sterkere ontwikkeling van de groote hersenen te verwachten, met een daarmede gepaard gaande verdere ontwikkeling der intellectueele eigenschappen. Want het is duidelijk, dat de groote hersenen nog grooter kunnen worden, waarbij haar dan een naar voren gerichte welving ten deel valt. De schedel zou dan mede nog meer naar voren gewelfd worden, het gezicht nog meer door hem worden overschaduwd. Door deze voorwaartsche verplaatsing zullen de groote hersenen in de meer achterwaarts gelegen gedeelten van het hoofd ruimte vrij maken. Dit zal ten gevolge hebben, dat de oude organen en vermogens van de „Ursinnessphäre" wederom meer naar voren kunnen treden. Zoodra zij daartoe gelegenheid krijgen, zullen de oude „natursichtige" vermogens en krachten uit hun sluimering gewekt worden en zich opnieuw doen gelden. Thans echter in harmonisch verband met de functies van de sfeer der groote hersenen, met het intellect. Het is dus te verwachten dat wij dan tot bewuste magiërs zullen evolueeren, die niet meer, zooals de oorspronkelijke, slechts „natursichtige" menschen, primitieve somnambulen zijn, wier magische faculteiten slechts reflectorisch („organisch reaktionshaft") werken, maar integendeel menschen, wier magische vermogens, „daar zij door de school van het intellect gingen en anatomisch door zijn centra omsloten zijn, tevens met uitingen van een hoogen graad van bewustzijn verbonden zijn, blijk gevend van een zeer groot overleg".

„Daarmede zou dan gene „vermoede" („geahnte") ontwikkelingsperiode zijn aangebroken, waarin men niet meer alleen langs den weg van het intellect (gelijk dit heden het geval is) tot een begrip der Natuur zal komen en waarin onze kennis der Natuur volstrekt niet alleen maar zal bestaan uit theoretische abstracties, uit een tellen, meten, wegen, hooren, tasten, dat slechts den buitenkant der dingen raakt. Ook zullen wij dan niet alleen maar technische triomfen meer vieren. Neen, waar een meer paragnostisch kennen het niet-rechtlijnige tijdruimtelijke met één blik zou kunnen overzien („in Einem aufnehmen könnte"), waar aan dit kennen zich ook het levende, innerlijke „raderwerk" (ook van de z. g. doode stof) zou openbaren, waar dit kennen den mensch in staat zou stellen de geheele natuur naar analogie van zichzelf te kennen en te begrijpen (microcosmos en macrocosmos), daar zal daarmede het tijdperk van de ware magie aangebroken zijn, het tijdperk van de ware astrologie, in het kort het tijdperk van een verdiepte, ofschoon groote gevaren in zich bergende natuurwetenschap".

Het behoeft wel geen betoog, dat Dacqué, door deze speculaties, in onderscheidene onderzoekers bestrijders heeft gevonden, die hem als een fantast beschouwen.

De waarde zijner anatomische en fysiologische beschouwingen moet dan ook in hooge mate problematisch geacht worden. Nochtans heeft hij, waar

het slechts zijn denkbeelden met betrekking tot de toekomst van het mediumschap (magiërschap) betreft, verschillende medestanders, zoo b.v. C. Blacher.

Blijkens zijn opstel over de vraag : „Ist der Mediumismus etwas Verklingendes oder etwas Kommendes", verschenen in het „Zeitschrift für Parapsychologie" ([22]) is deze hoogleeraar geneigd beide vragen bevestigend te beantwoorden.

Uitgangspunt van zijn beschouwingen is een voordracht, welke hij op 13 Sept. 1926 te Riga van den bekenden Weenschen paleo-bioloog Othenio Abel hoorde.

„Professor Abel vertelde, dat onderscheidene, de eene uit de andere ontstaande diersoorten, soms haar vroegere levenswijze opnemen. Uit een op de boomen levend buideldier ontwikkelt zich een kangeroe, een op de achterpooten gaand bodem-dier. De voor het gaan vereischte achterpooten ontwikkelen zich in overeenstemming met de eischen, welke aan deze organen gesteld worden (adaptatie), de voorste ledematen atrophiëeren in zekeren zin en worden ongeschikt voor het klimmen. Het oorspronkelijke en nieuwe aan de onderzoekingen van Abel is, dat hij uit den anatomischen opbouw der dier-resten zijn biologisch belangrijke conclusies trekt. Nu gaat, merkwaardigerwijze, de ontwikkeling der soorten zoo verder, dat de kangeroe — wel door den nood gedwongen — wederom tot boombewoner wordt. Het meest belangrijke en voor ons van het hoogste gewicht zijnde punt is nu het feit, dat de bouw van het lichaam zich daar dadelijk naar richt ; er ontstaan nieuwe organen. *Maar een terugkeer tot den anatomischen vorm van 'weleer' vindt nooit plaats*, er ontstaan integendeel nieuwe vormen. Abel heeft nu den indruk gekregen dat dit verschijnsel uit een natuurwet resulteert. Ik vind dit zeer aannemelijk, vooral wanneer ik aan de tweede grondstelling van de thermodynamica denk, in het bijzonder aan de niet-omkeerbaarheid (irreversibiliteit) van alle natuurlijke processen tengevolge van verliezen door wrijving e. d. Het komt mij voor dat een ieder die thermodynamisch geschoold is en natuurwetenschappelijk inzicht heeft deze parallel duidelijk zal zijn en dat men haar zal kunnen waardeeren. De zin en de „Naturnotwendigkeit" (23) van deze biologische wet wordt een ieder dadelijk duidelijk. Ook haar draagwijdte.

Thans echter de gevolgtrekking. Die zou ik als volgt willen formuleeren. Wanneer volgens bovenstaande wetten van het natuurgebeuren een teruggaand proces niet mogelijk is, dan zal de menschheid nimmer meer die parapsychische vermogens terugkrijgen, welke wij in primitieven vorm bij de dieren en in meer gecompliceerden en sterk gedifferentieerden vorm bij de oeroude cultuurvolkeren konden aantreffen. De ontwikkeling gaat echter slechts voorwaarts. Het is dus nutteloos zich over datgene wat geweest is het hoofd te breken en het is gansch en al onnoodig te gaan discuteeren over een mogelijk „terugvallen". Het intellectualisme en de z. g. „Aufklärungs"-periode hebben, om het zoo maar eens te zeggen, den intuitieven mensch van den boom afgehaald. Het is echter in het geheel niet uitgesloten — in elk geval is er niets dat tegen een dergelijk parallelisme pleit — dat hij wederom, door den nood gedwongen, op den boom zal moeten terugkeeren...

Men kan nauwelijks iets tegen een mogelijkheid inbrengen, dat de menschheid de in haar aanwezige parapsychologische vermogens ontwikkelt, vooral dan, wanneer men deze vermogens op de juiste wijze weet te cultiveeren. Een terugkeer tot hetgeen was bestaat er echter niet".

Hieruit blijkt dus, dat Blacher niet ongeneigd is te meenen dat — om

---

(22) 1927, pag. 31.

(23) Onze landgenoot, Prof. Dr. C. U. Ariëns Kappers, zou hier het woord „logatisch" gebruikt hebben. Zie b. v. zijn : „Zielsinzicht en Levensopbouw", Amsterdam, H. J. Paris.

hier met van der Leeuw te spreken ([24]) — in het creatuurlijk tijdperk het mediumisme niet langer (zooals in het cultuurlijk tijdperk der samenleving) „etwas Verklingendes" zal zijn, doch integendeel „etwas Kommendes", al waagt hij zich hierbij niet aan anatomische „voorspellingen", zooals Dacqué.

Blacher's opvattingen loopen hier parallel aan die der Brahmanen met betrekking tot de involutie en de evolutie van den Geest (Atma). Bijzonderheden dienaangaande vindt men in deel I (pag. 166) en deel III (pag. 156) van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research."

Het komt mij voor, dat wij hier aanknoopingspunten kunnen vinden aan Nietzsche's leer van den „Uebermensch" en dezen definieeren als den mensch bij wien een opheffing der differentiatie begint in te treden ([25]).

Onnoodig te zeggen, dat dit denkbeeld Nietzsche zelf geheel vreemd was. Men kan het op z'n best zien als een moderne (parapsychologische) visie op het begrip „Uebermensch." ([26])

* * *

Indien wij inderdaad de supernormale begaafdheid eensdeels mogen zien als een verschijnsel van regressie (atavisme) en anderdeels als een product van evolutie, dan zouden wij twee typen van supernormaal begaafden kunnen onderscheiden : de oer-heks die als een gedegenereerde „magiër" zou moeten worden gezien, en de oer-heilige, wier begaafdheid zou moeten worden gezien als een verschijnsel van progressie.

In dit geval zouden auteurs als Ludwig ([27]), Bichlmaier ([28]) e.d., die niet zooals E. v. Hartmann, du Prel ([29]) e.d. de supernormale begaafdheid van heksen en heiligen op één lijn wenschen te stellen in principe gelijk hebben. ([30])

„La crainte de l'occulte", waarvan Cailliet gewag maakt ([31]), zou dan alleen den gedegenereerden magiër betreffen, den mensch die, om met Dac-

---

(24) „Historisch-Idealistische Politiek", Amsterdam, 1920.

(25) Men vindt dit denkbeeld van de opheffing der differentiatie terug bij van Eeden. Vgl. : „Tijdschrift v. Parapsychologie", II, pag. 136.

(26) Zie P. A. Dietz : „Nietzsche als Philosoof, Psycholoog en Profeet" in : „Haagsch Maandblad", 1932, pag. 518.

(27) Zie : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 371 ; 1927, pag. 746.

(28) Dito, 1927, pag. 236.

(29) „Studiën", I, pag. 1.

(30) Ook de Hindoe-mystiek schijnt twee typen supernormaal begaafden te erkennen.

(31) „La prohibition de l'occulte", Paris, 1930.

qué te spreken, „terugkeert tot een toestand, die voor ons niet langer „natuurlijk" is."

Zekerlijk is over dit alles nog het laatste woord niet gesproken. Persoonlijk acht ik den tijd nog niet gekomen hier een oordeel uit te spreken. In elk geval staan wij hier voor een interessant parapsychologisch-theologisch probleem.

* * *

Het denkbeeld, dat de supernormale begaafdheid dient te worden gezien als een verschijnsel van evolutie vinden wij ook bij Ch. Richet, blijkens zijn verhandeling in de : „Revue Métapsychique" ([32]) en zijn boekje : „Notre sixième sens" ([33]).

Deze grijze pionier meent de laatste decennia een toename van het aantal gevallen van telepathie en cryptaesthesie (paragnosie) te hebben waargenomen.

Komt deze toename nu, zoo vraagt hij zich af, slechts op rekening van het feit dat wij meer belangstelling voor deze verschijnselen vertoonen dan in de vorige eeuw, zoodat wij thans feiten noteeren welke men vroeger liefst negeerde of hebben wij hier inderdaad te doen met een absolute toename en niet slechts met een relatieve.

Het blijkt nu dat Richet van meening is dat wij hier mede met een absolute toename te doen hebben welke hij wenscht te verklaren met behulp der mutatie-theorie (sprong-variatie) van de Vries.

„Qui sait... si ce n'est pas là une de ces *mutations brusques,* dont la biologie générale nous fournit quelques exemples?" ([34])

---

(32) 1926, Nr. I.

(33) Paris, Montaigne.

(34) G. Geley geeft, in zijn werk : „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance", Paris, 1924, pag. 4, een andere verklaring van het feit dat in onze dagen een toename van het aantal media schijnt te worden geconstateerd. Hij wijst er t. p. op dat, naar alle waarschijnlijkheid, het mediumschap erfelijk dient te worden genoemd.

In de eeuwen waarin het heksen-bijgeloof hoogtij vierde en de Inquisitie haar gruwelijke taak verrichtte, heeft men zeer vele mediumieke personen als heksen en toovenaars ter dood doen brengen. Geen wonder, dat het aantal dezer individuen hierdoor sterk is achteruitgegaan. Eerst toen de heksenprocessen tot het verleden behoorden nam hun aantal wederom langzaam toe.

Een dergelijke opvatting vindt men ook bij Bozzano (zie pag. 28 van zijn verhandeling over : „Het Spiritisme", Ned. vert., Baarn, 1932, pag. 28).

Het komt mij voor dat Geley's denkbeelden volstrekt niet in strijd moeten worden geacht met die van hen, die in het mediumschap (mede) een verschijnsel van evolutie zien. Zij openen ons slechts de oogen voor het feit, dat meer dan één oorzaak voor de toename van het aantal media kan bestaan en zij waarschuwen ons niet — dooor onvolledige waarneming — te vervallen in de valsche redeneering (sophisma) van het non causa pro causa.

Over Mediumiek Bedrog

door Dr. P. A. DIETZ

II

EEN GOLF VAN BEDROG OVER NEDERLAND.

Waar wij in het eerste deel van dit artikel het mediumiek bedrog theoretisch beschouwden, is het hier mijn bedoeling het eens praktisch onder de oogen te zien.

Over het algemeen gevoel ik er weinig voor, mijn tijd te verspillen met de jacht op bedriegelijke mediums. Den tijd dien ik van mijn vrij drukke beroepsbezigheden kan uitsparen, besteed ik liever aan arbeid in positieven zin. Wanneer ik daarom verneem van allerlei wonderbaarlijke verschijnselen, die in spiritistische kringen worden waargenomen, dan maakt mij dit over het algemeen genomen zeer weinig nieuwsgierig. Ik weet bij ondervinding, hoe men in deze kringen er in de eerste plaats op uit is, te scheppen een, wat zij noemen, „harmonische sfeer" en ik weet meteen wat men hieronder pleegt te verstaan. Nl. niets minder dan het angstvallig vermijden van elke controlemaatregel, een zich volkomen onderwerpen aan al de voorwaarden, die het medium — pardon, natuurlijk de „geestelijke leider" —, maar dan altijd bij monde van het medium, belieft te stellen, en die zoo ingericht zijn, dat het medium geheel de vrije hand wordt gelaten, maar de bezoekers geen vinger mogen uitsteken. Dit laatste met een beroep op de altijd maar door beweerde, maar nooit geconstateerde „gevaarlijkheid" van eventueel ingrijpen. Pas als aan al deze, meest zeer willekeurig gestelde, voorwaarden is voldaan, is, volgens dit genre spiritisten, de „harmonische" sfeer aanwezig en de wonderen regenen van de lucht ; helaas meestal in het donker of onder andere, meer dan verdachte, omstandigheden.

Ik mag dus constateeren, dat het mij slechts zelden den tijd en de moeite waard is, mediums te ontmaskeren. Wanneer een zekere categorie van Nederlandsche spiritisten er behagen in schijnt te scheppen, zich voor hun goede geld te laten bedriegen, is dit iets dat mij zeer weinig interesseert — jedes Tierchen hat sein Plaisirchen, en de noodige hoeveelheid „stichting" of „troost", die in de onderhavige gevallen door de geloovige zielen wordt geïnd, is misschien wel de uitgegeven contanten waard.

Maar zoo nu en dan kan het toch wel eens de spuigaten uitloopen, en daar den laatsten tijd zelfs menige spiritist is gaan klagen over de herhaal-

delijke betrapping van mediums, die langdurig vertrouwen en heel wat salaris genoten, zullen wij ditmaal een uitzondering maken en eenige pagina's van ons tijdschrift aan dezen negatieven arbeid wijden. Ik geef den lezer, die liever wat anders onder de oogen krijgt, groot gelijk, want het is geen verkwikkelijk verhaal, dit rendez-vous van uiterst grof bedrog eener-, van meer dan naieve gelooverij anderzijds. Maar... une fois n'est pas coutume.

Gedurende de laatste jaren heb ik drie Hollandsche en twee buitenlandsche media voor physische verschijnselen meegemaakt. Met uitzondering van een, die ik tweemaal bijwoonde, van elk slechts een enkele seance. Maar dit eenmalige samenzijn was meer dan voldoende om er schoon genoeg van te krijgen — het bedrog lag zoo voor de hand, dat het, bij wijze van spreken, met berenvel-handschoenen was aan te voelen. (1)

Waarom ik dan in geen van deze gevallen tot directe ontmaskering van het medium ben overgegaan? Eenvoudig omdat dit mij door de voorwaarden, die mij waren gesteld ter toelating, onmogelijk werd gemaakt. Ik had uit den aard der zaak, daar het ging om een enkel bezoek aan een kring, die reeds korter of langer met het medium werkte, niet de leiding, maar moest mij aan de geldende bepalingen — veelal door het medium, of dan zoogenaamd door zijn controle, vastgesteld, houden, en bovendien werd mij meestal verzocht op mijn eerewoord te beloven, dat ik in geen geval een poging tot ontmaskering, door toe te grijpen, zou doen. Ik heb gemeend mij aan deze belofte te moeten houden, ook wanneer ik op de meest onmiskenbare wijze het grofste en weerzinwekkendste bedrog voor mijn oogen zag afspelen. Misschien zijn er lezers, die hier anders over denken, en van meening zijn dat men tegenover zulke bedriegers en huichelaars — twee hunner schrikken er niet voor terug hunne bedriegerijen met gebed te openen — zijn woord niet behoeft te houden. Maar het was ook niet in de eerste plaats zoozeer tegenover de uitvoerders dezer boevenstreken zelve, dat ik mij gebonden achtte, als wel tegenover de leiders der bijeenkomsten, die zeker te goeder trouw waren en mij de belofte hadden afgenomen. Bovendien is er nog een ander argument voor het bewaren van een passieve houding in dezen : ook wanneer de seances tegen betaling toegankelijk zijn, worden zij toch in den regel in een particuliere woning gehouden ; men gevoelt zich

(1) Men bewere dus niet, dat ik geen recht zou hebben uit dit éénmalige meemaken van een medium conclusies te trekken. Bij de andere séances waren de voorwaarden, waaronder gewerkt werd, net eender, dus waarde evenzeer nihil. $1 \times 0 = 0$, maar 40×0 is evenzeer nul.

tot op zekere hoogte den gast van den leider en schroomt om in andermans huis stoornis en ergernis te verwekken. Spiritisten van het zuiverste water te overtuigen van het bedrog hunner vereerde mediums is toch onbegonnen werk ; zij gedragen zich in dezen juist als de door hen zoo vaak verketterde principieele tegenstanders van een vroeger tijdperk : zooals deze onmogelijke eischen stelden voor zij zouden willen toegeven dat een verschijnsel echt was, vorderen zij omgekeerd dat het bedrog met een duizend-pro-mille, in de praktijk bijna altijd onbereikbare zekerheid worde aangetoond, en zoolang er nog maar een enkele mogelijkheid bestaat hun medium vrij te pleiten, ontzien zij zich niet karrevrachten van de meest dwaze en gezochte verontschuldigingen aan te voeren en verwoed tekeer te gaan tegen dengene, die hun de onwelkome waarheid onthult. Het is merkwaardig, hoezeer in dezen de extreme ontkenners en de extreme geloovigen op elkander gelijken, ook al voeren de eersten in den regel het wapen der logica scherper en al zijn zij minder door hunne affecten beheerscht.

Zoo heb ik mij er dan toe bepaald, in al deze gevallen het bedrog slechts voor mijzelf te constateeren en het demonstreeren daarvan over te laten aan den tijd en aan anderen die daarvoor betere gelegenheid en meer interesse hadden. Wat dan ook bij het meerendeel der onderhavige personen reeds geschied is. Wie echter door mij geconstateerde feiten niet als zoodanig wenscht te aanvaarden moet het laten; ik ben niet van zins mij iets aan te trekken van protesten in dezen, waar ik slechts de volledige waarheid weergeef.

Om te beginnen moet ik nog even terugkomen op het medium (²) Melzer ; mijne ervaringen omtrent hem heb ik reeds op blz. 227 e.v. van den tweeden jaargang van dit tijdschrift uiteengezet. Om den lezer die dit niet bij de hand heeft, een algemeen inzicht te geven in de praestaties van dit medium volgt hier een korte herhaling, Melzer fungeerde in hoofdzaak èn als inspiratie- èn als apportmedium. Hij werd niet vooraf onderzocht of gecontroleerd. De „geesten", die heetten door te komen, spraken, ook als zij Thibetanen, Hongaren, Hindoes waren, steeds Duitsch en alleen in het tweede geval werden enkele zinnen geuit in een taal die wel Hindi geweest kan zijn. Een poging hun aard en wezen te toetsen, werd nooit gedaan, dus het

(2) Eigenlijk zou ik in dit artikel overal het woord „medium" tusschen aanhalingsteekens moeten plaatsen, maar ter wille van de vereenvoudiging laat ik dit na. Men begrijpt reeds, dat ik geen enkele der hierin beschreven personen als een echt medium beschouw.

werd Melzer wel gemakkelijk gemaakt. Meer dan curieus was, dat de zoogenaamde geest van het Thibetaansche meisje, dat naar het heet zich geregeld door hem manifesteert, een priester een... bonze noemde. Bonze is echter een Japansch woord ; de Thibetaansche naam is lamah. Dit is even gek alsof een Zeeuwsche boer van zijn dominee als van een pope zou spreken.

Melzer apporteerde een aantal kleine steentjes, en eenige der aanwezige dames, die de pretentie hadden helderziend te zijn, beweerden de geesten te zien, die ze hem aanreikten! Elke middelmatige goochelaar kan hem dit nadoen. En als klap op de vuurpijl apporteert hij bloemen, vooral rozen ; weliswaar alleen als hij een beetje afgezonderd zit, maar ze zijn er toch ineens en niemand ziet waar hij ze vandaan haalt. Jammer maar, dat ik al een paar uur lang, terwijl ik naast hem zat, van onder zijn vest duidelijk rozengeur had geroken, telkens als hij zijn armen wat uitbreidde. Maar een spiritist, wien ik later deze, voor mij afdoende waarneming meedeelde, was natuurlijk van meening, dat dit „niets bewees" omdat deze vervroegde rozengeur veroorzaakt werd door de de voorbereidingen der geesten voor het aanstaande rozenapport. Is het nog noodig en nuttig met zulk een sancta simplicitas te debatteeren?

Nog kan een Melzer-geloovige wel erg mystiek doen en mij vragen, of ik dan weet wat er eigenlijk gebeurt bij een bloemenapport en of het niet mogelijk is, dat daaraan een geur-phaenomeen pleegt vooraf te gaan — deze mogelijkheid kan niet a priori ontkend worden, maar ze te accepteeren, eerder dan de voor de hand liggende, dat Melzer bloemen onder zijn vest verstopt had, is voor een logisch denkend mensch pas dàn mogelijk als door een pijnlijk nauwkeurig onderzoek dit laatste absoluut bleek uitgesloten te zijn. Wat geenszins het geval was, noch op deze, noch op andere zittingen. Melzer verzet zich steeds tegen een werkelijk grondig onderzoek, en zijn bewonderaars vergen dit niet van hem.

Al even verdacht was een tweede geval : het medium Haven ([3]). Toen ik hem bezocht was hij specialiteit in geestenfoto's. De pakken met fotografische platen moesten volgens hem wel een heelen dag lang „gemagnetiseerd" worden en het is begrijpelijk, dat een onderzoeker niet zoo licht den tijd heeft om zulk een langdurige controle uit te oefenen. Er werd dus een doos platen gebruikt van het medium zelf. Bij voorafgaande inspectie bleek

(3) Verg. eerste jrg. van dit tijdschrift, pag. 110, alwaar Tenhaeff zijn ervaringen met dit medium verhaalt.

mij dat er aan de sluiting van de doos gepeuterd was. Dit bekend maken? Och het resultaat zou natuurlijk zijn dat er niet geexperimenteerd werd, de reis van mij en mij mede-onderzoekers (Mr. v. Rossem en Mr. Nederburgh) naar Rotterdam was dan zeker zonder nut. Liever afwachten. Je kon nooit weten. Als er eens een extra verscheen met een foto van bv. een familielid van mij, dat aan het medium zeker onbekend was! Resultaat echter zeer onbevredigend : alleen een paar nietszeggende vlekken en op de foto bij Mr. Nederburgh een kop, die wel wat gelijkenis had met een oud portretje van Mevr. v. Calcar. Bewijs van bedrog? Och neen, maar wel totaal waardeloos en zeer verdacht. Kort geleden is dit medium, dat sindsdien aan „directe stemmen" was gaan doen, ten huize van Mevr. Groen, een vurige spiritiste, op heeterdaad betrapt. Niet zijn spiritistische vrienden hebben dit aan het licht gebracht. Maar een dienstmeisje, blijkbaar erg onwetend in geestelijke dingen en niet op de hoogte dat licht maken bij een seance erg gevaarlijk is, draaide het licht op in de achterkamer. Tableau! het medium bleek de trompet, waardoor de geesten heetten te spreken, lustig zelf te gebruiken! Eenige spiritisten trachtten ook toen nog hun medium vrij te pleiten : er zou in de geestenwereld een soort complot bestaan tegen den armen onschuldigen stakker, om hem er in te laten loopen!

Gaan wij verder, ofschoon het bijna vervelend wordt als het verhaal van de buffels van Saidjah's vader.

20 April 1931 trok ik, ditmaal met Mr. v. Rossem en Drs. Tenhaeff, naar Rotterdam. Het medium Jonker zou „directe stemmen" geven. Aarddonker vertrek ; de trompet gemakkelijk binnen het bereik van het medium; een lichtband om de groote opening ; een lichtband om het mondstuk had de „controle" verboden. Wel erg onbegrijpelijk ; natuurlijk is het zuivere boosaardigheid, te denken, dat deze tweede band moeilijkheden zou kunnen geven om het instrument beet te pakken. 't Medium had lichtbanden om zijn polsen, zoo los dat het niet de minste moeite kostte, ze af te stroopen. Wij moeten allen beloven nòch het medium, nòch de trompet aan te raken... erg gevaarlijk! Zonderlingerwijze niet gevaarlijk, als de trompet òns aanraakt. Raadsel der „geestelijke wereld"! Wij moeten met onze handen zoet op de knieën blijven zitten. De trompet schermt door de donkere ruimte en vertelt een paar onbenulligheden. De lichtbanden zijn roerloos stil... 't medium moet wel erg diep in trance zijn, of... de lichtbanden hangen om de armleuningen van de stoel. 't Wordt me even te machtig, 't gevoel dat je voor den gek gehouden wordt. Ik heb niet beloofd dat ik niet àchter de

trompet grijpen zal. Ik glijd voorzichtig langs het instrument omhoog, dat in mijn nabijheid zweeft, en voel... de vleezige dikke hand van het medium, die zich ijlings terugtrekt. Het electrisch licht was buiten mijn bereik. Herrie maken? Ik weet dat dit op de brutaalste ontkenning zal stuiten en in dezen kring toch geen geloof zal vinden. Proef op de som : toen Drs. Tenhaeff aan een der andere deelnemers er over schreef, was het antwoord, dat ik dan de „teleplastische" hand moest hebben aangeraakt! Bien aveugle qui ne veut pas voir!

Nog iets anders.

Een paar Engelsche mediums, de heer Kirkby en Miss Singleton, vereerden ons land eenige malen met een bezoek. Het waardige paar onderscheidde zich 1e door bijzondere vroomheid, zoodat kruisverheffing en gebed steeds het begin der seances vormden, 2e door bijzondere duurte, daar niet minder dan *f* 13 per persoon werd gevraagd. Maar men kreeg waar voor zijn geld!

Miss Singleton zat in een uit zwart doek bestaand kabinet; haar handen werden — let wel door haar partner! — aan de armleuningen van haar stoel vastgebonden. Voor de open zijde van het kabinet, geheel binnen haar bereik, stond dan de zoogenaamde reflectograaf, welks toetsen door een gematerialiseerde (4) hand werden bespeeld. Deze geestenhand onderscheidde zich in niets, zegge in niets, van de rechterhand van het medium, behalve dat zij geen ringen droeg — een nietszeggende omstandigheid, waarop echter Mr. Kirkby herhaaldelijk opmerkzaam maakte als bewijs. In het zeer zwakke roode licht leek deze hand zich te ontwikkelen uit een klein stompje, dat tastend en zoekend uit het kabinet te voorschijn kwam — een verschijnsel dat zich doodgemakkelijk laat nabootsen door twee vingers over elkaar te kruisen. Het bedrog lag er duimen dik op, de verzoeking werd mij bijna te machtig, de geestenhand te pakken en met een „kom jij er maar eens uit" de gillende miss uit haar schuilhoek te trekken, maar... ik had moeten beloven in geen geval toe te grijpen. Trouwens niet lang daarna is dit nobele paar voldoende ontmaskerd om niet te wagen zich weer in Nederland te vertoonen.

Miss Singleton zag ook geesten bij de vleet. Bij een vorige seance beschreef zij op de gewone wijze een aantal overgeganen, die achter de aan-

---

(4) Nog eens : ik zie af van aanhalingsteekens. Ik vrees dat de zetterij er niet voldoende zou hebben.

wezigen stonden. Het schijnt, dat een van de meest gewone liefhebberijen der dooden is, als een soort lakeien achter de levenden te gaan staan. En natuurlijk werden al deze geesten volgens de meest vage nietszeggende beschrijvingen door de aanwezigen heel dociel herkend! Wel een bewijs welke waarde wij aan dergelijke zoogenaamde herkenningen mogen toekennen.

Risum teneatis, amici! Het mooiste komt nog! In het begin van het vorige jaar maakte een nieuw opgedoken medium, een zekere Lijs, furore. Hij overtrof alle vroegere verre, was een soort van Hercules onder de mediums. Leischrift produceerde dit phaenomeen zoo maar mir nichts dir nichts; levitaties, geestenfotografieën, teleplasma, apporten, zelfs dematerialisatie van lichaamsdeelen. Het geld stroomde hem toe. Zijn controle, die den fraaien naam „Adventos" ([5]) droeg, bleek zoo'n Piet in de geestenwereld te wezen, dat hij 800.000 „intelligenten" (zoo staat het er in het tijdschrift „Opbouw") als een leger van helpers kon mobiliseeren, terwijl het aantal der aardsche volgers, vermoedelijk ònintelligenten, tot nog toe slechts 20 bedraagt.

Weliswaar kon het leischrift alleen geproduceerd worden tusschen leitjes, die op de bekende, ten eenenmale onvoldoende wijze met een touwtje, waarvan de uiteinden gelakt waren, waren toegebonden. Toen ik hem eenige malen een paar leitjes aanbood, waarbij het lakzegel op de randen zelve was aangebracht, kwam er zelfs geen krasje op te staan. Natuurlijk is het vuige laster, ook maar er aan te denken, dat de oorzaak van dit falen gelegen kon zijn in het feit, dat men met op deze wijze verzegelde leitjes niet het doodeenvoudige trucje kan toepassen, dat zoo prachtig met een toegebonden leitje opgaat: een paar wigjes tusschen de randen zetten en met een breinaald of haakpen, waaraan een stukje griffel is vastgelijmd, er geestenboodschappen tusschen schrijven. Er zijn natuurlijk tallooze andere redenen te bedenken en het wekt de hoogste verontwaardiging der geloovigen op, als men beweert dat dit geen leischrift maar Lijs-schrift is.

De levitaties van dit medium waren evenzeer beroemd. Eenige spiritisten verzekerden mij, dat ze hem hadden zien zweven en alleen strenge navraag bracht hen er toe, te bekennen dat ze alleen in het stikdonker een krans lichtende kralen, die het wonderdier op zijn hoofd droeg, naar boven hadden zien gaan. Elke controle was uitgeschakeld door het strict gebod

(5) Adventos : in den wind, naar alle winden. Wil de „geest" hiermede misschien aangegeven, waar een paar duizend spiritistische guldens gebleven zijn ?

van Adventos, dat alle aanwezigen de handenketen moesten vormen en vooral niet loslaten, want dan konden er de grootste ongelukken gebeuren. Wat moet men wel een boosaardig mensch zijn, om te durven veronderstellen, dat deze levitaties werden vertoond, doordat het medium op een stoel of tafel ging staan! Adventos had immers in hoogst-eigen persoon, bij monde van het medium verklaard, dat alles echt was en wie zou aan het woord van zulk een heerscher der heirscharen durven twijfelen!

Misschien zou men denken dat hiermede het toppunt van nonsens bereikt was. Men vergist zich. Er is nog gekker dan gek!

Lijs is er in geslaagd, zijn rechter been te dematerialiseeren! Wie het niet gelooven wil, moet maar de desbetreffende foto bekijken, dan kan hij een leege broekspijp bewonderen. Het sterkste op het gebied van naieve geloovigheid is wel gepraesteerd door den heer Sparenburg, die constateerde dat het rechter dijbeen boven de knie dikker was dan het linker, maar die niet op de gedachte kwam, het medium nu eens te dwingen, op te staan, om te voelen of het ontbrekende onderbeen en voet soms in zijn broek opgevouwen onder zijn zitvlak verborgen waren!

Ten slotte heeft het heerschap het zoo bar gemaakt, dat zelfs geloovige spiritisten achterdocht begonnen te krijgen. Van alle kanten kwamen de betichtingen van bedrog en eindelijk is deze jammerlijke broeder in een te IJmuiden gehouden seance, beschreven in „Het Toekomstig Leven" van December 1932, door de mand gevallen, terwijl de fotograaf Oppenheim onomwonden de bedriegelijkheid zijner beroemde geestenfoto's aantoonde. Natuurlijk wordt hij nog heftig verdedigd! Hij is nu, zegt men, ziek, heeft zich, de zakken volgeladen met spiritistische guldens, naar het buitenland begeven; men heeft mij meegedeeld, dat dit in verband zou staan met het feit, dat de Nederlandsche politie omtrent verschillende zijner handelingen nog niet tot de „Orde der Verdraagzamen" behoort, maar ik moet erkennen dat ik dit slechts bij geruchte weet. Ook zonder dat echter heeft dit jammerlijke wezen al genoeg op zijn kerfstok!

Hadden de spiritisten mijne waarschuwing, reeds in Mei van het vorige jaar, schoon in besloten kring (op de jaarvergadering van de S.P.R.) uitgesproken, ter harte genomen, zij zouden zich een belangrijke som, en wat nog van meer belang is, een onsterfelijke blamage hebben bespaard.

Het is geen aangenaam werk het vulgaire spiritisme op zijn smalst op deze wijze te moeten belichten. Maar het is eens een enkele maal noodig. De golf van bedrog sloeg te hoog over Nederland, en ik kan met vreugde con-

stateeren, dat althans eenige spiritisten hebben ingezien, dat het zoo niet langer gaat. ([6])

Het spiritisme moge inzien, dat de tijden, waarin men met het beroemde „eenvoudige geloof" en vertrouwen, wat sentimentaliteiten en wat ethisch gepraat kon volstaan voorbij zijn. De parapsychologische verschijnselen beginnen de aandacht te trekken der ontwikkelden, der geleerden, der denkers. Zij komen naar voren in het volle licht der wetenschappelijke kritiek. Deze is niet meer vijandig, fnuikend, zooals vroeger, maar zij vervalt daarom evenmin in valsche gevoeligheidjes. Mannelijk weten inplaats van kinderachtige gelooverij, scherpe zelfkritriek, in plaats van dwepende overgave aan de „lieve geesten" ! Elk beweerd medium met een scherp oog en koel hoofd gadeslaan, geen enkele maatregel om bedrog te voorkomen nalaten op bevel van een of andere zoogenaamde controle, zoo alleen kan men de enkele korrels goud uitziften uit de mudzakken vol modder ! Le ridicule tue ! zekerder en onontkoombaarder dan de scherpste kritiek. De parapsychologie of, als gij wilt, ook het spiritisme moet „wetenschappelijk" zijn of het zal *niet* zijn, want wetenschappelijk is alleen een ander woord voor ‚waarachtig."

Een Zweedsch tijdschrift gewijd aan Parapsychologie.

Sedert kort heeft thans ook Zweden zijn eigen parapsychologisch tijdschrift. In December 1932 verscheen de eerste aflevering van : „Ur det okändas Värld" (Uit de onbekende wereld), uitgegeven door de „Svenska Centralen för Psykisk forskning", welke zich ten doel stelt „kennis te verspreiden betreffende metapsychisch onderzoek door het uitgeven van een tijdschrift en andere hierop betrekking hebbende litteratuur". Voorloopig heeft deze Centrale zich derhalve alleen tot taak gesteld belangstelling te wekken, kennis te verspreiden. Op welk standpunt zij zich hierbij stelt, blijkt duide-

(6) In het nieuwste nummer van „Het Toekomstig Leven" (Jan. 1933) wordt ernstig gewaarschuwd tegen een ongenoemd medium, dat weer allerlei wonderen vertoont en zich, ter contrôle, in een zak laat sluiten, die hij zelf meebrengt. Bravo !

Het is mij een waar genoegen dat ook H. T. L. nu eens niet wacht tot er weer honderden gedupeerd zijn, maar onmiddellijk eischt : proefnemingen onder voldoende contrôle. Een medium, dat dit weigert of tot St. Juttemis uitstelt, mogen wij met recht als een bedrieger beschouwen, ook al is het niet zoo dom, ons in staat te stellen het onweerlegbaar bewijs te leveren.

lijk uit de volgende zinsneden uit de aankondiging : „Ur det ökandas Värld" wenscht geheel onbevooroordeeld zich te uiten over oorzaak en oorsprong van de verschillende parapsychologische verschijnselen. Het tijdschrift wil geen propaganda maken voor bepaalde religieuse of philosophische beginselen, waartoe de onderzoekingen wellicht zouden kunnen leiden. Het beoogt geheel neutraal weer te geven, wat er in binnen- en buitenland op parapsychologisch gebied voorvalt en de resultaten, die men bereikt heeft. Dientengevolge zijn alle geestelijke, religieuse en occultistische groepen, die men in Zweden vindt, welkom, in de verwachting, dat alle zullen medewerken in het schoone en eerlijke streven, dat het parapsychologisch onderzoek zich tot taak gesteld heeft, d.w.z. „met onkreukbare waarheidsliefde te vorschen naar de werkelijkheid in de parapsychische verschijnselen, naar hun oorzaken, wetten, voorwaarden en samenhang."

Belangstelling wekken, kennis verspreiden, zoo mogelijk ook feiten verzamelen, is dus voorloopig het doel, het eerste wat binnen het bereik valt. Maar ook deze Zweedsche Centrale ziet reeds verder : „Wij hopen, dat Zweedsche donateurs ons tijdschrift zullen ondersteunen en voor Zweden doen, wat de Fransche wijnkoning Jean Meyer voor zijn land deed : ons een tehuis schenken en het noodige geld, om aan Nobel's volk een metapsychisch instituut te kunnen aanbieden, met een voortreffelijke wetenschappelijke uitrusting. Er zijn in Zweden verdienstelijke geleerden, wien een zoodanige studiemogelijkheid hoogst welkom zal zijn en aan studiemateriaal zal het zeker niet ontbreken."

Zooals men ziet gaat deze Zweedsche Centrale recht op het doel af. Een hartelijk woord van welkom aan onze Zweedsche zuster en onze beste wenschen voor haar succes mogen hier een plaats vinden.

Wat de inhoud van deze eerste aflevering betreft, hierover kunnen wij kort zijn. Duidelijk blijkt hieruit, in overeenstemming met het boven aangehaalde, een eerlijk, zuiver streven. Doch tevens ook, dat ook in Zweden op ons gebied alles nog in een beginstadium verkeert : het tijdschrift moet het aanvankelijk nog grootendeels hebben van medewerking uit het buitenland. De rij der bijdragen wordt geopend (een goede greep ongetwijfeld!) met een voordracht van Prof. Richet (in de Sorbonne gehouden) over : „De grondslag van de wetenschap der parapsychologie". Dan volgt een opstel door Dr. E. Osty en zijn zoon M. Osty, in hoofdzaak over de inrichting van het laboratorium te Parijs en het onderzoek door middel van infra-roode stra-

len; de inhoud hiervan is onzen lezers bekend door de bijdragen van Dr. Denier van der Gon.

De rubriek : „Fritt Forum" (Vrij Forum) opent met een enquête betreffende het voortbestaan na den dood en de voorstellingen, die hieromtrent heerschen. Deze aflevering bevat de uitvoerige antwoorden van den bisschop der Zweedsche Staatskerk, O. Bergquist, van den bisschop der R. K. kerk, J. E. Muller, van den generaal van het Leger des Heils, Ch. Rich, voorts van leidende personen onder de spiritisten, Christian Scientisten en Theosofen; op zich zelf zeer interessant, doch van uit een zuiver parapsychologisch oogpunt weinig belangrijk. Prof. H. Driesch gaf een bijdrage : „Psychisch onderzoek en de officieele wetenschap."

In de rubriek : „Interessante Boeken" een bespreking van de werken van den rechter Ludvig Dahl : „Vi her", „Nutidsundere" en „Livet efter döden in nyt Lys." („Wij hier", „Hedendaagsche Wonderen" en „Het leven na den dood", in een Engelsche samenvatting verschenen onder den titel : „We are here") (1). Ludwig Dahl is de vader van „Fru Ingeborg", een in Zweden zeer bekend medium en de parapsychologische werken van den schrijver zijn grootendeels een voortvloeisel van de met haar medewerking verkregen verschijnselen.

Ten slotte een rubriek : „Kleine Mededeelingen". Hierin vinden wij een zeer interessant bilocatie-geval. Aangezien het goed beschreven en uitvoerig gedocumenteerd is, willen wij het hier in extenso weergeven.

Het hier meegedeelde bilocatie-verschijnsel heeft zich voorgedaan in een groot kantoor te Stavanger. Het werd onderzocht door het Noorsche gezelschap voor „Psychical Research."

De eerste getuigenverklaring luidt als volgt : „Drie personen, E. N., F. N. en G. N. deelen mede, dat zij een vierden persoon, S. E. door een kantoorvertrek hebben zien gaan en vervolgens de kamer van den chef, M. E., hebben zien binnentreden. Zij hooren, terwijl de deur gesloten is, dat S. E. en de chef M. E. samen praten. Dezelfde drie personen getuigen, dat zij S. E. door een bepaalde deur weer naar buiten hebben zien komen en daarna door een andere hebben zien vertrekken. Getuige E. N. heeft gezien, dat de deur (bedoeld wordt blijkbaar : de eerstgenoemde, Vert.) geopend en gesloten werd. Getuige F. N. heeft niet alleen gezien, dat S. E. door het vertrek ging,

---

(1) Londen, Rider & C°., 1931.

Zie ook Dr. Gerda Walther's artikel : „Das norwegische Medium „ Frau Ingeborg" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1931, pag. 1, e. v.

maar het ook gehoord. Getuige F. N. is hem achterna gegaan, doch heeft hem niet gevonden. De vierde getuige, de chef M. E., verzekert, dat S. E. al dien tijd bij hem in de kamer is gebleven. Ditzelfde getuigt S. E. zelf.

„Op Zaterdag 28 Februari (1931) tusschen 11.30 en 12.30 kreeg ik op mijn kantoor bezoek van F. N., die mij kwam spreken over verbouwingswerkzaamheden. Wij hielden ons op in het middelste kantoorvertrek ; de kamers liggen in een rij. Toen het onderhoud geëindigd was, kwam S. E. binnen, door de deur van het aangrenzend kantoorvertrek, met een papier in de hand, op weg naar den chef M. E. Toen F. N. hem zag riep hij uit : „U moet ik ook nog even spreken", waarop S. E. antwoordde : „Ik kom dadelijk terug," vervolgens de deur opende van het vertrek van M. E., binnen ging en de deur achter zich sloot. Ongeveer een minuut later komt er door diezelfde deur iemand naar buiten. Ik zag, dat de deur geopend en gesloten werd. F. N. stond dadelijk op en zeide : „Daar is S. E." en hij volgt hem naar het (aangrenzend) vertrek. Na verloop van eenige minuten opent S. E. de deur van de kamer van den chef op een kier en kijkt daardoor naar buiten. Hem ziende ben ik hoogst verbaasd, dat hij nog daarbinnen is. Hij sluit intusschen de deur weer en het gesprek wordt voortgezet. Na eenigen tijd komt F. N. weer binnen, zeer verwonderd, dat S. E. wel „door den grond gezonken" scheen te zijn. Ik kon hem toen mededeelen, dat S. E. nog steeds binnen, bij den chef, was. F. N. wachtte nog eenige minuten, maar moest toen gaan."

Stavanger 28.2.31 geteekend : E. N.

Tweede getuigenverklaring :

„Bovenstaande beschrijving is geheel in overeenstemming met de waarheid, zoover dit mij betreft. Ik kan er nog aan toevoegen, dat ook ik S. E. door het vertrek aan ons zag voorbijgaan, zooals getuige E. N. vermeldt."

Stavanger 3.3.31 geteekend : F. N.

Derde getuigen-verklaring :

„Gedurende mijn onderhoud met den chef M. E. stelde deze mij een vraag, die mij wat in verwarring bracht en naar een antwoord deed zoeken. Het materiaal voor mijn antwoord bevond zich in mijn eigen vertrek, dat niet ver van dat van M. E. gelegen is. Terwijl ik gelijkertijd sterk vervuld was van de gedachte, dat ik F. N. beloofd had, dadelijk terug te komen, zocht ik intensief naar een verklaring, in verband met de vraag van M. E., waarvoor, (zooals reeds gezegd) het materiaal zich in mijn eigen kantoor bevond."

Stavanger, 10.3.31 geteekend : S. E.

Vierde getuigen-verklaring :

„Zaterdag 28 Februari viel er op het kantoor, waar ik werkzaam ben, iets hoogst merkwaardigs voor. Ik zat in het buitenste kantoorvertrek, maar de deur naar het middelste, waar de heeren E. N. en F. N. met elkaar zaten te praten stond open. De deur van het binnenste kantoorvertrek was gesloten. Daar bevond zich de chef geheel alleen ; ik was juist bij hem geweest om geld af te dragen. Het middelste vertrek is voorts door een deur verbonden met een andere afdeeling van het kantoor. Deze laatste deur was gewoonlijk gesloten. Door deze deur nu komt S. E. naar binnen, met papieren in de hand, op weg naar den chef. F. N. roept toen, dat hij hem ook moest spreken, waarop S. E. antwoordt, dat hij dadelijk terug zou komen. Kort daarop zie ik iemand uit het vertrek van den chef komen, snel door het middelste kantoor gaan en verdwijnen door de deur, naar de andere afdeeling ; F. N. gaat hem onmiddellijk achterna. Ik verwonderde mij er over, dat het onderhoud van S. E. met den chef reeds geëindigd was. Na eenige minuten komt F. N. terug, er zijn verbazing over uitende, dat S. E. nergens te vinden was. Het leek wel of hij „door den grond gezonken was." Ik vernam toen, dat S. E. nog steeds binnen was, in onderhoud met den chef en de deur was nog steeds gesloten."

Stavanger, 2.3.31 geteekend : J. N.

Vijfde getuigen-verklaring :

„Op den aangegeven dag gebeurde er iets op mijn kantoor, dat velen zal interesseeren.

Ik zelf ben de persoon M. E. en voor zoover mij betreft is in het bovenstaande alles juist weergegeven. Den geheelen tijd, waarover men spreekt, was alleen S. E. bij mij binnen. Hij kwam binnen om mij een papier te geven en klaarblijkelijk was het zijn bedoeling terstond heen te gaan. Een vraag van mij hield hem echter terug. Het was duidelijk dat deze hem wat in de war bracht en dat hij naar een antwoord zocht. Uit zijn eigen verklaring kan men concludeeren, dat hij in gedachten werkelijk naar zijn vertrek ging (? vert.), waar zich het antwoord bevond. Ik kan ook getuigen, dat hij gedurende het onderhoud de deur op een kier opende en naar buiten keek, zonder mijn kamer te verlaten. En terwijl hij zich nog steeds bij mij bevond, vernam ik reeds de opwinding, die zijn verschijning, in de afdeeling buiten, veroorzaakte."

De aflevering besluit met een paar korte mededeelingen over de „hersenstralen" van Prof. Cazzamalli, Milaan, en over energie-omzettingen gedurende séances. Dr. H. A. A. van der Lek.

Parapsychologische verschijnselen in oude oorkonden.

I. UIT LINNAEUS' AUTOBIOGRAFIE.

De groote Zweedsche botanicus Carl Linnaeus (1707-1778) heeft een soort van auto-biografie nagelaten, welke in hoofdzaak voor zijn zoon bestemd was. Deze overleed in 1783, enkele jaren na zijn beroemden vader dus. De autobiografie kwam toen in het bezit van Dr. Acrele een vriend van den jongen Linnaeus. Deze schonk de autobiografie van den grooten natuurvorscher aan de universiteit van Upsala. In 1823 werd zij, door bemiddeling van Arvid August Afzelius (1785-1871), een Zweedsch predikant die als dichter en historicus naam maakte, gepubliceerd. (1)

In de inleiding van het geschrift geeft Linnaeus zijn zoon een aantal levensregels en vertelt hem een en ander over zijn beschouwingen met betrekking tot God en de Wereld. Hij doet dit op een eenvoudige en duidelijke wijze. Het geheel getuigt van zijn vroom gemoed, dat echter voor een belangrijk deel onder den invloed stond van het in die dagen heerschende kerkelijke geloof. In zijn Godsbegrip liggen elementen van den oud-testamentischen God der wrake. Men lette slechts op de navolgende raadgeving :

„Alle menschen willen gelukkig worden ; slechts weinigen vermogen dat. Wilt gij gelukkig worden, zoo weet, dat God U ziet. Hoedt U voor doodslag. Geen enkele zonde kan vergeven worden, waarvan de gevolgen niet ongedaan gemaakt kunnen worden. Bij den doodslag kan dat niet geschieden, derhalve kan de doodslag niet vergeven worden (behalve dan door een gelijke straf)". Men ziet, dit is het oud-testamentische oog om oog en tand om tand...

Maar al heeft Linnaeus zich dan ook niet geheel kunnen onttrekken aan den invloed van dit archaïsche Godsgeloof, hij heeft er nochtans ook een eigen wijsgeerig systeem op nagehouden. Dit nu is het, dat ons hier interesseert, en wel in het bijzonder op grond van het feit, dat hij daarin getuigt te gelooven aan voorspellende droomen, voorgevoelens, geestenzien, e.d. En dat in een tijdperk waarin nog van geen systematisch parapsychologisch onderzoek sprake was.

In zijn hoofdstuk over de voorspellingen vertelt Linnaeus het navolgende uit zijn jeugd.

---

(1) Zie : „Der Türmer", Maart 1903 en : „Die Uebersinnliche Welt", Juni 1903.

„Een arm en ziekelijk vrouwtje ging van de eene boerenhofstede naar de andere in de hoop ergens werk te kunnen krijgen. Men geloofde, dat zij kon profeteeren. Zoo zeide zij ook tegen mijn moeder dat de pastorie (de vader van Linnaeus was predikant te Rashult in Smaland) gevaar liep te verbranden. Mijn moeder werd zeer beangst hierdoor. Toen zeide de waarzegster : „Bid God, dan zal Hij waarschijnlijk het tijdstip, waarop het gebeuren moet, verlaten". Vlak na den dood van mijn moeder brandde het huis af".

„Mijn broer Samuel was te Wexiö op school en zeer geestig. Men hield mij voor dom. Ik was toen juist naar Lund gegaan. Iedereen noemde mijn broeder „professor" en voorspelde, dat hij nog eens hoogleeraar zou worden. Zij (de waarzegster), die geen van ons beiden gezien had, verzocht haar iets van onze kleeren te geven. Toen aan dit verzoek voldaan was, zeide zij met betrekking tot Samuel : „Deze hier, zal predikant worden". En van mij : „Hij wordt professor, reist ver, wordt beroemder dan iemand anders in het land". Toen zwoer zij op de juistheid van haar bewering. Mijn moeder wilde haar nu op een dwaalspoor brengen, toonde haar een ander kleedingstuk (dat van mij was) en zeide dat dit aan mijn broer toebehoorde. „Neen", zeide zij, „dat hoort aan dien ander toe, die professor worden zal en verre reizen zal maken"."

Hoe vaak zal de eenvoudige, vrome domineesvrouw van Rashult later aan deze profetische woorden gedacht hebben, toen de roem van haar zoon de wereld doordrong, en hij zelf zijn grootste triomfen in het buitenland vierde !

De vrouw van Linnaeus was een groote krachtige dame, die zeer realistisch dacht en er zeer materialistische neigingen op na hield. Deze vrouw schijnt echter wel blijk te hebben gegeven van het bezit van supernormale vermogens.

„Om 12 uur 's nachts, tusschen 12 en 13 Juli 1765 — aldus Linnaeus — hoorde mijn vrouw iemand met groote en zware stappen in mijn museum heen en weer loopen. Zij wekte mij. Ik hoorde het ook, ofschoon ik wist, dat daar niemand kon zijn, dat de deuren gesloten waren en dat de sleutel van het museum in mijn zak lag. Na verloop van enkele dagen hoorde ik dat mijn zeer vertrouwde en groote vriend Karl Clerck op datzelfde uur gestorven was en waarachtig, het geluid dat wij dien nacht hoorden was zoo volkomen gelijk aan dat, hetwelk zijn gang steeds veroorzaakte, dat ik, had ik het geluid te Stockholm gehoord, zekerlijk gemeend zou hebben dat Clerk daar geloopen had."

„Risell, proost in Filipstad, had vele kinderen. Op zekeren nacht ziet zijn vrouw een kind binnenkomen en een witten doek aan den kapstok van de veertienjarige dochter hangen. De vrouw zegt tegen de kinderen : „Slapen jullie al ?" Het veertienjarige meisje antwoordt : „Neen, ik zag juist hoe dat kleine kind mijn lijkwade aan mijn kapstok hing". Den dag daarop gaat dit meisje den huisonderwijzer zeggen, dat het tijd is om te komen eten. Bij hem gekomen zegt zij : „Daar zit een ekster in den tuin. Schiet hem dood". De onderwijzer neemt zijn buks, en, al loopende, slaat de haan plotseling neer. Het schot treft het meisje, dat sterft." (Professor Risell, vermoedelijk een broeder van den proost, heeft de waarheid bevestigd. Niet onmogelijk hebben wij hier te doen met een collectief, profetisch visioen van moeder en dochter).

„Een onbekende eet in een herberg te Dio (in de nabijheid van de geboorteplaats van Linnaeus), werwaarts ook een reizend krijgsman zijn paard stuurt. Hij blijft buiten, op het paard gezeten, voor de herberg wachten, ofschoon de waard hem herhaaldelijk verzoekt binnen te komen. Hij kan echter de tegenwoordigheid van den onbekenden gast niet verdragen, en gaat weer naar buiten, waar hij in den stroomenden regen blijft staan. Weer vraagt de herbergier bij herhaling aan den militair om toch binnen te komen, doch deze kan aan dit verzoek blijkbaar niet voldoen. De waard vraagt hem nu opheldering met betrekking tot zijn zonderling gedrag en het antwoord luidt : „Ik kan de tegenwoordigheid van dien anderen gast niet verdragen" „Wat is er dan toch tusschen U beiden?" vraagt de herbergier. De onbekende antwoordt : „Ik heb hem nooit gezien en ook nooit geen woord met hem gewisseld"... De onbekende was een beul, en een half jaar later viel het hoofd van den krijgsman onder diens bijl".

Het is niet onmogelijk dat wij hier te doen hebben met een geval van sterke antipathie, voortvloeiend uit een vaag voorgevoelen van de zijde van den rondtrekkenden krijgsman.

Linnaeus vertelt ook van de voorspelling welke generaal Kronstadt met betrekking tot Koning Karel II gedaan zou hebben en waarin gezegd werd, dat de Koning voor het einde van de maand zou vallen. De generaal had slechts een gering aantal zijner vertrouwde vrienden van zijn voorspelling in kennis gesteld. Op 30 November 1718 kwam een van deze heeren bij Kronstadt, en herinnerde hem lachend aan het feit, dat de koning nog leefde en dat het de dertigste van de maand was. Kronstadt antwoordde hem heel ernstig, dat hij het volkomen met hem eens was, maar... dat de maand nog

niet ten einde was. En, in dezen laatsten nacht werd de koning doodgeschoten. Linnaeus voegt hier aan toe, dat dit waarschijnlijk gebeurde door den Franschen overste Sichat.

Een paragnostische droom, welke een gebeurtenis van groote politieke beteekenis voorspelde vermeldt Linnaeus als volgt :

„De opstand van prinses Elisabeth in Rusland zou in het midden van Januari 1743 plaats vinden. Daarom werd ons (het Zweedsche) leger onder Levenhaupt naar Finland gezonden, hoewel het hoofddoel geheim werd gehouden. De Russische regeering was genoodzaakt haar garde tegen onze soldaten te doen optrekken, en juist daarop rekende Elisabeth. De omstandigheden noopten Elisabeth den opstand te bespoedigen... Op 21 October 1741 droomde graaf..., die in die dagen uit Lijfland naar Stockholm gekomen was, dat de huisonderwijzer zijner kinderen naar hem toekwam met het bericht, dat Elisabeth, door revolutie, op den troon gekomen was... acht dagen later kwam het bericht, dat de revolutie voorbij was, en dat Elisabeth den troon bestegen had".

II. UIT DE GEDENKSCHRIFTEN VAN WILHELMINA VAN BAYREUTH.

Evenals haar broer was ook zij, de lievelingszuster van Frederik den Grooten en de echtgenoote van markgraaf Frederik, aan een ruw hof opgegroeid waar men zich gaarne met allerlei kuiperijen onledig hield.

Een en ander werkte natuurlijk in hooge mate karakterbedervend. Haar gedenkschriften doen ons dan ook op vele plaatsen onaangenaam aan en geven ons geen hoogen dunk van haar zedelijke persoonlijkheid.

Met dit al was zij echter een zeer intelligente vrouw, met een scherpen kijk op de dingen, en een uitstekend opmerkingsvermogen.

Haar belangstelling ging uit naar het Fransche rationalisme dier dagen, hetgeen ons geen verwondering kan baren wanneer wij weten, dat Voltaire aan haar hof ontvangen werd.

Alle godsdienstige dweperij was haar vreemd ; zij begeerde met haar beide voeten op den grond te blijven staan.

Dit wetende is het feit, dat deze vrouw een open oog had voor supernormale verschijnselen ons verre van onverschillig ; wij begrijpen dat de berichten welke zij ons heeft nagelaten met betrekking tot ervaringen van parapsychologischen aard, geenszins van belang ontbloot zullen zijn.

Het was Karl Kiesewetter, de voortreffelijke kenner van de „occultistische" geschiedenis en van de geschiedenis van het „occultisme", die, voor zoover ik dit heb kunnen nagaan, voor het eerst onze aandacht vestigde op parapsychologisch belangrijk materiaal in de gedenkschriften van Wilhelmina van Bayreuth (2).

Allereerst iets over haar ervaringen op het gebied der z.g. handlijnkunde (chiromantie).

„In die dagen", zoo schrijft zij in haar memoires over het jaar 1716, „bevonden zich te Berlijn vele Zweedsche officieren, die bij de inname van Stralsund tot krijgsgevangenen gemaakt waren. Een van hen, Croom geheeten, had in de stad een zekere bekendheid verworven door zijn kennis van de handlijnkunde. De meeste menschen zijn bijgeloovig en hangen dergelijke dwaasheden gaarne aan. Ofschoon ik niet van die kracht ben, zoo kan ik toch niet nalaten hier melding te maken van een hoogst eigenaardig iets dat m.i. nochtans als een toevalligheid dient te worden beschouwd. De koningin heeft n.l. dezen eigenaardigen man eens bij haar laten komen. Zij reikte hem haar hand tot onderzoek waarop hij haar voorspelde dat zij een dochter ter wereld zou brengen, een prinsesje, hetgeen ook werkelijk twee maanden later gebeurde, n.l. in Maart 1716.

Den prins, mijn broeder, voorspelde hij vele onaangenaamheden in zijn jeugd. Hij zou echter nochtans keizer worden en een der grootste vorsten van Europa zijn. Mijn hand voorspelde niet zooveel geluk als die van mijn broeder. In het begin zeide onze chiromant dat hij nog nooit een hand gezien had waarin zooveel ongeluk te lezen stond als in de mijne. Mijn gansche leven zou een weefsel van ongeluk zijn ; enkele korte tijden van geluk zouden steeds maar weer gevolgd worden door nieuwe onheilsstormen. Drie goede huwelijken zou ik kunnen doen, maar hij twijfelde er aan of één van deze huwelijken door zou gaan. Hij had het oog op Polen, Frankrijk en Engeland. Uit deze bladen zal blijken, dat deze man niet altijd ongelijk gehad heeft."

De prinses, of Croom, had in zoover ongelijk, dat van de genoemde machten slechts Engeland een oogenblik op het tapijt kwam, daar koningin Sophia Dorothea een huwelijk van Wilhelmina met den prins van Wales bijzonder gaarne gezien had. De koning had daar echter bezwaren tegen en na heel veel onderhandelingen liepen deze huwelijksplannen op niets uit. Aan

---

(2) „Sphinx", 1887, II, pag. 228.

den anderen kant wilde Wilhelmina echter niets weten van twee andere huwelijkscandidaten, welke haar vader voor haar bestemd had, n.l. den hertog Johann Adolf II van Weiszenfels en den markgraaf von Schwedt. Er waren dus drie huwelijksplannen, welke alle drie op niets uitliepen. En wat haar broer betreft, Frederik den Grooten, deze werd weliswaar geen keizer, doch in macht en aanzien stond hij den keizer minstens gelijk.

De markgravin vertelt nu verder over de voorspellingen van Croom : „Een der hofdames van de koningin, Wagnitz genaamd, wilde zich ook laten waarzeggen. Hij vertelde haar, dat zij nog voor het einde van het loopende jaar van het hof weggejaagd zou worden. Toen mevrouw von Blaspiel, de gunstelinge der koningin, haar lot wilde weten, antwoordde hij : „Uw ongeluk zal dat van mejuffrouw von Wagnitz op den voet volgen en uw afscheid van het hof zal evenzoo onaangenaam zijn als dat van die dame".

Kort daarna ging alles in vervulling. De moeder van mej. von Wagnitz liep met het plan rond haar dochter tot een vriendinnetje van den koning te maken. Toen dit niet gelukte, liep een en ander op een groot schandaal uit en moeder en dochter werden van het hof gejaagd.

Mevrouw von Blaspiel werd door haar minnaar, den Saksischen gezant von Manteuffel in een uiterst moeilijk parket gebracht. De correspondentie, welke deze met haar gevoerd had, viel in handen van den koning en wikkelde de koningin in een schandaalzaak. Mevrouw von Blaspiel werd hierop naar Cleve verbannen.

De markgravin vermeldt in haar gedenkschriften ook enkele gevallen van z.g. spookverschijnselen in het stervensuur, waarvan ik er hier een wil doen volgen.

„Daar ik niets verzwijgen wil van hetgeen mij wedervaren is en ik deze gedenkschriften gaarne doorspekken wil met allerlei anecdoten, zoo wil ik hier iets vertellen dat op velen een grooten indruk heeft gemaakt. Op mij heeft het dit echter niet gedaan, daar mijn veelvuldig studeeren en nadenken mij er toe gebracht heeft, vele vooroordeelen te overwinnen. Ik begin zelfs zoo'n beetje filosoof te worden.

De woonvertrekken van den kroonprins bestonden uit twee groote kamers met een daaraan grenzend kabinet ; zij hadden slechts twee deuren. Een van deze beide deuren kwam op mijn slaapkamer uit, de andere op een voorhuis, waarin zich een tweetal schildwachten bevond en een bediende, die aldaar in den nacht van 7 op 8 November sliep. Deze lieden hoorden nu gedurende geruimen tijd in de groote kamer iemand heen en weer loopen.

Daarna hoorden zij gekerm en een akelig klagend geluid. Verschillende keeren gingen zij de kamer binnen, maar konden daar niets ontdekken. Nauwelijks hadden zij de kamer weer gesloten, of opnieuw klonk het klagende geluid. In het geheel loste een zestal schildwachten elkaar dien nacht af en allen hoorden deze geluiden. De heer von Reitzenstein, de overste van het regiment van den kroonprins onderzocht de zaak nauwkeurig, maar kon niets ontdekken. Men verzweeg de zaak voor mij. Enkele personen zeiden, dat het de witte vrouw was, welke mijn dood aankondigde. Anderen meenden dat den kroonprins een of ander onheil te wachten stond. Op 11 November kwam de kroonprins gezond en wel met den markgraaf naar Bayreuth terug. Nauwelijks waren zij thuis, of daar kwam een koerier binnen met het treurige nieuws dat mijn zwager, prins Wilhelm, onverwachts op hetzelfde uur gestorven was, als dat, waarop men in het paleis die geluiden gehoord had. Hij was met zijn oom, den prins van Culmbach, van Weenen gereisd met het doel zich naar zijn regiment, dat te Cremona lag, te begeven. Dadelijk na zijn aankomst aldaar kreeg hij de pokken, welke hem binnen acht dagen deden sterven."

„In die dagen treurde de koning zeer over den dood van den koning van Polen. Hij was dadelijk na zijn aankomst te Warschau gestorven, en wel op 1 Februari 1733. Grumbkow had hem nog enkele dagen te voren in Fraustadt gezien, alwaar hij hem, uit naam van mijn vader, den koning, welkom geheeten had. De koning van Polen nam heel ernstig afscheid van hem en zeide : „ik zal u niet weerzien." Of Grumbkow nu erg geroerd is geworden door deze woorden, of dat het toeval hier de hand in heeft gehad, het zij genoeg hier het feit te constateeren, dat Grumbkow op denzelfden dag als dien, waarop de koning stierf, tot mijn vader kwam met de woorden : „O wee, Majesteit, de arme patroon is dood. Deze nacht kwam hij in mijn kamer, opende mijn bedgordijnen en zag mij strak aan. Ik was helder wakker, gelijk nu, wilde opspringen, doch de verschijning verdween." Later bleek, dat de koning op hetzelfde uur gestorven was, als dat, waarin Grumbkow de verschijning had gezien."

Over dit geval vinden wij ook bericht in de gedenkschriften van den toenmaligen keizerlijken gezant te Berlijn, generaal baron von Seckendorf. Bij hem lezen wij :

„Friedrich Wilhelm I stond met koning August II van Polen op een

uiterst goeden voet. Indien het maar eenigszins mogelijk was bezochten beide vorsten elkaar minstens één maal per jaar. Dit geschiedde ook nog kort voor den dood van August. Deze scheen zich toen nog tamelijk wel te voelen, alleen had hij toen een nogal ernstige ontsteking aan een zijner teenen. De artsen hadden hem daarom in overweging gegeven een uiterst matig gebruik van alcoholische dranken te maken en Friedrich Wilhelm, die dit alles wist, gaf den veldmaarschalk von Grumbkow —die koning August tot aan de grens uitgeleide moest doen en in het kasteel te Krossen nog eens volgens zijn stand onthalen zou — opdracht er voor te zorgen, dat bij dit afscheidsdiner zooveel mogelijk rekening gehouden werd met de medische voorschriften.

Toen nu echter August II aan het einde van het souper nog een paar flesschen champagne verlangde, gaf Grumbkow, die zelf heel gaarne champagne dronk, toe en genoot zelf zooveel van dezen wijn, dat hij, bij het naar huis gaan, in den slottuin zoo ernstig tegen een wagen kwam te vallen, dat hij een rib brak. Den volgenden dag moest hij zich in een draagstoel bij den koning laten brengen om hem nog eenige opdrachten namens Friedrich Wilhelm te doen toekomen. August was toen gekleed in een van voren geopend hemd en droeg daarbij een korte, Poolsche pels.

In deze zelfde kleeding, alleen met gesloten oogen, verscheen August nu op 1 Februari 1733, ongeveer om drie uur 's morgens, aan Grumbkow, zeggende : „Mon cher Grumbkow, je viens de mourir ce moment à Varsovie!"

„Veertig uur later kwam te Berlijn het bericht aan, dat de koning van Polen op hetzelfde uur gestorven was, als dit, waarop Grumbkow zijn visioen gehad had..."

TENHAEFF.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Zeitschrift f. Parapsychologie, 1932, N° 2-9.

Dr W. v. Weisl bericht over zijn ervaringen met het medium „Wolf" welke parallel loopen aan die van D[r] Simsa (zelfde tijdschrift Nov. en Dec. 1931). Ook D[r] C. Bruck heeft dit medium bezocht en onafhankelijk van zijn beide voorgangers mede zijn supernormale verschijnselen trachten te bestudeeren. Hij bericht daarover in het September-nummer. Sympathiek doet

ons het feit aan dat het medium zich geheel belangloos voor het wetenschappelijk onderzoek beschikbaar stelt.

„Bei der Analyse vieler Medien würde es sich ergeben, dass die Libido nicht nur die Quelle ihrer parapsychischen Energie ist, sondern dass einzelne mediale Phänomene lustbetonte Ausdrucksformen des Nachahmungstriebes sind. Nach meiner Erfahrung gehören viele Medien zum narzisstischen Typus, verfügen über ein erhebliches Mass von Agression und Aktionsbereitschaft die sich häufig sogar auf Kosten ihres persönlichen Vorteils durchsetzt. Wolf ist dafür selbst ein erlesenes Beispiel..." (Bruck).

Naar alle waarschijnlijkheid hebben wij bij W. te doen met ongeregeld mediumisme, waaruit zich, dank zij Dr Simsa, geregeld mediumisme ontwikkelde. Het is te hopen dat men binnenkort tot laboratorium-onderzoek van dit medium kan komen.

Prof. Blacher bericht over door hem geobserveerde lichtphenomenen en verschijnselen van telekinesie ; Dr. G. Walther schrijft over de onderzoekingen van Price met Rudi Schneider. De Atheensche arts en parapsycholoog Dr Tanagra schrijft een tweetal artikelen over zijn proeven met mej. Cleio. Een heftige psychische schok leidde tot het manifest worden harer latente supernormale begaafdheid. In waaktoestand en bij vol licht gelukt het haar o.m. de kompasnaald te doen bewegen. „Die Nadelbewegungen sind ausserordentlich stark, wenn eine psychische Erregung vorausgegangen ist." De proeven worden voortgezet in het natuurkundig laboratorium der universiteit van Athene.

Dr G. Walther maakt melding van proefnemingen met een Hongaarsch medium in Noorwegen. Het is te wenschen dat deze verschijnselen van splitsing der persoonlijkheid, ideoplastie en direct schrift nader en nauwkeuriger worden bestudeerd. Van belang is o.m. de observatie dat niet alleen het medium, doch mede de deelnemers aan haar zittingen „kracht" schenen te leveren. Iets dergelijks merkte ook v. Schrenck Notzing op en wees daarop in zijn voordracht, gehouden op 15 April 1923 voor de leden der Ned. S.P.R. (Zie : „Mededeelingen", N° 7, pag. 35 en 36).

Prof. Ludwig schrijft over geslaagde psychoskopische proefnemingen in Neurenberg. Dr Imich brengt een voorloopig verslag uit van zijn onderzoekingen met mevr. M.S. (directe stemmen, apporten e.d. verschijnselen). Dr Ingruber vertelt een en ander over zijn positieve ervaringen met mevr. Silbert. Mevr. Wassilko brengt verslag uit over haar ervaringen met de psychoskopiste Sabine De-Costa. Voorts over de onderzoekingen van het Oos-

tenrijksche genootschap voor parapsychologie op het gebied der pseudo-helderziendheid. Men ging na hoever men kan komen door combineeren en toevallig goed raden. Soms kreeg men frappante resultaten. „Viele sogenannte Medien gründen auf derartige Erfolge ihr Renommee. Nicht so Frau De Costa, deren subtile und einmalige Details erfassende Leistungen auf echter psychischer Einfühlung beruhen." Hans Hänig vermeldt drie gevallen van helderziendheid uit de praktijk van Marie Hessel. Bij een dezer gevallen gaf zij nauwkeurig de plaats aan waar men het lijk van een verdronken en met den stroom meegevoerd lijk van een kind zou vinden. Men kan dit geval beschouwen als een analogon van dat van den verdwenen grijsaard (zie pag. 182, derde jaarg. van ons tijdschrift).

Naast de bovengenoemde artikelen vindt men in deze afleveringen voorts opstellen van Illig en Dr Sünner over spookverschijnselen. „Spuk ist in die Sinneswelt hinausprojizierter Traum, und Traum ist symbolisch ausgedrückter Seelenzustand" (Illig). Dr Sünner's opstel behandelt o. m. de vraag naar de leeftijden der media waarbij zich „Poltergeist"-verschijnselen voordoen. Evenals v. Schrenck-Notzing komt hij tot de overtuiging dat wij hier meestal met jeugdige individuen te doen hebben (pubescenten) welke bovendien, op enkele uitzonderingen na, tot het vrouwelijk geslacht behooren. Nochtans kent men een aantal gevallen waarbij het ons toeschijnt dat geen medium aanwezig is. Een spiritistische verklaring van althans een deel dezer verschijnselen schijnt Dr Sünner aannemelijk te achten.

Dr Kindborg ‚ontmaskert" Ottokar Fischer een goochelaar met sterke negativistische tendenties t.o.v. enkele groepen supernormale verschijnselen. Overigens meent hij dat wij niet te veel tijd moeten besteden aan de bestrijding van dergelijke lieden, de „tegenpool" der zich voor mediums uitgevende bedriegers.

De hoogleeraren Ludwig en Hoffman schrijven over kerkelijke afweermiddelen inzake spookverschijnselen. Clemens Driessen schrijft over Girolamo Cardano en wijst er op dat verschillende cultuurhistorici onderscheidene figuren uit het Renaissance-tijdperk niet begrepen hebben, omdat zij (deze historici) niet parapsychologisch onderlegd waren.

L. Deutmann schrijft over „de ware natuur van het z.g. dierlijk magnetisme". Zij meent dat dit electriciteit is en neemt het bestaan van fluïdieke geleidende draden aan.

Dr R. Tischner schrijft over de openbare séances van Fred. Marion en

wijst er op hoe gemakkelijk het groote publiek bij dergelijke zittingen pseudo-paragnosie voor echte paragnosie houdt. [1]

Dr E. Mannheimer publiceert een verhandeling over het moderne wereldbeeld en zijn beteekenis voor de parapsychologie, waarin hij er op wijst dat het moderne denken veel ontvankelijker is geworden voor de parapsychologische verschijnselen dan dat der vorige eeuw.

Dr. Bernoulli schrijft over de geheimleer der Kaballa in den Sohar.

Voorts bevatten deze afleveringen vele casuïstische mededeelingen met betrekking tot spontane telepathie, spookverschijnselen e.d. alsmede het vervolgartikel van Dr v. Schrenck Notzing (uit zijn nalatenschap) over de ontwikkeling der parapsychologie uit het occultisme, waarop wij nog nader terugkomen.

---

(1) In dit verband wijzen wij op de demonstraties van den heer W. Gubisch uit Dresden (welke voor een deel parallel loopen aan die van Ottokar Fischer).

In de : „Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 18-11-1932 (avondblad) vinden wij het verslag van een zijner demonstratie-avonden te Rotterdam. Eerst laat hij het publiek allerlei staaltjes van zijn „supernormale" (tusschen aanhalingsteekens) begaafdheid zien om vervolgens, na de pauze, zijn hoorders „die herhaaldelijk door applaus hun verbazing en bewondering over het bereikte te kennen hadden gegeven" mede te deelen „dat hij hen eigenlijk van het begin tot het einde voor het lapje had gehouden, dat hij heelemaal geen telepaath of iets dergelijks buitenissigs was, en dat elkeen uit het publiek met een beetje aanleg en oefening hetzelfde kon bereiken wat hij dien avond had vertoond.

Wat het publiek voor occultistisch, bovenzinnelijk of wat dan ook had gehouden, was niets anders dan het resultaat van handigheid, menschenkennis, suggestie, soms brutaliteit en langs zeer natuurlijken weg te verklaren..."

Gubisch is zoo verstandig om niet onrechtmatig te generaliseeren, waarop de N. R. C. ook met nadruk wijst. Hij toont slechts aan dat het leeken-publiek zeer veel ten onrechte als supernormaal verschijnsel beschouwt, iets wat elk deskundige, die bij herhaling openbare zittingen van z. g. telepathen, psychoskopisten e. d. heeft bezocht, uit ervaring weet.

Het schijnt nochtans dat Gubisch zich niet steeds zoo waarheidslievend trachtte te gedragen als kortgeleden in Nederland. In het : „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1931, pag. 298 e. v. bericht Dr. G. Walther over zijn voordrachten te Dresden, welke bij herhaling van onrechtmatige generalisatie en grove onkunde op het gebied der wetenschappelijke parapsychologische onderzoekingen blijk gaven en waarin hij geen scherpe scheiding trok tusschen het vulgaire occultisme waarvan „bedrog de schering en zelfbedrog de inslag is" en de onderzoekingen door de bevoegde proefnemers met erkende media.

Dr. A. v. Schrenck Notzing. Die Phänomene des Mediums Rudi Schneider. Aus dem Nachlass herausgegeben von Gabriele Freifrau v. Schrenck Notzing. Mit einer Einleitung von Prof. Dr. E. Bleuler. Verlag Walter de Gruyter & Co., Berlin & Leipzig, 1933, Prijs Mk. 5.—

In dit posthume werk van den grootmeester der Duitsche physische parapsychologie vinden wij een volledig overzicht van zijn onderzoekingen met Rudi Schneider.

Het eerste gedeelte behandelt globaal de resultaten van de zittingen der jaren 1924—1926, voor de toepassing van het electrische contrôle-apparaat. Het tweede gedeelte van dit boek behandelt de zittingen in de jaren 1926—1929, na de invoering van de electrische contrôle. Van de voornaamste zittingen zijn uitvoerige verslagen gegeven, in de meest belangrijke gevallen verduidelijkt door de schematische figuren en enkele photografische opnamen. Dit niet zeer omvangrijke (170 pag.), keurig uitgegeven boekje, dat zeer gedetailleerde beschrijvingen bevat, is onmisbaar voor een ieder, die zich wil verdiepen in de problemen der physische parapsychologie en zich daarover een eigen oordeel wenscht te vormen. Maar ook voor dengene, wiens belangstelling meer is beperkt tot de algemeene resultaten en de wijsgeerige vraagstukken onzer wetenschap is dit boekje belangrijk, daar zoowel de beroemde onderzoeker zelve als een aantal andere geleerden, in een aantal bijgevoegde „Bemerkungen" hun conclusies en opvattingen ten beste geven. In het bijzonder wijs ik op de belangrijke uiteenzettingen van den heer E. v. Paraquin op pag. 150 van het boek, waar wij lezen : „Die Frage der Kontrolle stelle ich an die Spitze meiner Ausführungen... Ohne ihre einwandfreie Lösung ist jede Forschung auf diesem Gebiete lächerliche Spielerei..."

Ieder waarlijk wetenschappelijk, d.i. naar onvoorwaardelijke waarachtigheid strevende onderzoeker zal hem ten volle bijvallen, en alleen het koor der gevoelsspiritisten, dat bij monde van een hunner onlangs v. S. N. daarom heeft durven aanvallen, zal hiertegen protesteeren.

Dietz.

Parapsychologie, die Wissenschaft von den okkulten Erscheinungen. Methode und Theorie von Hans Driesch, Professor der Philosophie an der Universität Leipzig. Verlag F. Bruckmann A. G., München, 1932, Prijs Mk. 4.80.

De verschijning van dit werk acht ik een gebeurtenis van gewicht voor

allen, wien het belang der parapsychologie ter harte gaat. Zoo komt het dat, ofschoon op mijn schrijftafel reeds verschillende, eerder verschenen geschriften, staan, ik nochtans gemeend heb dit werk een voorrang te moeten verleenen.

Onder de leidende figuren onzer moderne wetenschap neemt Hans Driesch een voorname plaats in.

In den jare 1908 verscheen van de hand van dezen veelzijdigen geleerde (destijds hoogleeraar in de biologie te Heidelberg (1) de : „Philosophie des Organischen", welk standaardwerk (dat inmiddels herzien herdrukt werd) van enorme beteekenis is geworden voor onze moderne biologie. Driesch heeft een zeer belangrijk aandeel in de ontwikkeling van het Neo-vitalisme.

Maar niet alleen als bioloog heeft Driesch zich een wereldnaam verworven ; ook zijn verdiensten als philosoof zijn groot en vonden erkenning in o.m. een benoeming tot hoogleeraar in de wijsbegeerte te Leipzig.

In het jaar 1921 verscheen een opstel van zijn hand getiteld : „Eine neue Wissenschaft?" (2) waarin hij o.m. vertelt, dat hij „vor etwa 20 Jahren" de bestudeering der : „Proceedings" van de Engelsche S.P.R. ter hand nam. Zijn geniale blik deed hem zien dat hij getuige was van de geboorte eener jonge tak van wetenschap. Hij vervolgde haar ontwikkeling verder met belangstelling, om ten slotte daarin een werkzaam aandeel te gaan nemen. Dit te meer, waar hij al spoedig inzag dat enkele groepen parapsychologische verschijnselen (teleplasma-vorming en ideoplastie) van het grootste belang beloofden te worden voor de verdere ontwikkeling van het Neo-vitalisme.

In de jaren 1926 en 1927 zien wij Driesch als voorzitter der Engelsche Society for Psychical Research. Het was als zoodanig dat hij (bij gelegenheid van zijn rede — 18 Maart 1926 — als voorzitter tot de leden der S.P.R.) de gedenkwaardige woorden sprak : Eenmaal „wird die Parapsychologie das eigentliche Zentrum aller Wissenschaft und Philosophie sein, die wahre Grundlage dessen, war wir im Deutschen Weltanschauung nennen." (3)

---

(1) Zie Mikuska : „Hans Driesch als Biologe, Philosoph und Okkultist" in : „Psychische Studien", Februari 1923 (een „Sonderdruck" van dit artikel bij Mutze, Leipzig, verkrijgbaar). Voorts de artikelen, verschenen bij gelegenheid van den zestigsten verjaardag van Driesch in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", October, 1927.

(2) Westmark-Verlag, Keulen.

(3) „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1926, pag. 618.

Sindsdien zijn verscheidene publicaties van zijn hand over wijsbegeerte en zielkunde verschenen, waarin met de uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek rekening wordt gehouden. Zijn : „Grundprobleme der Psychologie" (4) is hier wel een sprekend voorbeeld van...

En thans is dan het hierboven genoemde werk verschenen, dat geheel aan de parapsychologie is gewijd.

In zijn voorrede wijst de auteur er op, dat dit geschrift niet bedoeld is als leerboek (voor de verschijning van een eigenlijk „leerboek der parapsychologie" acht hij den tijd nog niet gekomen) maar wel als wegwijzer voor hen, die zich op dit gebied wenschen te oriënteeren.

Het boek is in twee gedeelten verdeeld, welke elk een aantal hoofdstukken bevatten. Enkele dezer hoofdstukken zijn nog onderverdeeld.

Het eerste gedeelte is gewijd aan de methodiek der parapsychologie. Op uiterst kundige en daarbij glasheldere wijze laat de auteur zijn lezers zien, hoe men op dit gebied moet experimenteeren om (waar mogelijk) resultaten te verkrijgen welke de toets van redelijke wetenschappelijke critiek kunnen doorstaan. Hij geeft onderscheidene foutenbronnen aan. Zijn motto is dat wij beter 99 verschijnselen (ook al zijn zij in wezen echt) ter zijde kunnen schuiven wanneer zij op een, het wetenschappelijk denken onbevredigende wijze geconstateerd zijn, dan dat wij één enkel onecht verschijnsel voor echt zouden verslijten (pag. 55).

Fel bestrijdt hij de onwetenschappelijke en critieklooze houding van het meerendeel der „openbarings" spiritisten, de „geloovigen" in den slechten zin van het woord, en hij drijft den spot met de „contrôles" van vele z. g. media, die altijd die dingen niet toelaten, die elk wetenschappelijk denkend mensch juist in het belang van het onderzoek zal noodig achten. Ook Driesch weet uit ervaring dat de taak van dergelijke contrôles is er voor te zorgen dat het „medium" buiten contrôle blijft.

Ook de bewering van vele openbarings-spiritisten dat zij gaarne parapsychologen op hun zittingen toelaten, mits deze maar „ervaren" zijn, weet Driesch te doorzien. Hoe raak zegt hij op pag. 50 : „Was heisst denn hier „erfahrener Parapsychologe" ? Praktisch steht, wie mir scheint, das Wort „erfahren" hier immer für „gläubig"."

Zeer terecht merkt de auteur voorts op, dat een medium zich nooit beleedigd mag gevoelen, wanneer men op de meest scherpe contrôle-maatrege-

(4) Eerste druk, Leipzig, 1926. Sindsdien herzien herdrukt.

len aandringt. Dat gebiedt de ernst der zaak... (pag. 4). En op pag. 26 wijst hij er op dat het onzinnig is wanneer men meent dat een medium niet scherp gecontrôleerd behoeft te worden omdat het de dochter van een generaal of van een hoogleeraar is. Bedriegers vindt men onder alle klassen der maatschappij en er zijn heel wat redenen aan te geven waarom een mensch tot bedrog kan vervallen.

* * *

Maar niet alleen aan het probleem der „Sicherungen" is het eerste gedeelte gewijd. Het derde hoofdstuk behandelt het vraagstuk der oerverschijnselen. Wat voor „oerphaenomenen" kennen wij eigenlijk op het gebied der parapsychologie? (pag. 57).

Bij de beantwoording dezer vraag dient het eenvoudigheidsbeginsel hem tot richtsnoer. Wij moeten steeds met een minimum van „oerverschijnselen" trachten uit te komen... wij mogen geen verschijnsel als oerverschijnsel toelaten als wij het op de een of andere wijze tot een ander kunnen terugbrengen; wanneer wij dus tot de overtuiging komen dat dit verschijnsel slechts als een variant van een erkend oerverschijnsel dient te worden beschouwd. (Pag. 57). Bij de bestudeering van dit hoofdstuk (met zijn onderscheidene paragrafen) zien wij dat Driesch vooreerst telepathie, gedachtenlezen en helderzien als oer-phaenomenen wenscht te beschouwen. Hij ziet echter zeer goed in, dat het begrip helderziendheid nog voor verdere analyse vatbaar is. In hoeverre de psychoskopie (psychometrie) als een „Urfaktum" is te beschouwen, vermag hij nog niet te beslissen (pag. 91). Ook het verschijnsel der profetie, waarvan hij op pag. 91 getuigt dat hij in het voorkomen van dit verschijnsel „gelooft", moet, naar zijn meening (pag. 76) als een „Urphänomen" gezien worden...

Telepathie, gedachten-lezen en helderziendheid behooren tot wat Driesch noemt „die gesicherten Tatsachen der Parapsychologie". De profetie staat op het punt als zoodanig door hem te worden beschouwd. Ook de plaatselijke spookverschijnselen zijn, volgens hem, „waarschijnlijk echt" (pag. 87).

Naast de „paramentale" verschijnselen (telepathie, gedachtenlezen en „helderziendheid") kent men nu ook de „paraphysische". Hoe staat Driesch daartegenover?

Het antwoord vinden wij op pag. 56 (zie ook pag. 78, 87 en 98). De

auteur blijkt aldaar van meening te zijn dat de contrôle-maatregelen op dit gebied nog verdere vervolmaking behoeven. Hij „gelooft" in verschijnselen van telekinesie en ideoplastie en hij is overtuigd dat de dag niet verre meer is waarin hij ook deze verschijnselen zal beschouwen als te behooren tot „den gesicherten Tatbestand" der parapsychologie. Het zijn bovenal Osty's onderzoekingen welke in hooge mate zijn sympathie hebben (pag. 56).

* * *

Het tweede gedeelte is in hoofdzaak gewijd aan de verklaring der supernormale verschijnselen. Op pag. 98 wijst de schrijver er op, dat de „paraphysische" verschijnselen gemakkelijker verklaard kunnen worden dan de „paramentale" omdat e.g. aansluiten bij bekende verschijnselen uit de biologie (parapsychologie en neo-vitalisme).

Op het paramentale gebied is dit anders.

Driesch wijdt nu allereerst een hoofdstuk aan de stralingshypothese in verband met telepathische e.a. verschijnselen. Hij toont aan, dat zij, die zich van deze „physikalische" theorie bedienen bij de verklaring van verschijnselen van paragnosie aan alle kanten vastloopen.

Hij neemt daarom zijn toevlucht tot de psychologische theorieën. Bij de paragnosie hebben wij te doen met „besondere Formen des Wissenserwerbs, und zwar entweder in bezug auf fremdseelische Zustände (Telepathie und Gedankenlesen) oder auf objektive Situationen (Hellsehen.)"

„Wissen bleibt Wissen, und Wissenserwerb bleibt Wissenserwerb. Der Weg des Wissenserwerbs ist das paranormale ; er geschieht nämlich nicht vermittels der Sinnesorgane, sondern — anders." (Pag. 110).

Driesch wil nu onderzoeken hoe dit geschiedt.

Hij komt nu in de eerste plaats tot een verklaring der verschijnselen van telepathie en gedachtenlezen welke parallel loopt aan die, welke ten onzent door G. Heymans naar voren is gebracht waarbij hij het begrip „Seelenfeld" (pag. 112) invoert.

Maar hij ziet zeer goed in dat hij met deze hypothese het geheel der paragnostische verschijnselen niet kan verklaren. Zeer waarschijnlijk acht hij het feit, dat wij voor een deel dezer verschijnselen onze toevlucht moeten nemen tot de hypothese der psychische excursie („uittreding") waarop reeds Myers de aandacht vestigde. Maar ook nu blijft er nog een rest over.

Zoo komt Driesch er toe ook de hypothese van het „Weltbewusstsein" (5) alsmede de spiritistische hypothese te bespreken, waarbij hij op de groote moeilijkheid wijst om tot een keuze te komen.

Ik vraag mij af, of dit wel noodig is. M.i. kunnen beide hypothesen naast elkaar blijven staan, zij sluiten elkaar niet uit.

In plaats van het woord spiritisme gebruikt Driesch het begrip Monadisme, waarbij hij zich op Leibnitz beroept (pag. 124). Het komt mij voor dat er veel te zeggen valt voor dit streven.

„Wir selbst neigen... der monadischen Lehre deshalb mehr zu als der vom Weltsubjekt, weil uns gerade die trivialen, höchstpersönlichen Einzelheiten, die das Medium als von einem Verstorbenen kommend ausgibt, verständlicher werden, wenn man dessen Existenz annimmt, als wenn man annimmt, der Metagnom läse gerade diese objektiven Gleichgültigkeiten im „Lebensplan". Für den Identitätsnachweiss einer Person sind diese objektiven Gleichgültigkeiten ja gerade nicht gleichgültig." (Pag. 139).

Ziethier in enkele grove hoofdlijnen geschetst, den inhoud van dit voortreffelijke boek, waarvan de bestudeering mij een vreugde was. Met bewondering ziet men op naar den man wiens superieure wetenschappelijke geest het aanzijn aan deze inleiding, met haar kernachtige definities heeft gegeven.

Dit wil geenszins zeggen dat ik hier woord voor woord kan onderschrijven. Ik betwijfel b.v. of de telepathie wel gezien moet worden als een oerverschijnsel, beschouw haar eerder als een variatie der „helderziendheid". Hierop hoop ik binnenkort in dit tijdschrift nader terug te komen.

Maar dat doet hier m.i. weinig ter zake.

Dit boek wil niets meer zijn dan een wegwijzer. Als zoodanig is dit boek volkomen geslaagd.

Er zijn boeken die men gelezen moet hebben. Dit is er één van.

TENHAEFF.

---

(5) Driesch ziet zeer juist in, dat de hypothese van het „Seelenfeld" zeer gemakkelijk kan staan naast die van het „Weltbewusstsein".

„Der Metagnom kann unmittelbar in einer anderen Seele, mit der er ja durch das Seelenfeld verbunden ist, lesen. Viel wichtiger aber ist, dass er auch im Weltsubjekt lesen und die darin vorhandenen Pläne erfassen kann. „Telefonanschluss am Absoluten" nannte diese Vermutung schon E. v. Hartmann". (Pag. 123).

BERICHT.

De jaarvergadering der S.P.R. zal naar alle waarschijnlijkheid op Zondag 30 April a.s. gehouden worden.

Het ligt in de bedoeling van het bestuur bij deze gelegenheid eenige belangrijke voordrachten te doen houden.

DE SECRETARIS.

INHOUD.

Mededeelingen der S. P. R.

PARAPSYCHOLOGISCHE ONDERZOEKINGEN VAN MEDISCHEN AARD

door Dr. C. G. N. Noë, vrouwenarts te 's-Gravenhage.

Wanneer er over „occultisme" wordt gesproken, pleegt de medicus meestal minachtend de schouders op te halen. Inderdaad is misschien negen-en-negentig procent van wat als „occultisme" ter markt wordt gebracht, bedrog, en vaak heb ik mij bij mediumieke vertooningen geërgerd aan de goedgeloovigheid van werkelijk ontwikkelde menschen.

Maar toch, er zijn dingen, die wij niet met een verachtelijk gebaar van ons moeten schuiven. Er zijn dingen die wij niet kunnen loochenen, bepaalde tot nog toe onverklaarde psychische vermogens, die men tot een zesde zintuig zou kunnen rekenen.

Steeds trekken telepathen en zoogenaamd psychometrisch aangelegde personen volle zalen, wijden de couranten daaraan heele kolommen, en wordt door het publiek het door hen gepraesteerde toegeschreven aan een geheimzinnige magische macht, vooral wanneer wij medici, zooals niet zelden het geval is, op vele vragen het antwoord schuldig blijven.

Ik publiceer daarom gaarne eenige interessante onderzoekingen, in 1922 als klinisch assistent door mij uitgevoerd, aangevuld met eenige gevallen uit later tijd en vermeld in aansluiting daaraan eenige nieuwere opvattingen, in de hoop, dat zij door andere geneeskundigen die daartoe in staat zijn, (vooral zoo zij aan inrichtingen verbonden zijn) later zullen worden aangevuld.

Want volledig waren deze onderzoekingen zeker niet, hoewel ze langen tijd in beslag namen. Om vaste conclusies te kunnen trekken, zijn duizenden gevallen noodig en niet het enkele aantal, dat ik hier publiceer. Daarbij komt, dat hypnose wegens de groote gevaren en verantwoordelijkheid mijns inziens alleen in experimenteele klinieken thuis behoort, reden waarom ik in de praktijk mij daarvan geheel onthield.

Tijdens het klinisch experimenteel pijnloos verlossen van vrouwen in hypnose (met eigen goedvinden natuurlijk) merkte ik, dat een gedeelte van zeer goed te hypnotiseeren zwangere vrouwen in staat was zonder gebruik van haar oogen te zien.

Daar ik mij nu niet kan vereenigen met de opvatting, waarbij beweerd

wordt, dat de epidermis de werkzaamheid van het gezichtsorgaan kan overnemen, (Farigoule, la vision extrarétinienne et le sens paroptique, 1920) wijdde ik mijn speciale aandacht aan dit punt.

Verlang ik b.v. van een vrouw, zooals ik het zeer vaak gedaan heb in zeer diepe hypnose, terwijl zij mij den rug toekeert en de oogen goed gesloten heeft, om mijn bewegingen na te doen, dan zal zij daaraan na eenige herhaalde hypnotische séances en na herhaald verzoek niet zelden gevolg geven en de bewegingen in groote trekken nadoen. Dit gelukte bij mijn pogingen in ongeveer 40 % van de gevallen. Fijnere bewegingen worden echter zelden, en dan eerst na zeer veel oefenen uitgevoerd. Pak ik b.v. met de hand mijn oor vast, dan zal in het algemeen de vrouw de armbeweging nadoen, de vingerbeweging niet en ook haar oor niet beetpakken, misschien echter zal zij na veel oefening en door psychische concentratie daartoe komen. Bij telepathie proeven wordt zooiets meestal direct gedaan, wanneer wij onder telepathie het begrip van gedachte- en wilsoverbrenging verstaan, met uitschakeling van de ons bekende werkzaamheid van de zintuigen.

Overigens schakelde ik later alle telepathie uit, door dingen te laten zien, die ik zelf nooit gezien had of niet in staat was te zien.

Zooals gezegd, eischt het „zien" een voortdurend vragen, daar de vrouw in het begin aangeeft in het geheel niet te kunnen zien. Men merkt dan, hoe de psyche zich inspant, aan het bevel gevolg te geven en daarbij langzamerhand in groote trekken, steeds duidelijker, begint te zien. In zelden voorkomende gevallen kan ik ook bepaalde voorwerpen, die de gehypnotiseerde nog nooit gezien heeft, ergens uit een zijvertrek laten halen, en men verwondert zich dikwijls over de doelbewustheid waarmede ze zonder gebruik van haar oogen in het nog nooit betreden vertrek gaat en handelt. Zooals gezegd behoort daartoe echter een kortere of langere oefening en een ontwikkeling van dit zintuig.

Ik verklaar dit als volgt : de psyche, in hypnosetoestand beroofd van haar leidend bovenbewustzijn en van haar belangrijkste zintuig, het gezichtsorgaan, tracht, op nog onbekende wijze, direct waar te nemen. De beweging of het voorwerp wordt dan of door de psyche in de hersencentra van het gezichtsorgaan geprojecteerd, of met uitschakeling van deze centra zuiver psychisch vastgelegd. Het gezichtsorgaan wordt om zoo te zeggen gedeeltelijk — een scherpe omlijning is slechts zelden mogelijk — vervangen. Bovendien dragen, vanzelfsprekend, bij de gehypnotiseerde onderbewust bestaande visueele engrammata van mijn persoon en de stemrichting tot de

concentratie zeer veel bij. Dat een blind geborene niet, en een oorlogsblinde zeer goed tot zulk zien in staat is, wordt door het feit verklaard, dat bij de eerste geen visueel engram bestaat, dat het begrip „zien" voor hem iets geheel onbekends is en omdat het niet bestaat, ook niet vervangen kan worden. Misschien zou men daarom aan kunnen nemen, dat de psyche feitelijk in de hersencentra van het gezichtsorgaan projecteert, dus slechts de oogen vervangt. Met de volgende feiten nu verwerp ik de opvattingen van Farigoule. Ik heb geconstateerd, dat vele diep gehypnotiseerde vrouwen, bij wie ik na eenige séances alle psychische remmen overwonnen had, en die in staat waren zonder haar oogen onder hypnose te zien, *niet zelden ook in staat zijn het geslacht en de intra-uterine ligging van haar foetus nauwkeurig vast te stellen.* Er moet echter gewaarschuwd worden voor simulatie en diep in het moederlijk onderbewustzijn bestaande wensch, daar anders in het laatste geval slechts het wenschengram geëkphoreerd wordt. Ziet zulk een vrouw nu met haar epidermis, of met haar uterus-muskulatuur (Farigoule)? Dit is toch al te phantastisch. Hier geschiedt derhalve iets anders. De zwangere ziet in dit geval haar foetus zonder haar oogen, en we hebben te maken met een soort helderzien : aan de opvatting, dat we hier te maken hebben met telepathie wordt door dit feit alle houvast ontnomen. Overigens begrijp ik niet, hoe de meesten altijd al dergelijke dingen met telepathie als gedachtenoverbrenging willen verklaren, juist alsof het psychische waarnemen van een psychische werking bij een ander mensch eenvoudiger te verklaren zou zijn, dan dat van een lichamelijke beweging of van een voorwerp. Ik zou het omgekeerde duidelijker vinden, hoewel zoowel telepathie als helderzien naar ik meen op absoluut hetzelfde principe berusten. Mijn weten en zien kon in dit geval toch niet den minsten invloed uitoefenen. Ook was de ligging van het kind niet van te voren vastgesteld en dus voor mij een geheel onbekende factor hoewel ik er op zou willen wijzen, dat een gedeelte der vrouwen de ligging ook in waaktoestand wist aan te geven.

Na verscheidene experimenten en volgens de resultaten van de praktijk kom ik tot de gevolgtrekking, dat in de psychische sfeer der zwangere vrouw een sterke concentratie op haar foetus bestaat. Het is mogelijk, dat zij daardoor in staat is onderbewust in de ontstaande foetale psyche direct te engrapheeren. De foetale psyche is vanzelfsprekend slechts onderbewust. Daarin zijn waarschijnlijk congenitale engrammata reeds aanwezig.

Uit deze psychische concentratie zou men de niet erfelijke intra-uterin verkregen engrammata verklaren kunnen, waarmede het kind ter wereld

komt, als de moeder gedurende de zwangerschap zeer ernstige psychische traumata heeft doorstaan. Plastisch voorgesteld kunnen we ons indenken, dat een vonk van een sterk geladen moederlijke pool op de foetale pool overspringt. Ik heb zulke intra-uterin verkregen engrammata in enkele frappante gevallen gezien, ze in de litteratuur nauwkeurig kunnen nagaan, heb ze zeer objectief onderzocht en ben in het algemeen tot de meening gekomen, dat slechts zeer sterke psychische traumata der moeder deze hadden doen ontstaan. Ik geloof ook, dat bij de foetus resultaten van vasomotorische veranderingen, zooals eigenaardig gevormde abnormale huidvlekken, welke men ook bij gehypnotiseerden van tijd tot tijd kan laten ontstaan, feitelijk dikwijls van psychischen oorsprong zijn. Ze zijn geenszins mystiek zooals velen denken. Om aan den anderen kant hier nu een zuiver toeval aan te nemen, is zeker verkeerd, daar de feiten niet te ontkennen zijn, al moet ik ook toegeven, dat men de meeste phantastische wonderverhalen uiterst critisch moet beoordeelen. Dat wat men in den volksmond „verzien" noemt bestaat dus wel degelijk. (1)

Op het moment, dat het kind geboren wordt, wordt het aan het moederlichaam en tegelijkertijd daarmede ook gedeeltelijk aan haar geconcentreerde psychische, namelijk aan den in zekere mate hypnotiseerenden invloed onttrokken, doordat het kinderlijke bovenbewustzijn met den eersten schreeuw aanvangt en dus ook de psychische zelfstandigheid. Nu wordt de zeer suggestieve kinderlijke psyche, door contact met de moeder in de eerste plaats en later ook met andere personen, met uit zijn naaste omgeving afkomstige engrammata voorzien. De voor het latere leven zoo ontzaglijk belangrijke opvoeding begint, waarbij fundamenteel verkeerde engrammata, voornamelijk op sexueel gebied, dikwijls als aetiologische momenten van vele psychosen en sexueele afwijkingen aan den psychanalytiker de handen vol werk geven. Naar mijn meening nu maakt de in de zwangerschap ad maximum geconcentreerde moederlijke psyche, door welke de foetus om zoo te zeggen geheel is ingesloten, de volgende waarnemingen mogelijk.

Hierbij een beknopte lijst van 15 gevallen, welke alle betrekking hebben op het helderziend waarnemen van *eigen* foetus. (Zie bijlage).

Voorts vertoonden 25 andere zwangeren ook na vele séances, één zelfs na niet minder dan 25, nog geen of zeer geringe sporen van helderzien en allen gaven eenstemmig op — nadat van te voren eventueele wenschen am-

---

(1) Zie : „Tijdschr. v. Parapsychologie", derde jrg. pag. 278. Red.

N°	Ouderd.	Aantal kinderen	wensch	Hypnose séances: tot absol. anaesth.	tot foetus gezien kan worden	totaal Aantal	Amnesie bereikt in	Opgave geslacht foetus	Ligging foetus: juist	onjuist	Resultaat: geboorte	geslacht	Bijzonderheden
1	20	1	geen	2	6	15	2	mann.	juist		absol. anaesth.	mannel.	
2	19	1	vrouwel.	2	5	20	1	vrouwel.	juist		absol. anaesth.	vrouwel.	Is een zeer goede helderziende. Ziet voorwerpen in zijvertrek
3	22	1	geen	1	6	28	1	vrouwel.	juist		absol. anaesth.	vrouwel.	
4	23	1	geen	4	12	20	5	mann.	juist in waaktoestand echter ook		analgesie	mannel.	
5	22	1	geen	1	6	22	1	mann.	juist		absol. anaesth.	mannel.	Uitstekende helderziende. Stelt diagnose bij 15 zwangeren. Geslacht en ligging van haar foetus juist; in één geval na haar verlossing onjuist. Verder echter een missed abortion en mola hydatidosa.
6	23	1	mann.	2	2 de wensch kan echter niet amnestisch gemaakt worden zelfs na 20 séances niet	20	Patiente simuleert absolute amnesie Gedeeltelijk bestaat deze echter.	mann.	2 maal juist	1 maal onjuist	analgesie; Amnesie niet absoluut	vrouwel.	Reeds van te voren door mij als onbetrouwbaar opgegeven.
7	19	1	vrouwel.	3	8	9	4	vrouwel.	juist			vrouwel.	
8	15	1	mann.	1	12	17	1	vrouwel.	juist		absol. anaesth.	vrouwel.	
9	23	1	geen	2	7	7	2	mann.	juist		absol. anaesth.	mannel.	Foetus kwam dood ter wereld. Moeder Lues.
10	26	1		2	7	7	2	mann.	juist		Pat. baart zonder hypn. in mijn afwezigheid.	mannel.	
11	24	1	geen	1	3	3	1	mann.	juist, in waaktoestand echter ook		Pat. baart zonder hypn. in mijne afwezigheid.	mannel.	Hier kan toeval in het spel zijn, daar ik de pat. niet voldoende gehypnotiseerd had om een zeker oordeel te kunnen vormen.
12	23	II	geen	2	10	20	2	vrouwel.	juist		absol. anaesth.	vrouwel.	
13	21	I	geen	2	11	20	2	vrouwel.	juist		absol. anaesth.	vrouwel.	
14	23	II	geen	1	10	11	1	vrouwel.	juist		absol. anaesth.	vrouwel.	
15	21	I	geen	2	4	4	2	mannel.	juist		Pat. werd naar een andere afd. verplaatst zoodat ik de hypnose niet kon toepassen	mannel.	

nestisch waren gemaakt — niet in staat te zijn het kind te zien. Nr. 2 en Nr. 5 hadden een zeer geprononceerd helderziend vermogen, en stelden ook nauwkeurig de diagnose bij andere zwangeren vast ; Nr. 2 in 5 gevallen juist ; Nr. 5 zag bij 15 juist, bij één echter zooals reeds gezegd na de bevalling onjuist. Deze stelde ook de diagnose bij gynaekologische gevallen.

Resumeerend zijn dus van *40 uitgezochte zeer goed te hypnotiseeren zwangeren :*

13 nauwkeurige opgaven over het geslacht en de ligging van het kind, waarvan

2 die de ligging van het kind van te voren wisten ;

1 nauwkeurige geslachtsopgave, maar mogelijkheid van toeval aanwezig ;

1 verkeerde opgave, door mij echter van te voren als onbetrouwbaar opgegeven ;

25 kunnen haar foetus in het geheel niet zien, hoewel ze gedeeltelijk eenige teekenen van helderzien vertoonden.

Overigens stelde ook een zeer eenvoudig boerenmeisje (Nr. 5) onder hypnose bewonderenswaardige gynaekologische diagnoses. Twee van zulke gevallen zou ik hier willen vermelden.

Juffr. X., 19 jaar oud vloeit sedert 2 Juli. De periode was tot nu toe altijd regelmatig om de vier weken gekomen. Eetlust slecht. Verder geen klachten. Gynaekologisch onderzoek op den tienden Augustus : de grootte van de uterus doet denken aan een graviditeit in de 6de maand ; achter de uterus, in de ruimte van Douglas kan men een weeke cystische tumor ter grootte van een kippenei voelen, die aan de uterus vastzit. De status praeses toont behalve een geringe struma en een tamelijk sterke tachykardie (pols 110) niets bijzonders. Collostrum niet aanwezig ; conceptie werd door de patiente voor onmogelijk gehouden. Harttonen van een foetus niet te hooren, ook geen bewegingen te voelen. Andere relatieve zwangerschapsteekenen bestonden niet.

Door mij werd nu een in de kliniek wonende zwangere, een boerenmeisje van 23 jaar en voor het eerst bevallend, onder hypnose gebracht, zonder dat zij wist waar het om ging. Dit meisje had reeds bij vroegere gelegenheden getoond, dat het onder hypnose sterk helderziende eigenschappen bezat, en niet alleen bij zichzelf de juiste ligging en het geslacht van de foetus kon vaststellen, maar dit ook bij 15 andere zwangeren in staat was te doen. Slechts in één geval klopte de diagnose niet. Deze laatste echter werd eerst na haar

bevalling gesteld, waarna de patienten, volgens ondervinding, zeer veel van haar psychisch concentratie-vermogen en suggestibiliteit verliezen. Telepathisch contact kon men bij dit meisje noch in wakenden toestand, noch onder hypnose verkrijgen.

Onderzocht had ik de patiente niet, en een persoonlijk oordeel kan ik daarom niet geven. Voor de oogen van verschillende collega's hypnotiseerde ik nu de in de kliniek wonende zwangere en overtuigde de heeren van den diepen graad van hypnose o.a. door de absolute anaesthesie van het geheele lichaam. Daarop bewees ik het vermogen tot helderzien van het meisje, door haar de bewegingen, die ik achter haar rug maakte, te laten nadoen. De gehypnotiseerde kon zeer duidelijk waarnemen, wat achter haar rug geschiedde. Daarna ging het meisje op een bed liggen, met het hoofd van de deur afgewend, de oogen vast gesloten. Vervolgens liet ik juffr. X. binnenkomen. Ze ging zonder dat de gehypnotiseerde haar zag naast het bed zitten, en nu verlangde ik van deze mij eerst de persoon te beschrijven, die naast haar zat, en die ze nooit gezien had. Nadat dit precies klopte, verlangde ik van haar zich op de baarmoeder van de patiente te concentreeren en ons precies te vertellen wat daarin was. Bij het begin zeide ze niets te kunnen zien. Ik verlangde nu van haar zich hoe langer hoe meer te concentreeren. Na eenige minuten zeide ze toen, dat ze nu duidelijk begon te zien en beschreef het volgende : ik zie een zak met vuil bloed gevuld. Daarna gaf de patiente de maat van de tumor op ; de inhoud — ging zij voort — is voorzien van ingleuvingen als pokkenlitteekens en bolletjes, en gaf daarbij met handbewegingen zoo typisch den vorm aan, dat deze mij onmiddellijk aan een mola hydatidosa deed denken. Ze zeide hierbij zoo iets nog nooit te hebben gezien. Dan wees ik erop, dat het misschien een kind kon zijn, waarop ze echter zeer energiek beweerde, dat ze zoo'n onderscheid goed kon zien. Volgens de beschrijving van dit meisje stelde ik de diagnose mola hydatidosa. De hypnotische séance werd tweemaal met hetzelfde resultaat herhaald. Röntgen resultaat : foetale skeletdeelen zijn nergens waar te nemen. Een paar weken daarna kwam geheel spontaan een mola hydatidosa te voorschijn.

Een tweede geval. Juffr. E., 46 jaar, moeder van 11 kinderen. Laatste periode 23 October. Patiente heeft sedert haar laatste periode tot voor korten tijd niet meer gebloed, vandaar dat ze meende zwanger te zijn. Gedurende dezen tijd had ze geen bijzondere klachten. 6 weken geleden begon ze plotseling zonder pijn te bloeden. De bloeding duurde 8 dagen en geleek geheel en al op een normale periode. Na eenige dagen herhaalde zich echter de

vloeiing. 3 weken geleden kreeg ze echter gedurende haar landarbeid plotseling een hevige pijn in de lendenen, die tot in de beenen uitstraalde. Ze moest gaan liggen en kon pas na twee uur naar huis gaan. Deze uiterste hevige aanvallen van pijn herhaalden zich; derhalve komt patiente naar de kliniek. Gynaekologische bevinding : buikwand zeer slap ; het abdomen voelt week aan ; hypogastrium opgezet. Hier voelt men een tamelijk vaste tumor, van gladde oppervlakte, die blijkt de uterus te zijn. Deze komt in grootte overeen met een gravide uterus in de vijfde maand. Ascites niet aanwezig, lever niet vergroot, milt niet voelbaar. Collostrum negatief. Ik zelf kende de te onderzoeken patiente in het geheel niet, evenmin was ik van haar kwaal op de hoogte.

Of ik mijn medium eens de diagnose wilde laten stellen. — Ook juffr. E. werd op dezelfde wijze voor de gehypnotiseerde gebracht. Deze gaf op dat ze een kleine vleeschkleurige vormlooze foetus zag en zeide, dat ze voorheen nog nooit zoo iets gezien had. Het zag er zeer leelijk uit. Het geslacht kon ze niet vaststellen ; daarvoor was de foetus te klein, meende ze. Den volgenden dag werd een gemacereerde foetus van 5 maanden te voorschijn gebracht. Dadelijk na de operatie hypnotiseerde ik de helderziende weer en toonde haar de foetus in een schaal. Ze was met haar rug naar de schaal toegekeerd en kon dus met haar oogen niets zien. Ik vroeg haar of zij zich herinnerde dit ding wel eens meer te hebben gezien, waarop ze bevestigend antwoordde en de dag en het uur opgaf, waarop ze het gezien had. Toen maakte ik de gehypnotiseerde wakker en toonde haar de foetus, die ze nu zeer verbaasd bekeek en mij vroeg wat het eigenlijk was. Ze herinnerde zich niet ooit zoo iets gezien te hebben. Er dient nog opgemerkt te worden, dat de helderziende in wakenden toestand absoluut niet kon helderzien. Verschillende aanwezige artsen wilden dit verschijnsel door telepathie verklaren. Was dit het geval geweest, dan zouden wij eenige feiten als vaststaand moeten aannemen, namelijk,

1. dat ik de diagnose wist ;
2. dat het medium telepathisch beïnvloedbaar was ;
3. dat ik door mijn concentratie op het meisje onder hypnose de diagnose in dezelfde naïeve voorstelling had overgebracht.

4. Nemen wij daarbij dan nog het feit in aanmerking, dat het meisje het bewijs gegeven heeft geheel onafhankelijk van mij onder hypnose zonder oogen psychisch te kunnen zien en het geslacht van haar kind en van dat van anderen juist heeft vastgesteld dan herhaal ik, zou de geheele zaak dan op

grond van de telepathie welke men willekeurig onder hypnose als mogelijk aanneemt, plotseling duidelijk worden? Ik herhaal echter, hoe juist dit begrip der telepathie, welke toch wetenschappelijk een van de raadselachtigste psychische functies is, door onwetenden als een eenvoudig en bewezen iets wordt voorgesteld.

Wanneer wij nog eens resumeerend het resultaat samenvatten, dan zouden we het volgende kunnen zeggen. Bij het uitschakelen van het belangrijkste zintuig, hetwelk voor bewuste psychische processen in het bijzonder in aanmerking komt, namelijk de visus, kan de psyche deze door een andere functie vervangen ; dat voor de functie van de visus een ander zintuig, namelijk het gevoel in de plaats treedt, is mijns inziens foutief. Tenslotte mag men aannemen, dat een psychische concentratie van zwangeren op haar foetus aanwezig is. Wanneer ik mijn eigen oordeel aan critiek onderwerp, zie ik vanzelfsprekend in, dat de hier door mij beschreven helderzien-experimenten bij zwangeren hoe nauwkeurig ze ook zijn uitgevoerd, nog zeer onvoldoende zijn, en eerst dan als bewijskrachtig mogen dienen voor deze speciale onderafdeeling van de helderziende psychische werking, zoodra hierover een veel uitgebreider materiaal ter beschikking staat.

VERKLARING VAN ENKELE VAKTERMEN. (1)

Abdomen = buik.

Aetiologisch = de ziekte-oorzaken betreffend.

Amnesie = geheel of gedeeltelijk verlies van herinnering.

Anaesthesie = gevoelloosheid.

Analgesie = gedeeltelijke gevoelloosheid waarbij het pijngevoel is opgeheven.

Ascites = buikwaterzucht.

Colostrum = voormelk. De melk welke tijdens de zwangerschap en in de eerste dagen na de bevalling te voorschijn komt.

Conceptie = bevruchting.

Congenitaal = aangeboren.

Cystisch = van blaasachtig karakter of uit blazen bestaande.

(1) Hierbij werd gebruik gemaakt van H. Pinkhof's : „Geneeskundig woordenboek", Haarlem, 1923.

Engram = verandering (spoor) welke, volgens de theorie, de prikkels in de organische stof achterlaten, en die aan de verschijnselen van het geheugen ten grondslag liggen.
Epidermis = opperhuid.
Foetus = ongeboren vrucht.
Graviditeit = zwangerschap.
Hypogastrium = onderbuik.
Maceratio = verweeking.
Mola hydatidosa = pathologisch zwangerschapsproduct, bestaande uit een groot aantal weeke, slijmerige blazen van verschillende grootte.
Ruimte van Douglas = onmiddellijk achter de baarmoeder (tusschen deze en den endeldarm) gelegen deel der buikholte.
Status praesens = opname van den tegenwoordigen toestand in tegenstelling met de anamnese, het verhaal van den vroegeren toestand van den patient en van het ontstaan der ziekte.
Struma = krop ; vergrooting van de schildklier.
Tachycardia = sterke versnelling van de beweging van het hart.
Trauma = verwonding.
Tumor = gezwel.
Uterus = baarmoeder.
Vasomotorisch = op de beweging (verwijding en vernauwing) der vaten betrekking hebbend.

Over onderbewuste voorkeur

door Dr. P. A. DIETZ.

Gewoonlijk is men van meening, dat bij de willekeurige keuze van een getal, een kaart, een kleur, enz., waarbij wij ons dus door niets anders laten leiden dan door de eerste de beste ons invallende gedachte, het toeval de grootste rol speelt en dus in het algemeen de uitkomsten, wanneer men de proeven op wat grootere schaal neemt, wel ongeveer met de regelen der kansrekening zullen kloppen.

Niets blijkt echter minder waar dan dit. De Engelsche onderzoekers hebben reeds bij hun verschillende telepathische proefnemingen, waarbij zij hun

resultaten met die van zuiver toevallige gissingen vergeleken, het bestaan van — waar het getallen gold — zoogenaamde „number habits" geconstateerd, en ook bij het kiezen van kaarten een merkwaardige neiging tot het kiezen van bepaalde en een even merkwaardige neiging tot het vermijden van andere kaarten geconstateerd.

Daar met deze „onderbewuste voorkeur", zooals wij het zullen noemen, rekening moet worden gehouden bij de beoordeeling van de uitkomsten van telepathische proefnemingen, vooral als deze met de theoretische kansgetallen moeten worden vergeleken, leek het mij niet zonder belang een proef op eenigszins grootere schaal te ondernemen.

Een geschikte gelegenheid hiertoe werd mij geboden op mijn colleges, waar een groot aantal menschen, die blijkens hun tegenwoordigheid belangstellen in psychologische proefnemingen, tegenwoordig zijn.

Op 1 December 1932 heb ik daarom aan een goede 130 studenten ([1]) stukjes karton uitgedeeld, met verzoek daarop te schrijven :

a. een getal beneden 10 (1-9).

b. een getal van twee cijfers (10-99).

c. een speelkaart.

d. een kleur.

e. een eenvoudige figuur of teekening te maken.

Verder werd aanbevolen : zich zoo weinig mogelijk te bedenken, steeds den eersten inval gevolg te geven en zich niet op de hoogte te stellen van wat een buurman of buurvrouw zou kiezen. De bedoeling van de proef werd vooralsnog niet vermeld, ten einde zooveel mogelijk onbevangen psychische instelling te bevorderen.

Het resultaat was zeer merkwaardig en toonde het bestaan van onderbewuste voorkeur aan in zoo hooge mate, dat het zelfs mij, die daarop voorbereid was verraste.

Om te beginnen met de getallen 1-9. De verdeeling was aldus :

Getallen	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Gekozen aantal	4	6	32	8	11	10	46	14	5

De getallen 3 en 7 werden te samen 78 maal, dus in bijna 57 % der

(1) Een aantal anderen, op het balcon van de, mij welwillend door Prof. Baas Becking afgestane collegezaal voor botanie, gezeten, nam niet aan de proef deel, daar zij zonder storing moeilijk te bereiken waren.

gevallen gekozen ; alle andere bij elkaar brachten het niet verder dan tot 43 %.

De uitkomsten van de proef b. waren, dat van de 135 getallen ([2]) er slechts 20 boven de 50 waren, 115 daar beneden. Verdeelen wij de getallen 10-99 in twee gelijke groepen, van 10-54 en van 54-99, dan vallen 117 in de lagere, slechts 18 in de hoogere helft. Maar ook binnen de reeks der lagere getallen valt een sterke concentratie binnen de kleine groep 12-25 ; niet minder dan 84 maal, dus voor ruim 64 %, zijn deze getallen gekozen, die slechts 15 ½ % der gegeven mogelijkheden representeeren. Het meest geliefd was het getal 23, dat 14 maal werd gekozen. Hierop volgden 25, dat 12 maal, en 13, dat 10 maal werd genomen, 14, 19 en 20 kwamen slechts één maal voor. Onder de getallen tusschen 25 en 54 zijn 27 (5 maal), 33 (4 maal), 37 (5 maal) en 44 (3 maal) eenigszins bevoorrecht. Boven de 50 zijn vele getallen in het geheel niet gekozen ; de welgekozene alle slechts één maal, behalve 85, dat 2 maal voorkwam.

Proef c. De verdeeling van de gegeven mogelijkheden was ook hier al even ongelijkmatig als in de vorige proeven. De keus viel op harten 45 maal, ruiten 18 maal, klaveren 13 maal, schoppen 57 maal. In toto veroverden dus harten en schoppen samen 102 stemmen, tegen slechts 31 op ruiten en klaveren.

Wat de afzonderlijke kaarten betrof, was het overwicht der azen heel frappant. Deze zijn 42 maal gekozen, terwijl zij volgens toevalskans slechts recht hadden op 10 stemmen.

Harten aas is de kaart die het meest in de gunst stond (17 maal) maar schoppen aas volgt haar met 16 maal op den voet. Van de overige hartens komen 3, 7 en vrouw het meest voor (resp. 5, 7 en 5 maal) van de schoppens 3, 7 en boer (resp. 7, 6 en 7 maal).

Proef d. Van kleuren werd slechts 3 maal zwart, drie maal wit, één maal grijs genoemd; ook beige werd 1 maal genoemd — ongetwijfeld door een jonge dame. Alle andere stemmen waren vereenigd op de hoofdkleuren van het spectrum. Hier overheerschte de keuze van rood zoo sterk, dat deze niet minder dan 68 maal dus in meer dan 50 % uitkwam. In de tweede plaats kwamen blauw (23 maal) en groen (20 maal). Geel en paars werden elk slechts 9 keer gekozen; oranje kwam zelfs niet één enkele keer voor.

---

(2) De somgetallen der verschillende proefafdeelingen kloppen niet precies ; dit komt doordat niet alle deelnemers de opdracht in toto vervulden.

Proef e. Mijn toehoorders hadden blijkbaar het verzoek, een „eenvoudige" figuur of teekening te maken, in meer letterlijken zin opgevat dan de bedoeling was. Zoo overwogen dan ook de zeer simpele figuren. Een driehoek werd 29 maal gegeven, een vierkant (waartoe ik ook de ruiten reken, die bij de vluchtige teekening niet altijd goed van elkaar te onderscheiden waren) 26 maal, een cirkel 9 maal, een rechthoek met 2 diagonalen 11 maal.

Eenvoudige teekeningen, zooals eigenlijk mijn bedoeling geweest was, kwamen in de gedaanten van 3 pentagrammen, 4 maal een kat (2 zittend, 2 loopend), 4 bootjes, 3 huisjes, 2 stoelen, 2 koppen ; een enkele maal kwam ook een boek, een vlag, een troffel, een Chineesch letterteeken. Over het algemeen dus niet zoo heel groote variatie.

Het resultaat dezer proef doet wel heel sterk uitkomen, in hoe sterke mate een onderbewuste voorkeur onze schijnbaar willekeurige keuze beheerscht. Deze in bijzonderheden af te leiden van bekende gegevens is niet zoo gemakkelijk. Bij de getallen onder de tien is het wel heel frappant, hoe sterk de getallen 3 en 7, deze oeroude heilige symboolgetallen, overwegen. Men zou verkeerd doen, hierbij rationaliseerend te denken, dat het feit, dat deze getallen aan de proefpersonen nu eenmaal bekend zijn als getallen, die „wat bijzonders hebben", hier in de eerste plaats van invloed geweest is. Ik houd het niet voor een secundaire, maar voor een primaire psychische functie. M.a.w. dezelfde drang, die over de geheele wereld de „primitieve" volkeren en ook het meerendeel der exotische cultuurvolkeren — dus allen die een zgn. „magische" wereldbeschouwing huldigen — er toe drijft aan de getallen 3 en 7 een bijzonder waarde toe te kennen, heeft zich eveneens in het onderbewustzijn van een groep twintigste-eeuwsche studenten gemanifesteerd.

Hetzelfde karakter blijkt uit den uitslag der andere proeven. Bij de kaarten overwegen verre harten en schoppen, van ouds her de groote symbolen van de hoofd-momenten in het menschenleven : liefde resp. geluk en dood resp. ongeluk. Tegenover deze treden de zwakkere symbolen klaveren en ruiten verre op den achtergrond. De voorkeur voor azen kan hierin gelegen zijn, dat deze steeds als de hoogste kaarten gelden. De bevoorrechting van de 3 en de 7 is, ofschoon veel zwakker, ook hier min of meer aan te wijzen, en misschien is het ook wel van beteekenis, dat, met uitzondering van de azen, harten-vrouw en schoppen-boer de meest gekozen plaatjes zijn ; de eene het meest typische symbool van de liefde, de andere van den dood (Zwarte

Piet ; ook bij het spel van dien naam tracht iedereen die kaart kwijt te raken).

Bij de kleuren treedt de voorkeur voor de eenvoudige, krachtige spectraalkleuren in het licht. En boven alles *rood* — naar men weet de kleur, waar ook primitieven, kinderen, zelfs dieren het sterkst door worden aangedaan. Rood is om zoo te zeggen „de" kleurigste kleur ; zij wekt associaties van bloed, hartstocht, vlam, kracht.

Moeilijker komt het mij voor, eenige reden te vinden voor de groepeering der cijfers in deze tweede proef. Zou het verschijnsel dat de gekozen getallen zich in hoofdzaak samendringen in een betrekkelijke kleine groep (12-25) en in het algemeen alle aan den lagen kant liggen, kunnen samenhangen met het feit, dat het hier een vergadering jonge menschen gold? Het zou de moeite waard wezen dezelfde proef eens te herhalen met menschen van rijperen leeftijd of in gemengd gezelschap ; het zou interessant zijn als men daar een andere groepeering kreeg. Een bezwaar is altijd dat dit soort proeven zich nooit laat herhalen met hetzelfde menschenmateriaal. De personen moeten „onbevangen" zijn en zich niet bewust waar het eigenlijk om gaat.

Nu hebben deze proeven ook nog uit een ander oogpunt een zekere beteekenis, en het was hierom dat ik ze in de eerste plaats opzette. Om n.l. mijn gehoor ad oculos te demonstreeren, hoe noodig het is, dat bij telepathische (resp. kryptoskopische) onderzoekingen de keuze van getal, voorwerp, kaart, enz. niet aan de „vrije" keuze van den proefnemer moet worden overgelaten, maar altijd door het toeval (werpen met een dobbelsteen, in den blinde trekken uit een kaartspel of uit een zak met letters of cijfers) moet worden bepaald. Anders zou, indien de „onderbewuste" voorkeur van zender en ontvanger toevallig overeenkwamen, dit ten onrechte voor telepathie e.d. kunnen worden aangezien. Natuurlijk valt dit bezwaar weg, wanneer wij dezen voorzorgsmaatregel nemen ([3]). Dan kan de eenzijdige voorkeur van den ontvanger eventueel bestaande supranormale waarneming alleen in ongunstigen zin beïnvloeden, door den altijd zwakkeren telepathischen indruk te verdringen.

In nog sterker mate geldt dit voor de proeven met eenvoudige teekeningen. Het is moeilijk een bepaalde psychologische beteekenis aan de gedane

---

(3) Zij is danook in de goede proefreeksen, van Richet tot Heymans, altijd toegepast.

keuze te hechten, en ik zal hier dan ook geen poging toe doen. Maar zeer zeker geeft zij ons de waarschuwing, niet te veel te hechten aan het overdragen van figuren, wanneer het de eeuwige driehoekjes, vierkantjes en cirkeltjes zijn. Een nauwkeurige beschouwing echter van de actueel bestaande telepathische figurenserie (Malcolm-Guthrie, Schmoll-Mabire, Dessoir, Bruck, Upton Sinclair) leert ons echter, dat de onderzoekers deze fout hebben weten te vermijden ; wij kunnen niet over te groote eentonigheid van het figuren-materiaal klagen.

Gustav Meyrink †

door H. BUYS.

Nam een portretschilder het penseel ter hand, om het karakteristieke stenogram van Meyrink's eigenaardigen kop op het doek vast te leggen, dan zou dit een op den sterk vooruitspringenden balk van de oogholten steunenden, halven bol opleveren, uit de geopende diepten waarvan twee rustig stralende lichten brandden — een blik, die de innerlijke, verborgen wereld, waarin hij wortelde, geheimzinnig reflecteerde in de uiterlijke „profane". En deze naar binnen vragende, naar buiten antwoordende blik gaf deze magere, voorover gebogen gestalte haar karakter. De oogen zijn de plaats, waaruit geheel de mensch spreekt en zich laat onderscheiden. En wanneer men mij vraagt, hoe Meyrink er uitzag, dan zeg ik : stel je een eenzame, verborgen bron voor, waaruit geruischloos helder water stort dan heb je hem en tegelijk den inhoud van zijn werken. Precies zooals hij was, leefde en tusschen de menschen, dieren en de landschappen van zijn boven het meer uitrijzenden heuvel rondging, precies zoo onbekommerd werd zijn werk dichterlijke vorm. Mensch en werk zijn één. Beiden zijn niet anders dan een uit het innerlijk uitbrekende richtende en verkondigende beweging van den geest.

Maar daarmee is de physiognomische omschrijving nog niet volledig. Er leefde nog een kleine, grappig buitelende duivel in dit wonderlijke gezicht, die in de hoeken van den mond huisde en die plotseling actief kon worden, dat de vonken als het ware rondstoven. Dan was het slecht omgaan met dezen „magiër" en wie zijn mes niet geslepen had voor den tegenstoot, mocht zien, hoe hij ontkwam. Het kon hem dan gaan zooals een in Meyrink's huis te recht gekomen „evangelist", die, nadat hij zijn gastheer naar het

scheen in slaap had gepraat, hem in metaphysisch Saksisch en vol overtuiging toebrulde : „Ich befäle Dir im Nahm Goddes, dass de mir alles, was de hast und besitzd, in mei freies, unbeschrängdes Eichendum iebergibstd !" — hetgeen Meyrink aanleiding gaf, de vraag tot hem te richten : „Maar wanneer ik alleen schulden zou hebben ? Zoudt u die ook in Nahm Goddes iebernähm?!" — waarop de evangelist haastig verdween. Of Häuser, die eens onverwacht, midden in den zomer, voor Meyrink, half stier, half Wodan oprees en brulde : „Uch bün", waarop Meyrink alleen uitbracht : „Ich auch!" Wanneer Meyrink den profeet niet een oogenblik later met koffie en tabak had gered, dan stond hij er misschien nu nog.

Dit kan aantoonen, dat de spookachtige occultist Meyrink slagvaardigheid bezat, om zich verschillende zonderlingen van het lijf te houden.

Niets stond hem meer tegen, dan het commercieele schijnheiligdom. Toen wij op een avond in zijn pergola zaten, het meer en het gebergte als door Hodler geschilderd door de ramen omlijst, begon Meyrink eenige feiten uit zijn leven te vertellen, ongeveer zoo : „Als buitenechtelijk kind geboren, was ik vroeg alleen. Een voorouder van mijn vader, vrijheer von Varmbüler werd destijds door Dürer onverdragelijk gelijkend geschilderd, zoodat hij thans nog in iederen kunsthandel verkrijgbaar is. Mijn moeder was de tooneelspeelster Marie Meyer, nicht van den geleerde Eduard Meyer te Berlijn en verder wortelt de stamboom van mijn familie in Beiersche officieren, hetgeen Lodewijk III in het jaar 1916 aanleiding gaf, het verzoek, den familienaam in Meyrink te veranderen, in te willigen." Gestudeerd heeft Meyrink te München, Hamburg, Praag, waar hij ook een handelsacademie bezocht, hetgeen hem, consequent, in den koopmansstand verhief, zoodat hij, gelijk hij zich uitdrukte : dertien jaren lang als bankier aan moreele zeeziekte heeft geleden. „In dien tijd", ging hij voort, „is behalve geldverliezen en de gebruikelijke minnarijen, niets bijzonders gebeurd. Ik won te Praag en ook elders vele kampioenschappen in het skiloopen, zoodat, wanneer ik alle orden thans zou willen opspelden, ik er zou uitzien als een Mexicaansche generaal. Plotseling werd ik schrijver. Mijn eerste werk was : „Der heisse Soldat". Litteraire opleiding heb ik wijselijk vermeden. Hoofdzakelijk hield ik mij bezig met de occulte geschiedenis en ik graasde dit gebied kaal tot den laatsten halm."

„Wonderlijk echter bleef steeds dit eene : ik zag nooit kans, mij met open oogen een mensch voor te stellen, al was ik nog zoo met hem bevriend. Iedere herinnering kwam slechts op door het innerlijk zien. Op een avond

nu zat ik aan den Moldau en keek naar den hemel. Plotseling ontwaarde ik een vurige stip, waaruit zich geometrische figuren ontwikkelden die weer in gezichten, landschappen, fantastische diervormen veranderden, zoo duidelijk en zoo concreet, alsof ik mij in den ban van een vizioen bevond. Wanneer ik nu schreef, gebruikte ik steeds zoo'n fantastische voorstelling, waar ik een verhaal, een novelle omheen bouwde. Dat atmosferische, beelden spuwende punt is voor mij dus het punt geworden, waarvan ik al mijn verhalen maar heb af te lezen. Geschreven worden zij als het ware vanzelf. Al wat ik schreef, is niet bedacht of geconstrueerd maar steeds een mededeeling van innerlijke en beleefde visie. Daarom schat ik ook den dichter J. v. Jensen zoo hoog, omdat iedere regel van hem een reflectie is van een innerlijke visie. En daar ik dus slechts in de tweede plaats bij het schrijven op intelligentie bouw, had ik tot mijn roman „Der Engel vom westlichen Fenster" angstvallig vermeden, dramaturgische wetten te volgen. Eerst met dezen roman heb ik uit trots en om te laten zien, dat ik ook dat kon, de stellage van den dramaturgischen bouw bestegen. En zie, allen waren verwonderd, want zij stonden al klaar, om het onkruid te vernietigen, maar het kwam anders uit."

Bij een andere gelegenheid, pas uit zijn boot gestapt en nog gewapend met een reusachtigen roeispaan, vertelde Meyrink mij enkele bijzonderheden van zijn leven. „In het jaar 99" zeide hij, „werd ik plotseling ziek, beide beenen waren verlamd. Ik liep met krukken. Door de medische behandeling werd de kwaal voortdurend ernstiger, tot ik het eindelijk door de meest intensieve concentratie van mijn eigen geestelijke energieën zoover bracht, dat ik volkomen genezen in het jaar 1906 in Montreux den besten Zwitserschen skilooper Blanc in een wedstrijd versloeg." (Een dergelijke acute ziekte, die Meyrink in 1923 overviel, genas hij met dezelfde „innerlijke methode" tot verbazing van zijn artsen en vrienden in korten tijd.) In hetzelfde jaar wilde ik met mijn vrouw den Dent de Chamant bij Montreux bestijgen. Bij deze poging gleed mijn vrouw uit. Ik greep haar snel maar werd ongeveer 200 meter diep meegesleurd tot een sneeuwmassa, die van een lawine afkomstig was, ons opving. Ik vloog er doorheen en, aan den anderen kant aangekomen, als een hond voor zijn hok, met den kop vooraan, was ik aan de wereld teruggegeven. Was dit wonder niet gebeurd, zoo zeide hij glimlachend, dan stond op die plek thans waarschijnlijk een eenvoudig gedenkteeken, ter herinnering aan dit ontijdig einde."

Een andere gebeurtenis mag het bewijs leveren, hoe innerlijk met zijn geestelijke wereld verbonden Meyrink de meest schokkende gebeurtenissen

uitlegde. Het was in den herfst. Aardbevingen richtten alom schade aan, zoodat geheele landstreken in het water wegzonken. Diep getroffen door deze apokalyptische gebeurtenissen, ging ik naar Meyrink. Hij stond in zijn tuin, vol aandacht, als iemand, die naar een innerlijke stem luistert. Nauwelijks was ik begonnen te spreken, of hij vatte de aardbeving op als een wachtwoord en riep : „Ja, dat is het juist, nu komen wij!"

Wat het spiritisme betreft en Meyrink's standpunt ten aanzien van occulte, magische werkelijkheden is de volgende verklaring van Meyrink belangwekkend : „Daar ik mij er rekenschap van gaf, dat geleerden gelijk Crookes en Zöllner toch niet geheel blind zullen zijn geweest, toen zij voor het spiritisme en zijn verschijnselen opkwamen, hield ik mij te Praag jarenlang en bijna dagelijks met media bezig, die ik voor de verschillende experimenten met zorg uitkoos. Geen enkele maal gebeurde er iets, dat niet tot bewuste of onbewuste bedriegerij had kunnen worden teruggebracht. Daar ik echter niet het slachtoffer van mijn vooroordeel wilde worden, nam ik meestal een goochelaar mee, die eventueel de handelingen van de media zou kunnen ontmaskeren. Vergeefs. Ook hij betrapte niemand. Op een dag vroeg een vriend mij, naar Levico te komen, waar zich in een oud kasteel spookverschijningen voordeden. Wij gingen met twaalf man in een kamer zitten en bleven eerst in volslagen duisternis. Toen echter plotseling een tafel werd vernield, staken wij kaarsen aan. Een andere tafel, die wij met ons vieren vasthielden, zweefde weldra tegen de hooge zoldering van de kamer, waar zij eenige minuten hing, tot zij langzaam weer zakte. Verder heb ik daar beleefd, dat vaste voorwerpen elkaar kunnen doordringen. Bij voorbeeld drong een zeepbusje, dat ik met beide handen vasthield, door mijn handen (dematerialisatie), werd de kamer in geslingerd en daarna op dezelfde wijze weer in mijn handen teruggebracht. De veronderstelling, dat hier zelfsuggestie in het spel kan zijn geweest, wordt ontzenuwd door de andere verschijnselen, namelijk door de vernieling van de tafel en verder door de vernieling van den muur van een kamer, die later door een metselaar werd hersteld. Ook voorwerpen uit stevig gesloten kisten werden te voorschijn gebracht. Deze verschijnselen, deze feiten van een met kracht geladen magische werkelijkheid hebben mij zoo grondig van de echtheid dezer gebeurtenissen overtuigd, dat bij mij niet meer de geringste twijfel kan ontstaan." En toen wij eens over de parapsychologie spraken, zeide Meyrink : „De parapsychologie heeft de verdienste, iets, dat sedert eeuwen ontkend werd, allengs geloofwaardig te maken. Mijn inziens echter lost zij het belangrijkste niet op, n.l. zij sluit de

oogen voor de oorzaken. Zij dwaalt in de onjuiste veronderstelling, dat men bij de verschijnselen te doen heeft met onbekende vermogens van den mensch. Zij heeft niet den moed, te erkennen, dat er wezens kunnen zijn, levende, in deze „aardsche" werkelijkheid levende wezens, die deze „occulte" verschijnselen teweegbrengen (1). En de officieele wetenschap weet toch zeer nauwkeurig, dat de menschelijke zinnen begrensd zijn tot een kleine groep zichtbare, voelbare en hoorbare trillingen. En wat leeft in de overige, buiten dit gebied der directe waarneming vallende milliarden trillingen? Die zouden onbewoond zijn? Zeker, er zijn ook menschen, die meenen, dat alleen de aarde bevolkt is en dat de ontelbare andere hemellichamen alleen nachtlichten zijn, om de verliefden in Mei idealistisch te laten dwepen. De electriciteit echter, om maar een voorbeeld te noemen, is bloed der sferen, zooals het bloed van den mensch de handhavende en bouwende kracht van zijn lichaam uitmaakt. Hoe het ook zij, de oude cultus van den dondereik is mij nog liever dan de koorddanserij van de speculatieve filosofie." En nog denzelfden avond inproviseerde Meyrink het ontwerp voor een nieuwe wereldgeschiedenis, waarin hij b.v. Alexander de Groote niet anders voorstelde dan als een dronken Macedonische soldaat. „Zoo is het", riep hij uit, „om over de andere figuren van de geschiedenis te zwijgen."

En hoe zag Meyrink de toekomst? „Het is mijn meening," zoo uitte hij zich eenige jaren geleden, „dat ondanks de nuchtere, in sport opgaande, van iedere geestelijke waarde gespeende moderne opvatting, binnen niet al te langen tijd geestelijke strijd zal ontstaan, die in de tegenwoordige religieuze meeningen een verrassende verandering zal brengen. Misschien zelfs zal de parapsychologie daar de eerste kiem van bevatten. Een metaphysiologie (niet psychologie) zal naar ik meen, als nieuwe wetenschap ontstaan en tot fijnere religieuze ervaringen aanleiding geven. Het materialisme is van voorbijgaanden aard, het viert slechts schijnbaar zijn bedriegelijke triomfen. In politiek opzicht geloof ik stellig aan de Vereenigde Staten van Europa, want hoe sneller de mensch zich kan voortbewegen (vliegmachine, auto), des te enger worden de grenzen van de landen. En deze wet heeft in de wereldgeschiedenis tot dusver nog steeds de scheidende barrieres geslecht."

---

(1) Hiermede heeft Meyrink niet de spiritistische opvatting als de juiste willen verdedigen. Hij zelf heeft in een zijner schetsen („Meine Qualen und Wonnen im Jenseits") het spiritisme met niets-ontziende hoon en spot bestreden. Men moet niet vergeten dat er ook, volgens de occultistische theorieën als b. v. die der Neo-Platonici en der Middeleeuwers, nog andere „geesten" denkbaar zijn dan die van ooms, tantes of grootvaders... Redactie.

Wat de figuur van Meyrink eens voor de geschiedenis des geestes zal beteekenen en welke wegen zijn werk, dat gebaseerd is op de innerlijke visie van een „bewuste ziel", nog zal wijzen, is niet een vraagstuk van de huidige critiek, het definitieve oordeel daarover ligt echter naar alle waarschijnlijkheid in een naburige toekomst.

Dierpsychologie en Parapsychologie.

door W. H. C. TENHAEFF.

Wie zich weleens in folkloristische studiën verdiept heeft, weet, dat een aantal dieren van oudsher de reputatie geniet van met profetischen blik begaafd te zijn en als geestenzieners geldt.

Zoo kent men, om hier met het eenvoudigste te beginnen, aan een aantal insecten het praedicaat „weervoorspellers" toe. (1)

Ongetwijfeld zijn een aantal insecten-soorten dit, zonder dat zij daardoor op eenigerlei wijze de bijzondere aandacht van den parapsycholoog verdienen, omdat hun (weer-)voorspellend vermogen evenmin een parapsychologisch verschijnsel is als dat van den arthritischen, rheumatischen en neuralgischen mensch, die op weersveranderingen reageert door een toename, c.q. afname van zijn pijnen.

Wie hebben hier met z.g. geopsychische en daaraan verwante verschijnselen te doen, waarop door o.m. W. Hellpach („Geo-psychische Erscheinungen" (2) de aandacht is gevestigd.

Wanneer het vochtigheidsgehalte der lucht toeneemt, gelijk dit op warme zomerdagen het geval is, dan wordt het vliegen der insecten bemoeilijkt, waaardoor deze genoodzaakt zijn zich op geringe hoogte van den grond op te houden. Dit brengt met zich mede dat insectenetende vogels, als b.v. de zwaluwen, bij een hoog vochtigheidsgehalte der lucht, laag moeten vliegen om voldoende voedsel te krijgen. Waar nu een zoodanig vochtigheidsgehalte der lucht in vele gevallen tot regenachtig weder leidt, daar is het begrijpelijk,

---

(1) „D'hanen, katten en honden
zoo men dikwijls heeft gevonden,
zeggen 't weer van dag tot dag
Beter als den „almanach"."

zegt de : „Gentsche Comptoir-Almanach" van 1769. (Zie : „Eigen Volk", III, pag. 99.)

(2) Leipzig, Engelmann.

dat reeds eeuwen lang de zwaluw bij het volk als een weer-„voorspellend" dier doorgaat. Als de zwaluw laag vliegt, komt er regen, zeggen de buitenmenschen.

Een hoog vochtigheidsgehalte der lucht doet voorts de kruipende dieren zich diep in den grond ingraven. Deze eigenaardige reactie op vochtige lucht heeft kennelijk ten doel, hen tegen naderende plasregens te beschermen. Wanneer nu een groot aantal insecten in den grond kruipt, beteekent dit echter een extra bevolking van het jachtgebied van hun vijand, den mol! Dit dier wordt hierdoor tot grooter activiteit geprikkeld, hetgeen o.m. beteekent dat hij een overmatig groot aantal hoopen opwerpt. Zoo komt de landman er toe regen te voorspellen uit de gedragingen van den mol.

Dat de huisspin algemeen als weerprofeet geldt, is bekend en verklaarbaar. Dit dier moet steeds zeer spaarzaam zijn met de stof, waarvan zij haar web spint, omdat de beschikbare voorraad afhangt van de hoeveelheid voedsel, welke haar ten deel valt. Uit dien hoofde is deze beschikbare voorraad bij een uitgehongerd exemplaar geringer, dan bij een goed doorvoed individu, en een spin zal bij voorkeur geen web maken, wanneer storm of regen haar arbeid onmiddellijk weer zouden kunnen vernielen, of althans onbruikbaar maken. Daarom is het voor de instandhouding van het individu noodig, dat het dier op onderscheidene atmosferische invloeden typisch „weet" te reageeren, zoo b.v. met in-activiteit (met het nalaten van het doen van herstellingen aan een beschadigd web, of het volledig vernieuwen daarvan), wanneer onweersbuien op komst zijn. Natuurlijk doet de spin dit geenszins bewust, maar wij moeten haar lichaam beschouwen als een fijn meteorologisch instrumentje, een meteorologisch reflex-mechanisme.

In 1902 constateerde men op Martinique eenige weken voor de uitbarsting van den Mont Pélé, dat het vee ongewoon onrustig werd en niet tot bedaren te brengen was. Slangen verlieten bij massa's haar schuilplaatsen bij den vulkaan, vogels ontvluchtten de berghellingen. De bevolking begon zich over deze „voorteekenen" ongerust te maken en wilde eveneens vluchten. Toen liet de regeering bekend maken, dat, volgens het oordeel van een deskundige commissie, in het minst geen gevaar te duchten was. Verschillende leden dezer commissie hebben hun uitspraak niet lang overleefd.

Ook bij gelegenheid van andere vulkanische uitbarstingen heeft men dergelijke waarnemingen in de dierenwereld kunnen doen. Evenals aan de atmosferische onweders schijnen ook aan deze „aardsche onweders" perioden

van voorbereiding vooraf te gaan, welke op de een of andere wijze het zenuwstelsel van bepaalde dieren beïnvloeden.

Zooals men zich zal herinneren, brandde in Juli 1927 te Weenen het paleis van Justitie af. Kort voor deze catastrophe zouden, volgens de dagbladberichten, de opzichters van de gebouwen van het Oostenrijksche parlementsgebouw, opgemerkt hebben, dat eenige honderden duivenparen, die tot dusverre hun nesten in de ornamenten van het in de nabijheid gelegen paleis van Justitie gebouwd hadden, naar het parlementsgebouw waren overgetrokken, waar zij zich nieuwe nesten bouwden.

Stond dit geval nu op zichzelf, dan zou men — vooropgesteld dat het juist geconstateerd is — hier kunnen spreken van een merkwaardige coïncidentie. Het opmerkelijk feit doet zich nu echter voor dat men vele analoga van dit geval schijnt te kennen. Zoo zegt Bende Bendsen met betrekking tot ooievaars (3) : „Ook heeft men meer dan eens waargenomen, dat ooievaars, die jarenlang één en hetzelfde nest op een huis betrokken hebben en daarin onderscheidene broedsels grootbrachten, op een zekeren dag dit nest verlieten om op een ander huis, in de nabijheid, of op een nabijgelegen boom een nieuw nest te bouwen, waarna dienzelfden zomer nog het huis, waarop het verlaten nest stond, afbrandde. Wordt nu op dezelfde plaats een nieuw huis opgetrokken, dan bouwen dezelfde ooievaars, zoodra het gevaar geweken is, daarop wederom hun nest."

In een oud nummer van : „Light" (4) wordt gewag gemaakt van een paar zwanen, die juist gereed waren met den bouw van hun nest aan den oever van een vijver, toen zij dit nest weer afbraken om het een klein eindje verder, op een hooger gelegen plaats, opnieuw op te bouwen.

„Den volgenden dag kwam er een hevige onweersbui opzetten, waardoor een buitengewone stijging van het wateroppervlak ontstond. Zonder twijfel zou het nest der vogels weggespoeld zijn, indien het zich nog op de oude plaats bevonden had. Nu lag het echter zoo hoog dat het geen schade ondervond van het hooge water."

De leeuwentemmer Bostock (5) maakt melding van het feit, dat eens op een avond zijn leeuwen en tijgers alle geheel onverwacht weigerden te

(3) „Archiv für tier. Magnetismus", VIII, 3, pag. 77.

(4) Nr. 353.

(5) „Wild animal training", geciteerd door H. Carrington in : „Journal of the Am. S.P.R.," vol. XXV, pag. 127.

eten. Eenige uren later brak een brand uit waarin onderscheidene dezer dieren het leven lieten.

Vooropgesteld dat althans een deel dezer verhalen op juiste waarneming berust — hetgeen ik volstrekt niet onmogelijk acht ([6]) — dan past ons de erkenning, dat wij hier met een geheel andere categorie van voorspellingen te doen hebben dan waartoe die behooren, waarvan hiervoor sprake was.

Wij hebben hier dan in principe te doen met z.g. „Ahnungen" in parapsychologischen zin, met een soort van „second sight", een meening, welke reeds C. G. Carus was toegedaan blijkens zijn zestiende : „Vorlesung" in zijn : „Vorlesungen über Psychologie". ([7])

---

(6) Het kan nu eenmaal niet ontkend worden dat de studie der volkskunde ons bij herhaling voor den neerslag van massa-waarnemingen plaatst.

Reeds Kant moet deze waarheid ingezien hebben toen hij de uitspraak deed : „Man darf nicht alles glauben was die Leute sagen, aber auch nicht meinen, dass sie alles ohne Grund sagen".

„Ook het volk neemt waar — zegt Frans M. Olbrechts in zijn verhandeling over : „Volkswetenschap" in: „Eigen Volk", III, pag, 97 — en, op gebieden waar het zich thuis voelt, veelal juister en nauwkeuriger dan de universiteits-geschoolde.

Ook het volk vergelijkt en veronderstelt ; maar, — en hier ontstaat de tragische hiatus, de veelbeteekenende sprong : zonder zich af te vragen of de veronderstelling den toets met de werkelijkheid kan doorstaan, krijgt het niet onmogelijke, het misschien-waarschijnlijke meteen de waarde van zekerheid".

Het is m. i. aan geen twijfel onderhevig, of onderscheidene takken van wetenschap kunnen met talrijke folkloristische gegevens hun voordeel doen, zoo b.v. de geneeskunde.

In dit verband vestig ik de aandacht op een voordracht, getiteld : „Bespreking van eenige oude en nieuwe geschriften over de oorzaak van beri-beri en aanverwante ziekten", gehouden door E. van Dieren in het Genootschap ter bevordering der Natuur- en Heelkunde te Amsterdam (zie : „Ned. Tijdschr. v. Geneeskunde", 1903, I, Nr. 24, pag. 1437). Hierin wordt o.a. het navolgende gezegd :

„Sedert 1887 heeft hij (van Dieren) herhaaldelijk de aandacht gevestigd op een mededeeling van Simmons, dat n.l. in Japan de eenige behandelingswijze, door de bevolking aangewend, daarin bestaat, dat in plaats van rijst er een kleine boon als voedsel wordt gebruikt en dat zulks met zeer bevredigende resultaten geschiedt in vele gevallen..." Ook in verband met de mededeeling van Simmons schreef spreker in 1896 : „het wil mij weleens toeschijnen, dat Folklore den medicus nog meer te stade kan komen dan het gemartel van duizenden proefdieren...

Op de beteekenis van de volkskunde voor de parapsychologie wees ik reeds in 1922 in mijn boekje over : „Het Dierlijk Magnetisme" (Amsterdam, 1922). Sindsdien ben ik, op gronden van psychogenetischen aard (het mediumschap als atavisme), nog meer overtuigd geraakt van het groote nut van folkloristische studiën voor de (vergelijkende) parapsychologie.

Reeds C. G. Carus achtte het gebruik van folkloristische gegevens voor de (dier-)parapsychologie niet beneden zich.

(7) Een herdruk van deze, in den winter van 1829-1830 te Dresden gehouden voordrachten verscheen kortgeleden bij het Rotapfel Verlag te Leipzig.

Tot een der, volgens het volksgeloof, meest mediumieke dieren behoort zeker wel de hond.

In Schotland bestaat een oer-oud geloof, dat honden het „tweede gezicht" („second sight") hebben (8) ; ook in sommige deelen van Duitschland treft men dit geloof aan. Wuttke zegt (9) : „Menigen hond schrijft men de gave van het tweede gezicht toe ; in den nacht loopen zij rond, blijven voor een huis staan, beruiken dit en beginnen dan vreeselijk te huilen, hetgeen een teeken is van een nabijzijnden dood. Zoo'n hond, in Tirol „Toadareara" (10) geheeten, beangstigde omstreeks 1850 de bewoners van Innsbrück zoozeer, dat zij hem vergiftigden."

In : „Sphinx" (11) maakt een lezer van de navolgende observatie gewag:

„Op 23 Mei 1880 overleed te Weenen om 4 u. n. m. mijn vader, 64 jaar oud, aan hemiplegia, nadat hij geruimen tijd bedlegerig was geweest. Daar tijdens zijn ziekte elk geluid zooveel mogelijk vermeden moest worden, nam ik 5 dagen voor den dood mijns vaders onzen hond, een 4 1/2 jaar ouden tijgerhond, dien mijn vader had grootgebracht en verzorgd, bij mij buiten. In de eerste 4 dagen viel er niets bijzonders te bemerken. Op den dag echter die mijn vaders sterfdag werd, nam ik reeds 's morgens vroeg, voordat ik naar de stad ging, waar, dat de hond angstig wegkroop en niet, zooals hij anders placht te doen, aan de ontbijttafel kwam. Toen ik in de ouderlijke woning aangekomen was, zag ik dadelijk aan mijn vader, dat zijn doodsuur snel naderde en ik bleef derhalve in zijn buurt. Mijn vader bleef tot tegen den middag sluimeren... Om 2 u. begon de doodsstrijd en om 4 u. blies hij den laatsten adem uit.

Toen ik 's avonds thuis kwam, begroette men mij met de woorden : „Uw vader is zeker overleden !" „Hoe zoo ?" vroeg ik. „De hond is als dol ; om 12 u. kreeg hij zijn eten, dat hij met tegenzin verorberde en om 2 u. huilde hij, kroop in den tuin onder de struiken en rolde jankend in het gras, om 4 u. echter (toen de trein van 4 u. voorbijging) deed hij zoo vreemd, dat niemand hem dorst naderen en wij waren bang dat hij dol werd".

Op het oogenblik, waarop ik thuis kwam, wist daar niemand nog dat mijn vader gestorven was, en het uur, waarop hij overleden was, was ook slechts mij en dien weinigen bekend, die bij zijn sterven aanwezig waren geweest...

Toen ik mijn kamer binnentrad, bewoog de hond zich niet en toen ik hem riep en wilde streelen, bromde hij en beet naar mijn hand. Het dier volhardde in dit gedrag tot na de begrafenis..."

Onlangs vertelde mij een alleszins betrouwbaar man, dat zijn herdershond eenige dagen lang bij herhaling, zonder dat hiervoor eenige (althans op normale wijze) bemerkbare oorzaak bestond — terwijl dit gedrag ook niet in de lijn van het normale gedrag van het dier lag — hevig huilde, waarbij

---

(8) Horst : „Deuteroskopie", II, pag. 240, Frankfort, 1830.
(9) „Volksaberglauben der Gegenwart", Berlijn, 1860.
(10) Totenrerer.
(11) 1888, II, pag. 130.

het een punt van den straatweg scheen te fixeeren, waarop eenige dagen later een oude dame plotseling (door een endogene oorzaak) doodbleef.

Sinds onheugelijke tijden geldt de hond mede als geestenziener. Van hem zegt reeds Homerus :

„Maar Telemachos zag en bemerkte niets van de godin,
want niet voor allen zichtbaar zijn de verschijningen der goden :
slechts de honden zagen haar en blaften niet, vluchtten echter
jankend en bevend voor haar naar de andere zijde van den hof." ([12])

De heilige hond der Noorsche mythologie is in de Edda ([13]) helderziend. Volgens Ossian huilen de honden als de geesten hunner gesneuvelde meesters voorbijtrekken.

Het parapsychologisch onderzoek heeft ons vertrouwd gemaakt met het verschijnsel der „verschijningen" van levenden, stervenden en overledenen.

Bijzonderheden dienaangaande vindt men in o.m. mijn opstel over : „Hallucinations véridiques", waarnemingen van het supernormale en supernormale waarnemingen." ([14])

In dit artikel wijs ik er op (pag. 210), dat men een aantal van dergelijke „verschijningen" kent, waarbij de „verschijning" door een aantal personen tegelijkertijd wordt „waargenomen" en waarbij tevens dieren tezelfder tijd teekenen van hevige onrust vertoonen.

Hieronder volgen enkele voorbeelden van deze gevallen ; het eerste is ontleend aan de : „Proceedings of the Society for Psychical Research" ([15]), het tweede aan de : „Allgemeine Sport Zeitung" van 8 Mei 1887 ([16]).

„Ziethier het verschijnsel, waarvan onze gansche familie getuige was. Het gebeurde te St. Petersburg, in 1880, toen wij in de Pouchkarskastraat woonden. Op een avond in de maand Mei, tegen 6 u., bevond mijn moeder... zich in de zaal met haar vijf kinderen, waarvan ik de oudste was. (Ik telde toen 16 jaar). Op dat oogenblik was een oude huisknecht, die als een vriend behandeld werd (maar toen niet meer bij ons diende), ons komen bezoeken en met mijn moeder in gesprek. Eensklaps verstomde het vroolijk gesnater der kinderen, en de algemeene aandacht

---

(12) „Odyssea", XVI, 160-164.
(13) Saemundr. 39, 40.
(14) „Tijdschrift v. Parapsychologie", I, pag. 197.
(15) Vol. X, pag. 227. Het geval is medegedeeld door den heer Amosof.
(16) Zie ook : „Sphinx", 1888, II, pag. 129.

vestigde zich op onzen hond „Moustache", die hevig blaffend naar de kachel uitgeschoten was. Onwillekeurig keken wij allen in dezelfde richting, en wij zagen in de nis van de groote kachel een jongentje van ongeveer 5 jaar in zijn hemd staan. In dezen jongen herkenden wij den zoon van onzen melkboer, André, die dikwijls met zijn moeder bij ons kwam om met de kinderen te spelen ; zij woonde vlak bij ons. De verschijning maakte zich „van de kachel los", ging langs ons allen heen, en verdween door de deuropening. Gedurende al dien tijd — een vijftiental seconden ongeveer — hield de hond niet op met uit alle macht te blaffen en vervolgde al blaffend de voortschrijdende verschijning. Dienzelfden dag, een poosje later, kwam onze melkvrouw ons vertellen, dat haar zoon André, na een ziekte van eenige dagen, — wij wisten dat hij ziek was — gestorven was ; waarschijnlijk op het oogenblik, waarop wij hem zagen verschijnen".

„In het huis van den overste G. en zijn vrouw bevond zich, als logée, mej. F., tot wie de hond van den overste, een setter, zich zoo aangetrokken gevoelde, dat hij haar overal volgde en des nachts niet van den drempel van haar slaapkamer te verdrijven was. Ging zij varen of rijden, dan sloot hij zich steeds bij haar aan, evenals bij alle uitgangen te voet, en wel zoo hardnekkig, dat zijn meester en meesteres zich daar ten zeerste over verbaasden. Na een verblijf van drie weken werd mej. F. ziek en verlangde, dat zij onmiddellijk naar haar ouderlijke woning werd teruggebracht, hetgeen natuurlijk geschiedde.

De berichten, welke in den loop der volgende weken over mej. F. bij mevr. G. kwamen, luidden zeer ongunstig. Haar ziekte werd van week tot week erger. Reeds meer dan een maand was, sinds het plotseling vertrek der logée voorbijgegaan, toen op een morgen, terwijl de overste en zijn vrouw zich in de ontbijtkamer bevonden, waar de hond in een hoek, blijkbaar in vasten slaap, lag, het navolgende gebeurde.

Plotseling — het was kwart voor tien — sprong het dier op en schoot door de open glazen deur der kamer naar buiten, over de wijde grasvlakte ; dan bleef het plotseling staan, en, met de oogen wijd geopend, de ooren achterwaarts gelegd, keek het verschrikt en ontsteld over het grasveld heen. Opeens veranderde het van uitdrukking. Het deed een sprong, daarop nog eenige schreden, terwijl het zich gedroeg alsof hij een persoon, waarvan hij veel hield, wederzag. Even plotseling liet hij den kop zaken, den staart hangen en snelde, met alle teekenen van vrees, in de kamer terug, kroop onder de canapé en was door roepen noch liefkoozen daar onderuit te krijgen.

Dit was onbegrijpelijk, daar het dier steeds zeer gehoorzaam was...

Twee uur na dit voorval ontving mevr. G. een telegram, dat mej. F. dien morgen te kwart voor tien overleden was. Wat was het dat de hond op dienzelfden tijd uit den slaap deed opschrikken en zich zoo gedragen, alsof hij, om iemand te verwelkomen, naar buiten snelde, om daarna vol schrik terug te vluchten en niet uit zijn schuilplaats te voorschijn te willen komen ?"

K. Gruber maakt in zijn Verhandeling : „Experimentalstudien mit Willy Schneider" [17] melding van het opmerkelijke feit dat zijn hond steeds (voor hem) ongewone uitingen van onrust gaf, wanneer Gruber met Willy Schneider experimenteerde. De proefnemingen vonden steeds in een ander vertrek plaats als dat, waarin het dier zich bevond. Het „eigenaardige" gedrag van het dier werd door twee zijner dochters geconstateerd. „Uebrigens — zoo schrijft hij op pag. 27 — konnten wir selbst eine ähnliche Beobach-

(17) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1929, pag. 14.

tung machen gelegentlich eines zwanglosen Abendbesuches von Willy in meiner Familie. Wir sassen nach dem Essen gemütlich plaudernd um den Tisch, unter dem wie gewohnt unser Hund lag. Plötzlich fiel Willy spontan in trance und „Otto" meldete sich. Und im gleichen Augenblick verliess unser Hund seinen geliebten Ruheplatz, an dem er meist Stundenlang ruhig liegt und sprang unter den Zeichen der Furcht auf das Sofa zu meiner Frau, was er, weil es ihm verboten ist, niemals von sich aus tun würde. — Diese Beobachtungen regen an, den Reaktionen des Hundes bei künftigen Sitzungen systematisch unter möglichster Ausschaltung des Zufalls oder sonstiger Fehlerquellen nachzugehen."

Ook andere onderzoekers zeggen soortgelijke verschijnselen te hebben opgemerkt.

Ook van paarden zijn allerlei verhalen in omloop welke zouden moeten „bewijzen" dat zij wel het „tweede gezicht" zouden bezitten en dat er ook wel „geesten" zieners onder hen voorkomen.

Enkele voorbeelden dezer verhalen heb ik vermeld in mijn boekje : „Supernormale Vermogens" ([18]); voor verder materiaal verwijs ik naar E. Bozzano's geschrift : „Les manifestations métapsychiques et les animaux" ([19]).

Natuurlijk heeft men ook getracht langs den weg der observatie onder experimenteele omstandigheden na te gaan of metapsychische vermogens bij dieren voorkomen, waarbij men in de eerste plaats heeft trachten na te gaan, of telepathie tusschen mensch en dier mogelijk is.

In het jaar 1904 trad de rustende onderwijzer W. von Osten met zijn paard „der kluge Hans" in het openbaar op. Dit dier, een Trakhener hengst, bleek o.m. in staat te zijn bevelen, welke zijn meester hem „inwendig sprekend" (v. Osten spreekt van „stilles sprechen") gaf, uit te voeren.

Op het verschijnsel der z. g. denkende dieren hoop ik t. z.t. in dit tijdschrift nader terug te komen, aan de hand van een reeks gegevens, mij uit de nalatenschap van Prof. van Rees (die Krall eenige malen bezocht heeft) geworden.

Dit geval trok in hooge mate de aandacht van Karl Krall, een vermogend juwelier in Elberfeld.

(18) Amsterdam, 1922.

(19) Parijs, 1926, Zie ook Krall : „Denkende Tiere", Leipzig 1912, pag. 269.

In het : „Zeitschrift für Parapsychologie" [20] vertelt hij dat hij van ongeveer zijn 15de levensjaar af interesse heeft gehad voor telepathie en daaraan verwante verschijnselen, gedreven door een onverklaarbaren drang, door een instinctief begrip van de geweldige beteekenis dezer verschijnselen.

In November 1901 kwam hij met den telepaath G. Ninoff in aanraking, met wien hij (bij herhaling in tegenwoordigheid van bekende geleerden) eenige reeksen proeven nam, welke hem de juistheid der resultaten, door de Engelsche S.P.R. in die jaren reeds verkregen, bevestigden.

Toen nu v. Osten door zijn optreden met den „klugen Hans" van zich deed spreken, stelde hij zich o.m. de vraag of hier mogelijk telepathie tusschen mensch en dier in het spel was en besloot hij deze zaak nader te onderzoeken.

Hij schreef een reeks willekeurige bevelen : links, rechts, boven, beneden, rechter voet, linker voet, loop achteruit, enz. met krijt, onder elkaar, op een bord. Dit bord was zoo opgesteld dat slechts v. Osten — en niet Hans — daar op kon kijken. Krall wees nu met zijn hand de onderscheidene bevelen, volgens eigen keuze aan, waarna v. Osten deze opdrachten door „stilles sprechen" zijn paard zocht te geven.

De afstand tusschen v. Osten en Hans bedroeg van 1 ½ tot 2 M. Van „spierlezen" kon hier thans, volgens Krall, geen sprake meer zijn op grond van het feit, dat er tusschen Hans en zijn meester geen verkeer mogelijk was door middel van het tastzintuig en ook niet door middel van het oog, gezien de, volgens hem, afdoende oogkleppen, waarvan het dier voorzien was.

v. Osten zelf meende dat het bij deze proeven met ‚stilles sprechen" om een voortplanting van geluidsgolven ging [21] en hij nam voorts aan, dat paarden een buitengewoon scherp gehoor hebben. Volgens Krall was hij een man van groote eenzijdigheid en dito conservatisme [22].

Zeer terecht identificeerde Krall nu v. Osten's hypothese van het „stilles Sprechen" met die van het „onwillekeurig fluisteren" waarmede Hansen en

---

(20) 1926, pag. 577 e. v. ; 1927, pag. 150 e. v.

(21) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 153.

(22) Dito, pag. 153 : „Denkende Tiere", pag. 68, 349.

Lehmann in het laatst der vorige eeuw het geheel der telepathische verschijnselen zochten te verklaren. ([23])

Krall begon nu met een onderzoek in te stellen dat een kritische en experimenteele „Nachprüfung" van de hypothese van Hansen en Lehmann, dat bij sterk geconcentreerd denken (b.v. aan een getal) een verstaanbaar fluisteren door de neus bij volkomen gesloten mond nauwelijks te onderdrukken is, beoogde. ([24])

Krall heeft over dit onderzoek, dat in 1907 door hem werd ingesteld — en waarbij hij zich verzekerde van de technische medewerking van Ir. H. J. Busse — uitvoerig bericht in het : „Zeitschrift für Parapsychologie" ([25]). Zijn resultaten waren negatief ([26]) ; geen zijner onderzoekingen leverde iets op dat ook maar in de verste verte als een bevestiging der hypothese van de beide Deensche onderzoekers kon worden aangemerkt.

„Damit musste als sicher erwiesen gelten — zoo zegt Krall in het : „Zeitschrift für Parapsychologie" ([27]) —, dass auch bei den Versuchen mit „stillem Sprechen" keinerlei akustische Einwirkungen auf das Pferd stattgefunden hatte."

---

(23) A. Lehmann : „Overtro og Troldom" (de Duitsche vertaling van dit Deensche werk verscheen in 1898 te Stuttgart onder den titel : „Aberglaube und Zauberei". In 1910 verscheen een verkorte Ned. vertaling van dit werk van de hand van Carpentier Alting onder den titel : „De wereld van het geheimzinnige").

In 1908 (tweede druk) erkende Lehmann de telepathie als feit. Zie P. A. Dietz : „Over de waarheid en de waarde der occulte verschijnselen" in : „Tijdschrift voor Parapsychologie", II, pag. 312.

Volledigheidshalve dient er hier de aandacht op te worden gevestigd, dat Hansen en Lehmann volstrekt niet de eersten zijn geweest die op de mogelijkheid van zoo'n foutenbron gewezen hebben. Dit deed reeds H. Sidgwick in zijn in 1889 gepubliceerde verhandeling : „Experiments in Thought-Transference". („Proceedings S. P. R.", VIII).

(24) Krall schijnt een der weinigen, misschien de eenige geweest te zijn die zich een „Nachprüfung" van de onderzoekingen van Hansen en Lehmann tot taak stelde.

Krall schrijft het groote aantal aanhangers, dat de hypothese van het „onwillekeurig fluisteren" weldra verwierf, toe aan het feit dat niemand er toe kwam de onderzoekingen van H. en L. na te doen. (pag. 385).

(25) 1926, pag. 321 e. v.

(26) Wij kunnen ons niet ontveinzen dat Krall bij dit onderzoek zeer ernstig te werk ging. Hij toetste de uitkomsten der onderzoekingen van H. en L. niet alleen met behulp van de door hen aangegeven „Holle-spiegel-methode", doch mede met andere methoden. („Zeitschr. f. Parapsychologie", 1926, pag. 395). Steeds echter kreeg hij negatieve resultaten.

(27) 1927, pag. 155.

Waar nu ook geen contact tusschen den onderzoeker en Hans door middel van reuk- of smaakzintuig bestond, kwam Krall tot de overtuiging, „dass bei diesem „stillen Sprechen" eine Uebertragung auf den bekannten Sinneswegen ausgeschlossen gelten muss : es bleibt nur die Möglichkeit einer Uebertragung auf aussersinnlichem Wege." ([28])

Waar Krall nu, zoowel op grond van litteratuur-studie, als naar aanleiding van eigen experimenteele onderzoekingen (G. Ninoff) tot de overtuiging was gekomen van de realiteit der telepathische verschijnselen, zoo kwam hij tot het vermoeden dat „die bei den Versuchen mit „stillem Sprechen" vom Sender gedachten Fragen und Befehle dem Pferde durch *Denkübertragung* d.h. telepathisch, übermittelt werden." ([29])

Krall zocht ook na te gaan of het paard „gedachte" d.w.z. niet innerlijk „gesprokene", maar zuiver visueele, „innerlijk geziene" bevelen kon uitvoeren. ([30])

„Zoo stelde ik mij b. v. het paard met opgeheven „linker been', voor, verder „hoofd links", „rechter voet omhoog", „hoofd naar boven", enz. En het paard herhaalde elk dezer visueele voorstellingen (acht in getal) juist door een dienovereenkomstige beweging".

Voorts nam Krall proeven waarbij v. Osten en hij gelijktijdig het dier door „stilles sprechen" een opdracht zochten te geven. Van deze proeven is zeker wel die groep de meest belangrijke waaruit het navolgende experiment als voorbeeld is gelicht ([31])

v. Osten en Krall namen elk, onafhankelijk van elkaar en zonder elkaar van hun keuze in kennis te stellen, een getal in gedachten.

„10 Mei 1908. Aanwezig v. Osten en Krall. Secretaris : Krall.

v. O. : (vier) K. : (drie).

„Wat blijft er over, als ge van mijn getal, dat ik „inwendig" uitgesproken heb, het getal van oom Krall aftrekt ?" ... ... R 1 (32)

„Welk getal heb ik je genoemd ?" ... ... R 4

„Welk getal heeft oom „in stilte" gezegd ?" ... ... R 3

(28) Dito, pag. 155.

(29) Dito, pag. 156.

(30) „Zeitschrift für Parapsychologie", 1927, pag. 158.

In tegenstelling met de proeven waarbij innerlijk gesproken werd, en welke, volgens Krall, het bestaan van telepathie tusschen mensch en dier indirect bewijzen, meent Krall dat de proeven met „innerlich erschaute" bevelen dit bewijs direct leveren.

(31) „Zeitschrift für Parapsychologie", 1927, pag. 161.

(32) R = Richtig. Deze vraagt behoort tot het gebied van het rekenen der paarden, een onderwerp waarop ik t. z. t. terugkom.

Hans beantwoordt alle drie vragen dadelijk juist en duidelijk".

Eerst na afloop van elk dergelijk experiment deelden v. Osten en Krall elkaar mede, welke getallen zij in gedachten genomen hadden.

Als resultaat zijner onderzoekingen meent Krall o.m. te mogen besluiten (33) :

1. Het dier is bij uitsluiting van zinnelijke, in het bijzonder bij uitsluiting van optische of acoustische waarneming onder bepaalde voorwaarden in staat het door den zender gedachte langs buitenzinnelijken weg in zich op te nemen. Wij noemen een dergelijke buitenzinnelijke inwerking van den zender op den ontvanger „gedachteoverdracht", telepathie.

2. Een op menschelijke wijze — more humano — onderwezen dier kan ons in kloptaal kennis geven van hetgeen het opgevangen heeft.

3. Het dier blijkt in staat te zijn om deze, gelijktijdig van verschillende zenders uitgaande telepathische overdrachten van elkaar te onderscheiden.

4. Het dier kan gewaar worden van welke persoon de telepathische beïnvloeding uitgaat. Het ontvangt — om ons in beeldspraak uit te drukken — niet slechts „draadlooze telegrammen", maar blijkt ook in staat te zijn de onderscheidene zendstations van elkaar te onderscheiden.

5. Uit deze „unwissentliche Versuchen" blijkt wederom, dat men het bewezen telepathisch vermogen van het dier te scheiden heeft van zijn denkvermogen. Beide vermogens bestaan onafhankelijk van elkaar.

6. Bij deze overdrachtsproeven was het strikt noodzakelijk dat in het experimenteervertrek volledige rust heerschte. Sterke concentratie van de zijde van den zender, den mensch en volledige opmerkzaamheid van de zijde van den ontvanger, het dier, waren mede voor alles noodzakelijk.

Na den dood van v. Osten (1909) kreeg Krall de beschikking over den „klugen Hans", waarmede hij zijn onderzoekingen voortzette, evenals met de twee Arabische hengsten Muhamed en Zarif. Ook met deze paarden zocht Krall het verschijnsel der telepathie tusschen mensch en dier te bestudeeren.

„Nadat ik de dieren tot 20 had leeren tellen en zij begrepen hadden wat rechts en links was, enz. begon ik op de navolgende wijze te experimenteeren. Ik begon het gewenschte getal steeds zachter te fluisteren waarbij ik gelijktijdig, voor zoover de stalruimte mij dit toeliet, langzamerhand de afstand tusschen hen en mij vergrootte. Ten slotte was het fluisteren bijna onhoorbaar geworden, had dus zijn uiterste minimum bereikt. Nadat ik nu te voren het paard gezegd had : „Muhamed, let goed op welk getal je nu moet kloppen" fluisterde ik daarna

(33) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 161.

het getal niet meer, maar dacht het getal, waarbij ik mijn gedachten sterk concentreerde, en ziet, de proef gelukte : Muhamed antwoordde juist.

Hiermede was voor mij het bewijs geleverd, dat onder bepaalde omstandigheden ook tusschen mij en mijn paarden een telepathisch contact kon intreden. Hiervoor waren noodzakelijk; volledige rust in het proefvertrek, sterke concentratie van de zijde van den zender en groote oplettendheid van de zijde van den ontvanger, het dier. De overdracht eischte steeds een zekere, zij het ook korte, spanne tijds (ongeveer 5 à 10 seconden). Gedurende dezen tijd hield het dier zich, naar het scheen, zeer rustig en was zeer opmerkzaam ; daarna antwoordde het". („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 162).

Het is zeer te betreuren dat Krall deze onderzoekingen niet heeft voortgezet. Zijn hoofddoel was echter, zooals hij op pag. 163 van het „Zeitschrift für Parapsychologie" (1927) zegt, te komen tot „den Nachweis und die Ausbildung des Denkvermögens der Pferde", en moesten derhalve aan dit doel alle andere ondergeschikt gemaakt worden.

De vraag of de telepathie tusschen mensch en dier mogelijk is heeft mede de aandacht getrokken van o.m. W. v. Bechterew, directeur van het instituut voor hersenonderzoek te Leningrad.

In het : „Zeitschrift für Psychotherapie und medizinische Psychologie" [34] tracht hij het bewijs te leveren van het bestaan van gedachtenoverdracht tusschen mensch en dier.

Hij begint met te vermelden hoe hij, bij gelegenheid van een toevallig circusbezoek te Leningrad het optreden van den dresseur Durow bijwoonde. Deze man leidde o.m. een St. Bernardshond, Lord genaamd, voor, die, volgens Durow, in staat was eenvoudige optellingen en aftrekkingen te maken, waarvan de eindsom het getal negen niet mocht passeeren.

De opgave werd op een lei geschreven. Durow las haar, terwijl hij met zijn rug naar den hond gekeerd stond ; vlak daarop „gaf hij de suggestie" waarop de hond evenzoovele malen blafte, als de einduitkomst bedroeg.

Telepathie tusschen Durow en Lord?

Het vermoeden dat hier het meest voor de hand ligt is, dat het dier reageerde op uiterst weinig opvallende teekens (uitdrukkingsbewegingen), welke hem van de zijde zijns meesters gegeven werden.

Interessanter zijn de proeven, welke Durow in tegenwoordigheid van v. Bechterew en een aantal andere personen in v. Bechterew's woning heeft

(34) Bd. VIII.

genomen met een kleinen, levendigen fox terrier, een reu, Pikki geheeten. Volgens Durow zou men hier een staaltje van zuivere gedachtenoverdracht tusschen mensch en dier te zien krijgen. Ik citeer thans v. Bechterew.

„De opgave van de eerste proef bestond daaruit, dat Pikki naar de nog niet afgeruimde eettafel moest loopen en met de tanden een bepaald, op den rand liggend servet, dat zich door niets van de overige, op dezelfde tafel liggende, onderscheidde, moest grijpen. Nadat deze opdracht vastgesteld was, werd den hond beduid, dat hij op een stoel, welke tegen den muur stond, moest springen. Het dier deed dit. Daarop hield Durow, met den rug naar den tafel gekeerd, den kop van den hond met beide handen vast, zag het dier eenige oogenblikken lang strak in de oogen, waarbij hij aan de opdracht dacht. Dit duurde zoo ongeveer een halve minuut lang, waarna de hond onrustige bewegingen met zijn snuit ging maken zich uit de handen van zijn meester losmaakte en hals over kop naar de tafel liep, het bewuste servet met de tanden greep en triomfeerend bij Durow bracht."

v. Bechterew beschrijft nu nog een aantal dergelijke proeven, waarin steeds sprake is van apporten en soortgelijke handelingen ; de opdrachten daartoe werden steeds door Durow mentaal (door telepathisch geïnduceerde auto-suggestie dus, naar het heette) aan den hond gegeven, en waren voorts òf aan alle aanwezigen, òf slechts aan Durow en v. Bechterew bekend.

Het behoeft wel geen betoog, dat het feit, dat Durow met de opdracht bekend was en haar ook gaf, een zeer zwak punt in deze, tot nu toe beschreven, proeven is, en het is derhalve zeer begrijpelijk, dat ook v. Bechterew er naar streefde dezen man geheel uit te schakelen, hetgeen hem gelukte. Toen hij nu met den hond alleen was, gaf hij het dier „in gedachten" („telepathisch") de opdracht op een ronden stoel te springen. Wat deed het dier nu echter? Het sprong op en liep om een ronden eettafel heen.

v. Bechterew vervolgt nu : „Ik hield de proef voor mislukt, herinnerde mij echter, dat ik mijn gedachten uitsluitend op den vorm van den ronden stoel had geconcentreerd en vergeten had mijn concentratie te laten beginnen met de beweging van den hond naar de ronde tafel om daarna te gaan concentreeren op den sprong op den stoel. Daarom besloot ik dezelfde proef nogeens te nemen. Weer liet ik den hond op den stoel springen, omvatte zijn snuit met beide handen en begon er aan te denken dat hij naar den ronden stoel welke achter mij stond, moest loopen, daarop moest springen en blijven zitten. Ik concentreerde mij gedurende 30 à 40 seconden op een en ander om het dier daarna los te laten. Nauwelijks had ik den tijd om te

zien wat er gebeurde, want vlak daarop zat het dier op den ronden stoel. De opdracht, welke Pikki hier uitgevoerd had, was, gelijk ik reeds opmerkte, niemand buiten mij bekend, en toch had het dier mijn geheim, zonder de minste moeite, geraden."

v. Bechterew heeft nu een aantal van dergelijke proeven genomen, waarbij hij deze bij herhaling met succes bekroond zag. Hierdoor is hij uiteindelijk tot de conclusie gekomen, dat telepathie tusschen mensch en dier bewezen mag worden geacht.

Op de vraag of deze conclusie gerechtvaardigd mag worden geacht kom ik nog nader terug.

Reeds in 1740 verscheen te Augsburg een geschrift, dat voor de beoordeeling van proeven, als hierboven vermeld, van groote beteekenis is. Het is getiteld : „Die von mir auf das höchste gebrachte natürliche Zauberei" en geschreven door een zekeren Rudolf Lang. Hij vertelt erin hoe men een hond allerlei verbluffende kunstjes kan leeren, als b.v. aangeven hoeveel oogen iemand met dobbelsteenen heeft gegooid. Eerst wordt het dier geleerd te blaffen als gevraagd wordt : „Hoe spreekt de hond?" Daarna begint men met deze vraag steeds zachter uit te spreken waarbij de hond leert acht te geven op de bewegingen van den mond van zijn baas. Tenslotte reageert het dier slechts op deze bewegingen al zijn deze ook nog zoo miniem. Om nu het dier te doen ophouden is het voldoende de hand, welke men met de een of andere belooning (in den vorm van een versnapering) er in tegen het lichaam gedrukt houdt, eventjes te bewegen. Het dier leert op deze wijze dat het nu stil moet zijn om de belooning in ontvangst te nemen.

Joh. Beckman schreef in de in 1799 verschenen : „Beyträge zur Geschichte der Erfindungen" (Bd. VIII), daar waar hij het heeft over het dresseeren van paarden, „dat zij letten op de geringste bewegingen, die iederen toeschouwer ontgaan."

In de : „Kölnische Volkszeitung" van 13-5-1913 schrijft Mensing een artikel : „Ueber den „Verstand" der Tiere". Hieraan ontleen ik het navolgende :

„...Het is reeds 25 jaar geleden dat mijn broeder, voor weinig geld, een klein zwart hengstveulen kocht, dat een zeer zonderlingen indruk maakte. Het geleek meer op een geit dan op een paard. Deze kleine zwarte „geit" was in de vacanties mijn circushengst, welke de „hohe Schule" moest volgen. Elken dag werd het dier uit de stal gehaald en urenlang gedresseerd. Hierbij gedijde de pikzwarte hengst, die spoedig den naam Peter kreeg, uitstekend, daar zijn voedsel hoofdzakelijk uit suiker, rapen en brood bestond. Bij dit smakelijke voedsel leerde Peter vlijtig ; na elke praestatie op het gebied der dresseerkunst werd hij dadelijk met zulke dingen

beloond. Zoo kon hij al zeer spoedig „Ja" en „Neen" zeggen. Hij kon tellen met zijn voorpoot en zelfs apporteeren. Hoe had ik hem deze kunsten geleerd ? Dat is spoedig verteld. Aan het onderste einde van een rijzweep bevestigde ik een haarspeld. Wanneer ik met dezen speld den hals van het dier aanraakte, schudde het zijn hoofd, om de vermeende vlieg weg te jagen. Na elk hoofdschudden kreeg Peter een stuk suiker. Dat beviel hem zoo goed, dat hij dadelijk krachtig het hoofd schudde, wanneer ik met de omineuze rijzweep slechts naar boven wees. Daarmede was ik voorloopig tevreden. Nu moest hij ook leeren „Ja" zeggen. Ik raakte nu zijn voorbeen aan. — Merkwaardig zooals Peter daarop reageerde. Hij beet naar de kwade „vlieg" en boog daarbij op een voor het "Ja" uitstekend passende wijze zijn hoofd. Ik ging door ; brood en suiker werden te hulpgeroepen en na eenige oefeningen knikte Peter met zijn hoofd, wanneer ik met de rijzweep naar zijn voorbeen wees. Nu kon mijn leerling „Ja" en „Neen" zeggen.... Als ik hem vroeg : „Peter, werk je graag ?" dan schudde hij ontkennend het hoofd. Vroeg ik hem echter : „Peter, eet je graag suiker ?" dan knikte hij en gaf zijn „Jawoord". Om echter met echte circuspaarden te kunnen concurreeren moest Peter nog meer leeren. Hij moest boven alles kunnen tellen. De Elberfeldsche hengsten kunnen dit toch immers ook voortreffelijk. Hoe leerde Peter nu deze „Verstandessache"? Wanneer een stekende vlieg zich op het onderste gedeelte van een voorbeen van een paard neergelaten heeft, begint het dier te stampen of te schrapen, tot de vlieg zich verwijdert. Hierop steunde ik mijn dressuur. Als ik met de speld het onderste gedeelte van het voorbeen aanraakte, begon Peter te schrapen. De vlieg verdween echter zoo maar niet dadelijk, maar stak door en Peter stampte en schraapte verder met zijn voorbeen.

Ook hier volgde de belooning, en toen de hengst merkte, dat hij zich door dit stampen en schrapen allerlei zoetigheden kon veroveren, deed hij het extra graag, en precies zoo lang als ik met de rijzweep naar beneden wees. „Peter", zoo riep ik dan, „vertel mij nu eens hoeveel twee en drie is" en Peter schraapte vijf maal met zijn hoef, omdat ik de rijzweep zoo lang naar beneden hield. „Peter, hoe oud ben je ?" en Peter stampte twee maal..."

In Mei 1913 kon men in den dierentuin te den Haag het paard Norma bezichtigen, dat op soortgelijke wijze gedresseerd was. Men zie in dit verband R. A. Reddingius : „Het verschijnsel der kloppende paarden" in : „De Nieuwe Gids", jaarg. XXX, pag. 570.

Voorts verwijs ik hier nog naar het artikel : „Animals Tricks", geschreven door Hereward Carrington en verschenen in : „Journal of the Am. S. P. R.", vol. XXV, pag. 127.

In onze dagen is dit alles gemeen goed geworden van elken biologisch gevormden onderzoeker, niet het minst op den grond van de onderzoekingen van den Russischen physioloog Pawlow. Hij heeft, door zijn onderzoekingen op het gebied der z.g. voorwaardelijke reflexen, onze oogen geopend voor het navolgende :

Stel, iemand heeft een hond, welk dier avond aan avond in zijn studeerkamer ligt te slapen en gewend is, wanneer de baas dit vertrek verlaat om zich ter ruste te begeven, een versnapering te ontvangen.

Het dier zal dan op het moment, waarop het de versnapering ziet, speekselvloed en teekenen van „blijdschap" vertoonen. Het merkwaardige is nu dat wanneer de baas van dezen hond gewend is 's avonds op een bepaalde wijze „Schluss" te maken, b.v. door eerst zijn inktkoker dicht te klappen, daarna zijn bureau-stoel achteruit te schuiven, vervolgens zijn boe-

ken weg te zetten, enz., enz. om ten slotte den hond de versnapering te geven, bij aandachtige observatie van het dier zeer waarschijnlijk zal blijken, dat het reeds speekselvloed begint te krijgen (en teekenen van „blijdschap" gaat vertoonen) wanneer het den inktkoker hoort dichtklappen.

Het geluid van het dichtklappen van den inktkoker is de voorwaardelijke prikkel geworden tot een voorwaardelijk reflex.

Onbekendheid met dit alles kan heel gemakkelijk tot een verkeerde interpretatie van het gedrag („behaviour") van het dier leiden.

Ik denk in dit verband aan den papegaai waarvan Thorndike vertelt ([35]). Zijn eigenares meende, dat het dier een gedachtenlezer was. Ging ze werkelijk uit, dan zei de vogel : „Dag vrouw". Deed ze haar hoed op en haar mantel aan, alleen om een voorstelling te geven, dan zei het dier niets. Het bleek dat de dame, als ze echt uitging, het bureau op slot deed en den sleutel bij zich stak, en hierop was het dier, *onbewust,* gedresseerd.

Voorts aan de wijfjes-chimpansé Basso, die volgens haar oppasser rekenen kon. Karl Marbe onderzocht dit geval en kwam tot de conclusie dat de oppasser het dier onbewust gedresseerd had en dat het reageerde op zijn hoofdhouding ([36]).

Rudolf Lang heeft, zooals wij zagen ons den weg gewezen om *bewust* een hond allerlei kunstjes te leeren.

Op grond van de uitkomsten der moderne physiologische psychologie en der onderzoekingen van Pawlow, weten wij thans dat wij dit ook *onbewust* kunnen doen en bij herhaling doen.

Wij weten nu dat ons denken geschiedt met inzet onzer gansche psychophysische persoonlijkheid. Dit leert ons in de eerste plaats al de mimiek ; verschillende gemoedstoestanden en affecten teekenen zich op ons gelaat af. Echter niet alleen op ons gelaat. Ook de bewegingen onzer handen en voeten verraden wat er in ons omgaat, geven daar uitdrukking aan. Deze erkenning heeft het aanzijn gegeven aan o.m. de wetenschappelijke graphologie.

Voorts geven o.m. ademhaling, polsslag, zweetsecretie e.d. uiting aan hetgeen er in ons „omgaat". Deze natuurlijke uitdrukkingsverschijnselen

---

(35) „Animal Intelligence", New-York, 1911.

(36) „Die Rechenkunst der Schimpansin Basso im Frankfurter Zool. Garten" in : „Fortschritte der Psychologie u. i. Anwendungen", Bd. 4, 1916.

Daar men de uitkomsten van dit onderzoek ging generaliseeren en op de Elberfelder paarden ging betrekken ontstond er een „open" briefwisseling tusschen Krall en Marbe. Zie : „Mitteilungen der Ges. f. Tierpsychologie", IV, Nr. 2.

(symptomen) zijn voor een belangrijk deel — onder normale omstandigheden (37) — onafhankelijk van ons bewust wilsleven.

Wij weten, dat vele z.g. telepathen, die bij herhaling in cabarets, bioscopen e.d. gelegenheden optreden, voor het overgroote deel hun successen danken aan het nauwlettend achtslaan op deze natuurlijke uitdrukkingsverschijnselen. Het meerendeel van hen behoort tot de categorie der pseudotelepathen, der spierlezers.

Omstreeks 1860 trad in de Vereenigde Staten een man op, die beweerde door eenvoudige lichamelijke aanraking in staat te zijn de gedachten van onderscheidene personen te kunnen „raden".

Bij zijn voorstellingen te Chicago en elders liet deze man (John Brown heette hij) door enkele menschen uit zijn publiek een comité vormen, dat de uit te voeren opdrachten moest vaststellen. Meestal bestonden deze hierin, dat Brown het een of andere voorwerp, dat men zorgvuldig verstopt had, moest zoeken.

Brown verliet steeds, onder geleide, de zaal totdat men het voorwerp verstopt had. Was dit geschied, dan werd hij wederom binnengeroepen, waarna hij dengene, die het voorwerp verstopt had, bij de hand nam en begon te zoeken. Als regel wist Brown op deze wijze het voorwerp terug te vinden.

Aanvankelijk zocht Brown met gesloten oogen. Toen men hem er echter van begon te verdenken dat hij gebruik maakte van de diensten van een, in de zaal aanwezigen, handlanger, die hem teekens zou geven, welke hij door een kier zijner oogleden zou kunnen waarnemen, liet hij zich blinddoeken.

Het groote succes dat Brown bij zijn proeven had, bezorgde hem avond aan avond stampvolle zalen.

Dit lokte velen aan te trachten zijn voorbeeld te volgen. Zoo duurde het niet lang of er doken overal z.g. gedachtenlezers op.

Een hunner, een zekere Charles Stuart Garner, stak den Oceaan over en bereisde, onder den naam van Chevalier Stuart Cumberland, Europa. Hij trad in de voornaamste staten van Europa op, en oogstte overal een overweldigend succes.

Voor een deel dankte hij dit ongetwijfeld aan het aantrekkelijke kleed, waarin hij zijn voorstellingen wist te steken. Hij bepaalde zich n.l. niet tot het opsporen van verstopte naalden, sleutels, zakdoeken, enz. Neen, hij zocht bepaalde bloemen uit een bouquet, teekende wiskunstige figuren, waaraan zijn leider dacht, enz. Cumberland scheen onuitputtelijk in het steeds maar weer bedenken van nieuwe voorstellingen.

En het publiek was maar steeds weer bereid — bedrogen door den schijn — hem toe te juichen *en kon maar niet inzien dat het telkens en telkens maar weer met op een zeer handige wijze gewijzigde voorstellingen van een en hetzelfde verschijnsel te doen had, dat in geen geval datgene was (telepathie) waarvoor Cumberland het wilde laten doorgaan.*

De physioloog W. Preyer wist echter de door Cumberland c. s. geboden verschijnselen op hun juiste waarde te schatten.

Op een voordracht, welke hij op 23-1-1885 te Jena hield, toonde hij aan, dat de verschijn-

(37) Zie P. A. Dietz : „Stigmata bij Paul Diebel" in : „Tijdschrift voor Parapsychologie", III, pag. 145.

selen, welke Brown, Cumberland e. d. te zien gaven, niets met telepathie uitstaande hebben, en dat het eenige merkwaardige vermogen waarover deze lieden beschikten, een uiterst fijn ontwikkeld vermogen was om allerlei onwillekeurige spierbewegingen, verhooging van de zweetsecretie, veranderingen in den bloeddruk en in de ademhaling e. d. uitdrukkingsverschijnselen van den geleider waar te nemen, gepaard aan het vermogen om uit deze natuurlijke symptomen de juiste conclusies te trekken. (38)

De bekende Eugen de Rubini, die in 1919 ons land bezocht, was naar alle waarschijnlijkheid — zoo niet geheel dan toch zeker voor een zeer belangrijk deel — een „spierlezer".

In het dagblad : „De Telegraaf" van 7-6-1919 schrijft Dr. M. W. Woerdeman, destijds assistent bij het histologisch lab. der gem. Universiteit van Amsterdam, het navolgende : „Heden avond zult U, naar ik vernam, in Uw blad opnemen het verslag van de telepathische seance van den heer de Rubini.

Daar ik als lid van de medische controlecommissie allicht in dit verslag zal worden genoemd, zou ik het op hoogen prijs stellen, indien U tevens wildet mededeelen, dat ik door de verrichtingen van den heer de Rubini niet geheel overtuigd ben, dat wij hier met telepathie te doen hebben. Uit waarnemingen, door mij verricht, acht ik het waarschijnlijkst, dat per slot alle praestaties van dezen telepaath zijn terug te brengen tot reacties op heel lichte lichaamsbewegingen, spierspanningen e. d. van degenen, wiens wil de heer Rubini volbrengt. Waar naar de meening van de medische commissie bedrog met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kan worden uitgesloten, blijven de verrichtingen van de heer Rubini uiterst merkwaardig en getuigen zij van een meer dan bijzonder waarnemingsvermogen voor de door mij verondersteld minimale bewegingen. Of echter het vraagstuk der telepathie gistermiddag dichter bij de oplossing is gekomen, meen ik te moeten betwijfelen..."

Sinds Preyer zijn onderscheidene publicaties over het „spierlezen" (pseudo-telepathie) verschenen. Een der meest recente studies (met uitgebreide litteratuur-opgave) is die van I. Benscher („Zur Psychologie des Gedankenlesens" in : „Neue Psychologische Studien" Bd. V, Heft I, München, 1929).

Gegeven nu het feit der natuurlijke symptomen, alsmede de resultaten der onderzoekingen van Pawlow c. s. past ons de grootste voorzichtigheid en omzichtigheid bij de beoordeeling der uitkomsten op het gebied der onderzoekingen inzake telepathie tusschen mensch en dier.

De heer J. v. G., een mijner Volks-Universiteits-cursisten, deelde mij kortgeleden het navolgende mede :

„...Zoo had ik eens een hond, door zeer vele malen „links" („rechts") te roepen, als we links (rechts) zouden afslaan, „geleerd" den goeden weg te kiezen. Op een zekeren dag echter stopte ik mijn handen diep in mijn zakken, en hield de ellebogen stijf tegen het lichaam, en toen was die hond ineens van al zijn „geleerheid" bevrijd."

Laten wij ons nu eens voorstellen dat de heer J. v. G. op een goeden dag op het denkbeeld was gekomen om — in navolging van v. Osten en Krall — zijn hond telepathisch opdrachten te geven, zonder daarbij overigens iets aan zijn „gedrag" te veranderen. De heer v. G. zou hierbij dan misschien tot de overtuiging gekomen zijn dat het dier een telepaath was, terwijl het in waarheid toch slechts reageerde op armbewegingen.

---

(38) W. Preyer : „Die Erklärung des Gedankenlesens", Leipzig, 1886.

Hierbij komt nog dat het eenvoudigheidsbeginsel ons, m.i., noopt deze resultaten zoo lang en zoover mogelijk met behulp der hypothese van het spierlezen te verklaren, althans te trachten dit te doen ([39]).

Zooals wij zagen hebben Krall en v. Bechterew zich gerechtigd geacht te meenen, dat zij door hun proeven het voorkomen van telepathie tusschen mensch en dier bewezen hebben.

Wat betreft Krall, zoo moge uit een hier na volgend opstel blijken, dat naar de meening van onderscheidene, zeer zeker bevoegde onderzoekers de hypothese der onbewuste dressuur niet in ernst houdbaar geacht mag worden...

v. Bechterew's onderzoek is door o.m. W. Neumann becritiseerd ([40]). Zeer terecht vestigt hij er t.p. de aandacht op dat in laatste instantie slechts het „unwissentliche" experimenteeren ons hier tot zekerheid vermag te brengen. Slechts dan, wanneer de onderzoeker het dier een zeker aantal malen achtereen „telepathisch" opdrachten had gegeven, waarvan de inhoud slechts hem alleen bekend was, en hij zich, tijdens de uitvoering der opdracht had teruggetrokken, en daarbij het dier door een assistent, welke *niet* op de hoogte was met den inhoud der opdracht (en deze ook niet zou hebben kunnen bevroeden) had laten observeeren, zou, vooropgesteld dat een behoorlijk aantal treffers geconstateerd werd, de conclusie, waartoe v. Bechterew gekomen is, gerechtvaardigd zijn te noemen. Nu is het weliswaar een feit, dat v. Bechterew ook naar het nemen van dergelijke proeven gestreefd heeft; helaas echter in onvoldoende mate om daaruit een conclusie te mogen trekken.

Zooals uit hetgeen ik hierna nog over Krall's onderzoekingen zal vermelden moge blijken, heeft Krall een aantal proeven genomen, waarbij de proefleider zich achter een deur met kijkgat terugtrok...

Overzien wij het geheel, dan komen wij tot de erkenning, dat wij eensdeels beschikken over een groot aantal spontane observaties, gedaan door onderscheidene personen, uit verschillende landen en tijdperken, — observaties welke ons, *op zijn allerminst,* voor een aantal merkwaardige coïncidenties plaatsen.

---

(39) In geen geval mogen wij een handeling als gevolg van hoogere psychische functies interpreteeren, wanneer zij kan worden geïnterpreteerd als gevolg van andere factoren, die op een lageren psychologischen trap staan. (Canon van Morgan).

(40) „Zeitschrift für Parapsychologie", 1928, pag. 336.

Anderdeels beschikken wij hier over langs experimenteelen weg verkregen materiaal, over welks verklaring nog in het geheel geen eenstemmigheid heerscht, maar waarop de kritiek in een aantal gevallen onmiskenbaar het karakter van een hyperkritiek heeft aangenomen, voor een belangrijk deel voortvloeiend uit een negatief aprioristische instelling verbandhoudend met een kerkelijke en schoolsche dogmatiek.

Uit dien hoofde past ons hier zeker wel de grootst mogelijke voorzichtigheid bij de vorming van een oordeel.

Een gebiedende eisch is echter zeker dat het onderzoek worde voortgezet, waarbij het „unwissentliche" experimenteeren het kernpunt behoort uit te maken.

De spontane observatie heeft ons niet alleen een casuïstiek geleverd welke velen geneigd gemaakt heeft te meenen, dat er zooiets als telepathie tusschen mensch en dier mogelijk is ; wij kennen ook gevallen waarbij van een supernormale beïnvloeding van een mensch door een dier sprake schijnt te zijn.

In dit verband vestig ik de aandacht op een merkwaardigen „droom" ([41]) van den bekenden Engelschen schrijver Rider Haggard.

„Misschien — zoo schreef hij in de : „Times" van 21-7-1904 — vindt U met mij het volgende belangrijk genoeg om het publiek te maken. Hoezeer ik overtuigd ben mij daardoor bloot te stellen aan de bespotting en het ongeloof van velen, toch heb ik besloten mijn ervaringen met mijn eigen naam bekend te maken.

Op Zaterdagavond 9 Juli ging ik te half één naar bed en werd het slachtoffer van een toestand, die mij voorkomt een „nachtmerrie" te zijn geweest. Ik werd wakker door het geroep mijner vrouw, wier stem mij naar haar eigen bed aan de andere zijde der kamer riep.

Toen ik weer wakker werd, verdween de „nachtmerrie" uit mijn brein. Alles wat ik mij ervan kan herinneren, was een gevoel van vreeselijken druk en wanhopige worsteling om het leven, waarmede de toestand van verdrinken saamgeweven was.

Tusschen het oogenblik, waarop ik de stem van mijn vrouw hoorde en het tijdstip waarop mijn bewustzijn haar antwoordde, had ik een anderen droom. Ik droomde dat een zwarte speurhond, een zeer vriendelijk en verstandig dier, Bob geheeten, die het eigendom van mijn oudste dochter was, op zijn zijde, te midden van dicht struikgewas of een soort wilden plantengroei nabij water lag. Het scheen mij toe, alsof mijn eigen persoonlijkheid op een geheimzinnige wijze uit het lichaam van den hond oprees. Ik was er volkomen zeker van, dat dit het lichaam van Bob

---

(41) Beter is het m. i. hier van nachtgezicht te spreken. Zeer terecht teekent Freud protest aan tegen het populaire spraakgebruik „für den alles Träumen heisst, was sich während der Schlafzeit in unsrem Seelenleben ereignet". „Kleine Schriften zur Sexualtheorie und zur Traumlehre", 1931, Weenen, pag. 339.

en van geen anderen hond was. Mijn hoofd lag tegen zijn kop, die op onnatuurlijke wijze opgeheven was.

In mijn visioen was het, of de hond pogingen deed om tot mij in woorden te spreken en toen hij daarin faalde, ontving mijn geest langs een niet aan te geven weg de kennis, dat hij stervende was. Daarna verdween alles en ik werd geheel wakker ; mijn vrouw hoorde ik vragen waarom ik toch zulke vrees-aanjagende geluiden maakte.

Ik antwoordde, dat ik een „nachtmerrie" had gehad over een vreeselijken doodstrijd en droomde, dat de oude Bob in een vreeselijken toestand verkeerde en beproefd had mij daarvan in kennis te stellen. Daar het mij opviel dat het nog geheel donker was, vroeg ik hoe laat het was. Zij zeide dat zij dit niet wist, en kort daarop viel ik wederom in slaap zonder verder verontrust te worden.

Op Zondagmorgen 10 Juli vertelde mijn vrouw de geschiedenis aan het ontbijt en ik herhaalde met enkele woorden mijn gewaarwordingen. Denkend dat het niets anders was dan een onaangename droom, stelde ik geen onderzoek naar den hond in en vernam eerst op den avond van dien Zondag, dat hij vermist werd, toen mijn kleine meisje, dat de gewoonte had hem voedsel te brengen, mij dit vertelde.

Op den tijd van het ontbijt wist niemand iets van zijn verdwijnen.

Donderdag 14 Juli ontdekte ik met mijn bediende, Charles Bedingfield, het lichaam van den hond, drijvende in de Wavenay tegen een waterkeering, ongeveer 1 1/4 mijl van mijn woonplaats (Ditchingham). Op Vrijdag 15 Juli berichtten twee wegwerkers van den spoorweg mij, dat de hond door een trein gedood was. Bob's halsband — gebroken en vernield — werd mij getoond. Op Maandagmiddag zag een dier mannen, door het open gedeelte der brug, het lichaam van den hond in de rivier drijven, gaande in de richting tot de plaats, waar het gevonden werd.

Na zorgvuldige overweging der feiten kom ik tot de conclusie, dat de hond gedood is geworden door een excursietrein, die op Zaterdagavond Ditchingham te 10.25 verliet en ledig van Harleston terugkeerde, een weinig over elven. Deze was de laatste trein, welke dien avond liep. Het is zeker dat het dier Maandagmorgen niet gedood is en 's Zondags liepen er geen treinen.

De hond Bob, die zeer aan mij gehecht was, trok mijn aandacht — of op het oogenblik van zijn dood, wanneer men zijn leven tot één uur in den morgen verlengd mag denken ; of, wat meer waarschijnlijk is, drie uur na die gebeurtenis (42)......

...Er is nog een derde mogelijkheid, ofschoon het feit mij voorkomt er geheel mede in strijd te zijn en om reeds vermelde redenen zeer onwaarschijnlijk is — namelijk de hond werd door den eersten trein, op Maandagmorgen te half zes gedood, in welk geval mijn droom slechts een voorafschaduwing van een komende gebeurtenis zou zijn".

Aan dezen brief zijn verklaringen toegevoegd van den veearts, die het cadaver van den hond schouwde, en getuigt dat het drie dagen in het water moet hebben gelegen ; door mevr. Haggard, Angela, R. Haggard, Lilias R. Haggard, L. R. Hildyard en Ida Hector als getuigen, dat de „nachtmerrie-geschiedenis" des Zondagsmorgens aan de ontbijttafel verteld werd.

In een onderhoud met een verslaggever der : „Daily Chronicle" zeide Rider Haggard nog (43) overtuigd te zijn dat de communicatie plaats had onderscheidene uren na den dood van den hond. (44).

---

(42) Het komt mij voor dat er hier nog andere mogelijkheden zijn, n. l. die waarvoor de hypothesen der latente — en der „zeitverschobene" telepathie ons de oogen openen.

Zie : „Tijdschrift voor Parapsychologie", I, pag. 209, IV, pag. 128.

(43) „Het Toekomstig Leven", 1904, pag. 262.

(44) Zie noot 42.

„Ik ben er zeker van, dat Bob na Zaterdagnacht niet meer geleefd heeft. De wegwerker Alger verklaart : „In overeenstemming met alle omstandigheden ben ik overtuigd, dat de hond op Zaterdagavond gedood moet zijn door den laatsten trein, die Ditchingham te 10.25 verliet. Uit de wijze waarop het vleesch was meegesleurd blijkt duidelijk, dat hij gedood werd door een trein, die ging in de richting van Bungay. De bloedvlekken op de pijlers wijzen de plek aan, waar de hond in het riet gevallen is. Dit riet groeit in diep water".

Het komt mij nochtans voor dat men — zoo men wil — hier ontkomen kan aan de hypothese van „telepathie" tusschen dier en mensch door aan te nemen dat hier slechts „helderziendheid" van de zijde van Rider Haggard in het spel was, gelijk dit reeds in 1904 door W. T. Stead gedaan werd.

„Ik meen — aldus Stead (45) — dat nooit te voren iemand een voorbeeld kon aanwijzen, waaruit blijkt dat dieren in staat zijn zich aan menschen telepathisch te openbaren. Het moge zoo zijn — ik verwerp het niet — maar het komt mij waarschijnlijk voor, dat toen Mr. R. Haggard in slaap was, zijn subliminaal bewustzijn, zijn tweede ik, — dat nooit slaapt — in de nabijheid van den hond was. Mijn verklaring is, dat zijn „sub-liminal self" rond zocht en uitvond — hoe of waardoor weet ik niet — waar de hond lag en in staat was op zijn gewoon bewustzijn een gevoel van lijden en verdrinken in te prenten..."

Driesch is geneigd in dergelijke gevallen te spreken van „Hellsehen auf Ruf" („Parapsychologie", München, 1932, pag. 90). De „roep" zou hier dan van den hond zijn uitgegaan.

Het streven naar volledigheid gebiedt mij er hier nog op te wijzen, dat men, naast die gevallen waarbij het ons te moede is alsof dieren mede door „phantasms" beïnvloed worden, eveneens gevallen kent waarbij personen een „hallucination véridique" of daaraan verwant verschijnsel van een dier schijnen te hebben. Een voorbeeld hiervan is dat van mevr. Bagot, die omstreeks het tijdstip waarop — geheel onverwacht — haar hond (te Norfolk) stierf met betrekking tot zijn beeld te Menton (waar zij zich toen bevond) „hallucineerde" (46).

Onnoodig te zeggen, dat men, zoo men dit wil, dit geval o.m. kan verklaren door aan te nemen, dat de tuinman, die den hond verzorgde, mevr. Bagot met betrekking tot zijn beeld deed „hallucineeren", of dat hier spontane paragnosie van de zijde van mevr. Bagot in het spel was. De hypothese van den „dierlijken zender" kan men, desgewenscht, hier ontzeilen.

Ook de mogelijkheid dat telepathie tusschen dieren onderling voorkomt

---

(45) „Borderland", 1904.

(46) „Proceedings S. P. R.", vol. XIV, pag. 285 ; Myers : „Human Personality and its survival of bodily death", Londen, 1903, II, pag. 635.

mogen wij, m.i., niet a priori verwerpen, al past ons hierbij de erkenning dat op dit gebied nog nagenoeg niets geconstateerd en onderzocht is.

In : „The anti-vivisection and humanitarian review", vol. VIII, pag. 189 maakt Q. Crauford melding van een observatie, door hem bij twee eekhoorns gedaan, welke z. i. moeilijk anders verklaard kan worden dan door aan te nemen dat tusschen beide dieren een telepathisch contact bestond.

William Long, een Amerikaansche schrijver wiens werken ons door de vertalingen van Cilia Stoffel (uitgegeven bij W. & J. Brusse's U. M., Rotterdam) nader gekomen zijn, maakt daarin melding van onderscheidene gevallen waaruit men zou mogen besluiten, dat er tusschen in het wild levende dieren onderling een soort van „natural telepathy" bestaat door middel waarvan zij met elkaar communiceeren en elkaar alarmeeren, wanneer er gevaar dreigt. (Zie over Long Siegfried van Praag : „Wij en de dieren", Amsterdam, Wereldbibliotheek).

Ook H. Carrington wijst in dit verband op W. Long („Journal of the Am. S. P. R.", Vol. XXV, pag. 127).

P. A. Dietz is van meening dat het geenszins uitgesloten moet worden geacht, dat bij de menigtevorming in het dierenrijk de telepathie een rol van beteekenis speelt. (47).

Bij zijn betoog heeft hij in hoofdzaak het oog gericht op de eigenaardige massaverplaatsingen, zooals wij deze bij o. m. de „Wanderratte" (Mus decumanus) kunnen observeeren.

„De oorzaken van deze massaverplaatsingen zijn ten eenenmale raadselachtig. De beste kenners zijn eenstemming in hun oordeel, dat noch voedselgebrek, noch overbevolking, noch gevaren die de diersoort bedreigen als verklaring kunnen worden aangevoerd. Een blinde drang drijft het meerendeel der individuen een onbekend doel tegemoet ; groote moeilijkheden worden overwonnen, het einde is in den regel onbekend of, àls het bekend is, blijkt het de ondergang te zijn. Het verschijnsel doet in vele opzichten denken aan de phenomenen, die wij ook bij de menschenmenigte hebben leeren kennen en wij zullen niet ver van de waarheid af zijn, als wij ook hier eenzelfde oorzaak, de telepathische sympsychiumvorming, aannemen. Want ofschoon hieromtrent nog zeer weinig bekend is — de parapsychologie van het dier verkeert in een nog zeer rudimentair stadium — dat ook bij de dieren de z. g. occulte vermogens voorkomen is hoogst waarschijnlijk".

„Er bestaat m.i. geen enkele theoretische reden om de telepathie alleen tot menschelijke wezens te beperken. Wij kunnen veilig zeggen, dat een dergelijke impulsie kan bestaan tusschen menschen en dieren of tusschen dieren onderling" (48)

Zoo komt het mij dus voor dat een negatief aprioristische houding t.o.v. de vraag of dieren paragnostische vermogens bezitten niet juist te achten is en dat ons hier eerder een positief apriorisme past, op grond van het in mijn vorig opstel behandelde. Vooral aan hen, die geneigd zijn op gronden van ontwikkelingsphilosophischen aard de klove tusschen mensch en dier vol-

(47) „Telepathie en Psychologie der Menigte", Amsterdam, Wegelin, pag. 107.

(48) F. Myers : „Human Personality & c.", I, pag. 246.

strekt niet zoo onoverbrugbaar te achten als velen, op grond van zekere religieuse overtuigingen meenen, past hier een zeker positief apriorisme.

Dit positief apriorisme vindt men reeds bij Justinus Kerner.

Sprekend over het verschijnsel der paragnosie zegt hij in zijn alleszins merkwaardige verhandeling : „Eine Erscheinung aus dem Nachtgebiete der Natur", (Stuttgart, 1836, pag. 16) dat men „dit zien in zekere mate een zien met de hartkuil kan noemen (49), en daarom zijn dieren (bij wie het sympathisch zenuwstelsel een overwicht over de hersenen heeft) dikwijls nog meer en beslister dan menschen tot zulk zien in staat".

C. Kiesewetter geeft er blijk van in zijn verhandeling: „Zur Vorgeschichte des Somnambulismus" („Sphinx", 1891, II, pag. 233) wanneer hij t. p. (pag. 235) zegt : „Der Umstand, dass die Fernempfindung bei den Tieren, deren Seelenleben ein unbewusstes ist, so ausserordentlich hoch entwickelt ist, erklärt sich dadurch, dass bei ihnen die Einheit und der Zusammenhang mit der grossen Welt nicht durch die Reflexion gestört wird und auch die feinsten durch kosmische, tellure & c., & c. Vorgänge hervorgerufenen Veränderungen der Ströme des unbekannten Etwas, das wir Aether, Akasha, Mysterium magnum u. s. w. nennen, empfunden und richtig gedeutet werden. Ganz folgerichtig finden wir auch bei den Völkern des Altertums, des Mittelalters und den sogenannten Wilden, also bei Menschen, die sozusagen traumverloren am Busen der Natur schlummern, die Fernempfindung in einem Grad entwickelt, für welchen uns heute jeder Massstab fehlt".

En ook Osty — om het hier bij deze drie voorbeelden te laten — geeft er in zekeren zin blijk van, wanneer hij op pag. 437 van de : „Revue Métapsychique" (1932) schrijft : „Dans notre civilisation, l'usage toujours plus discipliné que l'individu fait de son intelligence dans la pratique matérielle de la vie, tend à reduire de plus en plus l'activité de la connaissance intuitive, jusqu'à en supprimer toute manifestation. Plus on développe la logique rationnelle, plus on rend inutile l'intuition ; aussi chez la très grande majorité des gens des pays de civilisation poussée, est-elle devenue une propriété latente au point de sembler inexister. Toutefois chez quelques individus elle se manifeste accidentellement le plus souvent, plus rarement à volonté, mais dans ce dernier cas avec tous les aléas du fonctionnement d'une faculté mal installée.

Chez le noir, de vie simple, quasi tout animale, il est compréhensible que le mode intuitif de la connaissance joue à la manière de l'instinct chez les bêtes. C'est un mouvement immédiat de la pensée qui détermine l'action..."

Met dit al behoort hier echter aan voortgezet experimenteel onderzoek het laatste woord te zijn en zien wij derhalve de verdere resultaten hiervan met groote belangstelling tegemoet.

---

(49) Zie mijn : „Aanteekeningen betreffende de Indische theosofie in verband met het vraagstuk van de plexus solaris" in deel I van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research", den Haag, 1926, pag. 166.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Zeitschrift für Parapsychologie, 1932, N° 10/12.

Prof. Blacher maakt melding van een aantal door hem geobserveerde apportverschijnselen, waarbij hij er naar streefde „die Sicherungen der medialen Psyche anzupassen"; een streven dat ongetwijfeld zijn bezwaren met zich medebrengt. „Wir müssen versuchen das Medium zu unserem Objekt zu machen und nicht das seine zu sein" schreef Driesch op pag. 603 van het : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927.

Dr. E. Mattiesen maakt melding van een aantal gevallen van z.g. uittreding, waarin hij krachtige argumenten ten gunste der spiritistische hypothese ziet.

Dr. G. Walther maakt melding van nieuwe onderzoekingen op het gebied der telepathie, waarbij zij in hoofdzaak het boek : „Mental Radio" van den bekenden Amerikaanschen romanschrijver Upton Sinclair bespreekt.

Vervolgens komt zij tot een nadere beschouwing der telepathische verschijnselen, waarbij zij in de gelukkige omstandigheden blijkt te verkeeren, dat zij bij herhaling spontane telepathische ervaringen heeft gehad, waarvan zij een en ander mededeelt. Van telepathie mogen wij — volgens haar — slechts dan spreken, „wenn ein Mensch die seelischen Regungen, Gedanken, Vorstellungen u.s.w. eines anderen so übernimmt, wie dieser selbst sie erlebt, also von seinem Standpunkt aus."

Voorts is Dr. Walther — op grond van eigen ervaringen — tot de erkenning gekomen dat het aura-geloof, zooals wij dit bij Leadbeater („Man visible and invisible") aantreffen, niet geheel uit de lucht gegrepen is. Vragen wij haar nu waarin, volgens haar, het kriterium ligt der telepathische verschijnselen, zoo antwoordt zij daarop :„... vor allem darin, dass die telepathisch übernommenen Regungen u.s.w. von der seelischen „Atmosphäre", oder „Ausstrahlung", oder „Aura", oder wie immer man es nennen will, des Senders und nicht von derjenigen des Empfängers durchdrungen, gleichsam „imprägniert" sind..."

Het is zeer zeker van belang deze introspecties van een psychologisch zeer goed geörienteerde „proefpersoon" als Dr. Walther nader te bestudeeren en wij bevelen haar genoemd opstel dan ook ten zeerste in de aandacht

onzer lezers aan, indachtig het woord van Edmund Husserl : „eine deskriptive Bewusstseinspsychologie ist die Voraussetzung der experimentellen."

Prof. G. Entz wijst op de beteekenis der parapsychologie voor de theologie in verband met bijbelsche wonderen.

Karl Halenke schrijft over enkele goed geconstateerde gevallen van profetie ; A. Kaindl bestrijdt du Prel's meening als zouden „die abnormen Kräfte und Fähigkeiten des Diesseits die normalen des Jenseits sein."

BOEKBESPREKING.

E. Bozzano. Het Spiritisme wetenschappelijk verdedigd. Animisme en Spiritisme. Ned. bewerking van A. Sparenburg. Baarn, N.V. Hollandia Drukkerij, 1932.

Dit is de Nederlandsche vertaling van het bekende boek van Bozzano : „A propos de l'introduction à la métapsychique humaine. Réfutation du livre de René Sudre."

Het kan niet ontkend worden, dat Bozzano een zeer goed theoreticus is, maar... hij is niet steeds voldoende kieskeurig waar het de keuze van zijn materiaal betreft en ook vaak „lichtgeloovig."

Ons ligt nog versch in het geheugen zijn verhandeling over het verschijnsel der directe stemmen in Italië [1], waarop R. Lambert zeer terecht een uiterst scherpe kritiek heeft geleverd [2], eindigende met de woorden : „Indien Bozzano's nieuwe onderzoekingsmethoden meer en meer toepassing zouden gaan vinden, zoo zou dit den dood van de wetenschappelijke parapsychologie beteekenen."

Bozzano ziet zeer terecht in, dat het absolute bewijs voor de spiritistische hypothese niet geleverd kan worden. „Elk ontwikkeld mensch weet, dat het „absolute" bewijs te leveren, in welke tak van wetenschap dan ook, tot de onmogelijkheden behoort." (Pag. 32). Hij wil slechts aantoonen dat het redelijk is de spiritistische hypothese als een geijkte parapsychologische hypothese te beschouwen.

---

(1) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1929, pag. 369.
(2) Dito, pag. 465.

Uit dien hoofde zoekt hij een aantal categorieën van verschijnselen naar voren te brengen, welke naar zijn meening niet te verklaren zijn door animistische theorieën.

Zoo worden wij voor onderscheidene groepen z.g. identiteitsbewijzen geplaatst en geeft de auteur ons verschillende gevallen als voorbeelden.

Maar als wij deze onderscheidene voorbeelden eens op den keper beschouwen, dan worden wij bij herhaling heel erg teleurgesteld.

Zoo plaatst de auteur ons b.v. voor het geval Katie King of — wat nog erger is — voor dat van Estella Livermoore. Het is mij ten eenenmale een raadsel hoe iemand zich op dergelijke slecht geconstateerde gevallen durft beroepen in onze dagen, waarin alleszins bevoegde onderzoekers (als b.v. Driesch) zelfs nog aanmerkingen maken op een zoo voortreffelijk laboratorium-onderzoek als dat van H. Price met Rudi Schneider.

Zoo zou ik hier nog enkele andere gevallen kunnen opsommen welke eensdeels onvoldoende geconstateerd zijn, anderdeels ook heel gemakkelijk animistisch verklaard kunnen worden en dus volstrekt niet zulke doorslaande „bewijzen" voor de spiritistische hypothese zijn als Bozzano meent.

Gelukkig bevat het boekje ook betere voorbeelden. Ik denk hier b.v. aan het geval van den Australischen bankier Browne, wiens beide zoons bij gelegenheid van een schipbreuk om het leven kwamen.

„Een der zoons manifesteerde zich daarna door het medium (G. Spriggs) en verstrekte nog nadere gegevens, o.a. het vreeselijk feit, dat door een haai een arm van het lichaam van zijn broer afgerukt was, hetgeen later door een toeval bevestigd werd. Men ving n.l. een haai, waarin de arm van Hugh met een gedeelte van het vest, het horloge en eenige geldstukken gevonden werden. De wijzers van het horloge waren stil blijven staan op negen uur, op welken tijd, volgens het medium, het ongeluk moest hebben plaatsgehad." (Pag. 40).

Op pag. 23 zegt Bozzano een uiterst verstandig woord, luidende : „Ik behoor tot diegenen, die sinds dertig jaar zich brutaalweg van het animisme bedienen, om het spiritisme te bewijzen. In de Revue Spirite van Nov.-Dec. 1925 en Januari-Febr. 1926 heb ik een lang en degelijk gedocumenteerd artikel geschreven, met het doel aan te toonen, dat het animisme, beschouwd uit een oogpunt van wetenschappelijke bewijsvoering van het bestaan en voortbestaan der ziel, belangrijker en beslissender was dan het spiritisme zelf..."

Zooiets kan ik volledig onderschrijven. Ook Mattiesen heeft daar kortgeleden weer eens op gewezen in zijn interessante studie over : „Der Austritt des Ich als spiritistisches Argument." (3)

Dergelijke amimistische verschijnselen zeggen toch in laatste instantie altijd meer dan al die z.g. geestenmededeelingen die men altijd toch ook nog wel anders kan verklaren, al geef ik gaarne toe dat dit anders volstrekt niet synoniem behoeft te zijn aan „juister".

Men zie in dit verband Saltmarsh's artikel : „Is proof of survival possible ?" (4)

De vertaling is niet overal even „glad".

Ook vinden wij onvoldoende gestreefd naar een zuiverheid in de terminologie. Het gaat niet aan de begrippen onderbewustzijn en subliminale zelf als identieke begrippen te beschouwen, sinds Freud aan het begrip onderbewust een zeer bijzondere beteekenis hecht.

Ook tegen het voorwoord van den heer Sparenburg heb ik bezwaren. Wat te denken van een voorstelling als deze (pag. VI) : „Het is bekend hoe bij de natuurvolkeren het geloof aan geesten van overledenen algemeen is, en zelfs hun religieuse ceremoniën daarop gegrond zijn. Toen evenwel het verstand begon mee te spreken, en in 1848 deze verschijnselen zich spontaan aan de wereld voordeden, veranderde het aspect van dit vage geloof in „geesten", het werd een probleem der moderne beschaving..."

Sprak voor 1848 het verstand niet ? Gelooft de heer Sparenburg heusch dat er in 1848 (zooals de spiritisten het zoo gaarne doen voorkomen) een nieuwe „bedeeling" aan de wereld geschonken werd? Zoo ja, dan beveel ik hem ten zeerste Kiesewetter's opstel : „Klopfgeister vor dem Jahre 1848" (5) ter lezing aan. Het feit dat deze verschijnselen — die zich door alle eeuwen heen hebben voorgedaan — in 1848 in zoo groote mate de aandacht trokken is een verschijnsel van sociaal-psychologischen aard, een „diesseits" en geen „jenseits" vraagstuk.

Het spijt mij dat ik dit boekje niet zoo enthousiast kan begroeten. Ik vind het middelmatig...

Met dit al zal het zeker bijdragen belangstelling te wekken voor parapsychologische problemen.

TENHAEFF.

---

(3) „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1931, pag. 413 e. v.
(4) „Proceedings S. P. R. Part.", 122, Vol. XL, pag. 105.
(5) „Sphinx", 1890, II, pag. 224.

INHOUD.

Paragnosie en „ Einfuehlen ”

door

W. H. C. TENHAEFF

INHOUD.

HOOFDSTUK I
BUCHANAN EN DENTON'S „PSYCHOMETRISCHE" ONDERZOEKINGEN.

In het jaar 1849 verscheen in het : „Journal of Man" (Cincinnati) een opstel van de hand van den physioloog Buchanan, dat in die dagen nogal opzien baarde.

Buchanan vertelt er in, dat hij — na zich jarenlang te hebben beziggehouden met neurologische onderzoekingen — in aanraking kwam met bisschop (later werd hij generaal!) Polk.

Deze geestelijke beweerde zoo „hyperaesthetisch" te zijn, dat, wanneer hij in het donker (zonder dit te weten) een stuk koper aanraakte, hij dadelijk daarop een metaalsmaak in zijn mond kreeg.

Buchanan stelde een onderzoek in naar de juistheid van 's mans beweringen, en toen dit onderzoek positieve resultaten begon af te werpen, trachtte hij na te gaan, of dit verschijnsel van „hyperaesthesie" ook bij anderen kon worden opgemerkt.

Aanvankelijk bezigde Buchanan metalen voor zijn onderzoek, om daarna verschillende andere grondstoffen te gaan gebruiken. Zoo kwam hij er b.v. toe verschillende pakjes, inhoudende suiker, zout, peper, braak- en slaapmiddelen enz. onder zijn ongeveer 130 leerlingen te verdeelen. Niemand van hen wist daarbij iets af van den inhoud van zijn toevallig „getrokken" pakje en toch zouden, volgens Buchanan, verschillende onder hen, die zeer „sensitief" waren — en daarbij zoo ongelukkig waren geweest om een braak- of laxeermiddel te „trekken", spoedig daarna een zeer drastische werking hebben waargenomen (1).

Niet tevreden met de door hem bereikte resultaten, zette Buchanan zijn onderzoekingen voort en kwam zoodoende tot de ontdekking van een groep merkwaardige verschijnselen, welke wij heden ten dage wel met den naam van „psychometrische" („psychoskopische") verschijnselen vinden aangeduid en die tot het studiegebied van den parapsycholoog behooren.

Op zekeren dag legde Buchanan een jongen man, die op grond van Buchanan's hiervoor beschreven proeven voor „hyperaesthetisch" werd ge-

(1) Latere onderzoekers hebben mede dergelijke proeven genomen, waarbij ook positieve resultaten werden verkregen. Zie mijn rapport betr. mevr. Plaat in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", II, pag. 47 alsmede het verslag van Wolf's experimenten met Max Moecke in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1930, pag. 238.

houden, een brief in handen, afkomstig van (wat men pleegt te noemen) een „markante" persoonlijkheid, waarbij hij zijn proefpersoon verzocht, hem al zijn indrukken zoo nauwkeurig mogelijk mede te deelen.

Het resultaat moet zijn verwachtingen overtroffen hebben; de jonge man zou n.l. het karakter van den briefschrijver op een zoodanig juiste manier geschilderd hebben, dat zelfs zij, die hem het best kenden, hem dit volgens Buchanan niet zouden hebben kunnen verbeteren. Ook zou deze proefpersoon bij deze gelegenheid treffend juiste bijzonderheden hebben vermeld met betrekking tot de gezondheid en de persoonlijke ervaringen van den briefschrijver.

Dit succes gaf Buchanan aanleiding zijn proeven in deze richting voort te zetten en weldra zag hij zich op grond hiervan in het bezit van een groote hoeveelheid materiaal waarvan hij een belangrijk deel publiceerde in het hiervoor reeds genoemde : „Journal of Man" van 1849.

Later nam hij verschillende deelen hieruit over, welke hij, aangevuld met allerlei nieuwere onderzoekingen, in 1885 te Boston publiceerde in zijn werk : „Psychometrie or the dawn of a new civilisation."

Het begrip „psychometrie", reeds in 1842 door hem gevormd, definieert hij als : „de ontwikkeling en uitoefening der goddelijke vermogens in den mensch", en hij getuigt van haar dat „gene donkere wereld van het intellect, waarin wij zoowel de antwoorden der orakels ontmoeten, als de openbaringen der zich in magnetische toestanden bevindende somnambulen, de profetieën der heiligen, de uitspraken der waarzeggers, de geheimzinnige voorgevoelens en plotselinge indrukken, door welke velen geleid worden, de waarschuwingen inzake sterfgevallen, rampen en ongelukken alsmede de mysterieuse invloeden welke uitgaan van zekere plaatsen, amuletten en andere voorwerpen beter begrepen wordt in het licht der wetenschap der psychometrie, welke wetenschap bewijst dat in den mensch transcendentale krachten leven, welke men tot op heden nog niet vermocht te verklaren."

Uit een en ander blijkt, dat voor Buchanan een „psychometrist" iemand is, die wij heden ten dage een „medium" ([2]) noemen, een parapsychologisch sujet. Zooals nog nader zal blijken hechten wij in onze dagen een engere beteekenis aan het woord psychometrie.

---

(2) In tegenstelling met R. Sudre, die het gebruik van het woord „Medium" als parapsychologische proefpersoon verwerpt, ben ik met R. Tischner („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 365) van meening, dat aan het gebruik van dit woord geen bezwaar verbonden is, en ik zal mij dan ook in het navolgende bij herhaling van dit woord bedienen.

Kan van Buchanan gezegd worden dat hij voor de eerste maal op systematische wijze de z.g. psychometrische verschijnselen onder de aandacht der wetenschap heeft trachten te brengen, aan den Amerikaanschen geoloog William Denton komt zeer zeker de verdienste toe, voor het eerst op de praktische beteekenis van deze verschijnselen te hebben gewezen voor o.m. de geologie, palaeontologie en archaeologie.

De meening als zou Buchanan de ontdekker der psychometrie zijn moet als onjuist worden verworpen.

Reeds voor hem vindt men van „psychometrische" verschijnselen gewag gemaakt. Zoo verhaalt b. v. de Duitsche dichter Karl von Holtei (1798-1880) in zijn : „Vierzig Jahre" (Bd. 5, pag. 136) het navolgende :

„Aan den vooravond van Goethe's tachtigsten verjaardag, 28 Aug. 1829, bezocht ik met een vriend Weimar en vond reeds vele gasten en vreemden uit verre landen aldaar vereenigd voor het feest van den volgenden morgen. Twee Poolsche dichters waren ook gekomen : Odienicz, van wien ik verder niets meer hoorde, en Miekiewicz, een man die nu (1845) als half verdwaasd mysticus in Parijs een wonderlijke beroemdheid heeft verkregen, toen echter als een bleeke, interessante enthousiast optrad en bij de Weimarsche schoonen zooveel bijval vond, als ware hij uit Engeland of Schotland gekomen.

Hij gaf op dien avond reeds een proeve van zijn mystieke richting, wier gelukken ik trouwens schoof op rekening van een heimelijk voorbereide grap, maar waarvan ik toch moet erkennen, dat zij mij ten hoogste verbaasde.

Hij liet n. l. onder de dames een bord rondgaan, waarop ieder, naar believen, een ring mocht leggen, — doch onder voorwaarde dat men die reeds gedurende verscheidene jaren gedragen moest hebben. Nadat nu een menigte ringen door elkaar opeengehoopt lagen, ging Miekiewicz in een hoek van het vertrek beschouwde ze aandachtig en gaf ze daarna, de rij langs, aan haar eigenaressen terug, die hem allen volkomen onbekend waren, waarbij hij bovendien den doopnaam (en ik geloof ook den ouderdom !) van elk opgaf. Hij was daarbij bleek geworden als een doode, het koude zweet parelde hem op het voorhoofd.

Ik beschouwde, zooals ik reeds zeide, het geheel als een afspraak, doch overtuigde mii daarna, dat de proef ernstig gemeend was.

En telkens, wanneer ik nu in Fransche bladen zijn naam met de ongelooflijkste sprookjes verbonden zie, staat mij de bleeke ringzoeker uit Weimar voor oogen".

Bovendien — en dit is zeer belangrijk — heeft Denton veel nauwkeuriger dan Buchanan weten te experimenteeren.

Zoo heeft Denton er in een aantal gevallen voor trachten te zorgen, dat de factor der telepathie bij het nemen (van althans een deel) der proeven werd buitengesloten (voor zoover dit althans mogelijk geacht dient te worden). Bij Buchanan vinden wij in het geheel geen maatregelen daartegen genomen. Gemis aan voldoende bekendheid met dit verschijnsel is hier zeker wel de voornaamste oorzaak van.

Daar de verschijnselen van telepathie feitelijk eerst na de oprichting der Engelsche Society for Psychical Research (1882) aan een streng en systematisch wetenschappelijk onderzoek zijn onderworpen, zoo heeft men bij herhaling trachten te betwijfelen of Denton zich wel tegen den invloed van telepathische factoren heeft trachten te vrijwaren. Denton zou, volgens sommigen, de telepathie niet gekend hebben.

In dit verband vestig ik de aandacht op de navolgende passage, geciteerd uit deel II, pag. 51 van zijn : „The Soul of Things", luidende :

„De meest voor de hand liggende verklaring der psychometrische experimenten is gedachtenlezen. Dat zekere individuen somtijds de gedachten van anderen kunnen lezen, daaraan twijfel ik niet. Het Mesmerisme is reeds langer dan 30 jaar met dit vermogen vertrouwd. Ik wil geenszins ontkennen dat het mogelijk is dat de beschrijvingen der psychometristen onder den invloed der proefleiders kunnen ontstaan. Ik deed echter bij herhaling de ervaring op, dat levendige gedachten, welke mij tijdens een aantal mijner proefnemingen bezighielden, niet den minsten invloed uitoefenden op de uitspraken mijner proefpersonen".

In tegenstelling met Buchanan, wien het hoofdzakelijk te doen was om het verkrijgen van karakterdiagnosen en voorspellingen, trachtte Denton door middel der psychometrie gegevens op de gebieden der hierboven genoemde wetenschappen te verkrijgen. Als proefpersonen dienden hem onderscheidene personen, in het bijzonder zijn zuster, echtgenoote en zoon.

Denton heeft zijn proefnemingen meer dan 20 jaar achtereen voortgezet en deze zorgvuldig beschreven in zijn werk : „The Soul of Things", waarvan het eerste en tweede deel tijdens zijn leven (in 1863 en 1873), het derde deel na zijn dood verscheen ([3]).

In den regel hielden zijn proefpersonen de voorwerpen tegen hun voorhoofd, ongeveer 2 c.M. boven de lijn der wenkbrauwen. De oogen werden gesloten, ofschoon de proefpersonen nochtans bij hun volle bewustzijn schenen te blijven. Dit laatste mogen wij wel concludeeren uit het feit dat Denton vertelt dat zijn sujetten bij herhaling — tijdens de proefneming — het voorwerp even ter zijde legden, een gesprek over het „geziene" voerden, om daarna wederom met het onderzoek voort te gaan.

Bevond de proefstof zich in poedervormigen toestand, dan doopte men een bevochtigden vinger in deze stof, om daarna met dezen vinger over het voorhoofd van het sujet te strijken. Er scheen dan voldoende van deze stof aan het voorhoofd van de proefpersoon te blijven kleven, om het onderzoek mogelijk te maken.

Bij herhaling heeft Denton één en hetzelfde voorwerp aan verschillende

---

(3) Wellesley, Mass.

proefpersonen ter hand gesteld, waarbij hij er natuurlijk zorg voor trachtte te dragen dat de een niet wist wat de ander met betrekking tot dit voorwerp had medegedeeld. Zoo liet hij eens een stuk olifantstand door zijn drie, hiervoor genoemde, familieleden onafhankelijk van elkaar onderzoeken. Het stuk was afkomstig uit Californië en door goudgravers onder een 20 voet dikke lavalaag gevonden. De drie proefpersonen gaven een uitvoerige schildering van een geweldige vulkanische uitbarsting, tijdens welke langharige menschen, behoorend tot een zeer laagstaand menschenras, jacht maakten op reusachtige olifanten.

De overeenkomst tusschen de drie beschrijvingen is zeer merkwaardig, ofschoon wij nochtans gaarne gezien hadden, dat hier ook drie proefleiders onafhankelijk van elkaar waren opgetreden.

Enkele voorbeelden van de wijze waarop Denton experimenteerde ter illustratie :

„Ik kwam — aldus Denton op pag. 39 van deel I van zijn genoemd werk — in aanraking met mevr. Lucielle do Viel van Pultneyville, Wayne Co., N. Y., een dame, die bij het psychometrisch onderzoek de eigenaardigheid vertoont, van naar de plaats te gaan, vanwaar het voorwerp is verkregen. Daarbij ondervindt zij tevens het gevoel van te reizen en zij ziet herhaaldelijk steden, schepen, rivieren, zeeën enz. in het voorbijgaan naar de plaats van bestemming... Na een tweetal proeven van groot belang gaf ik haar een stuk hornsteen (harde vuursteen) van den Olijfberg tot onderzoek in handen.

Experiment 33. „Ik ga terug, terug, — ik glijd a. h. w. over het water, maar ik zie geen schepen. Nu ben ik aan de kust, en zie steenen en rotsachtige heuvels. Zij zijn groot en kleine steenen liggen in het rond verspreid. Zij zijn met mos bedekt. Het is er te steenachtig voor boomen. Wat een lange weg is dit. Daar is water in de nabijheid, waar ik nu ben, een weinig gras en kleine boschjes. Ik zie een water-bassin. Het is een meer, denk ik.

Daar schijnen niet veel menschen te zijn. Het land is arm, denk ik, men zou er niet genoeg voedsel kunnen vinden. Ver af zie ik een woud.

Nu zie ik een oude plaats, hoe vreemd is zij gebouwd ! Oude huizen, de meesten laag, gebogen poorten en ramen : hoe zonderling is dit alles ! Nu zie ik menschen. Is het Spanje ?" (Neen) „Er groeit iets op dien rotsachtigen berg, een weinig boomen. Zij zijn niet zeer hoog maar dik en struikachtig. Ik zou meenen dat het vijgeboomen zijn, maar de bladen lijken op den olijfboom.

Ik moet menschen gezien hebben als deze, maar ik kan niet zeggen waar. De mannen dragen tulbanden en wijde pantalons, en de mannen en vrouwen gelijken veel op elkaar. Ik zie rundvee, maar het is heel anders dan het onze. Verder zie ik paarden, schapen en geiten.

Ik zie een groot gebouw. Het is zeer schoon. Het lijkt wel een R. K. kerk. Dat is het wat ik zie. Ik onderscheid beelden. Het kruis, kandelaren en een beeld der Maagd. Het is een zeer groot gebouw. Vrouwen liggen geknield en loopen op haar teenen, alsof zij bevreesd zijn iets te storen. Achter dit paleis zie ik een hoogen berg die, naar ik gis, in het Noorden ligt. Nu zie ik ruïnen. Groote steenen liggen in het rond. Zij zijn gevallen. Eenige in hoopen, andere verspreid. Zij lijken mij te groot om door menschen gehanteerd te worden".

Na het avondeten werd het onderzoek met denzelfden steen voortgezet.

„Het ziet er weer evenzoo uit als daarstraks. Ik ga weer over het water. Ik veronderstel dat ik over de Roode Zee ga, want het ziet er rood en donker uit. Ik zie geen schip. Nu ben ik aan de kust. Het is ontzettend ver. Ik zie rotsachtige heuvels, hoopen steenen, groote en platte liggen langs den weg. De wegen zijn smal en kronkelend. Het lijken wel paden. Ik bespeur een grooten heuvel, hij is geheel en al steen, behalve eenige weinige boomen, die er nauwelijks wortel kunnen schieten.

Nu zie ik een stad met hooge steenen wallen en groote ijzeren poorten. De muur is dik en hoog. Twee mannen houden wacht bij de poort, zij lijken op Joden. Ik verwonder mij er over dat zij mij binnen willen laten. Nu kom ik tot dien tempel en ga weder binnen. Er is een crucifix op het altaar, en beelden en biddende vrouwen. Het is een prachtig gebouw. Nu zie ik een anderen schoonen tempel, niet zoo groot als de eerste. Er staan Grieksche letters aan de buitenzijde, ik kan ze niet lezen. Ik zie vele huizen ; ze zien er vreemd uit, sommige zijn puinhoopen, andere zien er prachtig uit.

Ik ben nu op een berg ; daar is een andere berg tegenover, met olijfboomen en vijgeboomen overal. Ik zie een tuin en water in een soort van bassin. Ik heb een beschrijving van deze plaats gezien, ik weet het. Is dit niet Jeruzalem ? De berg waarop ik stond was de berg Moria en die er tegenover de Olijfberg".

Wie zou niet in waarheid een beschrijving herkennen van Jeruzalem en haar omgeving en niet van eenige andere plaats ? Ik vond, toen ik daarna haar woning bezocht, een werk over Palestina, waardoor zij vertrouwd was met Jeruzalem en haar omgeving. Vandaar de gemakkelijkheid waarmede zij identificeerde hetgeen zij zag..."

Met ditzelfde stuk vuursteen nam Denton later een proef met zijn vrouw. Zij greep het uit een doos met meer dan 20 verschillende steenen van evenzooveel verschillende plaatsen en zonder dat Denton of zij wisten, welk stuk zij genomen had ; dit werd Denton eerst duidelijk toen zijn vrouw een nog merkwaardiger beschrijving gaf, uitvoerig door haar echtgenoot beschreven in experiment 66 (deel I, pag. 155 e. v.).

Later nam hij dit experiment nogeens met zijn toen ongeveer 10 jarigen zoon Sherman (zie deel III, pag. 135 e. v.).

Wij zullen in de navolgende hoofdstukken zien dat latere onderzoekers het door Buchanan en Denton aangevangen werk met succes hebben voortgezet.

HOOFDSTUK II.

PSYCHOMETRIE EN PARAPSYCHOLOGIE.

Door alle eeuwen heen vinden wij gewag gemaakt van personen, die over supernormale vermogens en krachten zouden beschikt hebben.

Reeds Patanjali, de stichter der Yoga-school, geeft in het derde hoofdstuk zijner leerspreuken, het hoofdstuk der „Volkomenheden", een opsomming der onderscheidene vermogens, welke de mensch, na systematisch de door hem voorgeschreven training gevolgd te hebben, zou verwerven (1).

Tot deze vermogens behooren o.m. dat om op supernormale wijze de gedachten van anderen te kunnen weten, dat der z.g. helderziendheid in tijd en ruimte, enz.

En wanneer wij ons verdiepen in de geschiedenis der menschheid dan bespeuren wij dat Patanjali geenszins de eenige is, die ons van dergelijke „wondervermogens" spreekt, doch dat wij er mede gewag van gemaakt vinden bij o.m. de Hebreeuwsche profeten en andere bijbelsche figuren (2), in de geschriften van onderscheidene auteurs die ons berichten over de orakelen (3) en de mysteriën (4) ; in de geschriften der Neo-Platonici (5) ; in de biografieën van onderscheidene heiligen (6) ; in de acten van onderscheidene heksenprocessen (7) ; in de dagboeken van verschillende bekende historische figuren (8) alsmede in tal van andere publicaties... (9).

---

(1) Vivekananda : „Raja Yoga", New-York, 1920, pag. 86 e. v.

(2) Vgl. R. Hoffmann : „Hat die Parapsychologie für die Erforschung des Urchristentums eine Bedeutung" in : „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1930, pag. 251, E. Mattiesen : „Der jenseitige Mensch", Berlijn, 1925.

(3) C. du Prel : „Die Mystik der alten Griechen", Leipzig, 1888.

(4) K. H. E. de Jong : „Das antike Mysterienwesen", Leiden, 1919.

(5) Dito : „De Magie bij de Grieken en Romeinen", Haarlem, 1921 ; „De Neo-Platonici en het Occultisme", „Tijdschrift v. Parapsychologie", II, pag. 150.

(6) J. v. Görres : „Mystik, Magie und Dämonie", München, 1927.

(7) C. du Prel : „De heksen en de mediums" in : „Studiën uit het gebied der geheimewetenschappen", Ned. vert., Amersfoort, 1909.

(8) Voorbeelden : Linnaeus en Wilhelmina van Bayreuth. Zie : „Tijdschr. v. Parapsychologie", V, pag. 127.

(9) Ik denk hier b. v. aan Kant, van wiens hand in het jaar 1766 een verhandeling verscheen over den Scandinavischen „helderziende" en spiritist E. v. Swedenborg („Träume eines Geistersehers"), aan Lessing, die spookverschijnselen in Dibbesdorf bestudeerde (zie Kiesewetter: „Klopfgeister vor dem Jahre 1848" in : „Sphinx", 1890, II, pag. 224), aan C. Rüdiger, den achttienden eeuwschen voorlooper van het modern parapsychologisch onderzoek (zie K. H. E. de Jong : „Rüdiger und ein Anfang ! Kant und ein Ende", Leiden, 1931) e. a.

Van een systematisch wetenschappelijk onderzoek dezer verschijnselen — en van de personen bij wie zij zich voordeden (voordoen) — is eerst sedert de tweede helft der vorige eeuw sprake.

Langzamerhand ontwikkelde er zich toen een wetenschap, een zijtak van de empirische psychologie, welke wij in onze dagen vinden aangeduid met den naam van parapsychologie (10).

De ervaring heeft ons geleerd dat het steeds uiterst moeilijk is om een definitie te vinden welke precies den inhoud afteekent waarop zich het kennisstreven richt van diegenen die zich aan de een of andere tak van wetenschap wijden. Met deze moeilijkheid worstelt volstrekt niet alleen de parapsycholoog en wij mogen het hem derhalve niet al te euvel duiden wanneer wij constateeren dat een alleszins bevredigende definitie van het begrip parapsychologie tot op heden nog niet gevonden is.

Ik heb in deel I, pag. 12 van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research" (11) de parapsychologie gedefinieerd als „de wetenschap welke zich bezighoudt met het onderzoek naar en de studie van supernormale verschijnselen," waarbij ik onder „supernormaal" versta „zeldzaam voorkomend en vertoonend een min of meer groot gebrek aan aanrakingspunten met het ons bekende."

Ofschoon ik mij zeer goed bewust ben van het onvolledige en onvolmaakte van deze definitie, zoo moet ik nochtans bekennen dat ik — bij gebrek aan een betere — mij nog bij herhaling van haar bedien.

In de statuten der Nederlandsche „Studievereeniging voor „Psychical Research" lezen wij, dat deze vereeniging zich ten doel stelt „bevordering van het wetenschappelijk onderzoek der dus geheeten occulte verschijnselen" (art. 12).

„Dit woord (occult) — aldus G. Heymans in zijn rede over : „Doel en middelen eener Studievereeniging voor „Psychical Research" (Amsterdam, 1920) — heeft aanstoot gegeven ; sommigen hebben er iets denigreerends in gezien, en gemeend, dat deze verschijnselen zoomin „occult" verdienen te heeten als welke andere ook. Mij schijnt dit onjuist : het latijnsche woord „occultus" beteekent niet anders dan „verborgen", en de verschijnselen, die wij willen onderzoeken, zijn verborgen zelfs in een dubbelen zin. Vooreerst die verschijnselen zelve, inzoover zij slechts sporadisch, bij enkele personen, en bij deze slechts nu en dan schijnen voor te komen, derhalve niet, als andere, open en bloot liggen voor ieder, die ze wil leeren kennen. Maar vervolgens en voornamelijk ook de wettelijkheid en de diepere gronden van deze verschijnselen. Immers voor het oogenblik zal ieder moeten toegeven, dat de betrokken verschijnselen niet slechts

---

(10) In Engeland spreekt men van „psychical research" — een woord dat mede ten onzent ingang heeft gevonden —, in Frankrijk van „metapsychica" (ook wel „metapsychologie".).

(11) den Haag, 1926.

schijnen te vallen buiten de bekende algemeene psychische en physische wetten, maar dat ook hun eigen bijzondere wettelijkheid, b. v. hun samenhang met personen en omstandigheden, nog bijna geheel in het duister ligt, terwijl verklaringshypothesen, die van hun optreden rekenschap zouden kunnen geven, nog slechts in de allervaagste omtrekken opgesteld en nergens methodisch geverifieerd zijn geworden. Onder deze omstandigheden mogen wij gerust van occulte verschijnselen spreken : niet in dezen zin, dat zij bestemd zouden zijn om ten eeuwigen dage occult te blijven, maar omgekeerd met de bedoeling om te trachten, hun dat occulte karakter zoo spoedig mogelijk en zoo volledig mogelijk te ontnemen. Juist daarvoor is de Engelsche S. P. R., en is ook thans onze S. P. R. opgericht."

K. Gruber schrijft op pag. 2 van zijn : „Parapsychologische Erkenntnisse" (München, 1925) : „Im grossen ganzen umgreift, allgemein ausgedrückt, die Parapsychologie die Erscheinungen des „Okkultismus". Es handelt sich also um die meist an Menschen gebundenen Vorgänge, die im langen Verlauf der Menschheitsgeschichte die Grundlage von Wundern, Prophezeiungen, Zauberei, Magie, Spuk usw. bildeten...", terwijl wij op pag. 4 van dit geschrift lezen: „Ich möchte daher hier zunächst nur von einer ungeteilten Parapsychologie sprechen, als von einer Wissenschaft, die sich mit der Erforschung der meist an bestimmte Menschen gebundenen Erscheinungen bald subjektiven (Richet's subjectieve metapsychica T.) bald objektiven (Richet's objectieve metapsychica T.) Charakters beschäftigt, die mit den derzeitigen Erfahrungen der Psychologie, Sinnespsychologie, Physik noch nicht zu erklären sind".

O. Fischer definieert op pag. 306 van het : „Zeitschrift f. Parapsychologie" (1926) de parapsychologie als de wetenschap „welche sich befasst mit den Aeusserungen bestimmter vitaler Energie auf extrasomatischer (aussersinnlicher) Basis", waarbij hij de opmerking maakt dat „statt des Ausdruckes vitaler Energie man auch, je nach der Geschmacksrichtung, animale oder psychische Energie setzen könnte".

Ch. Richet definieert de parapsychologie (hij spreekt van „métapsychique") als „ une science qui a pour objet des phénomènes, mécaniques ou psychologiques, dus à des forces qui semblent intelligentes, ou à des puissances inconnues, latentes dans l'intelligence humaine." („Notre sixième sens", Paris, Montaigne, pag. 21).

A. Messer zegt op pag. 127 van zijn : „Einführung in die Psychologie" (Leipzig, 1927) dat de parapsychologie „sich, als besondere Disziplin aus dem sogenannten Okkultismus heraus entwickelt". Onder „Okkultismus" „versteht man die Beschäftigung mit sogenannten „okkulten" (das heisst verborgenen, rätselhaften) Erscheinungen."

Men ziet, de terminologie is nog zeer onvast en een algemeen bevredigende definitie bestaat er tot op heden nog niet.

Het is niet doenlijk het geboortejaar van het parapsychologisch onderzoek anders dan bij grove benadering op te geven.

In het jaar 1775 had de Weensche arts F. A. Mesmer zijn 27 stellingen aan onderscheidene Europeesche Academiën toegezonden, waarmede hij de aloude leer (wij vinden haar reeds bij de Brahmanen) dat de mensch een „fluïdum" zou uitstralen, dat onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden een genezenden invloed zou uitoefenen, voor het forum der Wetenschap bracht ([12]).

---

(12) Zie R. Tischner : „F. A. Mesmer, Leben, Werk und Wirkungen", München, 1928 ; „Mesmer's Bedeutung für die Metapsychik", „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1928, pag. 231, alsmede mijn, in 1922 te Amsterdam verschenen boekje : „Het Dierlijk Magnetisme" (uitverkocht).

Naast een „geneeskrachtigen" invloed kennen de aanhangers van het fluïde geloof aan deze geheimzinnige emanatie (waarvan het bestaan tot op heden nog problematisch is) nu ook een hypnotiseerenden invloed toe. Ook Mesmer deed dit. Zijn geschrift : „Mesmerismus" (geschreven in 1780, verschenen te Berlijn in 1814) leert ons, dat hem niet alleen bekend was dat het mesmeriseeren onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden hypnotiseerend vermag te werken doch dat in deze toestanden (mesmerische hypnose) in een aantal gevallen latente supernormale begaafdheid manifest schijnt te worden.

Mesmer heeft dit probleem nochtans niet nader in studie genomen, doch dit aan zijn leerlingen overgelaten.

In de eerste helft der vorige eeuw was het o.m. de arts Justinus Kerner, die zich voor het probleem der mesmerische hypnose interesseerde. Door zijn geschrift over : „Die Seherin von Prevorst" ([13]) werd hij tot een der voorloopers van het parapsychologisch onderzoek. In de mesmerische hypnose dezer natuurlijke somnambule openbaarden zich onderscheidene supernormale faculteiten.

Het jaar 1848 is het geboortejaar van het z.g. moderne Amerikaansche Spiritisme. Na dat jaar zien wij in de onderscheidene cultuurstaten van Amerika en Europa een sterke herleving van het spiritistisch geloof ontstaan en overal hoorde men gewag gemaakt van z.g. „geesten" manifestaties. ([14]) De z.g. „tafeldans" deed haar intrede. „Le Pays, Journal de l'Empire" vermeldde in haar nummer van 4 Mei 1854 dat van de Noordzee tot den blauwen Donau geheel Duitschland door de Amerikaansche epidemie van dezen „dans" was aangetast.

Wij zullen ons hier niet verdiepen in de vraag hoe wij het feit hebben te verklaren dat verschijnselen welke zich door alle eeuwen heen hebben

---

(13) De eerste druk van dit geschrift verscheen in 1830. Sindsdien werd het bij herhaling herdrukt. Er bestaat een Reclam-uitgave van, terwijl R. Lambert een verkorte uitgave bezorgde, welke in 1922 te Stuttgart verscheen.

Een beknopt overzicht van het leven en de verschijnselen der zieneres gaf ik op pag. 46 van mijn : „Beknopte Handl. d. Psychical Research" (deel I), den Haag, 1926, terwijl P. A. Dietz een opstel over haar publiceerde in het : „Tijdschrift v. Parapsychologie", IV, pag. 245.

(14) Zie pag. 83 e. v. van deel I van mijn hierboven genoemd werk.

voorgedaan ([15]) in het jaar 1848 (toen de tijden blijkbaar „vervuld" waren) aanleiding konden worden tot den groei van een wereldbeweging (gelijk die van het spiritisme in onze dagen toch wel genoemd moet worden), maar volstaan met dit feit te constateeren.

Emma Hardinge Britten heeft ons in haar bekende werken : „Modern American Spiritualism" en „ Nineteenth Century Miracles" de eerste decennia der (moderne) spiritistische beweging geschetst. Voor het historisch onderzoek op dit gebied bevatten deze werken een schat van gegevens. Zij toonen ons o.m. de phenomenologie van het z.g. „Spiritisme" uit die dagen, dat nagenoeg reeds alle verschijnselen omvatte met welker onderzoek de moderne parapsychologie zich bezighoudt.

Bekende Nederlandsche pioniers uit de eerste decennia der „spiritistische" beweging waren o.a. G. Siemeling, majoor Revius, de „chirurgen" Hoek en Becht alsmede de theoloog S. K. Thoden van Velsen.

In 1872 verscheen de eerste aflevering van het : „Spiritistisch Tijdschrift in vrije afleveringen", waarvan de redactie berustte in handen van den predikant S. F. W. Roorda van Eysinga. Van hem getuigt A. Kuyper in : „De Engelen Gods" (1902, pag. 6) dat zijn „gedachten diep gaan" en dat zijn „stijl u onwillekeurig meesleept."

Roorda van Eysinga was een geestdriftig bewonderaar van de denkbeelden van den Franschman H. L. D. Rivail, die onder het pseudoniem Allan Kardec een aantal werken over het spiritisme schreef, welke grooten opgang maakten. Evenals Kardec geloofde Roorda in de leer der reïncarnatie, welke hij in zijn tijdschrift propageerde. Dit in tegenstelling met een andere bekende propagandiste voor het spiritisme uit die dagen, de bekende paedagoge en feministe mevr. E. van Calcar. In 1876 verscheen de eerste aflevering van haar tijdschrift : „Op de grenzen van twee Werelden", dat zij een kleine dertig jaar lang redigeerde. Aan haar heeft de spiritistische beweging in Nederland zeer veel te danken, gelijk dan ook algemeen erkend wordt ([16]). En niet alleen de spiritistische beweging, doch mede die ten gunste van het mesmerisme.

---

(15) Zeer terecht vestigt v. Schrenck Notzing er in zijn : „Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie" (München, 1929, pag. 240) de aandacht op dat de z. g. persoonlijke spookverschijnselen zich „vom tiefsten Altertum bis in die Gegenwart" hebben voorgedaan en dat „wie der Verlauf der Phänomene in Hydesville (1848) gelehrt hat, die ganze spiritistische Bewegung aus solchen spontanen Erscheinungen hervorgegangen ist".

(16) Zie J. H. Sikemeier : „Elise van Calcar-Schiotling", Haarlem, 1921.

Want dit moet men goed inzien, dat de beide stroomingen, welke haar aanvang vinden in de personen van F. A. Mesmer en die der gezusters Fox (Hydesville), al heel spoedig samenvloeien en tot op zekere hoogte een onverbreekbare eenheid gaan vormen.

Verwondering kan dit niet baren, wanneer wij bedenken, dat in de mesmerische hypnose aanknoopingspunten liggen tusschen beide richtingen.

In de bekende auto-biografie : „De Tooverstaf" van Andrew Jackson Davis ([17]) treedt dit duidelijk naar voren.

De steeds groeiende belangstelling voor het „spiritisme" leidde er natuurlijk toe, dat men zich in de kringen der wetenschap ging afvragen wat men van dit alles nu te denken had.

In 1868 kwam het onderwerp „spiritisme" ter sprake in de „Dialectical Society" te Londen, welk genootschap een jaar te voren gesticht was met het doel „een onderzoek in te stellen, in het bijzonder naar die vraagstukken, die groote verdeeldheid in de meeningen te weegbrengen, en alle onderwerpen slechts te beschouwen met de bedoeling, de waarheid meer nabij te komen."

De leden dezer vereeniging bestonden uit artsen, rechters en andere academisch gevormden. Er werd uit deze leden een commissie gekozen, welke tot taak kreeg de z.g. spiritistische verschijnselen te bestudeeren. Deze commissie volbracht haar taak binnen twee jaar en publiceerde in 1871 (Londen) het : „Report on Spiritualism of the Committee of the London Dialectical Society."

In dit rapport worden onderscheidene verschijnselen „niet te weerleggen feiten" genoemd, terwijl de slotconclusie luidt : „dat het spiritisme een onderwerp is, dat veel ernstiger aandacht en zorgvuldiger onderzoek waardig is, dan daaraan tot hiertoe ten deel is gevallen."

Gelijktijdig met de commissie der „Dialectical Society" begon W. Crookes zijn zelfstandig onderzoek, dat vier jaar lang duurde. Zijn proefnemingen met Home in zijn eigen laboratorium met opzettelijk daarvoor vervaardigde instrumenten behooren ontegenzeggelijk in vele opzichten tot het beste, wat in die dagen op dit gebied werd gepraesteerd, en stelden de echtheid van enkele groepen verschijnselen — zooals b.v. het verschijnsel der z.g. gewichtsveranderingen van voorwerpen — voor goed vast ([18]).

---

(17) Ned. vert., tweede druk, Wychen.

(18) „Researches in the Phenomena of Spiritualism", Londen, 1874.

Het voorbeeld van Crookes, en de positieve resultaten waarmede hij zijn onderzoekingen bekroond zag, inspireerden tot navolging en werkten aanmoedigend op hen, die reeds met onderzoekingen op dit gebied begonnen waren.

Op 6 Januari 1882 werd te Londen — op initiatief van W. Barrett — een conferentie gehouden door verschillende personen die het wetenschappelijk onderzoek der supernormale verschijnselen ter hand hadden genomen, en zij leidde tot de oprichting der „Society for Psychical Research", welk genootschap op 20 Februari 1882 werd geconstitueerd.

In het verloop der 50 jaren welke de Engelsche S.P.R. thans bestaat, hebben onderscheidene bekende geleerden haar gepresideerd. Ik denk hier b.v. aan William Crookes (1896-1899 en 1914), William James (1894-1895) Ch. Richet (1905), Henri Bergson (1913) en Hans Driesch (1926-1927).

En wanneer wij ons verdiepen in de studie der talrijke, in den loop der jaren verschenen, „proceedings" van het genootschap, dan blijkt ons, op hoe 'n voortreffelijke wijze zijn „werkers" het wetenschappelijk onderzoek van verscheidene groepen supernormale verschijnselen ter hand hebben genomen, dat zij uit het populaire, voor-wetenschappelijke „spiritisme" en „occultisme" der vorige eeuw de wetenschappelijke parapsychologie onzer dagen hebben doen geboren worden, hoe zij de grondslagen van deze jonge tak van wetenschap hebben gelegd, waarop in onze dagen door mannen als H. Driesch, A. Messer, T. K. Oesterreich, E. Osty, H. Price e. v. a. wordt voortgebouwd (19).

Een enkel woord over het parapsychologisch onderzoek in ons land. Het kan niet ontkend worden, dat ook hier te lande, evenals in de meeste andere cultuurstaten (20), belangrijk voorbereidend werk is verricht door enkele voorgangers der spiritisten. In het bijzonder dienen hier genoemd te worden de namen van J. S. Göbel en H. N. de Fremery. De eerste 18 jaargangen van het door e.g. gestichte en geruimen tijd met l.g. samen geredigeerde tijdschrift : „Het Toekomstig Leven" mogen daarvan getuigen.

---

(19) Vgl. H. N. de Fremery : „Vijftig jaren Psychical Research" in : „Tijdschr. v. Parapsychologie", IV, pag. 97.

(20) De geschiedenis van het parapsychologisch onderzoek in Duitschland vindt men beschreven door v. Schrenck Notzing in zijn nagelaten geschrift : „Die Entwicklung des Okkultismus zur Parapsychologie in Deutschland", Leipzig, 1932.

Vooral de arbeid van den heer de Fremery dient hier als „voorbereidend" genoemd te worden. Wie b.v. zijn in 1913 verschenen : „Nieuwe (21) Handleiding tot de kennis van het Spiritisme" ter hand neemt, zal zien, hoe gunstig dit boek zich onderscheidt van de geschriften van de meeste andere Nederlandsche spiritisten uit die dagen... en uit die daarna.

„Ongelukkigerwijze heeft men al deze verschijnselen (22) begrepen onder een naam die een verklaring in zich sluit, welke volstrekt niet toepasselijk is op alles wat daaronder is samengevat," zegt deze auteur op pag. X van de inleiding. En hij vervolgt : „Spiritisme is afgeleid van : spiritus, d.i. geest, en wel hier in den zin van geest eens overledenen. Doch het is er verre van, dat alle verschijnselen, die nu eenmaal onder den naam van spiritisme zijn gegroepeerd, uitvloeisels zijn van de werking van zulke geesten... Het zou dan ook aanbeveling verdienen den naam spiritisme te vervangen door een anderen, b.v. mediumisme, afgeleid van : medium, d.i. middelaar of persoon door wiens psychische gesteldheid zulke verschijnselen mogelijk worden" (23).

Op 1 April 1920 werd te Amsterdam een constitueerende vergadering gehouden, waarin de Nederlandsche ‚Studievereeniging voor „Psychical Research' werd gesticht, waarvan het voorzitterschap gedurende enkele jaren werd waargenomen door den nestor der Nederlandsche psychologen : G. Heymans.

Bij deze gelegenheid hield Heymans een voordracht over : „Doel en Middelen eener Studievereeniging voor Psychical Research" waarin hij o.m. zeide : „Wij willen *niet* interessante voorstellingen à la Rubini arrangeeren, *niet* de behoefte aan hoogere of lagere emoties, aan troostrijke uitzichten of nerveuze rillingen bevredigen — maar wij willen de betrokken verschijnselen

(21) Bij denzelfden uitgever (v. Dishoeck, Bussum) verscheen in 1904 zijn : „Handleiding tot de kennis van het Spiritisme".

(22) Bedoeld worden de supernormale of parapsychologische verschijnselen, welke tot voor kort — omdat zij enkele decennia lang in hoofdzaak in de kringen der (openbarings-) spiritisten werden verwekt en „bestudeerd" — veelvuldig met den naam van spiritistische verschijnselen heeft hooren bestempelen.

Dit laatste echter mede op grond van het feit, dat de (openbarings-) spiritisten — in den regel volslagen leeken op het gebied der psychologie — bij de verklaring der supernormale verschijnselen telkens voorbarig naar de geesten-hypothese grijpen.

Vgl. mijn opstel : „Parapsychologie en Spiritisme" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", I, pag. 49.

(23) Vgl. H. N. de Fremery : „Alexander N. Aksakow" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", IV, pag. 193.

bestudeeren, wetenschappelijk en onbevooroordeeld onderzoeken, juist zooals men op een ander gebied meteorologische of chemische verschijnselen, contrast- en associatie-werkingen onderzoekt..."

Een jaar later verscheen N° 1 der : „Mededeelingen der S.P.R." met het verslag van een experimenteel onderzoek betreffende telepathie ingesteld op een (toenmaligen) student door G. Heymans, H.J.F.W. Brugmans en A.A. Weinberg. Dit onderzoek, dat plaats vond in het psychologisch laboratorium der Rijks-Universiteit te Groningen en „dat het bestaan van gedachtenoverdracht onder omstandigheden, die het gewone verkeer door tusschenkomst der zintuigen volledig uitsluiten, door deze proeven (mede) buiten allen redelijken twijfel" stelde, gelijk de drie onderzoekers opmerken ([24]), mag zeer zeker op één lijn gesteld worden met het beste, dat tot op heden door buitenlandsche onderzoekers op dit gebied is gepraesteerd.

Het kan natuurlijk niet in mijn bedoeling liggen hier een overzicht te geven van de geschiedenis der Nederlandsche S.P.R. Daarvoor zij men verwezen naar de : „Mededeelingen" van dit genootschap, alsmede naar het : „Tijdschrift voor Parapsychologie", waarin deze „Mededeelingen" sinds de tweede helft van 1930 zijn opgenomen.

Evenmin kan het mijn taak zijn hier een volledig overzicht te geven van de feiten en hypothesen, in de laatste decennia door de parapsychologen van binnen- en buitenland geconstateerd en opgesteld ; slechts tot één gebied willen wij ons hier bepalen en dat is dit der z.g. psychometrie, dat in onze dagen ongetwijfeld een zeer belangrijk veld van onderzoek van den parapsycholoog uitmaakt.

Het onderzoek, door Buchanan en Denton aangevangen is — als een onderdeel van dat naar de z.g. paragnosie — voortgezet door onderscheidene bevoegde experimentatoren en er is langzamerhand een uitgebreide litteratuur over de z.g. psychometrie ontstaan. Naast veel casuïstiek zijn mede onderscheidene beschouwingen over haar wezen naar voren gebracht. In deze beschouwingen is bij herhaling protest aangeteekend tegen het gebruik van het „ongelukkige" woord psychometrie, dat wel allerminst geschikt geacht dient te worden om deze verschijnselen te benoemen en dat, zooals P. Bergmann zeer terecht opmerkt ([25]) „einen auffallenden Mangel an Coinzidenz zwischen Wort und Begriff lässt erkennen."

Daarover echter in het volgende hoofdstuk.

---

(24) „Mededeelingen der S. P. R.", No. 1, pag. 6.
(25) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1929, pag. 221.

HOOFDSTUK III

OVER NOMENCLATUUR, DEFINITIES, INDUCTOREN EN DEN INHOUD DER „HALLUCINATIES".

Nomenclatuur. Zeer terecht spreekt A. Messer in zijn : „Einführung in die Psychologie" (1) van den „wenig bezeichnenden Namen Psychometrie" ofschoon hij m.i. nog beter had kunnen spreken van den foutieven naam, daar er hier toch in feite niets gemeten wordt. Wij vinden dan ook — gelijk ik in het slot van het vorige hoofdstuk reeds opmerkte — bij herhaling protest aangeteekend tegen het gebruik van het woord psychometrie en er andere woorden voor in de plaats gegeven.

Rud. Tischner heeft hier het gebruik van het woord „Psychoskopie" aanbevolen. „Ich wollte damit dem Worte „Psychometrie" die schlimmsten Giftzähne ausbrechen und habe absichtlich kein ganz neues Wort gebildet sondern eins, das an das alte anklingt. Zum Verständnis des neuen Wortes möchte ich sagen, dass man bei diesen Versuchen gewissermassen das Erleben des Gegenstandes sieht, oder um ein anderes Bild zu gebrauchen, den „psychischen Belag" des Gegenstandes. Auch sonst haben wir nicht selten wissenschaftliche Bezeichnungen die eher Vergleiche als exakte Beschreibungen sind." (2)

Oskar Fischer noemt het woord psychometrie „ethymologisch sinnlos und daher als solcher unverständlich." (3) Meer aanbeveling verdient, naar zijn meening, het gebruik van Richet's begrip „cryptesthésie pragmatique". „Il faut rayer de nos ouvrages le détestable mot de psychométrie. Le mot de cryptesthésie pragmatique me paraît très bon, quoi qu'on ait reproché (bien injustement) au mot pragmatique d'avoir un autre sens..." (4)

Nochtans is Fischer geen onverdeelde bewonderaar van dezen term, gelijk uit het navolgende citaat moge blijken : „Etwas besser ist der von Richet verwendete Ausdruck pragmatische Kryptaesthesie ; doch haften dieser Bezeichnung dieselben Mängel an wie dem Ausdruck Kryptaesthesie überhaupt." (5)

(1) Leipzig, 1927, pag. 131.
(2) „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1926, pag. 364.
(3) Ibidem, 1926, pag. 305.
(4) Ch. Richet : „Notre sixième sens", Paris, pag. 113.
(5) „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1926, pag. 305.

„Auch die Bezeichnung Hellsehen ist sinnlos, denn im Sinne des Wortes Hellsehen liegt auch nicht eine Andeutung dessen was man damit bezeichnen will. Richet hat dafür das Wort Kryptaesthesie vorgeschlagen ; das bedeutet die Wahrnehmung von Verborgenem oder Verdecktem. Aber auch dieser Ausdruck erfüllt nicht alle ethymologischen Erwartungen ; er bezeichnet zwar richtig die Fähigkeit eines Sensitiven, Dinge wahrzunehmen, die versteckt und für seine gewöhnlichen Sinnesorgane unzugänglich sind, aber wenn der Sensitive einen Vorgang wahrnimmt, der seinen gewöhnlichen Sinnesorganen nur dadurch unzugänglich ist, dass er sich in grosser Entfernung von ihm abspielt, so hat das mit Wahrnehmung von Verborgenem eigentlich nichts zu tun. Für diese Art von Wahrnehmung ist der Ausdruck Telepathie, der etwa Empfindung auf Entfernung bedeutet, schon besser. Doch ist auch dieser Ausdruck im Prinzip falsch, denn wir hören und sehen auch auf Entfernung. Genau dasselbe gilt von dem von Myers gewählten Ausdruck Telaesthesie für dieselben Vorgänge ; wesentlich besser ist der Terminus „Erfühlen" der Böhm dafür verwendet". (Fischer : „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1926, pag. 304).

Sudre is eveneens van meening dat het woord psychometrie tot verdwijnen gedoemd is. Het woord „pragmatische kryptaesthesie" heeft echter evenmin zijn sympathie, omdat men in de wijsbegeerte nu eenmaal een geheel andere beteekenis hecht aan het begrip pragmatisch dan die waarin Richet het hier benut heeft. Sudre heeft het voorloopig gebruik van het woord tactiele metagnomie aanbevolen, daar de supernormale faculteiten in een groot aantal gevallen door den tastzin geactiveerd schijnen te worden ([6]).

P. Thomas Bret zegt : „Tous les métapsychistes protestent contre l'usage en métapsychique du terme psychologique, *psychométrie*, et surtout de psychomètre... Pour les remplacer, nous avons proposé... ichnognostique et ichnognosie, connaissance par la *trace* (ichnos) *métapsychique,* qui suit la métagnosie du médium jusqu'à la personne vivante ayant laissé cette trace sur un objet, ou vers la métamnésie de cette personne morte depuis longtemps." ([7])

R. Lambert meent, dat wij het gebruik van het ongeschikte woord psychometrie, nu het eenmaal burgerrecht heeft verkregen, maar moeten handhaven. „Der Ausdruck Psychometrie ist allgemein eingeführt und so klar definiert, dass man ihn beibehalten muss." ([8])

J. Böhm heeft — zooals nog nader blijken zal — het gebruik van het woord „Erfühlen" aanbevolen.

Het valt gemakkelijk hier nog een aantal andere benamingen te doen volgen, door de onderscheidene bestudeerders dezer verschijnselen voorgesteld. Het komt mij echter voor dat dit overbodig is.

---

(6) „Revue Métapsychique", 1925, Nr. 6 („Zeitschr. f. Parapsychologie", 1926, pag. 362).
(7) „Précis de Métapsychique" („La Parapsychique"), Paris, 1930, pag. 137.
(8) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 234.

Uit het bovenstaande moge intusschen genoegzaam gebleken zijn, dat hoezeer men ook onderling tot op heden nog verschilt inzake de keuze eener juiste benaming, op één punt is men het wel nagenoeg geheel met elkaar eens. Algemeen is men geneigd om met A. Tanagra het gebruik van het woord psychometrie te vergelijken met een onkruid, dat zich thans overal uitgezaaid heeft en thans slechts uiterst moeilijk, misschien in het geheel niet meer, uitgeroeid kan worden. ([9])

Misschien doen wij uit dien hoofde nog het verstandigst met ons voorloopig van het door Tischner voorgestelde woord „psychoskopie" te bedienen.

Definities. Laten wij thans eens nagaan hoe door onderscheidene parapsychologen het begrip psychoskopie wordt gedefinieerd.

T. J. Hudson definieert in zijn : „De wet der psychische verschijnselen" de psychoskopie als „het vermogen dat men aan den menschelijken geest heeft toegeschreven om de geschiedenis van onbezielde voorwerpen door clairvoyance te onderscheiden." ([10])

J. Valckenier Suringar zegt dat zij een verschijnsel is waarbij de proefpersoon „aan de hand van een voorwerp de geschiedenis „leest" welke daaraan verbonden is of althans schijnt te zijn." ([11])

H. Driesch schrijft in het : „Zeitschrift f. Parapsychologie" (1926, pag. 613) over „jenes Phänomen, welches üblicherweise den unglücklichen Namen Psychometrie trägt, d.h. die Tatsache, dass der Empfänger, wenn er irgendein Objekt wahrnimmt, Kenntnis von der Geschichte dieses Gegenstandes und insbesondere von den Personen oder Ereignissen, welche zu ihm in Beziehung gestanden haben, hat."

K. Gruber verstaat onder psychoskopie „die parapsychische Gabe mancher Menschen, durch den Kontakt mit irgendeinem Gegenstande, gleichgültig ob sichtbar oder verhüllt, dessen Herkunft und Geschichte, seine Beziehungen zu Menschen und Ereignissen, oft auch diese beiden letzteren allein zu erkennen." ([12])

Elders ([13]) zegt hij nog dat dat het psychoskopisch vermogen „gewissermassen die historischen Eigenschaften der Objekte erkennt."

---

(9) Ibidem, 1927, pag. 233.
(10) Amsterdam, 1904, Ned. vert., pag. 271.
(11) „Beschrijving van een psychometrisch helderziend medium", Amsterdam, 1923, pag. 5.
(12) „Okkultismus und Biologie", München, 1930, pag. 137.
(13) „Parapsychische Erkenntnisse", München, 1925, pag. 113.

H. Szántó spreekt hier van „die Uebernormale Wahrnehmung individueller Schicksale, Geschehnisse und Charakterzüge durch das Medium mit Hilfe solcher Gegenstände, welche irgendwann mit den betreffenden, wahrzunehmenden Geschehnissen, den unbekannten, evtl. schon toten Personen in räumlich naher Beziehung gestanden sind." ([14])

„Voici — aldus Ch. Richet — en quoi consiste la cryptesthésie pragmatique... On présente à un sensitif un objet quelconque qui a appartenu à telle ou telle personne, et tout se passe (dans quelques cas très rares, mais d'authenticité indéniable), comme si de cet objet présenté émanaient des vibrations qui permettent au susdit sensitif de donner quelques détails sur la personne à qui l'objet a appartenu." ([15])

Inductoren. De hiervoor gegeven definities (een greep uit een groot aantal analoge) zijn alle zaakdefinities ; de stellers zijn tot haar gekomen op grond van de ervaring. Deze heeft hen geleid tot de erkenning dat er personen zijn die, wanneer men hun kleine voorwerpen zooals ringen, horloges, armbanden, steentjes, portefeuilles, brieven, portretten, zakmessen, vulpenhouders, enz., enz. (welke levende of overleden personen in hun bezit hebben gehad) in de hand geeft, deze personen onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden in staat blijken te zijn het karakter, de omgeving en de lotgevallen van de dragers dezer voorwerpen te beschrijven.

Uit dien hoofde moet ik bezwaar maken wanneer A. Messer schrijft :

„Unter „Hellsehen" versteht man den unerklärlichen Erwerb von Kenntnissen irgendwelcher materieller Zustände oder Vorgänge... Erstreckt sich das Hellsehen auf die Zukunft, so heisst es „Prophetie", bezieht es sich auf Vergangenes, so hat es den — wenig bezeichnenden — Namen „Psychometrie." ([16]). Vooreerst is psychoskopie volstrekt niet alleen „Hellsehen in die Vergangenheit" gelijk sommigen meenen. Men kent ook wel degelijk psychoskopische visioenen welke een profetisch karakter dragen.

Het voornaamste bezwaar dat ik hier echter tegen Messer heb is dat hij niet inziet dat wij feitelijk eerst dan van psychoskopie mogen spreken wanneer wij te doen hebben met z.g. helderziendheid aan voorwerpen. ([17])

---

(14) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1928, pag. 657.

(15) „Notre sixième sens", Paris, pag. 113.

(16) „Einführung in die Psychologie", Leipzig, 1927, pag. 130.

(17) Deze erkenning vinden wij ook bij b. v. J. Peter. „Von Psychometrie kann man erst dann sprechen, wenn bei der Versuchsperson durch die Berührung mit dem vorgelegten Gegenstand ein Erkennen der Beziehungen, der Geschichte dieses Gegenstandes ausgelöst wird". („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 449).

Wij zullen deze voorwerpen met den algemeenen naam van *inductoren* betitelen.

De ervaring leert ons nu dat men t.o.v. de inductoren de psychoskopisten in twee groepen kan onderverdeelen t.w. de *algemeene* en de *bijzondere* psychoskopisten.

Het verschijnsel der *algemeene psychoskopie* komt verreweg het veelvuldigst voor, en tot voor kort hield men — op een enkele uitzondering na — slechts daar rekening mede.

Zoo zegt b.v. J. Valckenier Suringar op pag. 7 van zijn hiervoor reeds genoemd boekje : „De *aard* van het voorwerp doet er blijkbaar niet toe, tenzij de psychometrie het voorwerp zelf betreft ; de *inhoud,* b.v. die van een geschreven aanteekeningenboek, ook dikwijls niet ; bij een dergelijk boek kwam dezelfde beschrijving als bij een geheel ander voorwerp (horloge) van denzelfden persoon, hoewel ik juist door den karakteristieken inhoud van het aanteekeningenboek andere mededeelingen had verwacht en gehoopt."

P. Bergmann spreekt van voorwerpen „von beliebiger Art, vorzugsweise ein Taschentuch, Kleidungsstück, Federmesser, Haarkamm, kurz ein zu persönlichem Gebrauch bestimmten Artikel. Aber auch unter Berührung von Lichtbildern, Steinen, Geschossen oder ähnlichem" blijkt de proefpersoon in staat te zijn „zutreffende und bis in kleine Einzelheiten gehende Aussagen zu machen..." [18]

In de woorden „vorzugsweise... ein zu persönlichem Gebrauch bestimmten Artikel" ligt de erkenning opgesloten, dat een aantal algemeene psychoskopisten reeds een zekere mate van kieskeurigheid vertoont in de keuze van hun inductoren, hetzij door aan het gebruik van bepaalde inductoren de voorkeur te geven, hetzij door het gebruik van andere inductoren uit te schakelen.

Personen als inductor. In zijn : „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance" [19] maakt G. Geley onderscheid tusschen „la clairvoyance des choses" en „la clairvoyance à objectif individuel."

In den regel blijkt men slechts geneigd te zijn het gebied der psychoskopie identiek te verklaren met dat der „clairvoyance des choses", gelijk de desbetreffende litteratuur ons leert.

Ik zie echter geen enkele reden, waarom men ook niet de „clairvoyance

---

(18) „Zeitschrift für Parapsychologie", 1929, pag. 221.
(19) Paris, 1924, pag. 27.

à objectif individuel" tot de psychoskopie zou rekenen ; wij hebben hier m.i. met verschijnselen van zuiver psychoskopischen aard te doen, waarbij de inductor, in tegenstelling met het „traditioneele" „voorwerp", een menschelijk wezen is. ([20])

Vele „algemeene" psychoskopisten blijken mede het verschijnsel der „clairvoyance à objectif individuel" te vertoonen ; daarnaast komen gevallen van bijzondere psychoskopie voor waarbij de psychoskopist zich alleenlijk bepaalt tot het „onderzoek" van personen.

Een zeer merkwaardig voorbeeld van een „psychoskopist" bij wie zich het verschijnsel der „helderziendheid" aan personen voordeed was Heinrich Zschokke blijkens zijn autobiografie („Eine Selbstschau". Aarau, 1843). In het XIde hoofdstuk, van het eerste deel van dit geschrift zegt hij o m.

„Het gebeurde mij soms bij de eerste ontmoeting met een mij onbekend persoon, als ik, stilzwijgend, naar zijn gesprekken luisterde, dat dan zijn verleden met vele kleine bijzonderheden daarin ; dikwijls ook slechts een of ander tooneel daaruit, droomachtig en toch duidelijk, geheel onwillekeurig, aan mij voorbijzweefde. Gewoonlijk duurde een en ander slechts weinige minuten, maar in dit korte tijdsverloop was het mij gewoonlijk te moede alsof ik in het tafereel van dit vreemde leven zoo geheel verzonken was, dat ik ten slotte noch het gezicht van den onbekende, waarin ik zonder eenige bedoeling had gekeken, meer zag, noch zijn stem meer hoorde...

Ik hield deze vluchtige visioenen langen tijd voor producten eener speelsche werking mijner fantasie, te meer waar de visioenen mij zelfs de kleeding en beweging der handelende personen, de kamer, het huisraad en andere bijzaken vertoonden. Slechts bij wijze van moedwillige scherts verhaalde ik eens, in den vertrouwelijken familiekring van Kirchberg de geheime geschiedenis eener naaister, die zooeven de kamer en het huis verlaten had. Ik had haar nooit te voren gezien, maar men verwonderde zich, lachte en wilde maar niet gelooven, dat ik haar omstandigheden in het geheel niet kende, want hetgeen ik gezegd had was volkomen waar. Nu verbaasde ik mij niet minder, dat mijn droombeelden met de werkelijkheid overeenstemden. Ik werd oplettender, en wanneer de welvoegelijkheid zulks veroorloofde, verhaalde ik hun wier leven mij voorbijgezweefd was, den inhoud van mijn droomgezicht, om tegenspraak of bevestiging uit te lokken, maar altijd kreeg ik een bevestiging, terwijl zij, die mij deze gaven, versteld stonden over mijn wetenschap..."

„Op een marktdag in de stad Waldshut komende, nam ik daar.... mijn intrek in de herberg Zum Rebstock. Wij aten des avonds aan de zeer bezette tafel". Zschokke vertelt nu verder dat men aan deze tafel toevallig over helderziendheid en daaraan verwante verschijnselen kwam te spreken en dat een jonge man, die tegenover hem zat, op de meest uitgelaten wijze daarmede begon te spotten. En hij vervolgt : „Juist was diens leven mij voorbijgezweefd. Ik vroeg hem of hij eerlijk zou antwoorden als ik hem het geheimste uit zijn leven verhaalde, terwijl hij mij zoo weinig kende als ik hem... Hij beloofde het ronduit te zullen bekennen, als ik de waarheid sprak. Daarop verhaalde ik wat mijn visioen mij had laten zien en het geheele gezelschap vernam de geschiedenis van den jongen koopman. Zijn leerjaren, zijn kleine afdwalingen, eindelijk ook een kleine zonde, die hij tegen de kas van zijn principaal had begaan. Ik beschreef daarbij

(20) Deze opvatting blijkt mede uit de opmerking, door W. de Vries geplaatst op pag. 269 van den vierden jaargang van het : „Tijdschrift voor Parapsychologie".

het onbewoonde vertrek met gewitte muren, waarin rechts de bruine deur was en links op een tafel het zwarte geldkistje had gestaan, enz. In het gezelschap heerschte een doodsche stilte onder dit verhaal, dat ik slechts nu en dan afbrak om te vragen of ik de waarheid sprak. De ontstelde jonkman bevestigde alle omstandigheden, zelfs hetgeen ik niet verwacht had, de laatste. Toen reikte ik, door zijn oprechtheid getroffen, hem over de tafel vriendelijk de hand..."

Bij de bestudeering van die gevallen van psychoskopie, waarbij personen als inductor dienstdoen gaan onze gedachten zekerlijk uit naar *de z.g. handleeskunde (chiromancie).*

De chiromancie is overoud. Reeds in de Kabbala treft men sporen er van aan. Eenige geschiedkundige bijzonderheden met betrekking tot deze „kunde" vindt men op pag. 104 e.v. van mijn werkje : „Supernormale Vermogens." (21)

In den laatsten tijd trekt de chiromancie opnieuw de aandacht.

Naar analogie van de graphologie zou men onderscheid kunnen maken tusschen wetenschappelijke en intuïtieve chiromancie.

Wat betreft de wetenschappelijke chiromancie zoo komt het mij voor dat, onder invloed der neo-vitalistische beschouwingen, gepaard aan de uitkomsten van het modern parapsychologisch onderzoek de mogelijkheid dat zij zich eenmaal bestaansrecht zal verwerven geenszins a priori verworpen mag worden. Men zie in dit verband hetgeen ik daarover schreef op pag. 291 van den derden jaargang van het : „Tijdschrift voor Parapsychologie."

Bij de intuïtieve chiromancie speelt zeer zeker de hand als zoodanig geen rol. Naar alle waarschijnlijkheid vervult dit orgaan dezelfde rol als het voorwerp bij de gewone psychoskopie. (22)

Het komt mij voor dat er tusschen de algemeene en de bijzondere psychoskopie geen principieel verschil bestaat. Wij moeten m.i. den bijzonderen psychoskopist als een soort van „geremden" algemeenen psychoskopist beschouwen. Wij kunnen ons voorts heel gemakkelijk voorstellen dat een groote kieskeurigheid in de keuze van inductoren — b.v. onder invloed van in het milieu, waarin de psychoskopist verkeert heerschende theorieën — leidt tot bijzondere psychoskopie.

---

(21) Amsterdam, 1922.

(22) Deze meening is o. m. ook v. Schrenck Notzing toegedaan, blijkens zijn verhandeling : „Handlesekunst und Wissenschaft", Pfullingen, 1921.

Zoo kan ik mij voorstellen dat een medium, dat rotsvast in de fluïde-hypothese gelooft, van meening is dat metalen voorwerpen ongeschikt zijn om als inductoren te fungeeren. Geeft men zoo'n pp. een metalen inductor in de hand, zoo zal hij zijn paragnostisch vermogen autosuggestief geheel of gedeeltelijk remmen.

Wij zien een analoog iets op het verwante gebied der rhabdomantie. Ook daar hebben wij vaak een zekere dressuur van zekere strata van subliminaal vermogen. Men suggereert zich (onder invloed van traditie en milieu) dat „het" slechts met een roede van een bepaalden vorm en uit bepaald materiaal gesneden „gaat", en dat andere roeden niet deugen of dat de roede slechts op bepaalde stoffen uitslaat, terwijl het modern parapsychologisch onderzoek heeft uitgewezen, dat de roede hier feitelijk volmaakt gemist kan worden en dat wij hier in laatste instantie met paragnosie te doen hebben. Zie mijn opstel over : „De Wichelroede" in mijn : „Supernormale Vermogens", Amsterdam, 1922.

Wij hebben hier — om met een variant op du Prel te spreken — bij herhaling te doen met een onpraktische toepassing der suggestie in de parapsychologie (Vgl. du Prel : „Studiën", II, pag. 76, Amersfoort, 1909).

De proefleider, die dit alles niet vermag te doorschouwen, kan hierdoor komen tot de opstelling van onjuiste hypothesen.

Ook komt het ongetwijfeld voor, dat men van jongs af aan zich slechts tot het gebruik van een bepaald soort van inductoren (b.v. handschriften) beperkt heeft, zonder zich nu de vraag te stellen, of men ook op een andere soort van inductoren vermag te reageeren.

Zeer zeker zal het mogelijk blijken, uit een groot aantal bijzondere psychoskopisten door persuasie en suggestie onmiddellijk algemeene psychoskopisten te recruteeren.

Ik verwijs in dit verband naar het zeer belangrijke opstel van du Prel over : „De praktische toepassing van het hypnotisme voor de transcendentale psychologie" in zijn : „Studiën enz.", II, pag. 76. Ned. vert., Amersfoort, 1909.

Waar dit onverwacht niet mogelijk zou blijken, onderzoeke men langs den weg der psychanalyse of er zich hier ook mogelijk een onderbewust verzet tegen het gebruik van bepaalde inductoren manifesteert.

De inhoud der visioenen enz. der psychoskopisten loopt zeer uiteen. In het meerendeel der gevallen hebben zij betrekking op het verleden en het heden der „dragers" der inductoren, c.q. op dat der inductoren zelven. Een enkele maal op hun toekomst.

E. Mattiesen heeft in het : „Zeitschrift f. Parapsychologie" (1929, pag. 617 e. v.) de wenschelijkheid bepleit om te komen tot een „knappe Katalogisierung der... vom Psychometer erlangten Wissensinhalte" en stelt daarbij een verdeeling in vier groepen voor.

In de eerste groep kan men al datgene onderbrengen dat betrekking heeft op hetgeen de pp.

zeggen over het uiterlijk (lichaamsbouw, gebarenspel, enz.) van den (drager van den) inductor, alsmede over zijn karaktereigenschappen (gierigheid, enz.) en pathologische aspekten.

De tweede groep (waarin de eerste onmerkbaar overgaat) houdt al datgene in wat de pp. zeggen over het beroep, de door het beroep bepaalde omgeving en hetgeen zij voorts vertellen over bijzondere ervaringen (waarbij ook ongelukken) van den (drager van den) inductor.

In de derde groep wenscht Mattiesen al datgene onder te brengen hetgeen de pp. vertellen met betrekking tot de personen die met den (drager van den) inductor in aanraking gekomen zijn, terwijl hij in de vierde groep al dat „psychometrische Erkennen" onderbrengt dat „mehr oder minder eindeutig über den Bereich menschlichen Erlebens in die Sphäre des rein Gegenständlichen greift". Hiertoe rekent hij in de eerste plaats dan de visioenen, zooals wij deze bij herhaling bij de pp. van Denton en Pagenstecher aantreffen, en waarvan het in hoofdstuk I vermelde experiment 33 een voorbeeld is.

Zeer terecht wijst Mattiesen er op, dat wij bij de „biographische Schau" (tweede groep) bij herhaling met verschijnselen in aanraking komen welke wij gevoegelijk in de vierde groep kunnen onderbrengen (zie b. v. experiment Nr. 2 in mijn onderzoek met Lotte Plaat waarbij pp. de Amsterdamsche beurs ziet) zoodat er ook wederom geen scherpe scheiding te maken is tusschen de groepen 2 en 4).

Bij de z.g. helderziendheid aan personen komt het bij herhaling voor, dat de psychoskopist „geesten" ziet, een verschijnsel, dat zich ook wel bij de voorwerps-psychoskopie voordoet.

Een zeer markant voorbeeld van een psychoskopiste „geestenzienster" is de bekende mevr. Akkeringa, die op grond van dit feit door de „openbarings-spiritisten" als een zeer geliefde gast en propagandiste op hun bijeenkomsten wordt gezien.

F. Ortt heeft in het : „Tijdschrift voor Parapsychologie" (II, pag. 124), naar aanleiding van een door hem, op een dezer bijeenkomsten bij mevr. Akkeringa gedane observatie, aangetoond, dat een animistische verklaring van dit (23) „geesten"-zien in meer dan één opzicht de voorkeur verdient boven de spiritistische hypothese en dat althans een deel der door mevr. Akkeringa „waargenomen" „geesten" geen geesten in spiritistischen zin zijn.

Onder den titel : „Psychometrische Disposition" wijst F. Freudenberg in het : „Zeitschr. f. Parapsychologie" (1931, pag. 245) op „die aussenordentlich grosse Bedeutung der Persönlichkeit des Psychometers". Twee proefpersonen stelt hij tegenover elkaar, t. w. de bekende Engelsche psychoskopist A. V. Peters en mej. F. B. „eine anerkannte Schriftstellerin", die zich „in zwanglosen Sitzungen als ein erfolgreicher Psychometer erwiesen hat".

Freudenberg wijst er op dat bij Peters „wir es beim ganzen Vorgang der psychometrischen Analyse mit Persönlichem zu tun haben. Die Berührung eines Gegenstandes, der von einem noch

---

(23) Of *alle* „geesten" -zien animistisch verklaard kan worden is een vraag waarover de parapsychologen onderling nog van meening verschillen. Zie mijn opstel : „Parapsychologie en Spiritisme", in : „Tijdschrift voor Parapsychologie", I, pag. 49.

lebenden oder schon Gestorbenen irgendwie beeindruckt worden ist, löst beim Psychometer ein anschauliches Bild der betreffenden Persönlichkeit aus und setzt ihn in den Stand, über diese selbst und über Verhältnisse und Dinge, die mit ihr in Zusammenhang stehen, Aussagen zu machen. Aber so vielseitig es auch sein mag, die Schilderung des Psychometers ist eben nur auf solches bezogen, was eben diese Person betrifft. Das Blickfeld des Sehens ist durchaus auf diese Person beschränkt. Nur sie selbst und das persönlich von ihr Berührte vermag er geistig zu erfassen".

Daarentegen „erwies Fräulein F. B. sich als ein psychometrisches Medium mit Anschluss an das Unpersönliche... Was ihr auch vorgelegt wurde, sie beantwortete gewissermassen nur die Frage: Wo kommt der zu analysierende Gegenstand her? Die Persönlichkeit eines Besitzers desselben trat nicht in den Kreis ihrer Schauung... Eine welke Rosenknospe, ein teures Angedenken, stark affektgetränkt, führte zu einer botanischen Erklärung und sagte ihr, mit reicher Phantasie begabten Schriftstellerin, nichts — Persönliches. —".

Ook Mattiesen wijst, in zijn hiervoor reeds genoemd artikel (pag. 619) op het feit dat het persoonlijke element een rol speelt in „das erlangte übernormale Wissen" der psychoskopisten.

Wij willen ons hier slechts bezighouden met het probleem der psychoskopische karakterdiagnostiek en waar nu de intuïtieve graphologie een zeer goede gelegenheid biedt ons daarin te verdiepen, zoo heb ik gemeend aan dit onderdeel der psychoskopie een afzonderlijk hoofdstuk te moeten wijden.

HOOFDSTUK IV

INTUITIEVE GRAPHOLOGIE.

Wetenschappelijke graphologie. Onder graphologie hebben wij te verstaan : de kunst (wetenschap) om uit iemands handschrift een aantal bijzonderheden met betrekking tot zijn lichamelijke en psychische geaardheid af te leiden. (1)

Robert Saudek schetst ons in zijn : „Wetenschappelijke Graphologie" (2) de wordingsgeschiedenis van de schrift-studie voor karakterologische doeleinden ; hij noemt ons t.p. den Italiaan Baldo als een der eersten die een werk over dit onderwerp schreef : het verscheen in 1622 op Capri.

De eigenlijke opkomst der graphologie dateert echter eerst uit de tweede helft der vorige eeuw en zij vindt haar bakermat in Frankrijk. Twee namen dienen hier genoemd te worden : n.l. die van Michon en Crépieux Jamin.

Aan Michon dankt de graphologie in de eerste plaats haar naam (1871) terwijl hij voorts, om hier met L. Klages te spreken, het graphologisch onderzoek voor tientallen jaren van problemen voorzag. Na zijn dood zette Crépieux Jamin zijn werk voort, waarbij hij o.m. onjuistheden in het stelsel van zijn leermeester trachtte te verbeteren. Een zeer belangrijke stap voorwaarts deed de graphologie nadat in 1895 te Leipzig het werk : „Zur Psychologie des Schreibens" verschenen was van de hand van W. Preyer.

Preyer heeft er o.m. op gewezen, dat het schrijven tot de groep der uitdrukkingsverschijnselen behoort, evenals o.m. de mimiek, het gebaar, het blozen, de ademhaling, de hartslag en het spreken.

Sindsdien staat de graphologie niet meer op zichzelf, als een eenzaam muurbloempje, doch is zij opgenomen in het koor der voor de empirische psychologie bestudeerbare wetenschappen, gelijk ons b.v. Ludwig Klages' : „Handschrift und Charakter" (3) en R. Saudek's genoemd werk leeren.

Hoe gaat de wetenschappelijke grapholoog te werk, en wat kan hij uit het schrift lezen ? De wetenschappelijke grapholoog tracht in de eerste plaats de technische voorwaarden na te gaan, waaronder het schrift is ontstaan.

---

(1) H. Brugmans definieert in zijn : „Psychologische methoden en begrippen" (Haarlem, 1922, pag. 57) de graphologie als „de kunst of wetenschap om uit het schrift iemands karakter op te maken". Het komt mij voor dat deze definitie niet geheel juist is.

(2) den Haag, 1925.

(3) Leipzig, 1923.

Vervolgens bestudeert hij o.m. de schriftverdeeling, de grootte van den druk op de pen uitgeoefend, smalheid en breedheid van de letters, vereenvoudigingen en versieringen, verbindingswijze en schrifthelling.

Het schrift is feitelijk niet anders, dan een geheel van geregistreerde bewegingen. Deze bewegingen te kennen wil, volgens moderne psychologische opvattingen zeggen, iets te weten te komen van de psychophysische ganschheid, welke deze bewegingen gemaakt heeft.

De wetenschappelijke grapholoog is feitelijk een soort van spoorzoeker. Wij herinneren ons uit onze jeugd, toen wij de boeken van Aimard en May verslonden, hoe de „trappers" uit het spoor van een paardendief zich een geheel beeld van den vluchteling wisten te vormen. Welnu, tot op zekere hoogte kan de wetenschappelijke grapholoog iets dergelijks bij het bestudeeren van het schrift. Hij kan eraan te weten komen of degene, van wien het afkomstig is, al dan niet zinnelijk, met fantasie begaafd, evenwichtig, impulsief, ijdel, origineel, enz., enz., is. Voorts kan het hem bijzonderheden leeren met betrekking tot den lichamelijken toestand van den schrijver (zoo manifesteeren zich b.v. ademhalingsstoornissen in het schrift).

Naast de wetenschappelijke graphologie kent men nu de

Intuïtieve graphologie.

Herbert Gerstner wijst er in het : „Tijdschrift voor wetenschappelijke graphologie" [4] op, dat „reeds voor de wetenschappelijke grondslagen der handschriftkunde volledig gelegd waren" men menschen kende, die in staat bleken te zijn „om zonder systematische kennis karakterschetsen van vaak verbluffende juistheid te ontwerpen."

Zoo trokken omstreeks 1860 Hentze's karakterbeschrijvingen de aandacht, welke in hoofdzaak gepubliceerd werden in de : „Leipziger Illustrierte Zeitung". In 1862 verscheen zijn leerboek : „Die Chirogrammatomantie" waaruit niemand echter de graphologie kon leeren beoefenen omdat Hentze, zonder zich daar ten volle bewust van te zijn, een intuïtieve grapholoog was.

Andere bekende intuïtieve graphologen uit het laatst der vorige eeuw waren o. m. P. Liebe en L. Aub. Over laatstgenoemden worden wij ingelicht door F. A. Schlachter in : „Die Uebersinnl. Welt", 1903, pag. 214.

Tot de groep van „intuïtieve graphologen" behoort nu o.m. Raphael Schermann.

Reeds als klein kind, nog voordat hij lezen en schrijven kon, verzamelde hij, volgens zijn zeggen, de couverten van de handelsbrieven zijns vaders en

(4) 1, No. 3, pag. 73. Amsterdam.

hij werd door een onweerstaanbaren drang bezield, het handschrift te analyseeren, het te vergelijken met dat van anderen en er conclusies uit te trekken met betrekking tot het karakter van den schrijver. Op school legde hij een autographen-album aan, waarin hij zijn „intuïtief" verkregen karakterkennis bij de handschriften neerschreef.

In voorkomen, kleeding en manieren wordt Schermann ons geschetst als een eenvoudige burgerman, als iemand waarvan men allerminst zou verwachten, dat hij over zulke bijzondere gaven beschikt.

Van beroep is hij (althans in de dagen waarin Oskar Fischer met hem experimenteerde) afdeelingschef bij een groote verzekeringsmaatschappij te Weenen, zoodat hij alleen zijn vrije uren beschikbaar heeft voor zijn arbeid als „ziener."

Ofschoon het hem aan allerlei aanbiedingen niet heeft ontbroken, en men hem geregeld consulteert over de meest uiteenloopende zaken, heeft hij het niet over zich kunnen verkrijgen van zijn „mediumschap" een beroep te maken. Hij geeft zich omdat hij niet anders kan, omdat hij denzelfden drang in zich bespeurt als de kunstenaar en de geleerde.

Toch geeft hij zich geenszins aan iedereen. Uit beginsel wijst hij onverbiddelijk alle nieuwsgierigen af, en houdt hij zich slechts bezig met die gevallen, welke dit waard zijn.

In de : „Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 20 Nov. 1923 kan men in de rubriek „buitenland" onder het hoofd : „Het Elwell-mysterie" o. m. het navolgende vinden :

„Wij lezen in een New-Yorksch telegram aan een der Londensche bladen het volgende :

De geheimzinnige moordzaak, die in 1920 te New-York zoozeer de aandacht trok, n. l. de moord op den rijken renpaarden-eigenaar James Ellwel, welk mysterie de justitie tevergeefs getracht heeft te doorgronden, komt thans weer in de Amerikaansche bladen ter sprake, die er heele kolommen op hun voorpagina aan wijden. Deze herleefde belangstelling staat in verband met een nieuw ontdekte aanwijzing in de moordzaak, die men dankt aan een Pool, die beweert bijzondere psychische krachten te bezitten.

Deze man heet Raphael Schermann. Een dag of wat geleden was de (New-Yorksche) commissaris van politie Richard Enright er getuige van, dat aan Schermann het handschrift van bekende, doch dezen niet genoemde, personen werd voorgelegd, en dat hij met groot succes daaruit het karakter afleidde van de betrokken (veelal reeds overleden) schrijvers.

Enright liet nu Schermann komen en legde hem brieven voor van den vermoorde. Onmiddellijk „las" Schermann daaruit hoe de moord gepleegd was en verder vertelde hij bijzonderheden, die konden worden nagegaan en die klopten met de werkelijkheid. Ook vertelde Schermann dat Elwell met tal van vrouwen in betrekking had gestaan. Een aantal brieven, onder Elwell's correspondentie wees dit ook uit, en deze — voor het meerendeel slechts met voornaam of enkele letters onderteekende — brieven werden nu aan Schermann voorgelegd. Daaronder was een belangrijk briefje, geteekend door „Marjorie", welke persoon, naar de politie aanneemt, Elwell op

den ochtend van den moord had bezocht. Nadat Schermann den brief nauwkeurig had bekeken, vroeg hij aan den commissaris van politie : ,

„En heeft U deze vrouw nooit kunnen vinden ?"'

„Neen".

„Dat is geen wonder", lachte Schermann, „want een man heeft dezen brief geschreven".

En de New-Yorksche politie is nu maar weer op zoek gegaan naar een mogelijken mannelijken bezoeker van Elwell op den dag van den moord". Tot zoover het bericht uit de N. R. C.

Het is mij helaas niet bekend, hoe deze zaak verder verloopen is.

Ook voor wetenschappelijke onderzoekingen geeft hij zich gaarne. Hierdoor werd de Praagsche neuroloog en psychiater O. Fischer in de gelegenheid gesteld een reeks interessante proeven met hem te nemen. Ik zal hier een en ander daarover mededeelen, waarbij ik dan tevens gelegenheid zal hebben de vraag :

Hoe gaat nu de intuïtieve grapholoog te werk en wat kan hij uit het schrift lezen? te beantwoorden.

Fischer kwam in 1916 in aanraking met Schermann, die toen reeds algemeen voor een ziener doorging. Dit contact leidde al dra tot proefnemingen.

Reeds bij het eerste experiment zag Fischer, die oorspronkelijk alles wat hij over Schermann gehoord had „für puren Schwindel hielt," dat zijn proefpersoon inderdaad over een onmiskenbare supernormale begaafdheid beschikt en weldra werd het hem duidelijk, dat hij een begin had gemaakt met een reeks onderzoekingen, welke ongetwijfeld wetenschappelijke waarde zouden bezitten.

Fischer's onderzoekingen met Schermann strekken zich uit over een tijdvak van twee jaren (1916-1918). Op 31 Maart 1918 legde hij aan het Duitsch geneeskundig Genootschap te Praag zijn eerste mededeelingen aangaande de uitkomsten van dit onderzoek voor.

In 1924 verscheen het volledig verslag zijner proefnemingen met Schermann. ([5])

Fischer deed in totaal 204 proefnemingen, welke hij — door toepassing van verschillende methoden van onderzoek — in vijf groepen onderverdeelde.

Groep 1 omvat de proeven van zuiver intuïtief-graphologischen (metagraphologischen ([6]) aard. Bij deze experimenten bekeek Schermann het schrift een oogenblik, meestal niet langer dan één minuut. Soms zag hij het

(5) „Experimente mit Raphael Schermann", Berlijn 1924.

(6) Zie pag. 31.

zelfs ternauwernood in. Daarna gaf hij zijn indrukken weer. Deze verschillen reeds in hooge mate van die van den wetenschappelijken grapholoog. (7)

Groep 2 omvat die proeven waarbij Schermann het schrift niet bekeek, maar alleen het papier betastte. Bij

Groep 3 ging Fischer nog verder en liet zijn proefpersoon alleen maar de gesloten enveloppen betasten, waarin de te „onderzoeken" handschriften zich bevonden.

Groep 4 wordt gevormd door experimenten, waarbij Schermann papieren te onderzoeken kreeg waarop in het geheel niets geschreven stond, doch waarop alleen maar schrijfbewegingen gemaakt waren met den vinger of met een niet afgevend stift.

De merkwaardigste onderzoekingen zijn wel die uit

Groep 5 waarbij Schermann hetzelfde praesteerde als bij de experimenten uit de groepen 1 — 4, met dit verschil, dat hij niets te bezien of te betasten kreeg, maar dat hij thans tot taak had een en ander mede te deelen met betrekking tot de persoon, wiens handschrift Fischer bekeek of waaraan Fischer alleen maar dacht.

Men zou nog een zesde groep kunnen onderscheiden — al bestaat deze ook slechts uit één experiment (nr. 128) — waarbij Fischer het schrift van een hem geheel onbekend persoon fixeerde en het zich daarna zoo levendig mogelijk voorstelde.

Schermann gaf hierop een zeer gedetailleerde karakterbeschrijving van dezen onbekende. Eerst geruimen tijd later bleek Fischer dat zijn proefpersoon zeer juist gezien had.

Fischer noemt het verschijnsel, waarvoor de proeven uit groep 5 hem plaatsen „psychisch transfert", een naam dien hij in 1926 door „interpsychische metaesthesie" wenschte te vervangen.

---

(7) Toen voor een aantal jaren een gezelschap van ernstige onderzoekers te Berlijn proeven met Schermann nam, en deze bij het beschouwen van een handschrift uitriep : „Ik zie een revolver — ik hoor een schot — de vrouw wordt getroffen — zij sterft !" stond de aanwezige „wetenschappelijke" grapholoog W. Langenbruch, een autoriteit op zijn gebied, driftig op en protesteerde uit naam der Duitsche (wetenschappelijke) graphologen. Van zijn standpunt bezien had Langenbruch volkomen gelijk. Immers als wij over graphologie spreken, bedoelen wij daarmede in den regel de wetenschappelijke graphologie en niet de intuïtieve. Wie Schermann zonder meer een grapholoog noemt, kan misverstand verwekken omtrent het wezen der wetenschappelijke graphologie.

Ook R. Saudek wijst er op pag. 17, noot 1, van zijn : „Wetenschappelijke Graphologie" op, dat Schermann een intuïtieve grapholoog is.

Zie ook v. Schrenck Notzing : „Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie", Stuttgart, 1929, pag. 39.

„Mit der Bezeichnung „interpsychische Metaesthesie" — zoo schrijft F. in het : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 307 — sind die Phänomene gemeint, die man bisher als Telepathie bezeichnet und für die ich selber einmal den Namen psychisches Transfert, d. h. psychische Uebertragung vorgeschlagen hatte ; es sind das Phänomene, die dadurch charakterisiert sind, dass eine sensibele Person auf aussersinnlichem Wege psychische Prozesse perzipiert, die bei einer anderen Person vor sich gehen. Es wird also psychische Energie eines anderen Menschen auf aussersinnlichem Wege perzipiert ; hierher gehört die aussersinnliche Uebertragung von Wahrnehmungen, Vorstellungen, Gefühlen und die sogenannten telepathischen Träume".

Zooals uit dit citaat blijkt, identificeert Fischer het „psychische Transfert" dus met telepathie, m.i. ten onrechte.

Ook P. A. Dietz is deze (mijn) meening toegedaan. Blijkens zijn opstel over : „Metagraphologie en Psychisch Transfert" (8) is hij van oordeel, dat het psychisch transfert veel verder gaat dan de telepathie. (9)

Ook de onder de groepen 1-4 vallende verschijnselen behooren als verschijnselen van paragnostischen aard te worden gezien.

Zoo dient de intuïtieve graphologie te worden beschouwd als een (bijzonderen) vorm van psychoskopie, welke men bij het meerendeel der psychoskopisten aantreft. Slechts een klein deel van hen ziet zich echter in de keuze van hun inductoren zoo beperkt als Schermann. (10)

„Die graphologischen Leistungen Schermanns sind nicht so zu werten, wie die eines Schulmässigen Graphologen, sondern seine Leistungen kommen auf aussersinnlichem Wege zustande. Die Erfassung des Schreibers bei Vorlage einer Schrift (auch bei Ausschluss des Auges) ist ein Vorgang, welcher dem Vorgange gleicht, den ein Sensitiver zeigt, wenn er bei Vorlage eines Gegenstandes Abschnitte der Geschichte dieses Gegenstandes erfasst, also etwas, was man mit dem alten Namen Psychometrie bezeichnet und für was ich den Ausdruck „pragmatische Metaesthesie" verwende. Im Falle Schermann war es nur interessant, dass er diese metapsychischen Fähigkeiten nur der Schrift gegenüber zeigte und bei Vorlage von Gegenständen in dieser Hinsicht, wenigstens soweit meine eigenen Erfahrungen gehen, versagte ; es war also die pragmatische Metaesthesie nur auf die Schrift eingestellt, für welche Fähigkeit ich die Bezeichnung Metagraphologie verwendete". Fischer in : „Zeitschrift f. metapsychische Forschung", 1930, pag. 138.

---

(8) „Tijdschrift v. Parapsychologie", IV, pag. 170.

(9) Verschijnselen als die waarvoor proef Nr. 128 ons plaatst geven ons mede zeer zeker recht om zoo te spreken.

Slechts zij, die de telepathie-hypothese als een „Mädchen für alles" wenschen te doen fungeeren, kunnen bij de verklaring van dergelijke verschijnselen „trachten" met de telepathie-hypothese uit te komen. Zie voorts hoofdstuk V.

(10) Nochtans blijkt uit de proeven No. 186 e. v. dat Schermann in een aantal gevallen ook op fotografieën als inductoren reageert.

Tot op heden bespraken wij slechts die proeven met Schermann, waarbij het handschrift hem op de een of andere wijze als inductor gegeven werd. Fischer heeft ook andere onderzoekingen met Schermann ingesteld. Hierbij werd op de een of andere wijze een persoon als inductor aan Schermann aangeboden, waarop de proefpersoon in staat bleek te zijn diens handschrift te imiteeren.

Proef 74. „Ich habe mir eine Photographie einer mir ganz fremden Dame verschafft ; diese Photographie war auf undurchsichtigem Papier gemacht und auf der Rückseite einige von der Dame geschriebene Worte. Ich zeigte nun Schermann die Photographie mit der Frage, ob er im Stande sei die Schrift der Dame zu imitieren. Er schaute die Photographie etwa 5 Sekunden an und schrieb dann das Wort „Grüsse", das ich ihm diktiert hatte. Dabei war der Vorgang so, dass Schermann die Originalschrift nicht sehen konnte.

Die Aehnlichkeit der von Schermann imitierten Schrift mit dem Original ist sehr auffallend, der allgemeine Charakter der Schrift ist derselbe..." .

„Ein sonderbares Kapitel stellt die Imitation der Schrift dar. In einigen, nicht protokollierten Versuchen sah ich folgendes : Schermann sass in einem Kreis von Menschen und es wurde ihm die Schrift dieser Personen vorgelegt, ohne dass er die Schrift dieser Personen je gesehen hätte und in einigen Sekunden hat er mit Sicherheit die Autoren aus deren Schrift identifiziert.

Einmal habe ich ihm eine fremde Person gezeigt und Schermann hat mir sofort deren Schriftimitiert, ohne dass er die Schrift je gesehen hätte..." (Pag. 196-197).

Op grond van zijn onderzoekingen met Schermann is Fischer tot de overtuiging gekomen „dass bei Schermann die Persönlichkeit und die Schrift zwei fest aneinander gebundene Korrelate bilden, so dass er, wenn ihm eines dieser zwei Komplexe bekannt wird, sofort das dazu gehörende Korrelat wie mit einer Gleichung findet. Zeigt man ihm die Schrift, erfasst er sofort die dazu gehörende Persönlichkeit, zeigt man ihm die Person, so hat er sofort das Bild der Schrift vor sich und kann die Schrift imitieren." (pag. 197).

Een tweede metagrapholoog waarmede Fischer geëxperimenteerd heeft is Otto Reimann ; hij bericht daarover op pag. 137 e.v. van het : „Zeitschrift für metapsychische Forschung" (1930). [11]

Reimann wordt ons beschreven als een 30 jarige jonge man met gymnasiale opleiding en met een groote algemeene ontwikkeling. Van beroep is hij ambtenaar. „Er kann nach kurzem (manchmal nur einige Sekunden dau-

---

(11) Zie voorts A. Schmidt : „Experimente mit dem Metagraphologen Otto Reimann" in : „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1930, pag. 600; P. Sünner : „Die phänomenale psychometrische Begabung des Herrn Otto Reimann" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1930, pag. 709.

erndem) Betrachten der Schrift den Autor, seine Fähigkeiten, sein Aeusseres, sein Milieu und zum Teil auch seine Vergangenheit beschreiben : dasselbe kann er wenn man ihm die Schrift nur zum Tasten vorlegt und dabei das Sehen seinerseits ausschliesst ; dasselbe geschieht auch durch Transfert auf dem Wege der Schrift (genau so wie bei Schermann) und er kann auch nach Transfert oder nach Betasten einer Schrift die Schrift imitieren. Dies geschieht alles im Wachsein, nur manchmal zeigt sich bei ihm ein leichtes Versunkensein, das einem ganz leichten Trance ähnelt... *Im Gegensatz zu Schermann zeigt er nun ausgesprochen gute Leistungen auf dem Gebiete der pragmatischen Metaesthesie...*" (12)

Reimann's praestaties op het gebied der graphologie sluiten zich ongetwijfeld dichter bij de wetenschappelijke graphologie aan dan die van Schermann. (13)

„Ich bin in Wirklichkeit nur ein besonders guter Graphologe, der seine Erfolge nicht zuletzt der Tatsache einer starken, parapsychischen (metagraphologischen) Begabung zu verdanken hat" (14)

„Otto Reimann ist also der Auffassung, dass auf der Grundlage der Kenntnis der graphologischen Regeln die metapsychische Begabung das Uebrige leiste..." (14)

„Der Vorgang ist bei mir nicht sehr viel anders als bei den übrigen Graphologen. Auch ich muss aus Einzelheiten ein Mosaik zusammen stellen, nur mit dem Unterschiede, dass mir zum Ergreifen der einzelnen Bausteinchen nicht nur nüchterne Regeln, sondern auch noch eine gewisse parapsychische Fähigkeit zu Gebote steht..." (15)

In het : „Zeitschrift für Parapsychologie" (1928, pag. 570 e.v.) bericht J. Marcinowski over zijn onderzoekingen met mevr. A. Klette.

„Es handelt sich um eine hochgebildete Frau von vornehmer Denkart und um keines jener vielen halb hysterisch, halb schizophren anmutenden

---

(12) Cursiveering van mij T. Voorbeelden : „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1930, pag. 602.

(13) Helaas worden wij nergens nauwkeurig ingelicht over Reimann's kennis der wetenschappelijke graphologie. Het komt mij voor dat wij eenige kennis der wetenschappelijke graphologie bij hem moeten veronderstellen.

(14) „Zeitschr. f. metaps. Forschung", 1930, pag. 191.

(15) „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1930, pag. 611.

Op dit in elkaar overgaan van wetenschappelijke en intuïtieve graphologie wordt ook gewezen door Driesch in zijn : „Parapsychologie" (München, 1932). Op pag. 76 schrijft hij :

„Sogenannte „Graphologie" dürfte in manchen Fällen mehr sein als das, was ihr Name besagt. Ich selbst habe hier einiges an Aeusserungen von „Graphologen" erlebt, das mir erheblich über den Rahmen blosser „Schriftdeutung" hinauszugehen scheint".

Wesen, denen mediumistische Eigenschaften fast wie ein Kennzeichen psychopathischen Minderwerts anhaften..."

Bij mevr. Klette doet zich het verschijnsel der z.g. helderziendheid voor.

„Ich spreche ungern von Hellsehen, obwohl visuelle Bilder dabei im Vordergrund stehen. Ich nenne es ein Hellwissen, dass sich wie alles intuitiv Erfasste erst in quasi Vorstellbares, also in irgendwie Sinnliches umsetzen muss, ehe es auch nur der eigenen Verstandessphäre gegenüber zu einer mitteilbaren Formung gelangen kann. Wir sprechen auch von einem innerlichen Schauen. Aber auch dieses Wort ist dem Bereich des Sinnlichen entlehnt.

Wissen, und zwar inneres, unmittelbares Wissen ist hier der gegebene Ausgangspunkt. Es kommt bei Frau Anita Klette vornehmlich auf zwei Arten zur Beobachtung. Einmal spontan oder auch vorsätzlich gerufen, und dann durch einfache Sammlung und Einstellung der inneren Aufmerksamkeit auf eine Person oder ein Geschehen, das dann bildhaft in ihr aufleuchtet so, alsob sie es sähe..."

Marcinowski geeft nu enkele voorbeelden van haar spontane en gewilde „helderziendheid" om daarna te vervolgen :

„... sie setzt sich, ganz wie Raphael Schermann, durch irgend etwas handschriftlich Geschriebenes im inneren Rapport mit dem Schreiber, und berichtet dann über die dabei in ihr auftauchenden Vorstellungen vom Sein und Wesen und Treiben dieses Menschen..."

Marcinowski wijst er nu op, dat mevr. Klette slechts metagraphologe is.

„Was sich Frau K. aufdrängt, ist ein lebendiges Charakterbild des Schreibers in seinem allgemeinen Lebensumriss, wie in seinem augenblicklichen Zustand, oft auch in bezug auf seine Zukunftsentwicklung. Die Schilderung selbst bricht mit einer Art spontanen Wucht, d.h. ohne kritische Ueberlegung aus der Frau heraus, ist also keine logische Synthese aus Einzelbeobachtungen wie beim Graphologen. Sie weicht deshalb auch sehr eigenartig von den üblichen Charakter-Diagnosen berufsmässiger Handschriftendeuter ab. Sie basiert eben auf wesentlich anderen Elementen der Persönlichkeitserfassung. Dabei malt sie das schicksalmässige und das affektstarke Ringen der Menschen mit einer unheimlich zutreffenden Schärfe, die allerdings nur der Geschilderte selbst oder wir, die wir die Fälle psychologisch auf das eingehendste bearbeitet haben, nachempfinden können...

Was Frau K. dabei sieht, ist namentlich im Anfang nicht in gewöhnliche Bilder und logische Wortfolge gekleidet, sondern zunächst drängen sich ihr *mystische Symbolformen* auf, die noch erst einer gleichsam bewussteren Auslegearbeit bedürfen, um die geschauten Zustandsbilder ins Vorstellungsgemässe übersetzen zu können..."

Mathematische vormen („gleichsam Ursymbole") pag. 572 komen bij haar overwegend voor ; daarnaast echter ook andere. ([16])

Als voorbeeld van een harer intuitieve karakter-diagnosen kies ik proef Nr. 46 (pag. 647): Handschrift van een haar onbekende patiente.

„Deze arme vrouw wordt door Erinnyen voortgezweept en opgejaagd. Een alles verstijvende, vreeselijke angst overvalt mij als ik dit handschrift op mij in laat werken. (mevr. K. krimpt, met ontzet gelaat, voor mij op haar stoel in elkaar). Ik zie haar voortgejaagd als een steppenbrand bij een stormwind, en toch verwekte zij dezen storm, die haar nu door het leven zweept, zelf. Als deze vrouw een oogenblik tot rust en zelfbezinning kwam, zou zij zichzelf moeten doodschieten. Er bestaat geen andere uitweg voor haar — in zooverre kan dit kwellende gejaagd zijn haar redding genoemd worden".

Marcinowski teekent hierbij aan dat dit handschrift afkomstig is van een vrouw, die eens in vertwijfeling, haar beide kinderen gedood heeft en daarna trachtte zichzelf dood te schieten. Men wist haar echter te weerhouden zelfmoord te plegen.

„Ik heb haar langdurig behandeld. Zij weet natuurlijk wat zij gedaan heeft, echter slechts met het verstand, niet met het „Erlebnisgefühl". In deze bewustzijnssfeer mag zij niet wakker worden, daar het leven haar dan ondragelijk zou worden. Eens geschiedde dit bijna — het was ontzettend ; mede voor de omstanders. Toen verzonk alles weer..."

Bekende intuïtieve graphologen zijn voorts o.m. Max Moecke en Richard Salzer over wie Kurt Dieterich ([17]) en J. M. Verweyen ([18]) ons berichten.

Verweyen maakt in zijn desbetreffend opstel ook gewag van de experimenten, door den Praagschen zenuwarts Dr. P. met Salzer genomen, waarbij zeer goede resultaten werden verkregen.

Enkele voorbeelden ter illustratie.

Dr. P. legde aan Salzer het handschrift van een zijner patienten voor. De proefpersoon zeide:

„Een man van middelbare grootte die zich niet al te netjes kleedt, waarschijnlijk sexueel niet geheel normaal. Ik zie dat hij elke vlek op zijn kleeding tracht te verwijderen. Hij duldt nergens een stofje, hij heeft een manie, een idée-fixe om zich te reinigen".

Het betrof een jongen advocaat van middelbare grootte, die aan een zeer ernstigen waschdwang leed en daarbij latent homosexueel was.

Van het handschrift van een dame zeide hij :

„Afkomstig van een zeer erotische persoonlijkheid. Haar ziekte wordt veroorzaakt door een „Erlebnis". Zij is niet on-intelligent, wispelturig, groote natuurvriendin, haar stem is geoefend ; nochtans wordt deze nadeelig beïnvloed. Hart noch longen zijn ziek, ook het geheele verdere

---

(16) In het bijzonder de driehoek speelt bij haar een rol als „Persönlichkeitsausdruck". Marcinowski wijst hierop op pag. 581.

„Bei mehreren anderen Analysen voll gesunder, geistig hochstehender Männer, die alle einer bestimmten geistigen Bewegung angehören, ist das Symbol der Pyramide gemeinsam das Grundmotiv, eine vollkommenere Variante des Dreiecks". (pag. 582).

(17) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1930, pag. 492.

(18) Ibidem, 1930, pag. 536.

ademhalingsapparaat is in orde. Haar ademstoornissen bestaan niet op grond van een (organisch) lijden, maar slechts in haar gedachten".

Het betreft hier een vrouw met sterk erotischen aanleg, die naar aanleiding van een functioneele ademstoring in behandeling kwam. Haar neurose vloeide voort uit een onaangename ervaring, welke zij eenigen tijd te voren had gehad. Zij was organisch geheel gezond, gelijk uit herhaaldelijk onderzoek gebleken was. Zij houdt veel van dieren en bloemen.

De zenuwarts bericht voorts nog van een geval waarbij hij door Salzer op weg gebracht werd.

Het verschijnsel der intuïtieve graphologie is door mij bij herhaling bij onderscheidene mijner proefpersonen geobserveerd.

Lotte Plaat, over wier *algemeene* psychoskopische begaafdheid ik uitvoerig bericht heb op pag. 1 e.v. van den tweeden jaargang van het : „Tijdschrift voor Parapsychologie" vertoonde dit verschijnsel o.m. [19].

Een enkele maal observeerde ik *bijzondere* psychoskopisten, die slechts het verschijnsel der intuïtieve graphologie vertoonden.

---

(19) Zie de proeven Nos. 2, 3, 4, 6, 10, 13, 14, 18, 26, 34.

Zie voor Lotte Plaat voorts P. Sünner's geschrift : „Die psychometrische Begabung der Frau Lotte Plaat", Leipzig, 1929.

HOOFDSTUK V

OVER DE VERKLARING DER PSYCHOSKOPISCHE VERSCHIJNSELEN.

A. Personistische hypothesen.

1. De hypothesen van het bedrog en van het „toevallig goed raden." Wij zagen in het eerste hoofdstuk dat von Holtei, toen hij getuige was van het optreden van Miekiewicz, aanvankelijk de meening was toegedaan, hier met een afspraak te doen te hebben ; m.a.w. met (een soort van) bedrog.

Door aldus te reageeren op het optreden van Miekiewicz gaf v. Holtei blijk van een critische gezindheid, welke wij slechts waardeeren kunnen. De eerste vraag, welke de parapsycholoog zich bij het waarnemen van zijn proefpersonen dient te stellen is deze : kunnen wij hun verschijnselen ook „gewoon" (=personistisch) (1) verklaren (2).

De ervaring heeft ons geleerd, dat men reeds bij het bestudeeren der telepathie de grootst mogelijke voorzichtigheid in acht dient te nemen in verband met het verschijnsel der natuurlijke symptomen (uitdrukkingsverschijnselen).

Onbekendheid met deze phenomena heeft — vooral in den aanvang van het parapsychologisch onderzoek — menigeen abusievelijk een persoon voor een telepaath doen houden, die in werkelijkheid slechts een zeer scherp opmerker was. W. Preyer was een der eersten, die, op grond van empirisch onderzoek („Die Erklärung des Gedankenlesens", Leipzig, 1886) hier de aandacht

---

(1) A. Aksakow, een der grondleggers van het parapsychologisch onderzoek, heeft in zijn : „Animismus und Spiritismus" (eerste druk, Leipzig 1890), dat beschouwd dient te worden als : „Eine Entgegnung auf Dr. Ed. v. Hartmann's Werk : „Der Spiritismus", onderscheid gemaakt tusschen personistische, animistische en spiritistische verschijnselen.

Zijn pogingen tot verklaring berusten in principe op een critische methode naar de door Ed. v. Hartmann gegeven regels, welke regels op hun beurt berusten op het z. g. eenvoudigheidsprincipe.

Onder personistische verschijnselen verstaat Aksakow „onbewuste psychische verschijnselen, die zich binnen de grenzen van de lichamelijke sfeer van het medium afspelen". Als hun voornaamste kenteeken beschouwt hij het verschijnsel der (dramatische) bewustzijnssplitsing en splitsing der persoonlijkheid.

Persoonlijk zou ik aan het woord personisme een andere beteekenis willen hechten : het geheel der pseudo-mediumieke verschijnselen.

(2) Zie mijn opstel : „Parapsychologie en Spiritisme" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", 1, pag. 49, alsmede J. J. Poortman : „Wetenschappelijke waarheid en eenvoudigheidsbeginsel", Ibidem, 1, pag. 270.

op gevestigd heeft. Sindsdien zijn verschillende publicaties hierover verschenen. Een der meest recente is die van I. Benscher („Zur Psychologie des Gedankenlesens", München, 1929 in de reeks : „Neue psychologische Studien".)

De auteurs dezer publicaties vervallen echter helaas veelvuldig in de fout te meenen, dat zij parapsychologische onderzoekingen hebben verricht.

Minot wees reeds in 1903 in het : „American Journal of Psychology" op onze „number habit"; Marbe borduurde op dit stramien voort in zijn verhandeling over : „Das Gedankenlesen und die Gleichförmigkeit des psychischen Geschehens" in : „Zeitschr. f. Psychologie", Bd. 56, 1910.

Zie voorts P. A. Dietz : „Over onderbewuste voorkeur" in : „Tijdschrift voor Parapsychologie", vijfde jaarg.

Dat ook bewust bedrog bij herhaling voorkomt moge algemeen bekend worden verondersteld. De bekende E. J. Hanussen — die ongetwijfeld over supernormale begaafdheid beschikt — is in zijn auto-biografie : „Meine Lebenslinie" (Berlijn, 1930) eerlijk genoeg om te erkennen, dat hij bij herhaling het publiek heeft trachten te bedotten.

H. N. de Fremery wees reeds in zijn : „Handleiding tot de kennis van het spiritisme", (Bussum, 1904, pag. 71), op het gebruik van code's door pseudo-telepathen en — helderzienden, een verschijnsel waarop mede door o. a. C. v. Klinckowstroem („Zeitschr. f. krit. Okkultismus", 1927, Nr. 1) de aandacht is gevestigd.

De ervaring leert ons, dat er nu niet alleen pseudo-telepathische verschijnselen voorkomen, maar evenzeer pseudo-psychoskopische verschijnselen.

Evenmin als nu alle pseudo-telepathische verschijnselen op dezelfde wijze verklaard mogen worden, mogen dit nu alle pseudo-psychoskopische verschijnselen. Men beoordeele ook hier steeds elk geval op zichzelf, en make in de eerste plaats een streng onderscheid tusschen bewust en onbewust bedrog.

Een voorbeeld van (een vorm van) bewust bedrog is het navolgende geval, mij medegedeeld door den heer W.

De heer W. is journalist en was eenige malen getuige geweest van het optreden van een z.g. beroepsmedium in spiritistische kringen, waarbij hij zich geërgerd had over de verregaande lichtgeloovige en critiekloze houding der aanwezigen. Bestudeering der op deze zittingen gemaakte stenogrammen had hem (ten rechte of onrechte) tot de overtuiging gebracht, dat dit medium een systeem van bedrog toepaste. Toen men hem vroeg wat hij dacht van de praestaties van deze proefpersoon antwoordde hij „dat doe ik veel beter!" en hij gaf zijn interpellant toen de toezegging, dat hij over een drietal maanden bereid zou zijn zelf proefnemingen te doen in besloten kring.

„Aan die toezegging gevolg gevende — zoo schrijft de heer W. mij — heb ik daarna 3 of 4 malen z.g. séances gegeven in kleine kringen van hoorders (12 tot 20) die nagenoeg uitsluitend door spiritisten werden gevormd.

Dergelijke proefnemingen slagen immers het beste met gunstig gepraedisponeerde, lichtgeloovige en licht impressionabele menschen...

Voor het welslagen van deze proeven zijn noodig : een groote dosis menschenkennis, het vermogen om zeer snel te deduceeren van het eene feit tot het andere, opmerkingsgave en fantasie. Gewoonlijk zegt men U precies wat ge weten wilt of vermoedt, ook al doet men zijn best om niets te zeggen of te laten merken."

De heer W. vermeldt nu het navolgende voorbeeld uit eigen ervaring.

„De echtgenoote van een oud-officier van gezondheid in Ned. Indië gaf mij een trouwring. Nadat ik die op mijn voorhoofd had gelegd (gelijk sommige proefpersonen wel plegen te doen T.) vroeg ik haar of zij zich alle gebeurtenissen uit haar leven herinnerde. En op haar toestemmend antwoord vertelde ik haar toen (ik geef het hier in het kort weder):

„dat zij op een mooien maanavond, in het wit gekleed, tijdens een pic-nic, een aria had gezongen, staande met den rug gekeerd naar den Boeroe-Boedoer !"

Groote verbazing. Gedurende een verblijf van vele jaren was dit inderdaad één keer gebeurd en zij kon zich dat zeer levendig herinneren. Haar man bevestigde dat dit „alles precies uitkwam".

Nu de verklaring. Een klein kunstje !

De trouwring was de hare, zij droeg er geen, had die te voren afgedaan en in haar beursje gestoken. Haar spreekstem was zeer welluidend : zij moest dus ook wel zingen en vermoedelijk goed zingen. Iedereen die lange jaren in Indië vertoeft, maakt wel ten minste ééns, gewoonlijk in gezelschap (pic-nic) een tocht naar den Boeroe-Boedoer. Wanneer het een mooie maanavond is, moet de aanblik van dit pracht bouwwerk overweldigend zijn en men laat zich deze dan ook niet ontgaan. De witte kleeding spreekt van zelf. De rest was fantasie, maar toevallig raak.

Ik merk nog op, dat ik de gewoonte had het gehoor te verzoeken volstrekt niet stil te wezen, door te gaan met theedrinken en praten; dat ik mijn mededeelingen fragmentarisch deed, met tusschenpoozen (als om tijd te hebben tot nadenken) en dat ik dus voldoende gelegenheid had om waar te nemen (aan onwillekeurige bewegingen van man en vrouw, aan gelaatsuitdrukkingen) of ik al dan niet op den goeden weg was".

Persoonlijk heb ik er herhaaldelijk op gewezen dat het veelvuldig voorkomt dat leeken pseudo-psychoskopische verschijnselen voor echte houden, alsmede op de plicht van den parapsycholoog om de verschijnselen, waargenomen bij psychoskopisten, zoo veel mogelijk, om hier met A. Aksakow te spreken, personistisch te verklaren ; eerst waar dit niet meer mogelijk blijkt, mogen wij tot animistische [2] hypothesen onze toevlucht nemen.

---

(2) Onder animisme verstaat Aksakow „onbewuste psychische verschijnselen welke zich (gelijk dit bij de telepathie, telekinesie e. d. phenomena het geval is) buiten de lichamelijke grenzen van het medium voordoen".

Ik versta onder animistische verschijnselen die phenomena, welke *geheel* resulteeren uit de normale en supernormale begaafdheid van het medium zelve.

„De eerste vraag — zoo schreef ik in mijn opstel over : „De psychometriste mevr. Akkeringa" in de : „Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 25 April 1930 (avondblad) — welke de parapsycholoog zich bij deze verschijnselen stelt is deze, in hoeverre wij hier met normale verklaringshypothesen uit kunnen. Wie weleens openbare zittingen met dergelijke proefpersonen heeft bijgewoond weet, dat een aantal der daarop verkregen treffers zekerlijk op heel gewone wijze verklaard kan worden. Men moet maar eens opletten op de gelaatsuitdrukkingen, de bewegingen van hoofd, handen en voeten, de opmerkingen en uitroepen der onderscheidene eigenaars der behandelde voorwerpen. Heel wat wordt den proefpersoon letterlijk in den mond gegeven. Het merkwaardige is, dat men zich daar in den regel volstrekt niet bewust van is. Veelal maakt het medium ook onbewust gebruik van de hulp welke het op een dergelijke, eigenaardige en ongewilde wijze verschaft wordt".

Het behoort zeer zeker tot de verdiensten van den heer W. Gubisch (vgl.: „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1931, pag. 298), die kortgeleden mede in ons land optrad (zie : „N. R. C." 18 Nov. 1932, avondblad), dat hij de oogen van het publiek, door middel van zijn pseudo-paragnostische experimenten, hiervoor tracht te openen. De fout waarin dergelijke lieden echter gemeenlijk vervallen is die der onrechtmatige generalisatie. Zeer terecht merkt H. Driesch op pag. 47 van zijn recent geschrift : „Parapsychologie" (München, 1932) op : „Nur soll man nicht denken, man habe „parapsychische" Versuche gemacht, und anderes gäbe es nicht, wenn man im Laboratorium ausdrücklich „Gedankenübertragungen" durch Zeichengebung erzielt hat. Manche sind in diesen Fehler verfallen : ihre an und für sich, als Sicherungsversuche für echt parapsychische Angelegenheiten bedeutsamen Experimente so zu deuten, als sei damit alles erledigt. Gar nichts ist damit erledigt, denn das, was wir für echt parapsychisch halten, geschah eben unter ganz anderen und trotzdem „gesicherten" Umständen".

Bij het wetenschappelijk experiment wordt er natuurlijk streng tegen gewaakt, dat het medium op normale wijze ook maar iets met betrekking tot het voorwerp te weten zou kunnen komen. Men is daarbij ook zeer kieskeurig in de keuze der te behandelen voorwerpen. Er is nu eenmaal een zekere categorie van voorwerpen, waarvan men de geschiedenis kan „raden" zonder daarbij nochtans bepaald een Sherlock Holmes te zijn. Bovendien zal de wetenschappelijke onderzoeker er steeds op uit zijn, een zoo groot mogelijk aantal proeven te nemen, om op deze wijze den factor der „persoonlijke fouten" zooveel mogelijk te reduceeren.

Men zie in dit verband ook het rapport van mijn onderzoek met mevr. L. Plaat-Mahlstedt in: „Tijdschrift v. Parapsychologie", II, pag. 1.

De vraag welke wij ons thans te stellen hebben is deze :

Zijn er nu inderdaad psychoskopische verschijnselen welke ons, bij het zoeken naar een verklaring, nopen het gebied van het personisme te verlaten om dat van het animisme te betreden?

Deze vraag zal een ieder, die op dit gebied ter zake kundig is, slechts bevestigend kunnen beantwoorden.

B. Animistische hypothesen.

1. *Telepathie-hypothese.* Het woord telepathie danken wij aan F. W. H. Myers, een der stichters der Engelsche S. P. R.

Myers gebruikte dit woord voor het eerst in een artikel, dat hij, samen met E. Gurney, schreef in de Maart-aflevering van de : „Fortnightly Review" van 1883. Hij definieert het begrip daar als : „de mededeeling van indrukken van eenigen aard van den éénen geest (=bewustzijn) aan den anderen, onafhankelijk van de gewone kanalen der zinnen".

In zijn standaardwerk : „Human personality and its survival of bodily death" vervolgt Myers dezen gedachtengang.

„Het zal blijken dat er waarneming mogelijk is van verborgen, materieele voorwerpen, van verwijderde gebeurtenissen en eveneens een gemeenschap met gedachten en emoties van andere geesten (=bewustzijnen). Deze beide verschijnselen zijn gedurende vele eeuwen en in vele landen sporadisch opgemerkt en werden vooral door de eerste Fransche Mesmeristen met ernstige aandacht waargenomen.

De eerste groep van verschijnselen werd genoemd *clairvoyance* of *lucidité* en de tweede *communication de pensées,* of in het Nederlandsch, *gedachtenoverbrenging.* Deze termen zijn niet omvattend genoeg om bij een systematische studie te kunnen bevredigen. De waarneming op afstand is niet *optisch* alleen. Zij strekt zich uit over alle zintuigen, en omvat ook indrukken die moeilijk tot eenig speciaal zintuig zijn terug te brengen. Op gelijke wijze is ook de verbinding tusschen verwijderde personen niet alleen een overbrenging van gedachten, maar ook van emoties, van motorische impulsen, en van tal van indrukken, die niet gemakkelijk zijn te omschrijven.

In 1882 trachtte ik de breedere termen *telaesthesie,* waarneming op een afstand, en *telepathie,* gemeenschapsgevoel op een afstand, in te voeren, en ik zal ze dan ook in dit werk gebruiken. Maar het zij verre van mij te beweren, dat deze termen beantwoordden aan bepaalde en duidelijk gescheiden groepen van verschijnselen of het geheele gebied van boven-normale vermogens omvatten", aldus Myers op pag. 108 en 109 van de Ned. vert. (Amsterdam, 1921) van de verkorte Engelsche uitgave van zijn genoemd werk.

De telepathie kan men gevoegelijk beschouwen als het verschijnsel, welks bestudeering aanleiding heeft gegeven tot de ontwikkeling der moderne parapsychologie. Tevens behoort de telepathie tot de best geconstateerde en meest grondig bestudeerde verschijnselen (3) en het is zeer zeker voor een belangrijk deel hieraan toe te schrijven, dat men gedurende langen tijd de beteekenis der telepathie voor de verklaring van supernormale verschijnselen heeft overschat.

---

(3) Vgl. A. Kronfeld : „Die gesicherten Tatbestände in der Parapsychologie" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1929, pag. 526. „Dasjenige Tatsachengebiet in der Parapsychologie, das vor allen anderen... gesichert zu gelten hat, ist dasjenige der Telepathie". (pag. 533).

Zie voorts de beide opstellen van P. A. Dietz over telepathie, verschenen in : „De Nieuwe Gids" van 1918 en 1931.

De telepathie was het eerste wetenschappelijk erkende verschijnsel der parapsychologie. Dit wetende, begrijpen wij dat onderscheidene onderzoekers, gedreven door het eenvoudigheidsbeginsel, nu zooveel mogelijk verschijnselen van kennelijk supernormalen aard als telepathische verschijnselen wenschten aan te merken.

Reeds vroeg in de geschiedenis van het parapsychologisch onderzoek zijn er onderzoekers aan te wijzen, die het geheel der psychoskopische verschijnselen als telepathische verschijnselen trachtten te beschouwen en ook in onze dagen is bij een aantal onderzoekers een tendentie merkbaar de telepathie de rol van „Mädchen für alles" in de parapsychologie te doen spelen, waarbij men dan echter het woord telepathie vaak niet meer gebruikt in den zin van alleenlijk gedachten-*overdracht* doch *mede* in dien van gedachten-*lezen*.

Het verschijnsel der paragnosie heeft — in het laatste decennium — een zijner meest eminente bestudeerders gevonden in de persoon van den, helaas te vroeg overleden, Franschen arts Gustave Geley. De voornaamste resultaten zijner onderzoekingen heeft hij neergelegd in zijn werk : „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance" (4).

De hoofdstukken over : „La clairvoyance" zijn voor een belangrijk deel gewijd aan het mediumschap van Stephan Ossowiecki, een Poolsch ingenieur bij wie zich voornamelijk het verschijnsel der „clairvoyance des choses" (psychoskopie) voordoet.

Wat nu betreft de verklaring der verschijnselen, zoo maakt Geley ons niet alleen vertrouwd met zijn persoonlijke meeningen — product van een rijke ervaring en langdurigen experimenteelen arbeid op het gebied der parapsychologie — ; hij laat ons ook zien hoe hij tot zijn hypothesen gekomen is, waarbij hij ook andere onderzoekers als Richet, Osty, v. Schrenck Notzing e.a. persoonlijk aan het woord laat komen, om hun denkbeelden aan de zijne te toetsen.

Op de vraag of het geheel der psychoskopische verschijnselen gedekt kan worden door de hypothese der gedachten-overdracht antwoordt Geley ontkennend. Er zijn, volgens hem, feiten waarop de hypothese der telepathie onmogelijk van toepassing kan worden geacht.

---

(4) Paris, 1924.

In zijn genoemd werk brengt Geley steeds weer zijn stelling naar voren, dat geen hypothese (theorie) aanspraak kan maken op geldigheid, welke slechts in staat is om enkele fragmenten der mediumieke werkzaamheid te verklaren en niet haar ganschheid, welke hij onvoorwaardelijk als een eenheid wenscht te zien opgevat.

„Mais précisement, au point de vue philosophique, il suffit qu'une hypothèse ne soit pas, toujours, applicable à tous les cas pour qu'elle soit logiquement déclarée insuffisante et pour qu'elle perde en tout état de cause, son caractère illusoire de représenter une interprétation exclusive et quasi-providentielle.

Se réfugier dans cette hypothèse, comme dans un asile inespéré sur le seuil du mystère, apparaît ainsi profondément irrationnel. La communion mento-mentale ne pouvant être invoquée dans tous les cas, rien alors ne nous permet d'affirmer que nous ne faisions pas erreur dans les cas même où elle nous semble en jeu. Quand enfin nous considérons que la lecture de pensée *est tout aussi inexpliquée et révolutionnaire que la clairvoyance*, nous comprenons combien il est illogique de l'invoquer à tous propos." (pag. 155).

Wij zullen ons hier niet verdiepen in de vraag in hoeverre Geley gelijk heeft met zijn streven de „mediumieke" werkzaamheid als een eenheid op te vatten; het gaat *hier* slechts om het feit dat het geheel der psychoskopische verschijnselen, volgens een zoo bij uitstek bevoegd onderzoeker en kenner als Geley, niet door de hypothese der telepathie kan worden gedekt.

Dat de hypothese der telepathie (in den zin van gedachten-overdracht) in een groot aantal gevallen onvoldoende is om psychoskopische verschijnselen te verklaren leert ons de ervaring met psychoskopisten. Immers het blijkt bij herhaling dat zij juist die dingen, welke wij verwachten, niet zeggen, doch geheel andere dingen, waarvan de juistheid in een aantal gevallen eerst dan blijkt wanneer wij op informatie uitgaan bij de (tijdens het onderzoek niet aanwezige en den proefpersoon volmaakt onbekende) eigenaren der inductoren.

Ja, wij moeten nog verder gaan en erkennen dat wanneer de proefleider bekend is met b.v. den inhoud van een brief, den proefpersoon als inductor gegeven, en de proefleider concentreert, tijdens het experiment zijn aandacht op dezen inhoud, dit vaak eer storend dan bevorderend schijnt te werken.

Geley vermeldt hier een belangrijk voorbeeld van op pag. 45 van zijn genoemd werk, waar hij proef N° 9 rapporteert. Bij deze proef overhandigde Geley Ossowiecki éen van de beide brieven, welke hij gepraepareerd had en waarvan hij dus den inhoud kende. Deze luidde :

„Een olifant, die zich in den Ganges baadde, werd door een krokodil aangevallen, welk dier hem de tromp afbeet."

Met het doel na te gaan in hoeverre hij door zijn bewust denkleven den psychoskopist kon beïnvloeden, trachtte Geley zich de beschreven scène le-

vendig voor te stellen. Het resultaat was geheel tegengesteld aan dat hetwelk men mogelijk zou verwachten. Ossowiecki werd door het denken van Geley in hooge mate bemoeilijkt ; hij liep onrustig heen en weer en pas na verloop van ongeveer 20 minuten kon hij zijn indrukken mededeelen.

„Ik krijg den indruk dat ik in een dierentuin ben... *Het is een worsteling...*

Ik krijg den indruk van een dierentuin. Ik zie een groot dier. *Het is een olifant...* Bevindt die olifant zich niet in het water ? *Ik zie hem in het water zwemmen...* Er is iets *met zijn tromp...* Ik zie *bloed...*"

Op dat oogenblik vroeg Ossowiecki, zeer vermoeid en uiterst nerveus aan Geley of het goed was.

Deze antwoordde : „Het is goed, maar niet volledig".

„Wacht", zoo riep Ossowiecki nu uit, *„is het dier niet gewond aan zijn tromp ?"*

Geley antwoordde : „Zeer goed !" en voegde daar aan toe : „Gij hebt gezegd dat er een worsteling was, dat is goed..." Op dat oogenblik viel Ossowiecki hem in de rede met de woorden: „Ja, *met een krokodil !"*

Op pag. 49 wijst Geley er op, dat Ossowiecki den proefleider bij herhaling verzocht te spreken en niet aan iets bepaalds te denken : „Pendant les séances, M. Ossowiecki disait constamment : „Causez ! ne pensez pas," hetgeen hier m.i. mede een argument tegen de telepathie-hypothese vormt.

Volgens Geley pleit hier tegen de telepathie-hypothese mede het feit, dat Ossowiecki bij herhaling in staat bleek te zijn op supernormale wijze kennis te nemen van den inhoud van een brief, geen der aanwezigen bekend. (5)

2. *De hypothese van het gedachten-lezen.* Verwant aan de telepathie is het verschijnsel van het gedachtenlezen.

Hebben wij bij de telepathie (= *overdracht* van bewustzijnsinhouden langs anderen weg dan dien der normale zintuigelijke kanalen) te doen (zoo veronderstellen wij) met een aktieven afzender en een passieven ontvanger, bij het gedachten-lezen (zoo nemen wij aan) hebben wij te doen met een proefpersoon die op supernormale wijze put uit den proefleider of een der andere aanwezigen. Deze geven „in reiner Passivität ihre Seeleninhalte her." (6)

---

(5) Een der meest belangrijke bewijzen hiervoor leverde Ossowiecki op 30 Aug. 1923 bij gelegenheid van het parapsychologisch congres te Warschau. Zie pag. 95 van Geley's werk.

(6) H. Driesch : „Parapsychologie", München, 1932, pag. 22.

„Gedankenlesen hat nun schon früh seine Verwandtschaft mit der Telepathie bekundet, wenn auch logische Sauberkeit erfordert, dass beide... begrifflich geschieden werden". Ibidem, pag. 63.

Bestudeeren wij oudere en nieuwere verhandelingen over psychoskopische en daaraan verwante verschijnselen, zoo zien wij dat verschillende schrijvers onder telepathie niet alleen verstaan de supernormale overdracht van bewustzijnsinhouden, maar tevens gedachten-lezen. Het komt mij voor dat dit niet juist is, maar dat wij beide begrippen van elkaar hebben te scheiden.

De neiging om het geheel der psychoskopische verschijnselen te beschouwen als producten van gedachten-overdracht en gedachten-lezen treffen wij reeds aan bij Thomson Jay Hudson. Op pag. 271 van zijn geschrift : „De wet der psychische verschijnselen" (7) zegt hij :

„Er is een andere klasse van verschijnselen welke in aanmerkelijke mate de aandacht van het publiek getrokken heeft, en die in dit verband een oogenblik de aandacht verdient. Ze is uitvoerig behandeld in het werk van den overleden Prof. Denton, dat getiteld is : „The Soul of Things". Men heeft er den naam „psychometrie" aan gegeven, wat aangeduid kan worden als het vermogen dat men aan den menschelijken geest heeft toegeschreven om de geschiedenis van onbezielde voorwerpen door clairvoyance te onderscheiden. Vele wonderbare verhalen zijn gedaan omtrent de uitoefening van dit onderstelde vermogen, onder wat men destijds voor de strengste contrôle-voorwaarden hield. Prof. Denton nam een lange reeks proeven met zijn zuster, zijn vrouw en eenige anderen.... (hier volgt een beschrijving van Denton's onderzoekingen)... Echter vergat Denton de mogelijkheid niet dat telepathie een element was dat noodzakelijk uitgeschakeld moest worden. Er moesten derhalve voorzorgen getroffen worden dat zijn proefpersonen niet zouden lezen wat in zijn eigen brein aanwezig was. Daartoe maakte hij van een groot aantal monsters pakjes die zooveel mogelijk op elkaar geleken en mengde ze zoo dooreen dat hij ze onmogelijk meer uit elkaar kon onderkennen. Dan overhandigde hij zijn proefpersoon het eene pakje na het andere, en telkens werd ieder ervan met dezelfde nauwkeurigheid als te voren omschreven. Dit werd als afdoende proef beschouwd en zoo meende hij dat de leer, volgens welke de „dingen" evenals de menschen een „ziel" hebben. bewezen was. De Oosterlingen zouden zeggen dat hij bewezen had dat de geschiedenis van alle dingen, welke het ook zijn, „in het astrale licht staan opgeteekend". En de spiritisten zouden zeggen dat de geesten der afgestorvenen zijn proefpersonen de inlichting gegeven hadden.

De juiste verklaring zal duidelijk zijn voor degenen die met de feiten der telepathie bekend zijn. Denton was een uitstekend geoloog en een klassiek gevormd geleerde. In zijn subjectieve- ik(8) was de geschiedenis van ieder geologisch monster uit zijn verzameling, klaar en levendig afgeteekend, in overeenstemming met de theorieën van de beste geologen van zijn tijd. Zijn verbeeldingskracht voerde hem terug tot den tijd toen nog slechts chaos heerschte. Hij volgde het stukje rots door alle wisselingen in de vorming der aarde, tot het een deel werd van de soliede rotsmassa waarvan het afgenomen was. In de steeds veranderende omgeving van dit fragment, sinds

(7) Ned. vert. Amsterdam, 1904.

(8) Hudson neemt aan dat de mensch twee ego's bezit : het objectieve-ik en het subjectieve-ik. Onder subjectieve-ik verstaat Hudson hetzelfde principe dat andere onderzoekers aanduiden met de woorden „subliminale zelf", „transcendentaal subject" e. d., dus een „hooger", actief psychisch beginsel.

den tijd dat het deel uitmaakte van een groote massa gesmolten materie, was stof voor een uitbeelding der verhevenste tooneelen uit de geschiedenis van de vorming der wereld. Deze beelden zijn in den geest van ieder waar geoloog steeds sterk en levendig gekleurd aanwezig. Een stuk rots is voor hem een open boek, waarin de geschiedenis van de verhevenste werkingen der Almacht is opgeteekend, en zijn verbeelding voegt er de schilderingen van het landschap aan toe. Bij proeven als de beschrevene werden deze beelden noodzakelijkerwijze in zoo helderen en levendigen vorm aan het subjectieve ik van de sensitieve voorgesteld, dat men haar bepaald stompzinnig had kunnen noemen indien zij ze niet in passende termen had beschreven...

Voor zoover Denton bewuste kennis had van den inhoud der pakjes is het feit, dat de sensitieven met goed gevolg de geschiedenis der ingesloten monsters konden lezen, gemakkelijk verklaarbaar. Er blijft nog slechts over uit te leggen hoe zulks eveneens gelukte toen hij poogde dit element weg te nemen door met een groot aantal gelijke pakjes, die hij niet bewust van elkaar onderscheiden kon, de proef te nemen. Dit is ook niet moeilijk te begrijpen, wanneer de buitengewone scherpzinnigheid van het subjectieve ik in aanmerking genomen wordt. Het is een gewone hypnotische proef om een witte kaart uit een pak te trekken, deze aan een sensitief te overhandigen en te suggereeren dat ze het portret van een of andere persoon bevat. De kaart wordt vervolgens op den rug gemerkt en door vijftig of meer andere heen geschud. In negen van de tien gevallen zal een goed sujet de gemerkte kaart aanwijzen als bevattende het gesuggereerde portret, zonder dat hij het merk op de andere zijde kan zien. Het is blijkbaar veel gemakkelijker de verschillen in pakjes te onthouden dan in witte kaarten. Van de pakjes kunnen er geen twee gelijk zijn. Van de kaarten zullen er gewoonlijk niet twee genoegzaam ongelijk zijn om iemand met behulp van zijn gewone zintuigen in staat te stellen het verschil te bepalen. Maar voor het subjectieve-ik is het zeer gemakkelijk elk pakje en zijn inhoud te herkennen, wat uit een vergelijking met duizenden voorbeelden uit de litteratuur der psychische verschijnselen blijkt.

Men zal hebben opgemerkt dat wij ter verklaring der psychometrische verschijnselen de hulp van helderziendheid niet hebben ingeroepen. Het zou een veel gemakkelijker oplossing van het vraagstuk gegeven hebben als we hadden aangenomen dat de kracht van onafhankelijke clairvoyance bestaat, en dat de sensitieve dames eenvoudig den inhoud der pakjes zagen. Maar zoolang de bekende telepathische feiten een volkomen oplossing geven, zijn we logisch niet gerechtigd een gebied te betreden waarop nog slechts de geringste schaduw van twijfel rust.

Met deze opmerking wil ik niet beweren dat er eenige twijfel is aan het bestaan van een kracht die algemeen als helderziendheid bekend is, maar dat haar beperkingen nog onbepaald zijn. M. a. w. de scheidingslijn tusschen helderziendheid en telepathie is thans nog niet scherp getrokken. Het gebied van helderziendheid wordt gestadig enger. Enkele jaren geleden (Hudson schreef dit omstreeks 1890 T.) werd nog elke gewaarwording van een feit, dat voor de zintuigen onkenbaar was, toegeschreven aan clairvoyance of aan geesten. Zij die op het laatste punt sceptisch waren, waren gewoon sommige verschijnselen met behulp van het eerste te verklaren. De verschijnselen, waarvoor dit niet gelukte, werden voor bedrog en goochelarij uitgemaakt. Toen de telepathische verschijnselen beter begrepen werden, werd tevens het gebied van helderzien zeer beperkt, en bleek het dat de meeste verschijnselen, die vroeger met behulp van clairvoyance verklaard waren, inderdaad ontstonden door telepathische gemeenschap. Maar de vermogens en de grenzen der telepathie zijn nog niet duidelijk bekend ; en het is gebleken dat iedere stap welke de kennis van de beginselen der telepathie vooruitschreed, een overeenkomstige verenging van het gebied der clairvoyance ten gevolge had. We kunnen dit feit niet beter in het licht stellen dan met behulp van de zoo juist behandelde verschijnselen van psychometrie. Het vermogen om de geschiedenis van een geologisch monster met een aannemelijke schijn van nauw-

keurigheid te lezen, werd aanvankelijk aan clairvoyance toegeschreven. Toen men een inzicht kreeg in de telepathische krachten, kwam de gedachte op dat de ontvanger misschien eenvoudig vertelde wat er in den geest van den afzender aanwezig was. Vele proeven werden in het gansche land genomen, welke hiervan het bewijs leverden, en zoo werd het tot dusverre erkende gebied van clairvoyance ingekort. Maar Denton poogde het telepathische element uit te schakelen door zoodanig met zijn relieken te handelen dat hij zelf niet wist welke het bepaalde voorwerp was dat onderzocht werd. En toen de sensitieve nochtans onder deze omstandigheden hetzelfde doorzicht vertoonde, meende men dat het telepathisch element veronzijdigd was en een bewijs was geleverd van het vermogen van helderzien. Maar nu de kennis omtrent telepathie is vermeerderd en begrepen is dat telepathie het gemeenschapsmiddel tusschen subjectieve ego's is en het subjectieve ik begaafd is met hoogere krachten in bepaalde richtingen, terwijl het in andere richtingen weder beperkt is, blijkt het dat Denton er, zooals hij gemeend had, niet in geslaagd is het telepathisch element weg te nemen. Zoo is het gebied van helderzien weder beperkt, en dat der telepathie overeenkomstig verruimd. We mogen daarom aannemen dat de grenslijnen tusschen deze beide krachten nog onbepaald zijn..."

Wij willen ons hier niet verdiepen in een critiek op het bovenstaande, dat zeer zeker aanvechtbare punten bevat doch het feit constateeren dat er ook in onze dagen bij enkele onderzoekers een tendentie merkbaar is om *het geheel* der psychoskopische verschijnselen als „telepathische" verschijnselen te beschouwen, zoo b.v. bij T. K. Oesterreich en R. Baerwald.

E. g. tracht in de aan psychoskopie gewijde hoofdstukken zijner beide geschriften : „Grundbegriffe der Parapsychologie" (9) en : „Der Okkultismus im modernen Weltbild" (10) dit geheele verschijnsel, voor zoover het betrekking heeft op feiten, die „jemals Gegenstand eines menschlichen Bewusstseins gewesen sind" tot „telepathie" te herleiden. In het eerstgenoemde boek lezen wij op pag. 30 : „Es genügt, eine universelle Telepathie aller Seelen durch die Medien an zu nehmen und alle jene merkwürdige Leistungen werden verständlich, ohne dass wir zur spiritistischen Theorie überzugehen brauchen."

Op pag. 31 borduurt Oesterreich op dit stramien voort waarbij hij zich in nog ruimere mate van de telepathie-hypothese blijkt te bedienen dan Baerwald in zijn : „Die psychischen Phänomene." (11)

Onder deze omstandigheden kunnen wij ons slechts verbazen over Baerwald's verzuchting dat de beteekenis der telepathie door de parapsychologen over het hoofd wordt gezien, een uitspraak waartegen Oesterreich dan ook,

(9) Pfullingen i. Württ., 1921.
(10) Dresden, 1923.
(11) Berlin, 1925.

zeer terecht, protest heeft aangeteekend, (12) waarbij hij hem onvoldoende litteratuurkennis verwijt.

Ook R. Tischner heeft op de groote beteekenis der telepathie-hypothese gewezen waar het geldt de verklaring van psychoskopische verschijnselen.

Zoo lezen wij in zijn bespreking van Pagenstecher's : „Die Geheimnisse der Psychometrie oder Hellsehen in die Vergangenheit" (13) : „Auch betone ich von vornherein, dass ich persönlich von der Existenz eines Hellsehens überzeugt bin, wenn ich auch glaube, dass seine Reichweite vielfach überschätzt wird. Streng bewiesen kann das Hellsehen bloss werden, wenn die Telepathie schon durch die Versuchsanordnung ausgeschlossen ist. Auch bei meinen eigenen psychometrischen Versuchen würde ich jetzt den telepathischen Anteil grösser bewerten als früher. Nur in wenigen meiner Versuche ist die Telepathie schon durch die Versuchsanordnung ausgeschlossen, mag man sie auch durch theoretische Ueberlegungen in einer grösseren Anzahl von Versuchen als recht unwahrscheinlich dartun können.

Es ist das Verdienst von R. Baerwald (14) uns da das Gewissen geschärft zu haben. So sehr ich in vielen auch seine Ausführungen über die Hyperaesthesie (15) bestreite, und so sehr ich auch seine Ansichten über die Leichtigkeit der spontanen telepathischen Uebertragung von einem Unterbewusstsein zum anderen, bezweifle, so muss ihm doch zugestanden werden, dass die Versuche über Hellsehen tunlichst so angestellt werden müssen, dass die Telepathie schon durch die Versuchsanordnung als ausgeschlossen angesehen werden darf. Es muss also nicht nur das bewusste Wissen Anwesender ausgeschlossen sein, sondern auch das unterbewusste, auf Hyperaesthesie, Hypermnesie u. s. w. beruhende. Mit der Erklärung der Anwesenden, das niemand an das von dem Medium Gesagte gedacht habe, dass man etwas ganz anderes erwartet habe, oder dass man das Gesagte wohl früher einmal gewusst habe, ist es nicht getan, wenn man die Telepathie ausschliessen will (16). Aber auch das Wissen *Abwesender* muss tunlichst ausgeschaltet

(12) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 291.

(13) Leipzig, 1928.

(14) Tischner doelt hier zoowel op Baerwald's : „Die psychischen Phänomene" als op diens: „Die intellektuellen Phänomene" (deel II van : „Der Okkultismus in Urkunden".), Berlin, 1925 en „Okkultismus und Spiritismus", Deutsche Buchgemeinschaft, Berlin.

(15) Zie Tischner : „Hyperaesthesie und Hellsehen" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 48. Ook E. Bleuler's kritiek op Baerwald's geschrift : „Die intellektuellen Phänomene" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 51. T.

(16) Zie mijn opstel : „Over telepathie van het centrale-bewustzijn, van de randzône en van het voorbewuste" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", II, pag. 189, T.

werden, denn theoretisch ist es jedenfalls denkbar, ja ist durch viele Versuche wahrscheinlich gemacht, dass auch das Wissen Abwesender abgezapft werden kann." ([17])

Men ziet dat Tischner hier het woord telepathie, evenals Hudson, Oesterreich en enkele anderen, volstrekt niet meer alleen gebruikt in den zin van gedachten-*overdracht* maar tevens in dien van gedachten-*lezen*.

Hetzelfde werd door mij nog in 1929 gedaan gelijk blijken moge uit mijn hiervoor reeds genoemd verslag betr. mijn onderzoek van mevr. Lotte Plaat-Mahlstedt. Op pag. 60 kan men t.p. het navolgende lezen :

„De vraag rijst thans, van welken aard deze kryptaesthetische begaafdheid, deze begaafdheid om op verborgen of supernormale wijze waar te nemen, geacht moet worden.

Ik kan niet ontkennen, dat zich tijdens en na mijn proefnemingen bij herhaling de vraag heeft voorgedaan, of wij hier niet in de eerste plaats met een telepathie-*achtig* vermogen te doen hebben. Men versta mij wel : ik zeg telepathie-*achtig*. Met zuivere telepathie, d.i. met het op supernormale wijze opvangen van de — al dan niet bewust — uitgezonden gedachten van een der aanwezigen, hebben wij bij haar vermoedelijk niet te doen, althans niet in die mate, dat wij haar als een telepathe zouden kunnen aanmerken. Heb ik niet bij herhaling opgemerkt, dat zij juist die dingen *niet* zeide, welke ik verwachtte en waar ik mijzelf op concentreerde, maar geheel andere dingen, waaraan ik op deze oogenblikken in het geheel niet dacht, doch die mij wel bekend waren. En zou dit nu niet juist het geval geweest moeten zijn, wanneer wij haar als een uitgesproken telepathe zouden moeten qualificeeren. ([18])

Heeft zij voorts ook niet bij herhaling dingen gezegd, mij voor en tijdens de proefnemingen onbekend, waarvan de juistheid mij eerst lang daarna bleek ?

Nochtans geeft het feit der *over het algemeen* onbevredigende resultaten verkregen bij *die* proefnemingen, waarbij niemand der aanwezigen iets wist met betrekking tot de geschiedenis van het „onderzochte" voorwerp, ons aanleiding de vraag te stellen, of, over het algemeen de aanwezigheid van een, met het „onderzochte" voorwerp „vertrouwd" iemand niet een der vereischten is voor het welslagen der proefnemingen. In dat geval zouden wij

(17) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1928, pag. 491.
(18 Zie mijn in noot 16 genoemd opstel.

aan kunnen nemen, dat mevr. Plaat in de eerste plaats op supernormale wijze put uit het supra- en subliminale zelf van dezen „weter". Wij zouden dan bij haar wel met zooiets als helderziendheid te doen hebben, doch met een helderziendheid, welke over het algemeen nog aan zekere beperkingen is onderworpen..."

Met dit al is het nochtans mijn vaste overtuiging dat — zoo dan al een deel der resultaten met psychoskopische media bereikt met behulp der hypothesen der telepathie (gedachten-overdracht) en van het gedachtenlezen verklaard *kan* worden — het ten eenenmale onjuist is de telepathie en het gedachten-lezen te beschouwen als de „Zentral-ursachen" van het geheel der psychoskopische verschijnselen.

In dit verband verwijs ik naar onderzoekingen zooals deze door b.v. G. Pagenstecher zijn ingesteld en waarvan hij gewag maakt in zijn opstel : ‚Telepathie und Hellsehen" ([19])

Het betreft hier een aantal beschrijvingen van zijn proefpersoon mevr. M. Reyes de Z. aan de hand van eenige fossiele beenderen, door arbeiders in de nabijheid van Mexico (stad) gevonden en aan Prof. Herrera ter hand gesteld. Deze zocht de beenderen te classificeeren, echter zonder resultaat. Daarop liet hij ze — als onclassificeerbaar — opbergen. Pagenstecher werd door krantenberichten op een en ander opmerkzaam gemaakt en liet zich een aantal van deze beenderen toezenden.

„Nach Erhalt der kleinen Kollektion packte ich alles in einer Pappschachtel auf ein ganzes Jahr weg, und bei den Versuchen war es mein alter Freund, Dr. Jesus Monjaras, der im Dunkeln (dunkelblaue Birne) die einzelnen Stücke, die eingewickelt waren, dem Kästchen entnahm, sie dem Medium in die Hände drückte, nachdem die Umhüllung entfernt war, während ich, im dunkeln Raum mit abgewandtem Gesichte mich etwas 6 bis 6 1/2 Meter vom Medium entfernt hielt. Erst nachdem beide Hände der Frau Z. mit einem Handtuch bedeckt waren, wurde ich in ihrer Nähe gebracht".

De pp. kreeg thans allerlei visioenen waarin zij olifanten, apen, reeën en ook den hippopotamus zag.

Pagenstecher stuurde de protokollen aan Prof. Herrera op. Deze erkende dat de visioenen voor een belangrijk deel juist waren. Maar hetgeen zij over den hippopotamus gezegd had was, volgens hem, de grootst mogelijke onzin. Nijlpaarden kwamen, volgens hem, in Mexico nimmer voor.

Maanden later ontdekte men echter in N. Mexico de fossiele resten van een voorwereldlijken hippopotamus en kwam men tot de erkenning dat de phantasie mevr. Reyes de Z. geen parten gespeeld had, en dat hier tevens geen sprake kon zijn van telepathie of gedachtenlezen.

Hetzelfde kan men zeggen met betrekking tot de proef met de „zeeboon", waarbij men geheel andere mededeelingen kreeg dan men verwachtte. Aanvankelijk meende men dat de pp. op een dwaalspoor was ; eerst later bleek dat zij juist had „gezien".

---

(19) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1930, pag. 213.

3. *Psychoskopie als oerverschijnsel.* De erkenning dat men in een aantal gevallen van psychoskopie niet geheel en al uit kan komen met de hypothesen van telepathie en gedachten-lezen leidde een aantal onderzoekers tot het denkbeeld dat wij bij de psychoskopie met een oerverschijnsel te doen hebben.

Denton was van meening dat de voorwerpen als een soort van photografische platen dienen te worden beschouwd. Hij moest daarvoor aannemen, dat de dingen onophoudelijk „beelden" in zich opnemen en dat een psychoskopist iemand is, die het vermogen bezit deze beelden op de een of andere wijze waar te nemen.

Het komt mij voor dat deze hypothese, waarop enkele variaties gemaakt zijn, niet voor ernstige discussie in aanmerking komt, daar zij alle aanraking met geijkte wetenschappelijke begrippen mist en — in den letterlijken zin van het woord — „occult" genoemd moet worden. Zij heeft dan ook slechts in die jaren aanhang gevonden, waarin het parapsychologisch onderzoek nog in hoofdzaak in zijn voor-wetenschappelijk stadium verkeerde en dan nog alleen maar bij dilettant-onderzoekers. ([20])

Naar alle waarschijnlijkheid zijn de opstellers van deze hypothese der „occulte-beelden-galerij" geïnspireerd geworden door de Theosofische leer van de Akasha-kroniek, welke van oud-Indische herkomst is.

Vivekananda zegt in zijn : „Raja Yoga" (New-York, 1920, pag. 233) dat men met dit Sanskritsche woord (Akasha) „the all pervading material of the universe" aanduidt.

In de kringen der theosofen, die zeer veel ontleend hebben aan de denkbeelden der oude Hindoe-priesters (Brahmanen), van wie beweerd wordt dat zij reeds ettelijke duizenden jaren voor de geboorte van Christus een inzicht hadden in het wezen van onderscheidene supernormale verschijnselen, vindt men nu veelvuldig de meening verkondigd, dat de psychoskopist in de Akasha-kroniek zou lezen.

G. Hodson, een der (in theosofische kringen) meest op den voorgrond tredende „zieners" van onzen tijd wijst hierop in zijn : „The science of seership". (Londen, Rider & Co., pag. 77).

Na een omschrijving te hebben gegeven van de psychoskopie zegt hij : „Probably the occult student would explain that every object is surrounded by, and exists in, a sea of Akash, upon which is indelibly imprinted a record of its complete history, and that psychometry is the art of contacting and reading these records".

Over de Akasha zegt Hodson t. p. : „According to some authorities, Akash is a universally-diffused super-physical substance upon which the records of all events are indelibly impressed".

(20 Zie H. B. Kennedy van Dam : „Beknopte Handleiding tot de kennis der psychometrie", Amsterdam, 1915.

Op pag. 78 spreekt hij van : „the so-called Akashic records, which are said to form the memory section of the Divine Consciousness, and to exist on the lower planes, surrounding every object by the complete record of its life".

Zie ook R. Steiner : „Uit de Akashakroniek", Amsterdam, 1910.

Van Brahmaanschen oorsprong is mede het geloof dat ook de delfstoffen bezield zijn, een geloof dat (op grond van het continuïteits-beginsel) niet a priori verwerpelijk dient te worden geacht. Dit geloof klinkt in onze dagen in theosofische kringen na ([21]) en schijnt — naast de hypothese van Denton — Pagenstecher beïnvloed te hebben van wiens hand wij in het : „Zeitschrift für Parapsychologie" ([22]) lezen :

„Meines Ermessens handelt es sich aber im Prinzip um die im Beziehungsobjekte selbst enthaltenen transzendentalen Energien, man nenne sie, wie man wolle : Vibrationen, Efluvien, Magnetismus usw.

Indem ich somit einerseits der direkten „Telepathie" (fast möchte ich sie als „animistische", von Gehirn zu Gehirn gehende Gedankenübertragung bezeichnen) das Wasser abgrabe, eröffne ich andererseits neue, ungeahnte Gebiete. An Stelle der banalen Telepathie setze ich die transzendentale, den Gegenständen selbst potentiell anhaftende Fähigkeit der Gedankenübertragung, kondensiert in Tieren, Pflanzen, sogar in Steinen..."

De inductoren zijn voor hem : „Gedächtnis-reservoire".

Zeer terecht heeft R. Sudre in het : „Journal of the Am. S. P. R." ([23]) deze hypothese bestreden als „too much impressed by the old work of Denton." Hetzelfde geldt met betrekking tot de door J. Kasnacich opgestelde hypothese ([24]) van het „Unterbewusstsein der Materie" dat zich als „ein Atomalbewusstsein darstellt."

„Bei der Psychometrie — zoo zegt P. Sünner ([25]) — geht das erkennen, bildlich gesprochen, so vor sich, *alsob* ([26]) von einem unbelebten Gegenstand

(21) Zie deel I, pag. 177 e.v. van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research".

(22) 1930, pag. 223.

(23) 1930, pag. 395.

(24) „Zeitschrift f. metapsychische Forschung", 1932, pag. 322.

(25) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1928, pag. 637.

(26) Met opzet heb ik hier dit woord gecursiveerd. Sünner's gebruik van dit woord in dit verband doet ons denken aan Bernoulli's verhandeling over : „Das „Als-Ob" im Okkultismus". („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1928, pag. 542).

„Zu oft — aldus Bernoulli t. p. — tritt der Fall ein, dass sich Hypothesen derart aufdrängen, dass man sich gar nicht bewusst wird, wirklich eine Hypothese auszusprechen und in guten Treuen glaubt, einen wirklichen Sachverhalt zu schildern. Es ist eben in den meisten Fällen so, Als Ob ein Sachverhalt gegeben wäre ; bei näherem Zusehen kann es dann allerdings wieder zweifelhaft erscheinen, ob dem so ist. Die Auffassungen scheiden sich : Der Naive nimmt das Als Ob als Wirklichkeit, der Kritische sieht darin eine Hypothese, die erst noch auf ihre Brauchbarkeit hin zu prüfen ist".

aus dem Besitz eines Anwesenden oder Abwesenden, eines Lebenden oder schon Verstorbenen, eine geheimnisvolle Ausstrahlung und Wirkung ausginge die uns Kenntnisse über die Person desjenigen, von dem der Gegenstand stammt, oder ihn nunmehr besitzt oder früher besessen hat, vermittelt, oder das Geschehnisse irgendwelcher Art, die sich mit diesem Gegenstand verknüpfen, vermittelt werden."

In dit feit nu dient wel een der voornaamste aanleidingen gezocht te worden welke geleid hebben tot de z.g. uitstralingshypothese (de hypothese der psycho-fysische emanatie, de „fluïde"-hypothese), welke zeer zeker een harer beste verdedigers heeft gevonden in Naum Kotik, van wiens hand in 1908 te Wiesbaden een verhandeling over : „Die Emanation der psychophysischen Energie" verscheen.

Naum Kotik tracht in dit werk — op grond van door hemzelf genomen proeven — in de eerste plaats aan te toonen, dat het denken gepaard gaat met het uitstroomen van hersenstralen. Deze stralen stroomen, volgens hem, in het menschelijk lichaam van de hersenen naar de extremiteiten en omgekeerd heel gemakkelijk over, doordringen tamelijk gemakkelijk de lucht, stroomen heel gemakkelijk weg langs een metalen geleider en doordringen een ondoorzichtig medium (deur) waarbij zij voor een deel worden geabsorbeerd.

Sedert eenige jaren spreekt ook de Milaneesche psychiater Cazzamalli van „hersenstralen" („Gehirnwellen").

Volgens hem „gehen von der menschlichen Versuchsperson unter besonderen psychischen Bedingungen und vorzugsweise während des Auftretens telepsychischer Phänomene elektromagnetische Strahlen vom Typ der Radiowellen aus" („Zeitschr. f. Parapsychologie", 1926, pag. 137), hetgeen hij met behulp van een speciaal daarvoor gebouwd instrumentarium en de medewerking van onderscheidene proefpersonen zegt te hebben aangetoond.

R. Tischner („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 231 e.v., pag. 633 e.v.), R. Sudre („Revue Métapsychique", 1925, Nr. 5) e.a. trachten echter de juistheid van zijn beweringen te weerleggen.

Cazzamalli heeft hierop gerepliceerd in een opstel, verschenen op pag. 389 e.v. van het : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927.

Voor ons hier het meest belangrijk zijn nu de proeven waarvan hij in het zesde hoofdstuk van zijn genoemd werk gewag maakt, het hoofdstuk dat handelt over : „Das Hellsehen und die Fixierung der Gedanken auf dem Papier."

Tot de proefpersonen, waarmede deze onderzoeker werkte, behoorde o.a.

een zekere Lydia W., een jonge dame die ten tijde der proefnemingen achttien jaar oud was.

Hij beschrijft haar als een automatisch schrijvend medium. Wanneer op een stuk papier de letters van het alfabet in willekeurige volgorde werden neergeschreven, en men de planchette ([28]) op het papier legde, met de hand van Lydia daar bovenop (op de planchette), dan kreeg men antwoorden op de gestelde vragen, doordat de hand (en daarmede de planchette) zich geheel onafhankelijk van den bewusten wil van Lydia ging bewegen, waardoor met de gemerkte punt van de planchette letters werden aangewezen, welke men slechts behoefde te noteeren om het antwoord te kunnen lezen, dat het subliminale zelf van het medium op de gestelde vragen gaf.

Lydia volgde bij deze proeven den loop der planchette niet ; integendeel, ze maakte onderwijl een praatje of las de krant of een boek.

Wij willen ons hier niet verder verdiepen in deze verschijnselen van splitsing der persoonlijkheid, welke hier alleen vermeld worden met het doel het navolgende te verduidelijken.

Naum Kotik's proeven, met Lydia genomen, en welke ons hier interesseeren, komen op het navolgende neer. Hij kocht eenige pakjes prentbriefkaarten en gaf die aan kennissen, zonder ze zelf te bezien. Elk dezer kennissen nam, bij zich thuis en zich geheel alleen bevindend, uit zulk een pakje een willekeurige briefkaart en tevens een geheel schoon stukje ongebruikt postpapier. Hij ging dan ongeveer een minuut zitten met de prentbriefkaart en het stukje blanco papier in zijn hand, en bekeek de prentbriefkaart gedurende dien tijd. Daarna zond hij het stukje wit postpapier in een schoone envelop aan Naum Kotik terug.

Gewapend met eenige dezer enveloppen, die elk dus een stukje wit postpapier bevatten, ging Naum Kotik nu naar Lydia. Hij liet haar in een kamer plaatsnemen aan de planchette. Zelf ging hij in een kamer daarnaast. Tusschen beide kamers was een deur, die tijdens de proefneming gesloten was. Door het sleutelgat der deur bracht Naum Kotik een geïsoleerde koperdraad aan. Het eene ontblootte einde van deze draad wikkelde hij om een potlood, en dit potlood nam Lydia in de linkerhand, terwijl haar rechterhand op de planchette rustte. Het andere ontblootte einde van den draad (dat zich

---

(28) Als planchette gebruikte Naum Kotik een driehoekig stuk carton waaronder een drietal gladde, beenen manchetknoopen als pootjes geplakt waren. Een der drie hoekpunten werd van een merkteeken voorzien en dit hoekpunt werd als aanwijzer beschouwd.

dus in de andere kamer bevond), eveneens om een potlood gewikkeld, bracht Naum Kotik in aanraking met een der stukjes papier, welke hij uit de envelop nam. Ook kwam het wel voor, dat hij het stukje maar in de envelop liet en dan het einde van den draad tegen het stukje papier aanbracht.

In de kamer bij Lydia zat haar zuster ; zoodra de planchette zich ging bewegen, en met haar wijzer een letter aanwees, schreef de zuster de letter op.

Noch Naum Kotik, noch Lydia, noch haar zuster waren er ook maar eenigszins van op de hoogte, welke prentbriefkaarten door de bekenden van den proefleider waren bezien.

Ziethier een der resultaten (pag. 93).

„Nacht... (29) groote steenblokken... waarschijnlijk ruïnen... rood licht... als een tong van vuur... daaromheen menschen... het roode licht speelt op hun gezichten... zij zitten..."

Achteraf bleek, dat de gefixeerde prentbriefkaart voorstelde : een woestijn in Egypte ; halfvervallen muurwerk van gebouwen uit de oudheid ; talrijke steenblokken ; nachthemel met sterren ; een karavaan welke zich rondom een vuur gelegerd heeft en bestaat uit Arabieren met hun kameelen.

Een ander resultaat (pag. 92).

De planchette schreef : „Helgroen veld... daar in de verte groent blijkbaar een donker bosch... het een of andere Gothische gebouw... bergen... wolken..."

De prentbriefkaart bleek voor te stellen een groen veld met bonte veldbloemen ; gele strepen rijp graan, waarnaast een man en een vrouw bezig zijn met maaien, op den achtergrond talrijke donkere loofboomen, waartusschen twee of drie huizen en een Evangelische kerk met een spitsen, Gothischen toren. Nog verder weg : blauwachtige bergen en een bewolkte hemel.

Naum Kotik is door deze proeven niet alleen gesterkt in zijn overtuiging dat het denken gepaard gaat met de emanatie van een psychophysische energie, maar hij meent dat deze proeven tevens hebben aangetoond, dat deze emanatie op o.m. papier kan overgaan, daarop bewaard blijven en op deze wijze naar een willekeurige plaats kan worden overgebracht.

Hij neemt nu verder aan, dat wanneer een voldoende „gevoelig" persoon dit papier aanraakt, deze op het papier bewaarde energie naar de hersenen van dezen persoon stroomt en daarin nu juist dezelfde voorstellingen

(29) De puntjes duiden aan, dat de planchette een oogenblik in rust was, voor ze verder ging.

doet ontstaan, waarmede haar ontstaan in de hersenen van den persoon die het papier „bedacht", samenging.

Met betrekking tot Naum Kotik's proeven om met behulp van een phosphoresceerend scherm het bestaan van „hersenstralen" aan te toonen, vestig ik er de aandacht op, dat deze proeven in het jaar 1925 ten onzent door P. A. Dietz zijn nagedaan, waarbij negatieve resultaten verkregen werden.

R. Tischner zegt ([30]), dat „die Versuche Naum Kotik's mittels Schwefelkalziumschirmen „Gedankenstrahlen" nachzuweisen, theoretisch und praktisch zu wenig durchgearbeitet sind, als das man diese Versuche als irgendwie beweisend dafür ansehen konnte, dass damit eine Gedankenstrahlung nachgewiesen sei."

En wat nu betreft de uitkomsten zijner onderzoekingen met Lydia e.d., deze kunnen, zooals nog nader zal blijken, ook nog wel anders verklaard worden.

En dat geldt niet alleen met betrekking tot Naum Kotik's psychoskopische onderzoekingen, waarbij het den onderzoeker voorkwam, *alsof* er een psycho-physische emanatie in het spel was, doch mede ten opzichte van andere psychoskopische experimenten, waarbij het ons eveneens te moede is alsof een dergelijke emanatie aangenomen moet worden.

Volgens Driesch ist het „sinnlos von einer „psychischen Energie" zu sprechen und diese von dem Sender auf den Empfänger übergehen, oder, bei der Psychometrie, durch Vermittlung eines Zwischenobjektes wirken zu lassen. Kotik hat eine solche Lehre vertreten. Aber der Begriff der Energie ist hier ebensowenig am Platze wie im Rahmen der normalen Psychologie oder der vitalistischen Biologie. Denn was in Frage steht, ist Sinn, Ordnung, Ganzheit. Energie aber hat es nur mit Quantität zu tun ; sie ist ein Mass der Kausalität, wie das Kilogramm ein Mass der Materie ist". („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 613).

Ten onzent heeft F. Ortt, steunend op het moderne natuurphilosophische denkbeeld van een vierdimensionaal tijdruimtelijk heelal, de hypothese gesteld, „dat een psychometrist een persoon is, die de gave bezit, in den geest de vierdimensionale „tijdslijnen" of „tijdsbanen" te volgen, en daarbij a.h.w. in de tweede tijdsdimensie, of wel de eeuwigheidssfeer, te verkeeren." ([31])

Het komt mij voor, dat wij een dergelijke hypothese als niet-pragmatisch dienen te beschouwen, waar ons, zooals thans moge blijken, meer voor de hand liggende hypothesen ter beschikking staan.

---

(30) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 232.
(31) „Het Probleem der Ziel", Amsterdam, Seyffardt, pag. 145.

4. De hypothese der helderziendheid. Leidt, zooals wij hiervoor zagen, de erkenning dat men bij een aantal gevallen van psychoskopie niet geheel en al kan uitkomen met de hypothesen van telepathie en gedachtenlezen eensdeels tot het denkbeeld, dat wij bij de psychoskopie met een oerverschijnsel te doen hebben, anderen zijn daarentegen van meening, dat wij bij de psychoskopie met een combinatie van telepathie, gedachtenlezen en „helderziendheid" te doen hebben, waarbij zij geneigd zijn te meenen, dat zoowel de telepathie als het gedachtenlezen en het „helderzien" beschouwd dienen te worden als oerverschijnselen.

Onder „helderziendheid" verstaat men dan in den regel een hypothetisch supernormaal vermogen, in wezen verschillend van die beide „vermogens" welke het aanzijn geven aan de verschijnselen van telepathie en gedachtenlezen. M.a.w. : men kan dit vermogen slechts vagelijk en negatief bepalen.

In een dergelijke impasse geraakt men, wanneer men (onder den invloed van verouderde opvattingen omtrent het wezen der telepathie) uitgaat van het apriorisme dat telepathie en gedachtenlezen als oerverschijnselen dienen te worden beschouwd.

Uit het volgende hoofdstuk moge blijken, dat men zijn taak vergemakkelijkt wanneer men het denkbeeld dat telepathie en gedachtenlezen oerverschijnselen zijn opgeeft.

HOOFDSTUK VI

PARAGNOSIE EN „SEELISCHES ERFUEHLEN."

Het begrip paragnosie. Algemeen neemt men aan, dat — om een telepathisch experiment te doen gelukken — steeds twee personen noodig zijn : een *actieve afzender* en een *passieve ontvanger.*

Van den afzender zegt men, dat hij den ontvanger op supernormale wijze aandoet ; van den ontvanger dat hij op supernormale wijze wordt aangedaan.

In deze voor- en veronderstelde aanwezigheid van een actief en een passief element zou dan het meest belangrijke punt van verschil liggen tusschen telepathie eenerzijds en gedachten-lezen, „helderzien" (supernormaal waarnemen) anderzijds.

Deze opvatting van het begrip telepathie spreekt b.v. ook uit Boirac's poging om het woord telepathie te vervangen door het woord diapsychie (overdracht van de eene ziel op de andere).

Nu is het inderdaad een feit, dat het gewone telepathische laboratorium-experiment in een overwegend aantal gevallen het ons doet voorkomen, alsof wij te doen hebben met een actieven afzender en een passieven ontvanger. Maar wanneer wij ons — bij het onderzoek der telepathische verschijnselen — echter de uitkomsten herinneren van andere onderzoekingen op het gebied der „mentale parapsychologie" (1) dan dringt zich al spoedig de vraag aan ons op, of de uitkomsten van althans een aantal experimenten op het gebied der telepathie nu niet als producten van z.g. helderziendheid dienen te worden beschouwd.

Zoo komen wij tot een positieve waardeering van hetgeen Richet schrijft op pag. 134 van zijn : „Notre sixième sens" (2) : „D'ailleurs, M. Warcollier (3), croyant fermement à la télépathie, n'expérimente que lorsqu'il y a

---

(1) Ik denk hier b.v. aan de z.g. book-tests waardoor vooral Mrs. Leonard zich heeft onderscheiden. Een uitstekend samenvattend overzicht schreef R. Lambert in het: „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 193. Zie voorts : „Proceedings S.P.R.", Part. 121 en122, Vol. XL.

Voorts aan het z. g. lezen door ondoorzichtige lichamen heen. Zie b. v. v. Schrenck Notzing: „Gesammelte Aufsätze',' Stuttgart, 1929, pag. 41.

(2) Montaigne, Parijs.

(3) Een zeer verdienstelijke Fransche bestudeerder der telepathie, van wiens hand onderscheidene publicaties over dit onderwerp verschenen.

agent et percipient, c'est à dire un individu A. (agent) qui transmet sa pensée à un individu B. (percipient). Il complique ainsi singulièrement le problème qui me paraît, tout en étant pareillement mystérieux, comporter une explication autre. Si l'individu B. fait un dessin plus ou moins analogue au dessin de A. ce n'est pas à cause de la vibration du cerveau de A., mais bien parce que le dessin de A. est une réalité. Le dessin de A. est matériellement bien plus *réel* que la pensée de A. En effet, mes expériences nombreuses, et celles de M. Tischner, et celles de beaucoup d'autres, prouvent qu'un dessin est vu par un sensitif, même quand personne, *absolument personne,* ne peut savoir la nature de ce dessin."

Van belang zijn in dit verband nog de beide navolgende citaten :

„Presque tous les cas invoqués comme télépathiques sont susceptibles de recevoir une autre explication, à savoir la vibration du réel..." (Pag. 220).

„Je conclurai en disant que, dans presque tous les cas où la télépathie peut être invoquée, on peut invoquer aussi la vibration du réel, mais d'un réel autre que la seule pensée humaine". (Pag. 221).

Zie voorts pag. 226 : „Hypothèse d'une vibration de la réalité".

Veel van wat op het eerste gezicht telepathie lijkt zou ons dus weleens geheel of gedeeltelijk voor de verschijnselen van „helderziendheid" en of gedachtenlezen (4) kunnen plaatsen.

Nemen wij hierbij in aanmerking hetgeen wij hiervoor zagen, dan kunnen wij ons geenszins verwonderen over het feit, dat zich bij enkele parapsychologen een zeker verzet begint te openbaren tegen het (al te gereede) gebruik van het woord telepathie.

Zoo beveelt R. Sudre (5) het gebruik van het woord Metagnomie (6) aan, waaronder hij verstaat : „de kennis van natuurdingen of van gedachten, welke kennis het bewustzijn slechts op supernormale wijze deelachtig kan worden." Het begrip metagnomie is dus een ruimer begrip dan het begrip telepathie, welk begrip Sudre nochtans wil handhaven.

G. Geley spreekt van „clairvoyance" en „lucidité".

„La clairvoyance ou lucidité", zoo zegt hij (7), „(métagnomie de Boi-

(4) „Helderziendheid" : „lezen" van den lessenaar van den afzender af. „Gedachtenlezen": „putten", uit den afzender.

(5) „Revue Métapsychique", 1925, nr. 6 („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 360).

(6) Op het feit dat dit woord taalkundig foutief is wees Tanagra in het : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 233. Zie ook Driesch : „Parapsychologie", pag. 59.

(7) „L'Ectoplasmie et la Clairvoyance", Paris, 1924, pag. 27.

rac, cryptesthésie de Richet) est la capacité d'acquérir des connaissances sans le secours des sens normaux, en dehors de tout effort de réflexion ou de déduction, et en dehors des contingences de temps et d'espace. Ainsi comprise, la clairvoyance embrasse la lecture de pensée ou communion mento-mentale. Il serait à souhaiter que le domaine de la clairvoyance fut nettement délimité d'avec celui de la communion mento-mentale."

Geley wijst er nu vervolgens op, dat in de praktijk dit desideratum zoo goed als niet te verwezenlijken is. „Il est positivement impossible, dans l'état actuel de la science, d'éliminer sûrement la lecture de pensée, consciente ou subconsciente, même dans les cas qui en semblent le plus distincts."

Evenals Sudre's begrip metagnomie omvatten dus mede Geley's begrippen „clairvoyance" en „lucidité" de telepathie.

Deze begrippen zijn opgesteld omdat men tot de erkenning kwam welke Gruber als volgt formuleert :

„Meiner Ansicht nach sind heute Telepathie und Hellsehen nicht voneinander abzugrenzen und ich teile prinzipiell Oesterreichs Ansicht, dass bei kritischer Behandlung der Hellseherscheinungen es recht schwer fällt, die Telepathie als mitwirkendes Moment auszuschliessen.

Telepathie, Hellsehen, Psychometrie sind willkürliche Unterscheidungen, dehnbare Begriffe und, wie schon Wasielewski betont, Teile eines Ganzen, für den ich nach dem Vorgang von Böhm den möglichst unbestimmten Ausdruck seelisches Erfühlen wählte." ([8])

Men kan tegen een en ander — zooals b.v. Tischner doet ([9]) — protest aanteekenen (en men zal dit vooral dan willen doen, wanneer men geneigd is de telepathie physisch te verklaren daar men in dit geval in den regel een principieel verschil maakt tusschen telepathie eenerzijds en gedachtenlezen en z.g. helderziendheid anderzijds), er is in dezen ook een ander standpunt mogelijk.

(8) „Parapsychologische Erkenntnisse", München, 1925, pag. 143.

(9) In het : „Zeitschrift f. Parapsychologie", (1926, pag. 363) schrijft hij :
„Aber ich bezweifle, ob die sonstigen Vorschläge von Sudre hier ganz zweckmässig sind, und ob man gut tut, dem Ausdruck Metagnomie eine solche Ausdehnung zu geben, dass er auch die Telepathie umfasst, es fehlt dann ein Wort für das Gebiet „Metagnomie minus Telepathie", denn falls man dieses Gebiet, wie es den Anschein bei Sudre hat... auch Metagnomie nennt, führt das zu Unklarheiten".

Bij onderscheidene onderzoekers van onze dagen vindt men (in tegenstelling tot die van enkele decennia geleden) de neiging naar voren treden — wij zagen dit reeds uit de voorstellen om de begrippen metagnomie en luciditeit te hanteeren — het gebied der telepathie in te perken ten bate van dat der z.g. helderziendheid. Hierbij begint men te geraken tot een herziening van de oorspronkelijke denkbeelden met betrekking tot het wezen van telepathie en helderziendheid waarbij men steeds meer tot de overtuiging komt, dat wij *niet* (meer) moeten onderscheiden telepathie en „helderziendheid", maar dat de telepathie gezien moet worden als een onderdeel van een groep verschijnselen, welke men eertijds aanduidde met den naam van verschijnselen van helderziendheid, waarbij men tevens komt tot een nadere analyse van het begrip helderziendheid.

Het is aan geen twijfel onderhevig of de nieuwere (psychologische) verklaringen der telepathische verschijnselen vergemakkelijken in niet geringe mate het streven hier te komen tot een zeker eenheidsbegrip.

Vindt men bij de oudere bestudeerders der telepathie veelvuldig de neiging om de telepathie physisch te verklaren (b.v. naar analogie van de draadlooze telephonie), bij de latere onderzoekers zien wij meer en meer de neiging optreden een psychologische verklaring der telepathie te geven (10). Ten onzent is G. Heymans ons daarin voorgegaan.

In zijn verhandeling : „Over de verklaring der telepathische verschijnselen" (verschenen in de : „Mededeelingen der S. P. R.", Nr. 10, pag. 1 e. v.) wijst deze psychisch monist er op, dat wij ons, „met verscheidene philosophen ook van den jongsten tijd, een omvattender, in laatste instantie een Wereldbewustzijn kunnen denken, waarvan de enkele bewustzijnen van menschen en dieren, ook die van den opdrachtgever en den opdrachtontvanger, slechts tijdelijk afgezonderde deelen zijn, zonder dat zij daarbij evenwel hun samenhang met het geheel en met elkander ten volle zouden hebben verloren. Of, nog anders gezegd : op gelijke wijze als binnen een individueel bewustzijn het centrale van het periphere gedeelte, zou binnen het Wereldbewustzijn elk individu van alle andere gescheiden en toch nog daarmede verbonden zijn. En zoo zouden dan de gedachten, die in den ontvanger opkomen, wel degelijk aanwezig zijn geweest in hetzelfde omvattende bewustzijn, waarvan ook zijn waarnemingen en persoonlijke herinneringen deel uitmaken; alleen maar van deze door een veel diepere kloof gescheiden dan deze van elkander. En juist daarom zouden dan telepathische verschijnselen zooveel zeldzamer voorkomen dan gewone invallende gedachten". (pag. 8).

---

(10) En terecht. Driesch wijst er in zijn : „Parapsychologie" (pag. 104) op dat men verschillende argumenten tegen de stralings-hypothese kan aanwenden, welke hij alle nader bespreekt.

Bellon wijst er in zijn : „Psychical Research and Religion" (Londen, 1931, pag. 35) op, dat wanneer hier werkelijk straling in het spel was, veel meer menschen door den afzender „aangedaan" zouden moeten worden dan (in den regel) slechts één. Het feit dat doorgaans slechts een bepaalde ontvanger wordt „aangedaan", pleit sterk tegen de stralings-hypothese.

En nu zien wij dat in deze psychologische hypothesen de grenzen tusschen telepathie en „helderziendheid" vervagen, zooals zoo aanstonds nader zal blijken. In deze hypothesen staat de telepathie over het algemeen niet meer *naast* de „helderziendheid", maar wordt zij daarin veeleer gezien als *een vorm van „helderziendheid"*.

„Men heeft gezegd — aldus Sudre („Revue Métapsychique", nr. 6, 1925; „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 360) — dat de telepathie iets actiefs heeft... Ik ben echter van meening dat wij hier te doen hebben met een inbeelding welke ontstaan is naar aanleiding van de physische theorie, welke de telepathie naar analogie van de draadlooze telegrafie zoekt te verklaren. Het is in het geheel niet bewezen, dat de agent steeds een gedachte naar den percipient *zendt*, dat is een hypothese. Als men een groot aantal proeven analyseert bemerkt men, dat men eer moet zeggen dat de ontvanger het bericht tegemoet gaat, dat hij niet onderricht wordt, maar zichzelf onderricht...."

Het is vooral de studie der spontane telepathische verschijnselen welke ons tot het inzicht voert dat de telepathische verschijnselen in een groot aantal gevallen vermengd zijn met verschijnselen van helderziendheid. Dit duidt mede op een in elkaar overgaan der verschijnselen van telepathie en helderziendheid, op een verwantschap dezer begrippen. Telkens en telkens treft het ons, bij de bestudeering van gevallen van spontane telepathie, dat de ontvanger niet alleen den afzender ziet maar bij herhaling ook stukken van zijn milieu. Men zie in dit verband b. v. het geval van den veemmoord („Zeitschr. f. Parapsychologie", 1931, pag. 283). De vader „ziet" niet alleen den zoon op het oogenblik waarop deze — door moordenaarshanden — den dood vindt, doch mede een deel van het milieu, waarin het drama plaats vindt.

Driesch spreekt bij dergelijke gevallen van een „Hellsehen auf Ruf" (l. c. pag. 90) en neemt dus aan dat de agent den ontvanger telepathisch „geroepen" heeft waarna deze „helderziend" werd.

Zoo komt men dus steeds meer Wasielewski's beschouwingen nabij, welke hierop uitloopen, dat telepathie en „helderziendheid" gezien moeten worden als verschillende uitingen van een en hetzelfde vermogen, van de „Panaesthesie" (11) ; wij willen voor dit vermogen ons van het woord Paragnosie bedienen.

Heymans was geneigd, zooals wij zagen, de telepathische verschijnselen te beschouwen als berustende op het invallen van zeer verafliggende, tot het bewustzijn van andere personen behoorende gedachten.

Wij zullen thans op dit stramien voortborduren.

Kunnen wij, volgens Heymans, van telepathie dan spreken, wanneer wij te doen hebben met twee personen, waarvan de een (afzender) zijn bewustzijnsinhouden — langs bovenzinnelijken weg — in den ander (ontvanger)

(11) „Telepathie und Hellsehen", Halle a. S., 1921.

doet opkomen, van gedachtenlezen zou ik daar willen spreken, waar wij slechts met één persoon te doen hebben, die langs supernormalen weg weet te putten uit anderer geestelijk bezit.

Driesch spreekt hier van een „Wissenserwerb" door „aftappen" van „fremdseelischer Wissensinhalte."

In deze verhandeling wil ik slechts die gevallen van psychoskopie behandelen, waarbij wij te doen hebben met telepathie en gedachtenlezen waarbij degene die afzendt of „afgetapt" wordt — evenals de ontvanger en de „lezer" — levende individuen zijn.

Er zijn echter gevallen bekend waarbij het ons toeschijnt dat de psychoskopist op supernormale wijze dingen te weten kwam, die slechts een overledene bekend konden zijn en wier juistheid later geverifiëerd kon worden.

Zoo'n geval is b. v. dat van het opsporen van het lijk van een verdwenen grijsaard aan de hand van gegevens, door een psychoskopiste verstrekt. Het geval is door Osty vermeld in de : „Annales des Sciences Psychiques" (1914, pag. 97; 1916, pag. 130. Zie ook : „Tijdschrift v. Parapsychologie", III, pag. 182). De man had zich op een eenzame plaats in een bosch neergelegd en was aldaar gestorven. Men kan met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid zeggen dat geen mensch ter wereld getuige was geweest van de „vlucht" en het sterven van den grijsaard en nochtans bleek de proefpersoon in staat te zijn met behulp van een halsdoek, welke de overledene vroeger gedragen had, allerlei bijzonderheden te verschaffen, welke later juist bleken te zijn en met behulp waarvan men het lijk vond.

Ofschoon wij dergelijke gevallen zeer zeker nog animistisch kunnen verklaren zoo dient er nochtans op gewezen te worden, dat er onderzoekers zijn die — ten rechte dan wel ten onrechte — zich bij dergelijke gevallen van de spiritische hypothese bedienen.

Het komt mij voor, dat ook zij nog van telepathie en gedachtenlezen kunnen blijven spreken, van bewustzijnsgemeenschap met een „spirit".

De ervaring leert ons voorts dat er gevallen zijn waarbij de psychoskopist (aan de hand van een inductor) beelden kreeg (krijgt) met betrekking tot de toekomst van den drager van den inductor, c.q. van den (menschelijken) inductor zelve.

Zekerlijk dient de profetie als een der meest overweldigende verschijnselen der parapsychologie te worden beschouwd.

Het modern parapsychologisch onderzoek kent nochtans een aantal goed geconstateerde gevallen van profetie. Zoo b. v. die van mevr. Przybylska over den Russisch-Poolschen oorlog („Revue Métapsychique", 1921, nr. 7). Zelfs Franz Brentano moest zich t.o.v. van enkele feiten gewonnen geven („Jahrbuch der Charakterologie", Bd. II/III, Charlottenburg, 1926, pag. 257).

Het schijnt dat de psychoskopiste mevr. Burchell op 20 Maart 1903 aan de hand van enkele regels schrift (in een gesloten envelop) van den Servischen koning Alexander zijn gewelddadigen dood — met talrijke bijzonderheden — heeft voorspeld.

Zie : „Op de Grenzen van de twee Werelden", 1903, pag. 219; „Die Uebersinnliche Welt", 1903, pag. 356 alsmede de in 1917 verschenen gedenkschriften van den Servischen diplomaat Chedo Myatovich, die het handschrift verschafte.

Op de vraag of wij bij dergelijke gevallen ook nog de hypothesen der telepathie en van het gedachtenlezen kunnen handhaven meen ik bevestigend te mogen antwoorden.

In zijn : „Nouveaux Essais sur l'entendement humain" (1704) laat Leibnitz (boek II, h. 27, paragr. 6) twee personen een gesprek met elkaar voeren. In dit gesprek zegt Theophilus o. m. :

„Een onstoffelijk wezen of een geest kan niet beroofd worden van elke perceptie van zijn vroeger bestaan. Er blijven hem indrukken van al hetgeen hem eens is overgekomen en hij heeft zelfs voorgevoelens van al hetgeen hem zal overkomen, maar die gevoelens zijn meestal te gering, om onderscheidbaar te kunnen zijn en te worden opgemerkt, ofschoon zij zich wellicht te eeniger tijd kunnen ontwikkelen".

Dergelijke denkbeelden vinden wij terug bij C. G. Carus. In zijn : „Psyche" (1846), waarvan in 1925 te Jena een door Klages bewerkte verkorte uitgave verscheen, stelt hij de begrippen „Innerung" en „Ahnung" op en tegenover elkaar. Onder „Ahnung" verstaat hij het onbewuste besef van het komende. Zijn in 1829 en 1830 te Dresden gehouden : „Vorlesungen über Psychologie" (herdruk Rotapfel-Verlag, Leipzig) vermeldt een aantal gevallen van voorspellende droomen en daaraan verwante verschijnselen.

De Rochas heeft, blijkens zijn geschrift : „Les vies successives" (Paris, Chacornac), getracht, langs experimenteelen weg, enkele sujetten in hun „herinnering" terug en vooruit te voeren, nochtans zonder hier veel positieve resultaten te bereiken. Keyserling, Hardenberg en Happich hebben — blijkens hun geschrift : „Das Okkulte" (Darmstadt, 1923) — op dit stramien voortgeborduurd. (Zie D. H. Prins : „Reincarnatie" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", II, pag. 290).

Volgens Osty „les sujets doués de connaissance paranormale du genre capable de révéler l'avenir ces individus sont, par ailleurs, de puissants détecteurs des psychismes d'autrui". („Revue Métapsychique", nr. 5, 1927). Hij meent, dat elk mensch in zijn allerdiepste zelf zijn eigen toekomst kent, zoodat profeten, die ons onze toekomst voorspellen feitelijk uit ons allerhoogste zelf putten.

H. Driesch spreekt in het : „Zeitschrift f. Parapsychologie" (1927, pag. 596) van „Osty's geistvolle Lehre vom „transzendentalen Plan" des Menschen, d. h. von seiner ihm, ohne sein Wissen anhaftenden Schicksalsbestimmtheit, welche eben dem, mit „Metagnomie" Begabten zugänglich ist. Betreffen doch, nach Osty, fast alle Prophezeiungen das Persönliche, nur ganz wenige aber Kollektivereignisse. Osty's Lehre erinnert uns stark an Leibnitz 'Lehre von den Monaden, welches ihr gesamtes Erleben aus sich allein produzieren".

Osty vindt voor zijn hypothese vooral steun in het merkwaardig verschijnsel der voorspellingen van eigen dood. Het moge waar zijn dat een deel dezer voorspellingen verklaard kan worden door de hypothese der autosuggestie (thanatomania-verschijnsel) gelijk Reddingius („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 519) en Tanagra (ibidem, 1929, pag. 632) hebben trachten aan te toonen, wie onbevooroordeeld de casuïstiek op dit gebied bestudeert zal tot de erkenning moeten komen dat er gevallen zijn, waarin „la cause se réfère à l'intelligence cryptique pour qui temps et espace ne sont pas des barrières à la connaissance, intelligence incluse dans tout homme et dont les avertissements fusent quelquefois soudain jusqu'à la conscience de surface". („Revue Métapsychique", 1931, pag. 367).

Osty heeft enkele voorbeelden van deze gevallen medegedeeld in zijn zoo juist geciteerd opstel, dat eindigt met de woorden : „Toute la phénoménologie métapsychique est, pour prendre l'expression imagée de Maeterlinck, une manifestation de cet *hôte inconnu*".

Wat nu betreft dat voor deze „intelligence cryptique" „temps et espace ne sont pas des barrières à la connaissance" zoo komt het mij voor dat Kant ons hier een weg heeft gewezen om dit raadsel eenigermate tot oplossing te brengen. Zeer terecht zegt A. Messer in : „Zeitschr. f. Parapsychologie" (1928, pag. 295) : „Uebrigens könnte gerade für die Vermutungen, zu denen die Prophetie Anregung gibt, der Kantische Gedanke fruchtbar werden, dass Raum und Zeit nur Formen der Erscheinungswelt seien, also nich unabhängig von unserer sinnlichen Wahrnehmung bestünden".

Men zie in dit verband ook mijn : „Gedachten over Teleologie en Profetie" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", III, pag. 1.

Wanneer wij dit alles weten zoo komt het mij voor dat het verschijnsel der psychoskopische voorspellingen geen beletsel meer behoeft te zijn om ons „den gesamten Tatbestand der Welt — räumlich und zeitlich gefasst — in einem zentralen Ueberbewusstsein zusammengefasst zu denken, in welchem jedes „Individuum" eingebettet, in den „Tiefen" seines Wesens verwürzelt wäre, und aus welchem es, in bestimmten Zuständen der Einstellung auf seine eigene Tiefenregion, Wissen schöpfen könnte". (Mattiesen : „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1929, pag. 629).

Ten slotte dient er op gewezen te worden dat men mede gevallen kent van het z.g. tweede gezicht („second sight") en daaraan verwante verschijnselen waarbij wij klaarblijkelijk niet meer te doen hebben met een putten uit het geestelijk bezit van andere menschen.

Ik heb hier speciaal het oog gericht op die gevallen waarin natuurrampen, oorlogen e. d. heeten te zijn vooruitgezien.

Dr. W. Bormann vond in de staatsbibliotheek van München het werk : „Concordantia Astronomiæ cum Theologia, Concordantia Astronomiæ cum Historica Narratione'" van Pierre d'Ailli (Petrus de Alliaco), gedrukt in 1490 te Augsburg. In het zestigste hoofdstuk voorspelt deze auteur dat in 1789 groote en verbazingwekkende omwentelingen en veranderingen zullen plaatsvinden, welke in hoofdzaak betrekking zullen hebben op de wetten en het partijwezen. („Die Uebersinnliche Welt", 1903, pag. 4).

Adelung toont in zijn in 1787 verschenen geschrift over : „Geschiedenis der menschelijke zotheid" (deel III, pag. 118) aan, dat Johannes Cario (geb. 1499) voor het jaar 1789 een revolutie voorspelde.

„Nog onbarmhartiger zou het in het jaar 1789 toegaan ; dat zou het verschrikkelijkste van alle zijn, aangezien in dit jaar groote en wonderbaarlijke gebeurtenissen, veranderingen en verwoestingen zouden plaatsvinden. Maar zoo zeker als de zot zich ten opzichte van het jaar 1693 vergist heeft, zal hij vermoedelijk ook in 1789 tot leugenaar worden..."

Ik wees hiervoor reeds op de voorspellingen van mevr. Przybylska over den Russisch-Poolschen oorlog.

Zoo kent men nog een aantal van dergelijke gevallen.

Het komt mij voor dat Eduard v. Hartmann ons in zijn : „Philosophie des Unbewussten" een draad in handen heeft gegeven, welke ons kan leiden tot een „verklaring" van deze gevallen op de basis der begrippen telepathie en gedachtenlezen.

Ik denk hier aan zijn metaphysische leer van den „Anschluss an das Absolute." ([12])

Zoo kunnen wij dus de telepathie zien als een onderdeel van een groep verschijnselen welke men in het spraakgebruik gewoonlijk met den naam van verschijnselen van helderziendheid aanduidt en waarvoor ik mij van het woord paragnosie zou willen bedienen. Dit begrip omvat dus allereerst de begrippen telepathie, gedachtenlezen en „Anschluss an das Absolute."

De vraag, of deze drie begrippen het begrip paragnosie uitputten, moet zekerlijk ontkennend worden beantwoord. Wij zullen ons hier echter niet verder in een ontleding van dit begrip verdiepen. Ik hoop daarop t.z.t. nader terug te komen.

In 1921 voerde Joseph Böhm het begrip „seelisches Erfühlen" in de Duitsche parapsychologische litteratuur in ([13]), een benaming welke naar de meening van onderscheidene onderzoekers (w. o. K. Gruber) zeer gelukkig gekozen dient te worden geacht.

Onder „seelisches Erfühlen" verstaat Böhm : „alle aussersinnlichen Wahrnehmungen wie Anwesenheits- und Abwesenheitstelepathie, das Gedankenlesen, das „zweite Gesicht", das örtliche und zeitliche, in die Vergangenheit und Zukunft eindringende Hellsehen und die Psychometrie." ([14])

---

(12) „Waar nu.. het verschijnsel van telepathie en second sight onweersprekelijk gegeven blijken, en deze verschijnselen niet verklaarbaar zouden kunnen zijn uit de individueele onderbewuste of bewuste bestaans- en kensfeer, daar eerst komt de hypothese van den Anschluss an das Absolute" tot haar recht en kracht. Deze hypothese mag derhalve niet worden aangevoerd en ingelascht voor den tijd, dus waar genoemde verschijnselen voldoende verklaarbaar zouden zijn uit de individueele gegevens, maar kan eerst worden aanvaard waar de gegevens ontoereikend ter verklaring blijken..." A. H. de Hartog in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", II, pag. 289.

Zie voorts H. Driesch : „Parapsychologie" pag. 123.

Men zal mij misschien hier tegenwerpen, dat ik de „astrologische" voorspellingen (Pierre d'Ailli en J. Cario) niet tot de paragnostische voorspellingen mag rekenen.

Mijn antwoord hierop luidt, dat ik het zeer waarschijnlijk acht dat het „doen aan astrologie" (het maken van horoscopen) zeer waarschijnlijk in een groot aantal gevallen gezien dient te worden als een suggestief werkend middel, evenals het leggen der kaarten e.d.

(13) „Seelisches Erfühlen", Pfullingen i. W., 1921. Volledigheidshalve dient er hier op gewezen te worden dat wij het begrip „Erfühlung" reeds bij C. G. Carus aantreffen. In zijn in 1846 verschenen : „Psyche" (waarvan in 1925 in Jena een verkorte, door Klages bewerkte uitgave verscheen) spreekt hij over „Erfühlung" en meent daarmede den laagsten vorm van psychisch zijn te kunnen aanduiden.

(14) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1927, pag. 658.

Zijn begrip „seelisches Erfühlen" is naar den omvang wel identiek aan ons begrip paragnosie.

Over het wezen van dit „Erfühlen" zegt hij : „Ich bin zu der Ueberzeugung gekommen, dass dieser psychischer Vorgang der gleiche ist, wie der uns gewohnte des Erinnerns. Es besteht nur ein gradueller Unterschied in der Konzentrationstiefe und -dauer, im Grade des Bewusstseinszustandes, und in der Erfassungsweite der Seele." ([15])

„Der normale Vorgang des Sicherinnerns beruht auf dem gleichen psychischen Prozess, wie das aussersinnliche Erfühlen. In beiden Fällen tritt das Bewusstsein in Verbindung mit der „Welt der materiellen und geistigen Beziehungen und Zusammenhänge" innerhalb der Menschheit auf der Erde und im Kosmos. Beim Erinnern jedoch tauchen nur solche Dinge in unserem Bewusstsein auf, die schon früher einmal daselbst eine Rolle gespielt haben, während anormalerweise beim Erfühlen auch Erlebnisse aus fremden Bewusstseinstiefen (Telepathie) und, allerdings selten, auch Geschehnisse bewusst werden können, die überhaupt noch keinem lebenden Menschen bekannt waren („Hellsehen"). Es bestehen nur Unterschiede in der Reichweite des Erfassens." ([16])

Böhm komt hiermede in principe in harmonie met hypothesen, zooals deze zijn opgesteld door o.a. J. Marcinowski ([17]), H. Szántó ([18]), E. Mattiesen ([19]), K. Gruber ([20]) e.a.

E. g. wijst er op dat het meerendeel der onderzoekers tot op heden de fout heeft gemaakt van „immer wieder nach einer Analogie für äussere Sinneswahrnehmungen (zu) suchen." Hieraan is het, volgens hem, toe te schrijven dat men tot op heden nog niet tot alleszins bevredigende hypothesen is gekomen. Hijzelf is een aanhanger van het denkbeeld van „den polaren Bau des Bewusstseins" ([21]), een theorie, welke „der äusseren Wahrnehmung, die

(15) Ibidem, 1928, pag. 617.
(16) Ibidem, 1927, pag. 664.
(17) Ibidem, 1926, pag. 366 en 728.
(18) Ibidem, 1930, pag. 548.
(19) Ibidem, 1929, pag. 617.
(20) „Parapsychologische Erkenntnisse", München, 1925, pag. 141.
(21) „Wir erkennen den polaren Bau der Bewusstheit : auch hier eine äussere sinnliche Seite, die Wahrnehmungsseite, und eine innere, nicht sinnliche Seite, die Erlebnisseite. — Mittelbare Erfahrungen vermittelt uns die eine, unmittelbares Erleben die andere. Vorstellungsbewusst nenne ich die eine, gefühlsbewusst die andere. Verstand und Denken, gestützt auf mittelbares Für-wahr-nehmen, wohnt im Aussenbezirk, intuitives Erkennen ist auf der Innenseite zu Haus". (Pag. 688).

auf das gesonderte Dasein im Einzeldinge gerichtet ist, die innere Wahrnehmung auf der intuitiven Erlebnisseite des Geistigen gegenüberstellt, also um ein unmittelbares Erleben gegenüber dem lediglich mittelbar sinnlichen Ertasten weiss." (Pag. 368).

„Erst wenn wir der Bewusstseins-Psychologie der Sinneserfahrungen und des Intellektualen eine Psychologie der eigentlich geistigen Innenseite und des Intuitiven gegenüber zu stellen gelernt haben, erst dann wird uns das Buch mit den sieben Rätseln erschlossen werden, und dann wird es unser rein materialistisch erzogenen Forscherwelt nicht mehr ein „Akt der Verzweiflung" sein, Hypothesen aufstellen zu müssen, die dem unmittelbaren Erleben auf sinnes-physiologische Weise beikommen wollen." (Pag. 368).

Marcinowski heeft zijn, hierboven geciteerde, gedachten nu verder uitgesponnen in zijn studie over : „Der Okkultismus als Weltanschauungsproblem" waarin hij telepathie, helderziendheid in ruimte en tijd, helderhoorendheid enz. beschouwt als „Jargon-Unterschiede im Bereiche des Hellwissens" (pag. 692). „Hellwissen" definieert hij als „unmittelbares Wissen ohne Sinnesvermittlung" (pag. 689), „Persönlichkeitserweiterung um das Du" (pag. 690), waarbij, zooals hij voorts t.p. zoekt aan te toonen, „die Gegenwartserweiterung im Raum und in der Zeit" komt. „Gedankenübertragung ist der Weg der Schwingung des geistig Seelischen von einem zum andern. Gedankenlesen dasselbe, nur diesmal in umgekehrter Richtung. Graphologische Intuition kriecht in den andern auf diese Weise hinein und holt ihn sich heran, gleichviel wo er ist, und erfühlt ihn. In ihm aufgehend, wird er der andere, und sagt dann von ihm aus, was er als der andere gleichsam wie von sich selbst spürt. Oder er saugt ihn in sich hinein, und erspürt ihn so." (Pag. 692). (22)

Marcinowski komt hier in harmonie met de denkbeelden van Geley. Ik wees er hiervoor reeds op, dat deze onderzoeker, op goede gronden, tot de overtuiging kwam dat de telepathiehypothese niet in staat is de (ganschheid der door hem bij Ossowiecki waargenomen) verschijnselen te dekken.

Hetzelfde geldt met betrekking tot de „helderziendheid" welk begrip door hem hier gebruikt wordt in de beteekenis van supernormaal zien (waarnemen) naar analogie van het normale

---

(22) Het mag zeer zeker opmerkelijk genoemd worden, dat wij soortgelijke denkbeelden mede in Tibet schijnen aan te treffen, gelijk uit het werk : „With mystics and magicians in Tibet" van de ontdekkingsreizigerster A. David-Neel (Londen, 1931) moge blijken. Zie mijn bespreking van dit werk in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", IV, pag. 178.

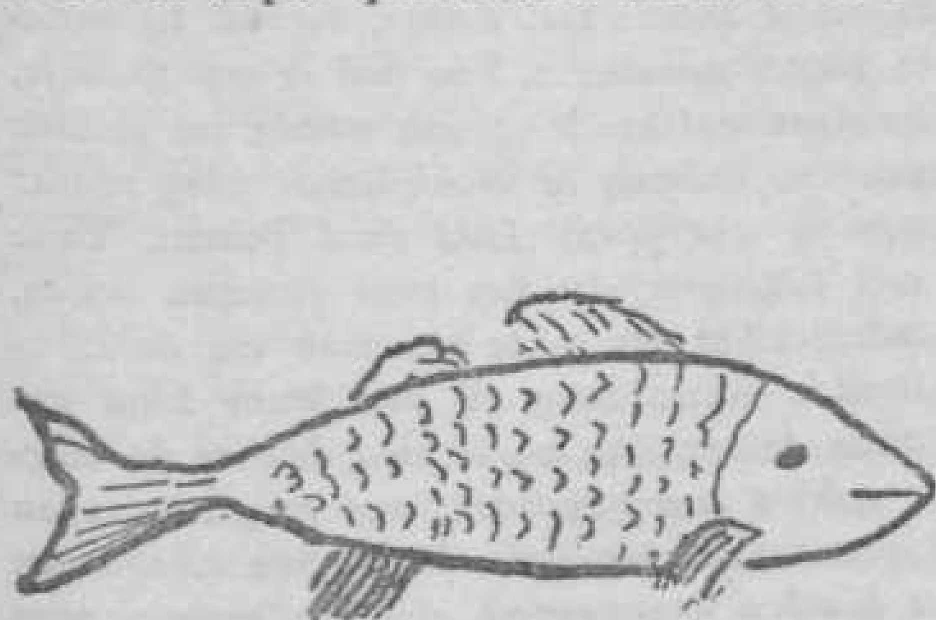
zien (waarnemen), zooals wij dit waarschijnlijk ontmoeten in het verschijnsel der telaesthesie.(23)

Zoo komt Geley ten slotte tot de overtuiging, dat wij bij een psychoskopist als Ossowiecki over het algemeen niet te doen hebben met „gedachtenoverdracht" en „helderziendheid" maar dat

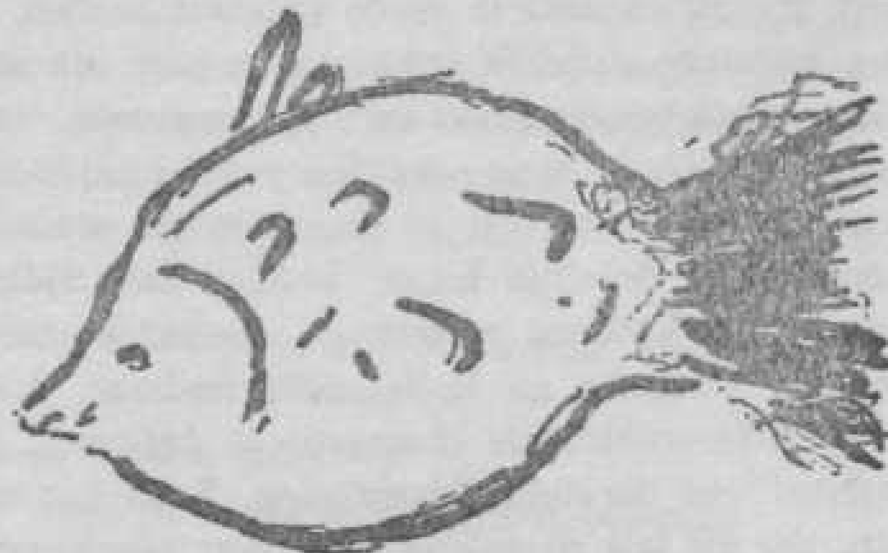
---

(23) Bij herhaling zijn er tusschen de tekst der documenten en zijn woorden verschillen aan te wijzen „qui démontrent qu'il ne s'agit pas d'une lecture par des procédés supranormaux..." (Pag. 48).

Als voorbeeld verwijst Geley hier naar één zijner experimenten, waarbij O. „a l'idée d'un poisson, d'un dessin représentant un poisson.... Mais il ne voit pas le dessin dont il a l'idée. Il le voit si peu qu'il dessine lui même le poisson tout différemment".

Deze teekening bevond zich in een gesloten, ondoorzichtige envelop, welke aan O. werd voorgelegd.

Deze teekening werd door O. gemaakt naar aanleiding van hetgeen hij „zag".

Voorts wijst Geley hier op het feit, dat Ossowiecki bij voorkeur „levend" schrift („écriture vivante") „leest".

In dit verband wil ik nog wijzen op het feit, dat wanneer wij hier met echte helderziendheid te doen hadden, wij a priori zouden moeten veronderstellen dat de proefpersoon niet in staat is bij herhaling dubbel gevouwen brieven te lezen. Het feit dat Ossowiecki hiertoe wel in staat is duidt er op, dat hier iets anders dan helderziendheid in het spel is. „Nicht das Chaos der sich überlagernden Schriftzüge wird erfasst, sondern der „Inhalt"." (Driesch, l. c., pag. 109).

Waneer Geley het op pag. 49 doet voorkomen als zou O. alleen maar „levend" schrift kunnen „lezen" en geen drukwerk, dan is dit niet juist. Uit enkele proeven is gebleken dat O. onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden wel degelijk in staat bleek te zijn om drukwerk te „lezen". Men zie in dit verband pag. 99 e.v. „Notre séance donna aussi le démenti à l'opinion de bien des personnes que M. Ossowiecki ne voit que ce qui est écrit à la main et ne peut rien dire des choses imprimées — il est vrai que la plupart des expériences jusqu'ici furent faites avec des lettres..." (Pag. 103).

Men ziet, O. onderschatte zijn vermogen toen hij zeide : „Je ne puis lire que l'écriture vivante". (Pag. 49).

Het komt mij voor dat wij hier met twee vormen van paragnosie te doen hebben : gedachtenlezen en een vorm van telaesthesie.

hij „établit un „rapport" entre lui et celui qui a écrit". (Pag. 50). Overigens staan wij, volgens hem, hier voor een groot raadsel dat Marcinowski nader heeft trachten op te lossen.

Wanneer Geley hier spreekt van „établir un rapport", zoo gaan onze gedachten onwillekeurig terug naar de Mesmeristen der vorige eeuw, in wier geschriften wij bij herhaling gewag gemaakt vinden van een toestand van „rapport" tusschen hypnotiseur (magnetiseur) en somnambule, welke volgens deze aanhangers der „fluïde"-hypothese berust op een „od"-vermenging.

De Engelsche arts James Braid — Charcot's voorlooper — kende dezen toestand op grond van eigen waarnemingen. (24)

„Vele patienten — zoo zegt hij (25) — herhalen precies wat hun in onverschillig welke taal wordt voorgezegd. Zij kunnen zelfs, zonder fouten, zoowel de tonen als de woorden van een lied, dat zij nimmer te voren gehoord hebben, in de een of andere taal zingen, doordat zij woorden en tonen dadelijk opvangen en met den anderen zanger meezingen. Zoo had ik een patiente, die in waak-toestand niet eens de grammaire van haar eigen taal kende en zeer weinig van muziek wist, en toch in staat was Jenny Lind bij het zingen van liederen in verschillende talen zonder fout te volgen, terwijl ze de tonen en woorden *tegelijk met Jenny Lind* deed hooren. Twee hoorders in dezelfde kamer konden een tijdlang niet begrijpen, dat het twee stemmen waren, zoo precies kwamen ze overeen, zoowel in harmonischen klank als in de uitspraak van de Zwitsersche, Duitsche en Italiaansche liederen. Met hetzelfde succes zong zij met Jenny Lind een lange geïmproviseerde chromatische oefening, waarmede de zangeres wilde zien, hoever de vaardigheid van de somnambule ging. Toen het meisje wakker was geworden, was er geen denken aan, dat zij iets dergelijks ook maar zou kunnen beproeven, en ten slotte bleek, hoe vreemd het ook mag lijken, dat het slechts een *nabootsing van klanken* was geweest, want ze begreep geen enkel woord van de vreemde talen, die ze zoo juist had uitgesproken, noch slapend, noch wakker zijnde".

In dit citaat zijn enkele woorden gecursiveerd. Ik wil hier n. l. speciaal de aandacht op vestigen omdat, naar het mij voorkomt, Braid hier niet den juisten kijk op het geval heeft, iets waarop reeds du Prel de aandacht heeft gevestigd. (26)

Deze zegt zeer terecht t. p. : „Als het zingen precies gelijk ging, dan kon er geen nabootsing plaats hebben. Was er nabootsing, dan moest Jenny Lind altijd iets voor zijn, hoe weinig ook... Er wordt niet *na*-gedaan maar *mee*-gedaan".

Du Prel is nu van meening dat het z. g. magnetisch rapport berust op een od-vermenging.

Het verschijnsel van het „magnetisch" rapport vindt men ook besproken bij de Rochas in zijn verhandeling over : „Les états profonds de l'hypnose" (27). Evenals du Prel is de Rochas een aanhanger van de — nog steeds zeer problematische — fluïde- (od-) theorie (28).

Zonder ons hier te bekommeren om de vraag in hoeverre het (nog steeds in hooge mate hypothetisch en problematisch) „od" bij den toestand van rapport een rol speelt, kunnen wij het feit constateeren, dat deze toestand in diepste wezen een soort van „Persönlichkeitserweiterung um das Du" is.

Schopenhauer, die, zooals uit zijn : „Parerga und Paralipomena" blijkt, bekend was met

---

(24) Zie deel II, pag. 31, van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research".

(25) Bij W. Preyer : „Die Entdeckung des Hypnotismus", Berlijn, 1881, pag. 95.

26) „Studiën uit het gebied der geheim-wetenschappen", Ned. vert., Amersfoort, 1909. deel II, pag. 194.

(27)Parijs, vijfde druk, 1904, pag. 11.

(28) Zie deel I van mijn : „Beknopte Handl. d. P. R.", pag. 108.

de verschijnselen der paragnosie, zegt in zijn „Versuch über das Geistersehen" dat „der Zustand des Hellsehens den darin Befindlichen befähigt, mit meinem Gehirn zu denken, statt mit dem seinigen, welches tief schläft". („Parerga & c.", II, Berlin, Cotta'sche Handbibliothek", pag. 88). Hieruit moge blijken dat het denkbeeld eener „Persönlichkeitserweiterung um das Du" in den toestand van rapport hem geenszins vreemd was.

Ook de introspecties der somnambulen wijzen daarheen.

„Wij vormen slechts één persoonlijkheid en slechts over mijn genezend instinct en mijn zedelijk gevoel heb ik nog zelf de beschikking" zeide eens een somnambule tot de Lutzelbourg (Lutzelbourg : „Nouveaux extraits des journaux d'un magnétiseur" Straatsburg, 1788).

„Wenn ich in tiefer Hypnose mich befinde, so erscheinen laut ärztlicher Beobachtung alle meine Sinnesorgane in ihren Funktionen unterbunden, d. h. ich rieche nicht, ich schmecke nicht, ich sehe nicht, ich empfinde weder Druck noch Hitze, noch Kälte, und höre nichts, ausgenommen die Stimme meines Hypnotiseurs. Merkwürdigerweise scheinen alle diese Sinnesfunktionen auf meinem Hypnotiseur sich übertragen zu haben in der Weise, dass die Reizungen, die auf seine Sinnesorgane einwirken, von mir empfunden werden, alsob direkt meine eigenen Organe gereizt worden wären.

A. Ich schmecke z. B. Salz oder Zucker, wenn diese Substanzen auf die Zunge von Dr. P. gebracht werden.

B. Ich höre das Ticken der Uhr, die an sein Ohr gehalten wird.

C. Ein Lichtblitz, auf seine Augen geleitet, macht mich mit den Augenlidern blinzeln.

D. Ammoniak unter seine Nase gehalten, bewirkt bei mir ein Anfall von Niesen.

E. Ein Stich in den Finger des Dr. P. wird von mir an der genau entsprechenden Stelle empfunden.

F. Ein stück Eis oder eine Wärmflasche auf die Hand des Dr. P. gelegt, gibt mir das Gefühl von Kälte bzw. Wärme.

G. Ein Druck auf irgendeinen Körperteil des Dr. P. löst bei mir an gleicher Stelle ein gleiches Gefühl aus.

Mit einem Worte, es scheint, alsob im Trancezustand mein „empfindendes Ich" aus meinem Körper entwichen wäre und zeitweilig im Organismus des Hypnotiseurs sich eingenistet hätte".
Aldus Maria Reyes de Z. op pag. 136 van Pagenstecher's : „Die Geheimnisse der Psychometrie".

„Ich schaue, nein ich lebe auf kurze Zeit in der Schrift, in dem Menschen, und zwar nicht mit dem Verstand, nur mit der Seele. Das logische Denken muss ausgeschaltet werden". Aldus mevr. H. P., een der proefpersonen van J. Böhm. (Zie : „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1932, pag. 245).

E. Mattiesen blijkt, zoowel op grond van zijn : „Der jenseitige Mensch" [29] als op grond van zijn verhandeling over : „Die theoretische Problematik der Psychometrie", in hooge mate geneigd te zijn Böhm c. s. zijn instemming te betuigen. Nochtans schijnt het feit der „präkognitive" psychoskopie hem hier in verlegenheid te brengen. M.i. onnoodig wanneer wij den draad opvatten, ons door Leibnitz in handen gegeven. Karl Gruber acht — zooals ik hiervoor reeds opmerkte — Böhm's begrip van het „seelische Erfühlen" gelukkig gekozen. Zijn opvatting daaromtrent doet hij op

(29) Berlijn, 1925.

pag. 141 van zijn : „Parapsychologische Erkenntnisse" met de volgende woorden kennen. „Der Mensch besitzt die Fähigkeit ohne Inanspruchnahme seiner Sinne, seelische Inhalte anderer Menschen zu erfühlen und in sich auf zu nehmen, der eigenen Psyche einzuverleiben, wo sie sich dann als Vorstellungen unbekannter Herkunft auswirken. So können Eindrücke oder Erinnerungsbilder eines Ereignisses, die von einer fremden Psyche ober- oder unterbewusst gewonnen und bewahrt werden auf dem aussersinnlichen Wege des Erfühlens, telepathisch, in die eigenen Psyche aufgenommen und, wenn sie durch irgend eine Ursache bewusst werden, in die oberbewusste Sphäre des Erkennens geraten, das Bild einer Hellsichtigkeit erzeugen. Bei diesen seelischen Vorgängen spielen Raum und Zeit keine bedingende Rolle, der Raum- und Zeitbegriff ist ausgeschaltet. Es ist sehr wahrscheinlich, dass alle lebenden Menschen untereinander in einer mehr oder minder engen seelischen Verbindung stehen... Die Fähigkeit des seelischen Erfühlens liegt im Unterbewusstsein und kann vom Oberbewusstsein nicht oder nur in nebensächlicher Weise beeinflusst werden..."

Ook Szántó blijkt het in dezen geheel eens te zijn met Böhm, wiens hypothese hij als een pragmatische beschouwt. Dit blijkt uit zijn opstellen over : „Universelle Assoziation als Erklärungsprinzip in der Parapsychologie" ([30]) en : „Pragmatische und nichtpragmatische Erklärungen in der Psychometrie." ([31])

„Man scheint nicht bemerkt zu haben, dass die Psychometrie das parapsychologische Analogon der individual-psychologischen Assoziation ist. Diese, die individuale Assoziation, ist etwas so Alltägliches und Gewohntes, das man das Wunderbare in ihr nicht mehr fühlt. Dieses Wunderbare tritt uns in der Psychometrie unter ungewohnten Umständen entgegen und wir vergessen vor Staunen, dass wir es mit einer in anderem Zusammenhange gewohnten Erscheinung zu tun haben." (1928, pag. 659).

Zeer terecht laat deze auteur enkele regels verder volgen : „Es handelt sich dabei (d. h. in der Anerkennung einer universalen Assoziation, d. h. einer überindividuellen, aber ganz und gar konkrete seelische Verknüpftheit alles und jeden benachbarten Geschehens im Raum und in der Sukzession) um eine Verallgemeinerung des Assoziationsbegriffes in der Weise, dass das Merkmal der individuellen Gebundenheit fallen gelassen wird. Natürlich

---

(30) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1928, pag. 657.
(31) Ibidem, 1930, pag. 548.

bedeutet diese Verallgemeinerung zugleich die Annahme eines überindividuellen seelischen Mediums ; das ist aber eine Annahme, welche beim heutigen Stande der Parapsychologie von führenden Denkern schon begründet und gefordert wurde und nicht eben zu unseren Zwecken erfunden ist."

„... der somnambule Tiefzustand des Mediums bedeutet, dass es seelisch in die überindividuellen Assoziationszusammenhänge verstrickt ist, dass es die Schranken seiner Ichheit bereits hinter sich hat und den Wellen des überindividuellen Seelenlebens preisgegeben ist. Ein Gegenstand, welcher ihm in diesem Zustande in die Hände gelegt wird, wird für das Medium zum überindividuellen Assoziationsmotiv, welches ihm die damit überindividuell verknüpften Weltmomente zu finden gestattet."

„Auf die materialistische Entgegnung, dass Assoziation an Nervenfasern gebunden ist, antworte ich" — zoo vervolg Szántó t. p. — „es könnte ebensogut gerade umgekehrt sein ; die Assoziation schafft sich, wenn sie oft wiederholt wird, eine Nervenbahn, wobei zugleich das Konkret-individuelle der Erinnerung, ihr Geistiges, abgestreift wird und „Uebung" (Geübtheit), „Gewöhnung", zustande kommt. Das ist ein Vorgang der Materialisation".

In dit verband zou ik er op willen wijzen, dat het denkbeeld der vorige eeuwsche materialisten als zouden de hersenen de psyche vormen in onze dagen meer en meer verlaten wordt en men veeleer tot het inzicht begint te geraken dat de psyche de hersenen vormt.

Ten onzent wees C. U. Ariëns Kappers hier reeds op in zijn verhandeling over : „Het begrip psyche voorheen en thans" in : „Psychiatrische en neurologische Bladen", 1919, Nr. 3 en 4. („Neuro-biotaxis"!)

Zie voorts mijn verhandeling over : „Ideoplastie" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie" III.

Szántó wijst er nu verder op (1930, pag. 551) dat zijn opvattingen in principe identiek zijn aan die van Marcinowski en Böhm.

Het komt mij voor dat hij hier ook de namen van Gruber, Driesch en Heymans had kunnen noemen.

Wat betreft Driesch, zoo leert zijn recent werk : „Parapsychologie" ons, dat het denkbeeld der „Persönlichkeitserweiterung" hem geenszins vreemd is.

In de eerste plaats zij hier gewezen op zijn verhandeling over : „Parapsychologie und Philosophie" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie" (1927, pag. 593). We lezen aldaar : „Das also ist das Neue, was der erste Teil der Parapsychologie zur Theorie des Wissens beiträgt : die Beziehung *mögliches Wissen* existiert nicht nur zwischen Subjekten und der gegenständlichen Seite der Wirklichkeit, sondern auch zwischen Subjekten unmittelbar und kann sich auf diesen neuen übernormalen Bahnen mit Inhalt füllen.

Das scheint darauf hinzuweisen, dass alle Subjekte im letzten Grunde Eines sind.

Die Erscheinungen der sogenannten Bewusstseinsspaltung weisen bereits in dieser Richtung: da ist eine Seele, aber zwei oder mehr Iche sind in sie eingepflanzt und wissen gegenseitig um ihre Erlebnisse, alsob sie Fremde wären. Das eine Ich weiss hier in einer Form, alsob es um das Wissen eines anderen wüsste. Dasselbe ist bei dramatischen Träumen der Fall".

Hij wijst hier nu vervolgens op zijn embryologische onderzoekingen welke hem de feiten van „das Eine und das Viele" leerden kennen (32), en waaruit hij mede de conclusie trok dat in laatste instantie een AL-Ik moet worden aanvaard.

In zijn hierboven genoemd werk borduurt hij op dit stramien voort en komt hij (pag. 113) tot de invoering van het begrip „Seelenfeld" (= „ein allgemeiner unraumhafter überpersönlicher Rahmen, in dem Wirkungen zwischen Seelen statthaben'. (Pag. 122).

Met Heymans' opvattingen maakten wij hiervoor reeds kennis.

Zoo is ons dus in deze oude leer van de „übermenschliche Bewusstseinszusammenhänge und von der bewussten Einheit der seelischen Welt" (33) een hypothese geschonken, welke inderdaad van groote beteekenis dient te worden geacht om een groot deel der verschijnselen van paragnosie te „verklaren" d.w.z. om ons eenigermate de richting te doen bevroeden waarin gezocht dient te worden om ons iets van deze merkwaardige verschijnselen te doen begrijpen, voor zoover dit ons menschelijk kenvermogen mogelijk is.

Omgekeerd leveren deze verschijnselen m.i. een krachtig pleidooi voor deze oeroude denkbeelden van Wereldziel en Al-Geest, voor het denkbeeld dat er is

> éen Ik, volstrekt, eindloos volkoomen,
> in eindloos veel dimensies uitgebreid,

en dat

> Elk ander Ik is maar een schijn, ontnoomen
> aan het hoogste Weezen... (34)

al dienen wij hier dadelijk bij te zeggen, dat wij

> ... blijven stom voor 't eeuwig ondoorgronde
> geheim hoe uit de algoede Waereldgeest
> ooit Weezens droef en leedvol zijn gebooren.
> Hoe kwamen veel, waar Eén steeds is geweest? (35)

---

(32) Het betreft hier zijn bekende embryologische proeven, waarvan hij gewag maakt in zijn : Philosophie des Organischen". Isoleert men op een bepaalde wijze de vier cellen van een embryo in b. v. het viercellig stadium, dan krijgt men vier volledige organismen ; twee eieren kunnen gedwongen worden een reuzen-organisme te vormen. „Anstatt des Einen das Viele ; anstatt des Vielen das Eine" .

(33) Mattiesen : „Der jenseitige Mensch", Berlijn, 1925, pag. 487.

(34) F. van Eeden : „Het Lied van Schijn en Weezen, II, XII.

(35) Ibidem.

Wij zijn thans tot de erkenning gekomen dat de psychoskopische „helderziendheid" volgens de meening van onderscheidene bevoegde onderzoekers beschouwd dient te worden als het product van een „Persönlichkeitserweiterung um das Du", dat wij hier te doen hebben met een soort van supernormaal analogon van onze geheugen-functie, waarbij metaphysische bespiegelingen zooals deze ten onzent door G. Heymans naar voren zijn gebracht, ons in staat stellen ons eenigermate een denkbeeld te vormen met betrekking tot het wezen dezer „Persönlichkeitserweiterung".

„Dass der Geist des Menschen metaphysische Untersuchungen einmal gänzlich aufgeben werde, ist ebensowenig zu erwarten, als dass wir, um nicht immer unreine Luft zu schöpfen, das Atemholen einmal lieber ganz und gar einstellen würden. Es wird also in der Welt jederzeit, und was noch mehr, bei jedem, vornämlich dem nachdenkenden Menschen Metaphysik sein, die, in Ermangelung eines öffentlichen Richtmasses, jeder sich nach seiner Art zuschneiden wird..." Kant: „Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik", „Auflösung der allgemeinen Frage der Prolegomenen : Wie ist Metaphysik als Wissenschaft möglich ?"

Nochtans wijzen de introspecties der onderscheidene proefpersonen uit, dat optische-, acoustische e.d. elementen bij de psychoskopie een rol spelen. Het zijn juist deze elementen welke ons hier van helder*ziendheid,* helder*hoorendheid,* helder*voelendheid* enz. doen spreken.

Zoo lezen wij bij J. Valckenier Suringar in het rapport zijner onderzoekingen met mevr. Akkeringa : „Mevrouw A. spreekt wel eens van een film, die voor haar oogen inwendig wordt afgedraaid ; daarbij moet men zich dan een film voorstellen met vele, soms groote hiaten en onduidelijkheden ; mevr. A. tracht die film met behulp van alles wat haar ten dienste staat, te volmaken..." („Beschrijving van een psychometrisch helderziend medium", Amsterdam, 1923, pag. 29).

De Engelsche psychoskopist A. V. Peters zeide in 1912 tegen den heer H. N. de Fremery : „Gij zijt verbaasd, en vraagt U af hoe het mogelijk is zulke indrukken op te vangen. Dat heb ik mijzelven nu al 20 jaar lang afgevraagd, en nog weet ik het niet. Het eenige wat ik kan zeggen is, dat ik de beelden zie als in een cinematograaf en de aandoeningen soms voel alsof zij mijzelf betroffen. Maar op welke wijze dat geschiedt, ik weet het niet". („Het Toekomstig Leven", 1912, pag. 39).

Maria Reyes de Z. getuigt op pag. 136 van Pagenstecher's genoemd werk :

„Sobald ein zu untersuchender Gegenstand mir in die Hand gegeben wird, erfasse ich ihn unwillkürlich in der Weise, dass alle meine Fingerkuppen mit ihm in enger Berührung sich befinden. Fast unmittelbar darauf fühle ich, von der Hand ausgehend, eine allgemeine Steifheit meinen Organismus ergreifen und innerhalb von zwei Minuten ist mein ganzer Körper kataleptisch. Sobald dieser Zustand eingetreten ist, beginne ich die „Vision zu erschauen" und gleichzeitig zu „erleben".

Anfangs erscheint das Bild etwas verschwommen, aber bald erschaue ich es in vollster Klarheit, alsob ich unterdessen den richtigen Abstand gefunden habe, ähnlich wie beim Operglas durch Drehen der Schraube erst die beiden Linsen in den richtigen Abstand gebracht werden müssen, bevor die Gegenstände auf der Bühne mit Schärfe gesehen werden können".

Mevr. Plaat deelde mij mede, dat het haar soms te moede was, als stond er iemand achter haar, die haar, „hetgeen zij zeggen moet" voorzegt, of in beelden laat zien.

Ossowiecki liet zich met betrekking tot zijn introspecties, als volgt tegen Geley uit („L'Ectoplasmie et la Clairvoyance", pag. 72) :

„Je commence par arrêter le processus de raisonnement et je m'élance de toutes mes forces intérieures du côté des sensations spirituelles. J'affirme que cette condition est causée par mon inébranlable foi dans *l'Unité de l'esprit de toute l'humanité.* Je me trouve alors dans un état nouveau, spécial où *je vois, et où j'entends tout hors du temps et de l'espace.*

...Que je lise une lettre cachetée ou que je retrouve un objet perdu, ou que je fasse „de la psychométrie", les sensations sont presque les mêmes ;

Apparemment, je perds une certaine énergie ; la température devient fébrile et les battements du cœur inégaux. Ce qui confirme cette supposition, c'est que, dès que je cesse de raisonner, il y a comme des fluides électriques qui traversent pendant quelques instants mes extrémités.

Cela dure un moment, puis *une véritable lucidité s'empare de moi ;* des tableaux surgissent; le plus souvent du passé. Je vois l'homme qui a écrit la lettre et je sais ce qu'il a écrit. Je vois l'objet au moment où il se perd, avec les détails de l'événement; ou bien je perçois, je sens l'histoire d'un objet quelconque que j'ai en mains. La vision est nébuleuse et exige une grande tension. Il faut d'assez grands efforts pour percevoir certaines conditions et détails des scènes.

L'état de lucidité est évoqué parfois en peu d'instants, et d'autres fois il peut se faire attendre des heures. *Cela dépend en grande partie de l'ambiance : L'incrédulité, le scepticisme ou même une attention trop concentrée sur ma personne paralysent le succès prompt de la lecture ou de la sensation...*"

Het komt mij voor, dat wij in deze optische en acoustische elementen hebben te zien z.g. hallucinations véridiques, boodschappen, welke het subliminale zelf aan het supraliminale zelf heeft doen toekomen. ([36])

Dat er echter ook proefpersonen zijn wier „beelden" het karakter dragen van voorstellingen is bekend. Phaneg heeft hierop gewezen in zijn : „La clairvoyance psychométrique". ([37])

Zeer waarschijnlijk zal ons t.z.t. de verwantschap blijken tusschen voorstellingen, „Anschauungsbilder" der eidetici en „hallucinations véridiques."

In elk geval kunnen wij m. i. hier Marcinowski onze instemming betuigen, wanneer hij zegt dat bij het psychoskopisch helderzien (en daaraan verwante verschijnselen) „es sich nicht um „Schauen" sondern um „Wissen" handelt, das sich gleichsam optisch in uns spiegelt und nun erst in dieser Form in unser Aussenbewusstsein gelangt. Auch akustisch kann diese Spiegelung sein..." ([38])

Overzien wij het geheel der paragnostische verschijnselen, zoo past ons

---

(36) Zie mijn opstel over : „Hallucinations véridiques, waarnemingen van het supernormale en supernormale waarnemingen" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", I, pag. 197.

(37) Phaneg bij Valckenier Suringar l. c. pag. 35.

(38) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1926, pag. 690.

de erkenning dat die der psychoskopie daarin een zeer bijzondere plaats innemen op grond van het gebruik van een voorwerp (inductor) door den psychoskopist.

Welke rol speelt nu dit voorwerp in het psychoskopische proces?

Wij hebben gezien dat voor de aanhangers der physische hypothesen het voorwerp is de drager van een geheimzinnig en geheel hypothetisch fluïde of van even geheimzinnige „beelden" en wat dies meer zij. ([39])

Voor wie het geheel der psychoskopische verschijnselen zou willen trachten te dekken met behulp der klassieke telepathie-hypothese kan het voorwerp in laatste instantie geen andere beteekenis hebben dan dat van een concentratie-middel waarvan ten overvloede voor hem of haar, die om een of andere reden meent dat de psychoskopist het nu eenmaal niet zonder inductor kan stellen, suggestieve, de paragnostische faculteiten tot activiteit prikkelende, werking uitgaat.

Naar de meening van Boehm c. s. speelt de inductor de „Rolle eines Faktors, der dem Einfühlenden einen Richtpunkt gibt für innere „Beziehungen"." Hij voegt hier de het geheel m. i. zeer verduidelijkende woorden aan toe : wij hebben hier te doen met „den gleichen Vorgang, wie wenn ich ein gegenständliches Andenken aus irgendeinem Orte oder aus einer bestimmten Zeit ansehe, und es steigen dann automatisch verschiedene Erinnerungsbilder in mir auf." ([40])

„Die Rolle des Gegenstandes" — aldus Mattiesen ([41]) ... wäre im Rahmen solcher Voraussetzungen genau die, welche beim normalen Erinnern gleichfalls einem Objekte zufallen kann ; er wäre gleichsam der Erwecker von Assoziationen." „Die ehemalige körperliche Nähe von Gegenstand und Besitzer liefert, wie die räumliche und zeitliche Anordnung der Dinge und Ereignisse in der Welt überhaupt, die Begründung von Assoziationen im kosmischen Bewusstsein, und der Seher, indem er sich dem Gegenstande nahebringt, schaltet lediglich sich selbst in diesen Zusammenhang von Erinnerungen ein. Ist ausser der Nähe und Zusammengehörigkeit auch noch physische Imprägnierung durch den Besitzer anzunehmen, so mag diese, als ein Element der physischen Zusammengehörigkeit oder Aehnlichkeit, selbst wie-

(39) Uit dit fluïde-geloof resulteert dan het bekende gebruik om de inductoren in zijde of andere „isoleerende" stoffen te pakken.

(40) In het symposium van Sünner en medewerkers : „Die psychometrische Begabung der Frau Lotte Plaat", Leipzig, 1928, pag. 88.

(41) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1929, pag. 629.

der ein Teil jener objektiven Grundlagen der Vorstellungsverknüpfung in der überindividuellen Psyche bilden. Ueber diese Verknüpfung würde den Seher, der rein vorstellungsmässige Weg zum Bewusstsein des Besitzers führen, oder — falls man dies vorzieht — zu seiner Vertretung im Allgemeinwesen." ([42])

„Ein jeder Gegenstand — aldus Szántó ([43]) — ist mit unendlich vielen Dingen assoziiert.

Daraus folgt : Dass ein jeder psychometrischer Gegenstand unendlich vieldeutig ist und dass es also ohne einen weiteren Wink unmöglich ist, das Medium eine dieser Assoziationen ergreifen zu lassen. Das normale psychometrische Experiment muss also im Anfang immer ein Wanken, ein Tasten des Mediums aufweisen... Das Medium muss unbedingt eingestellt werden, das ängstliche Vermeiden von Zwischenbemerkungen, Winken gefährdet den Erfolg. Hingegen bedeuten Zwischenbemerkungen noch keine Suggestionen : Ist einmal das Medium auf der richtigen Fährte dann wird es oft Dinge offenbaren, welche, erst nachträglich verifiziert, eine einwandfreie Beweisführung gestatten... Die Vieldeutigkeit des „associated object" führt zur Konzequenz, dass kaum jemals ein Experiment entschieden als negativ erkannt werden kann. Denn die Geschichte eines jeden Gegenstandes ist grenzenlos. Wir können also in der Psychometrie meistens nur von positiven und unentschiedenen Experimenten reden."

Het komt mij voor dat thans gezegd mag worden dat de „pragmatische" hypothese der „universeele associatie" mede dit voordeel heeft dat zij een „verklaring" geeft van het nevenverschijnsel van z. g. visschen, dat men bij vele psychoskopisten kan opmerken en waartegen de parapsycholoog zich in den regel tracht te verzetten ([44]). Nochtans komt dit verschijnsel geenszins bij alle psychoskopisten voor. Wanneer wij b.v. Pagenstecher's rapporten over zijn onderzoekingen met Maria Reyes de Z. bestudeeren, dan zal ons opval-

(42) „Der jenseitige Mensch", pag. 499.

(43) „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1930, pag. 552.

(44) Zeer sterk trof ik deze neiging aan bij mevr. Koster-Poot. Ook bij mevr. Akkeringa, mej. Buitenhuis en den heer A. V. Peters merkte ik deze neiging op.

Mevr. Plaat was soms geneigd vragen te stellen. Het komt mij voor dat de mate van gedisponeerdheid en de instelling van den proefleider hier mede een rol spelen.

Zoo schijnt Lotte Plaat aan de Duitsche onderzoekers meer vragen gesteld te hebben dan aan mij ; ik had haar van te voren gezegd, dat zij mij al haar „invallen" moest mededeelen en dat ik haar geen „hulp" zou verleenen. Zie pag. 8 van het : „Tijdschrift voor Parapsychologie", II.

len, dat deze voortreffelijke proefpersoon slechts hoogst zelden even op weg gebracht moest worden en in de meeste gevallen dadelijk den „draad" in handen scheen te hebben. ([45])

Van Otto Reimann zegt Paul Sünner ([46]) dat hij „im Gegensatz zu Lotte Plaat alle Hilfs- und Zwischenfragen vermeidet und mit einer bewundernswerten Sicherheit, wie von einer unheimlichen Marschroute gelenkt, auf sein fast immer richtiges Ziel losgeht."

Szántó meent dat wij in dergelijke gevallen moeten aannemen dat de proefpersoon „telepathisch oder im normalen Wege erfühlte Momente auf eine bestimmte Assoziation hingewiesen wird." Bij het ontbreken van zulke momenten neemt Szántó aan dat „eine gewisse, mit dem Gegenstande zusammenhängende Assoziation besonders gefühlsmässig betont ist."

„Dies ist ein wichtiges Moment. Ein Gegenstand hat eine grenzenlose Geschichte, aber Krankheit, Tod, Mord usw. wird er vielleicht nur ein einzigesmal, vielleicht nur einigemal begegnet sein, und diese raren Assoziationen drängen sich auch durch ihre Affektbetontheit auf. Hiermit erledigt sich die sogenannte „starke psychische Durchtränkung" mancher Gegenstände..." („Zeitschrift f. Parapsychologie", 1930, pag. 553). (47).

De ervaring leert ons dat het voorwerp onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden kan worden gemist. ([48])

---

(45) Een uitzondering vond ik op pag. 30 van Pagenstecher's : „Die Geheimnisse der Psychometrie", Leipzig, 1928.

(46) „Der sofort in die Augen fallende Unterschied zwischen Otto Reimann und Lotte Plaat — übrigens auch zwischen dieser und der neuerdings bekannt gewordenen Frau Akkeringa — besteht in der Art des Vorgehens. Während Frau Lotte Plaat zahlreiche Zwischenfragen im Verlauf ihrer Produktionen stellt, wieder und immer wieder, so dass man nicht selten den Eindruck hat, alsob sie sich — eben an der Hand der Fragen — erst hindurchtastet, hindurchfühlt zu der Persönlichkeit, die sich lebendig machen will, geschieht nichts dergleichen bei Reimann. Im Gegenteil ! Er lehnt alle anderen Angaben als Alter und Geschlecht als störend ab, stellt keinerlei weitere Fragen. Mitunter kommen seine Aussagen von Charakter und Umwelt der Personen, die er darstellt, in sich überstürzenden Worten, wie aus der Pistole geschossen, heraus". Aldus A. Schmidt op pag. 603 van het : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1930.

Het feit, dat Reimann naar geslacht en leeftijd vraagt kan m. i. beschouwd worden als een uiting van het verlangen eenigszins op weg te worden geholpen.

(47) Men zie in dit verband het geval van de medaille, door Pagenstecher vermeld op pag. 324 van het : „Zeitschr. f. Parapsychologie" (1929).

(48) Hierop wijst ook Böhm op pag. 76 van het onder redactie van Sünner samengestelde Plaat-symposion. (Leipzig, 1928). Zie ook W. Haas : „Das Problem des Mediumismus", Stuttgart, 1923 pag. 33.

Wij zien dit b.v. bij de meditaties der beoefenaren van Raja Yoga. (49) Friedrich Heiler zegt in zijn geschrift : „Die buddhistische Versenkung" (München, 1918):

„Der hehre und reine seelische Zustand, den der meditierende Mönch im vierten Jhana erlangt, befähigt ihn... auch zur Erkenntnis fremder Herzen, zur ceto-pariya-nâna (kardiognosia), zum Wunder der Auskunft (âdesanâ-pâtehâriyam). Der Asket hat auch die Macht, den sittlich religiösen Zustand anderer Menschen zu erkennen und die tiefsten Geheimnisse des Herzens zu offenbaren".

Het is volstrekt niet noodig dat „de te onderkennen geest" (1 Korinthen 12 : 10) zich in de nabijheid van den ziener bevindt. (50)

Zie Murdhna Djioti : „Seherschaft" („Sphinx", 1887, II, pag. 401) en C. Kiesewetter : „Zur Vorgeschichte des Somnambulismus" („Sphinx", 1891, II, pag. 233).

In dit verband vestig ik mede de aandacht op de volgende merkwaardige feiten :

1. Het komt bijwijlen voor, dat een proefpersoon een aantal bijzonderheden vertelt met betrekking tot een inductor, welke aanvankelijk als onjuist worden gequalificeerd totdat men plotseling tot de ontdekking komt, dat hetgeen zij beschrijft betrekking heeft op een inductor, welke zich gedurende korteren danwel langeren tijd bevond naast die welke „onderzocht" werd. Het is in dit geval dus „alsof" de proefpersoon deze andere inductor in handen heeft. Persoonlijk merkte ik dit verschijnsel eenige malen op bij mej. A. C. Buitenhuis.

Zie het verslag van mijn onderzoek met deze psychoskopiste in : „Eenheid", van 1.9.1921.

Bij haar merkte ik ook op, dat zij plotseling indrukken kreeg van voorwerpen, die zij eenigen tijd te voren in de hand gehouden had.

Zoo drong zich b.v. eens sterk den naam Janus aan haar op. Deze naam stond in geenerlei betrekking tot het voorwerp dat zij op dat oogenblik in handen had ; bij navraag bleek echter dat dit de naam was van den overledene, wiens portret zij eenige oogenblikken te voren „bekeken" had.

2. Men ziet bij herhaling dat een proefpersoon in staat blijkt te zijn aan de hand van een voorwerp gebeurtenissen, enz. te beschrijven, waarvan de inductor nimmer „getuige" kan zijn geweest.

---

(49) Zie deel III van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research", pag. 156.

(50) Het verschijnsel der intuïtieve karakterkennis is ook in de Christelijke mystiek bekend. J. v. Görres wijst er op in zijn : „Mystik, Magie und Dämonie" (herdruk van : „Die Christliche Mystik", Berlijn, 1927, pag. 111). Boehm vestigt er in zijn verhandeling over : „Geheimnisse von Natur und Seele im Fall Konnersreuth" („Zeitschr. f. Parapsychologie", 1927, pag. 658) de aandacht op dat vele gestigmatiseerden het verschijnsel van het „seelische Erfühlen" vertoond hebben.

Zoo vinden wij b. v. op pag. 700 van het : „Zeitschr. f. Parapsychologie", 1928, het geval vermeld van een sierdoosje, eigendom van een dame, waarbij mevr. Plaat enkele bijzonderheden gaf uit het leven van een bekende dezer dame, die — waarschijnlijk — het doosje nimmer bij zich gedragen had. Zeer belangrijk zijn ook die gevallen waarbij men de plaats aangeeft waar zich een vermiste bevindt. Het hiervoor vermelde geval van den verdwenen grijsaard is er een voorbeeld van.

De inductor was hier een halsdoek, welke de vermiste weliswaar vroeger gedragen had, maar welke hij nochtans bij zijn „vlucht" in de kast achter gelaten had.

HOOFDSTUK VII

„EINFUEHLEN" EN „ERFUEHLEN."

Onder invloed van denkers als Windelband en Rickert is men in de vorige eeuw onderscheid gaan maken tusschen natuur- en geesteswetenschappen. Elk dezer groepen — zoo leerde men — eischt een eigen methode van onderzoek.

Dit dualisme openbaarde zich — na het jaar 1894 (1) — ook met kracht in de psychologie.

Eduard Spranger, een leerling van Dilthey, zette diens werk voort, hetgeen boven al blijkt uit zijn beide, zeer bekend geworden geschriften : „Lebensformen" (2) en : „Psychologie des Jugendalters." (3)

Evenmin als Dilthey ontkent Spranger het bestaansrecht van een „natuurwetenschappelijke" psychologie (4) ; hij acht het echter noodzakelijk, dat men naast haar een „geesteswetenschappelijke" een z.g. „verstehende" psychologie ontwikkelt.

De „verstehende" psychologie van Dilthey en Spranger is wel identiek aan de „subjektieve" psychologie van Karl Jaspers (5), die hij ook wel „Phänomenologie" (6) noemt.

De „phaenomenoloog" tracht te „verstehen", d.w.z. hij tracht zich in het denken en voelen van zijn medemensch te verplaatsen, zich „in te voelen" („ein zu fühlen".)

G. Heymans heeft er op gewezen dat wij hier met een methode van onderzoek te doen hebben, die geheel met het experimenteeren kan worden vergeleken en opgevat moet worden als experimenteeren met eigen gedachten. Hij noemt het „verstehen" een „analogie-experiment".

„In het algemeen komt dit hierop neer, dat men in de plaats van verschijnselen, die zich om een of andere reden niet leenen tot experimenteel ingrijpen, andere gelijksoortige, waarbij dit wel mogelijk is, tot voorwerp van onderzoek neemt, en nu uit hetgeen men bij deze vindt,

---

(1) In dat jaar publiceerde Dilthey zijn : „Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie", welke thans opgenomen zijn in zijn : „Gesammelte Schriften", Bd. V, I, Leipzig, 1924.

(2) Halle S., zesde druk, 1927.

(3) Leipzig, negende druk, 1927.

(4) Integendeel. Zie : „Psychologie des Jugendalters", pag. 21 e.v.

(5) „Allgemeine Psychopathologie", derde druk, Berlijn, 1923, pag. 115.

(6) Ibidem, pag. 18.

conclusies trekt omtrent hetgeen bij de eerste mag worden verondersteld. Zoo handelt b.v. de mineraloog, die in zijn laboratorium proeven neemt tot toetsing van hypothesen over het ontstaan van bepaalde gesteenten in de natuur. Maar zoo handelt ook ieder onzer, wanneer hij, om zich van een vreemdlijkende handeling of uitspraak van een bekende rekenschap te geven, zich in diens aard en omstandigheden „indenkt" ; en de psychiater of psycholoog, die, om een of ander type in zijn uitingen te begrijpen, zich een voorstelling tracht te vormen van wat er in het gemoed van de tot dit type behoorende menschen omgaat. Immers het is bekend, dat de levendige voorstelling van bepaalde mogelijke ervaringen (b.v. van het eten van een onsmakelijke spijs, van een groot verlies, van een beleediging) wel zwakkere, maar overigens gelijke reacties (walging, droefheid, toorn) te voorschijn roept als hun feitelijk beleefd-worden ; wanneer men zich dus in een ander tracht in te denken, en bij een bepaalde voorstelling van zijn motieven en wijze van reageeren in zichzelf de neiging voelt opkomen om op dezelfde wijze te handelen als hij gehandeld heeft, dan verkrijgt daardoor het vermoeden, dat die voorstelling juist is geweest, een niet te verwaarloozen waarschijnlijkheid. Wanneer men deze wijze om in het bewustzijnsleven van anderen door te dringen als „begrijpende" psychologie van de oude „verklarende" gescheiden en als iets van hoogere orde (7) voorgesteld heeft, dan bestaat daartoe even weinig reden als wanneer men hetzelfde wilde doen met de experimenteele tegenover de verklarende natuurkunde ; maar als een belangrijk hulpmiddel bij de verklaring verdient zij zeker uitdrukkelijk te worden vermeld". (Heymans : „Inleiding tot de speciale psychologie". Haarlem, 1929, I, pag. 19-21).

De „Einfühlung" berust, volgens Brugmans ([8]), op (onbewuste) analogie-redeneering.

„Wanneer twee waarnemingscomplexen vele eigenschappen gemeen hebben — zoo zegt hij t. p. —, terwijl wij aan het eene complex A bovendien nog een eigenschap opmerken, dan oordeelen wij dat ook het complex B. deze eigenschap waarschijnlijk bezit. Analogie-redeneering leidt altijd tot een waarschijnlijkheidsoordeel, maar dit waarschijnlijkheidskarakter kan varieeren van praktische zekerheid tot een mogelijkheid zonder meer... Die analogie-redeneering is meestal automatisch en onbewust, zoodat het resultaat van het denken slechts gegeven is en de weg, die er toe geleid heeft, ons ontgaat. Wij spreken dan ook van „Einfühlung". Men kan meenen, dat men bepaalde gedachten en gevoelens van anderen a. h. w. intuïtief „voelt". Inderdaad, op deze wijze komt het resultaat dikwijls tot ons, maar dat „gevoel" is dan afhankelijk van onbewuste analogie-redeneering."

---

(7) Driesch doet dit niet. Uit zijn : „Grundprobleme der Psychologie", Leipzig, 1926, pag. 116, blijkt, dat hij de meening is toegedaan, dat de „verstehende" psychologie in het geheel geen wetenschappelijke psychologie, doch slechts een voorbereiding voor deze is.

Indien inderdaad — gelijk ik meen — het „Erfühlen" een rol speelt bij het „Einfühlen" zoo is deze meening volmaakt juist te achten.

(8) „Psychologische methoden en begrippen", Haarlem, 1922, pag. 40.

Het komt mij voor dat de (rationalistische) hypothese der onbewuste analogie-redeneering geenszins het geheel der „Einfühlung" dekt. Er is naar mijn meening ook een „Einfühlen" dat berust op het intuïtieve en irrationeele vermogen van het „Erfühlen" waarmede de studie der psychoskopische verschijnselen ons vertrouwd maakt, terwijl het m. i. ook bij herhaling zal voorkomen dat beide soorten van „Einfühlen" in elkaar overgaan, zooals ook wetenschappelijke en intuïtieve graphologie dit bij herhaling doen.

„Sogenannte „Graphologie" dürfte in manchen Fällen mehr sein als das, was ihr Name besagt. Ich selbst habe hier einiges an Aeusserungen von „Graphologen" erlebt, das mir erheblich über den Rahmen blosser „Schriftdeutung" hinauszugehen scheint", Driesch : „Parapsychologie". pag. 76.

Dat ik in deze meening volstrekt niet alleen sta moge blijken uit het feit, dat er onderscheidene psychologen zijn voor wie het „verstehen" onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden een „daimonisch" (intuïtief) karakter draagt.

Vond niet reeds Dilthey in het „onmiddellijke, intuïtieve vatten" de eigen kenmethode voor de geesteswetenschappen in het algemeen en voor de „beschreibende" (9), „deskriptive" of „verstehende" psychologie in het bijzonder, waarbij hij in de eerste plaats dacht aan het „daimonische" kenvermogen van den dichter. (10)

Spranger spreekt van een „einfühlende Intuition", die bij het „Sichhineinversetzen" (waarop „das konkrete psychologische Verstehen beruht") „beteiligt ist."

Is het doel der natuurwetenschappelijke (objectieve) psychologie „verklaren", de „geisteswissenschaftliche" (subjectieve) psychologie wil, volgens Spranger, „verstehen".

Onder „verstehen" „in allgemeinster Bedeutung" verstaat Spranger : „geistige Zusammenhänge in der Form objektiv gültiger Erkenntnis als sinnvoll auffassen", (11) waarbij hij onder „sinnvoll" verstaat „eine Ordnung oder ein Zusammenhang von Gliedern, die ein Wertganzes bilden, auf ein Wertganzes bezogen sind oder ein Wertganzes bewirken helfen". (12)

---

(9) Dilthey's begrip „beschrijvende psychologie" is niet volkomen identiek te achten aan dat van Spranger.

(10) Sommigen hebben dit als onwetenschappelijk verworpen en naar een meer wetenschappelijke methodiek omgezien. Zoo ontstond langzamerhand een „verstehende" psychologie los van de „smetten" der intuïtie. Men zie in dit verband E. Wexberg's : „Individualpsychologie", Leipzig, 1928, „Einleitung". Ook F. Baumgarten : „Das Nachfühlen, das Verstehen, die Einfühlung" in het : „Archiv. f. d. ges. Psychologie", 1930, pag. 153 e.v. Vgl. noot 7.

(11) „Psychologie des Jugendalters", pag. 3.

(12) Ibidem, pag. 4.

Met nadruk wijst Spranger er op, dat „zum echten Verstehen ein über den Standpunkt des unmittelbaren Lebensbewusstseins hinausgehendes Wissen um objektiv-geistige Zusammenhänge der verschiedensten Art erforderlich ist" en dat „verstehen" geenszins „gleichbedeutend ist mit einem getreu abbildenden Nacherleben des subjektiven Seins, Erlebens und Verhaltens einer Einzelseele". (13)

Spranger erkent het feit, dat „mir das Verstehen um so leichter wird, je mehr meine subjektive Organisation dem zu Verstehenden ähnlich ist" (14), maar, zoo voegt hij er aan toe, dat mag ons niet misleiden door ons te doen meenen, dat „verstehen" en „nacherleben" in wezen identieke begrippen zijn.

„Das konkrete psychologische Verstehen beruht auf Hineinversetzung in die perspektivische Gesamtlage von Personen, aber nicht auf Einfühlen und nicht auf Nacherleben. Der Unterschied ist folgender : Einfühlen ist überhaupt keine Erkenntnismethode, sondern ein Teilakt des spezifisch ästhetischen Verhaltens, in dem sich, wie man zu sagen pflegt, die „Totalität aller Gemütskräfte" zu einer Lebenseinheit auf vitaler Grundlage zusammenballt. Nacherleben wäre ein anschauliches Nachbilden der fremdseelischen Bewusstseinsverläufe ; dies ist nur annäherend möglich bei seltener Gleichorganisation des seelischen Lebens und der äusseren Situation. (Ich kann z. B. weibliches Seelenleben nicht voll nacherleben). Sich hineinversetzen hingegen ist Mitvollziehen sinnvoll geistiger Akte :

a) auf Grund der Immanenz gesetzlicher (kategorial bestimmter) Sinnzusammenhänge im erkennenden Bewusstsein,

b) unter Berücksichtigung der totalen inneren Organisation und äusseren Situation des anderen,

Bei der 2. Leistung mag eine einfühlende Intuition beteiligt sein. Da sie sehr schwer völlig zu analysieren ist, so bleibt das Verstehen, das auf das ganz konkrete Individuum in konkreter Situation gerichtet ist, eine rätselhafte Fähigkeit (Intuition)..." (15)

Nemen wij Jasper's : „Allgemeine Psychopathologie" (16) ter hand, zoo lezen wij aldaar op pag. 205, dat de „verstehende" psycholoog uitgaat van een „verstehende Gesamtintuition."

„Für alle verstehende Psychologie ist festzuhalten, dass bei aller Evidenz verständlicher Zusammenhänge im allgemeinen die Anwendung auf den individuellen Fall nie zu bewiesenen, sondern nur zu wahrscheinlichen Resultaten führt. Sie ist auch aus allgemeinen Kenntnissen her nicht mechanisch anzuwenden, sondern bedarf immer von neuem persönlicher Intuition. „Die Deutung ist eben nur in den Prinzipien eine Wissenschaft, in ihrer Anwendung ist sie eine Kunst". (Bleuler)".

Aldus Jaspers op pag. 208 van zijn genoemd werk.

Jaspers wijst voorts t. p. op de groote beteekenis welke romanschrijvers e. d. voor de „verstehende" psychologie bezitten.

„Nirgends, weder in der Normalpsychologie noch in der Psychopathologie hat man, sei es weil es unmöglich oder weil es zu schwierig ist, diese verstehende Psychologie zusammenhängend und systematisch bearbeitet. Das Beste findet sich, umrankt von Lebensweisheiten, philosophischen Betrachtungen und charakterologischen Wertungen in den Schriften der bedeutenden philosophi-

(13) Ibidem, pag. 5 en 6.

(14) Ibidem, pag. 7.

(15) „Die Frage nach der Einheit in der Psychologie", verschenen in de : „Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften" van 29.7.1926, pag. 190.

(16) Berlijn, 1923.

schen Essayisten (Jaspers wijst hier op auteurs als Theophrastus, Montaigne, Pascal, Labruyère, Larochefoucauld, Vauvenarges, Chamfort, Kierkegard e.d.). Die eigene Erfahrung wird durch solche Bücher wie durch die indirekte Erfahrung bei der Lektüre von Biographien und mancher der bedeutenden psychologischen Romane gefördert..."

Op de groote beteekenis van geniale romanschrijvers als „verstehende" psychologen wordt mede gewezen door o.a. A. Messer ([17]) en E. Spranger ([18]).

E. g. zegt t. p. : „Eine über Jahrtausende hin reichende Entwickelungsreihe bietet sich uns hier dar... die Zahl der psychologisch feinen Lebensbilder, Autobiographien, Romane und anderer Dichtungen aus den letzten anderthalb Jahrhunderten ist ausserordentlich gross. Es wäre aber durchaus verfehlt, wollte der Psychologe vom Fach diese ganze Literatur als „unwissenschaftlich" zur Seite schieben. Wenn es für irgendeinen Zweig der Wissenschaft ratsam ist, sich mit der vorwissenschaftlich-instinktiven Erkenntnis, der praktisch-künstlerischen Intuition des Lebens in enger Fühlung zu halten, so trifft dies ganz besonders für die Psychologie zu".

Het is nu m.i. aan geen twijfel onderhevig of deze „einfühlende Intuition" — welke, volgens Spranger, „sehr schwer völlig zu analysieren ist" ([19]), waarmede hij ongetwijfeld wil zeggen dat zij niet restloos verklaard wordt door de hypothese der onbewuste analogie-redeneering — is in wezen verwant, ja identiek aan het „Erfühlen" en derhalve een algemeen menschelijk vermogen, dat slechts bij een bepaalde groep van individuen zich krachtiger dan „normaal" doet gelden.

„Das seelische Erfühlen bei Erwachsenen gehört zu den notwendigen Fähigkeiten des Menschen, bei „Medien" ist es nur in erhöhtem Masse vorhanden..." ([20])

Bij het persklaar maken van deze verhandeling bleek mij dat A. Kronfeld reeds gewezen heeft op de identiteit van het vermogen der telepathie en dat der „Einfühlung". Hij meent in het vermogen der telepathie een „supranormale Steigerung" van dat der „Einfühlung" te mogen zien. (Zie zijn opstel : „Einfühlung und supranormale Fähigkeiten" : in : „Psychische Studien", Jan. 1924).

Driesch blijkt — op grond van zijn verhandeling over: „Intuition und Positivismus" in zijn zoo juist verschenen : „Philosophische Gegenwartsfragen" (Leipzig, 1933) — niet geneigd te zijn de begrippen intuitie en „Erfühlen" als identieke begrippen te beschouwen. Driesch verstaat hier onder intuitie „ein Vermögen des Menschen, das Wesen des an sich wirklichen Seins oder wenigstens gewisse Seiten dieses Wesens unmittelbar wissend zu erfassen" (pag. 2). Van een

(17) „Psychologie", Stuttgart, 1922, pag. 3.
(18) „Lebensformen", pag. 11.
(19) „Die Frage nach der Einheit in der Psychologie", pag. 190.
(20) Böhm in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1928, pag. 617.

dergelijke „Wesenschau" is bij de paragnosie, volgens hem, geen sprake. Telepathie en gedachtenoverdracht zijn, volgens hem, „nur neue Formen von Wissenserwerb, die mit „Intuition" in dem oben erörterten Sinne gar nichts zu tun haben. Metaphysisches nämlich wird hier keineswegs von dem „Metagnomen" unmittelbar erfasst, sondern Erscheinungshaftes, sei das, bei Telepathie und Gedankenübertragung, der besondere Wissensinhalt eines fremden Menschen — das Wort „Wissen" in sehr weitem Sinne genommen — ... Der Metagnom erlebt Erscheinungshaftes auf paranormalem Wege..." (Pag. 3 en 4).

Ik kan deze meening niet deelen. Het komt mij voor dat — althans in een aantal gevallen — de metagnoom ons plaatst voor verschijnselen, welke ons leeren dat anderer zieleleven ons onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden immanent kan worden. Want dat is m. i. toch wel als een der meest karakteristieke kenmerken van het „Erfüh'en" te beschouwen dat de proefpersoon zich in een aantal gevallen met anderen identificeert ; eigen ik en anderer ik worden voor een oogenblik en tot op zekere hoogte één „Einfühlen" („Erfühlen") „bedeutet eine teilweise Aufgabe der eigenen Zentrierung, um in den Kreis eines fremden Zentrums dringen zu können". (Szántó : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1930, pag. 551).

Van Otto Gross is het woord, dat „die Psychiatrie nicht nur die Pathologie, sondern auch die Mikroskopik in der Psychologie" is.

„Die Pathopsychologie ist eine psychologische Disziplin, welche die abnormen seelischen Vorgänge studiert als Variationen des seelischen Geschehens. Sie dient der Normalpsychologie in sofern als Hilfsdisziplin, als das kranke Seelenleben herangezogen werden kann, um das gesunde zu erklären. Jenes zeigt oft in grotesker Verstärkung was hier nur wenig merklich ist..." (A. Messer : „Psychologie", Berlijn, 1922, pag. 44).

Het komt mij voor dat wij, tot op zekere hoogte, hetzelfde kunnen zeggen met betrekking tot de parapsychologie.

De moderne biologie doet ons reeds a priori vermoeden, dat de vermogens, welke het object van studie van den parapsycholoog uitmaken, en waartoe dat van het „seelische Erfühlen" behoort, in principe van algemeen menschelijken aard zijn, terwijl de differentieele psychologie (steunend op het Darwinistische begrip variabiliteit) ons vertrouwd heeft gemaakt met de gedachte, dat dergelijke vermogens zich nochtans niet bij alle individuen in gelijke mate behoeven te openbaren.

De moderne psychologie doet ons menschen, welke (op goede gronden) algemeen bekend staan als telepathen, „helderzienden", enz. beschouwen als individuen, welke in extremen vorm beschikken over vermogens, welke bij den gemiddelden mensch over het algemeen niet — of hoogst zelden — aan den dag treden.

Dat deze zienswijze juist is, leert ons de ervaring.

Daar hebben wij in de eerste plaats de gevallen van z.g. spontane tele-

pathie en helderziendheid. Enquête-onderzoek ([21]) heeft uitgewezen, dat een zeer groot aantal menschen, van beiderlei kunne, van verschillenden leeftijd, uit alle lagen en klassen der maatschappij een of meermalen in hun leven spontane telepathische en andere supernormale ervaringen heeft gehad.

Ook het historisch onderzoek leidt tot deze erkenning ; door alle eeuwen heen vinden wij gewag gemaakt van personen, die spontane telepathische e. d. ervaringen hebben gehad. Oude dagboeken, scheepsjournalen e. d. kunnen ons hier merkwaardig materiaal verschaffen gelijk bij herhaling gebleken is. ([22])

Last not least kan men langs den weg van het experiment aantoonen, dat de supernormale begaafdheid (althans het „seelische Erfühlen") van algemeen menschelijken aard genoemd mag worden.

Ik denk hier aan onderzoekingen, zooals ten onzent door P. A. Dietz zijn ingesteld ([23]) en die mede door buitenlandsche onderzoekers bij herhaling ter hand zijn genomen. Door middel van een zeer groot aantal proeven op „gewone" menschen genomen, en door toepassing van de kansrekening heeft men bij herhaling met succes trachten aan te toonen dat het paragnostisch vermogen in aanleg bij alle menschen aanwezig geacht dient te worden.

Op de vraag of de mensch deze vermogens kunstmatig bij zichzelf en anderen kan ontwikkelen, wil ik hier liever het antwoord schuldig blijven.

Het is waar, een aantal onderzoekers, waaronder E. Osty ([24]), beantwoordt deze vraag onomwonden bevestigend en het komt mij voor, dat dit juist is. Nochtans beschikken wij hier tot op heden over te weinig gegevens om ons het recht van een positieve uitspraak te mogen veroorloven.

Een andere vraag is deze of een bepaalde psycho-physische structuur op de een of andere wijze bevorderlijk dient te worden geacht voor het manifest worden der latente supernormale begaafdheid. Hier staan wij voor een pro-

---

(21) Zie Myers, Gurney & Podmore : „Phantasms of the living", Londen, 1886, twee deelen. Voorts o.m. J. W. Dunne : „An experiment with time", Londen, 1929, alsmede de onderscheidene gevallen van spontane paragnosie, vermeld in de onderscheidene afleveringen van het : „Tijdschrift v. Parapsychologie", het : „Zeitschrift f. Parapsychologie" en de : „Revue Métapsychique".

(22) Zie de onderscheidene jaargangen der vaktijdschriften, waarin wij bij herhaling merkwaardige gevallen, geput uit oude oorkonden vermeld vinden, van spontane paragnosie bij historische personen.

(23) P. A. Dietz : „Is het kryptaesthetisch vermogen in aanleg een algemeen menschelijke eigenschap ?" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", I, pag. 97.

(24) „Revue Métapsychique", 1931, pag. 93.

bleem van karakterologischen aard, dat mij reeds sedert jaren bezighoudt en waarover reeds enkele publicaties van mijn hand verschenen ([25]). De gegevens, welke ik op dit gebied reeds mocht verzamelen, hebben bij mij de overtuiging gevestigd, dat zeer vele supernormaal-begaafden in hooge mate emotioneel zijn, overwegend primair functionneeren en daarbij niet-actief zijn. Dat wil dus zeggen, dat zij tot het nerveuze type (Heymans) behooren, dat zij „prae-hysterici" zijn. ([26])

De vraag of het mediumschap gezien moet worden als een verschijnsel van atavisme danwel van evolutie wordt in onze dagen verschillend beantwoord.

In het : „Tijdschrift v. Parapsychologie" heb ik onlangs ([27]) een opstel gepubliceerd waarin ik op de mogelijkheid heb gewezen dat beide opvattingen juist kunnen zijn.

Zeker dient het m. i. te worden geacht, dat de geschiedenis der menschheid ons plaatst voor de geschiedenis der degeneratie der paragnostische faculteiten. Het schijnt, dat ten onzent L. Bolk hiervan een vermoeden heeft gehad.

„En bij de soberheid der begrippen" — zoo schrijft hij in zijn bekende verhandeling over : „Hersenen en Cultuur" ([28]) — waarmede de allengs tot rede komende menschheid nog slechts begiftigd was, bij de begrensdheid zijner voorstellingen, bij zijn nog geringe gevoeligheid voor indrukken van buiten, en het onvermogen om die indrukken te verwerken, werd het kenmerk van hooger begaafdheid misschien uitsluitend gegeven door de intuitie, en de daarmede direkt verwante genialiteit, eigenschappen van 's menschen geest, die psychologisch in hun grondslagen onnaspeurlijk zijn, eigenschappen die wij niet begrijpen en wel nooit zullen kunnen verklaren, omdat zij wortelen in het onbewuste..."

---

(25) „Tijdschrift v. Parapsychologie", I, pag. 281 ; II, pag. 3.

(26) Sommige psychosen vertoonen een zoo groote overeenstemming met bepaalde temperaments-typen, dat haar ziekelijke afwijkingen als vergrootingen der temperaments-eigenschappen kunnen worden opgevat. Dit heeft geleid tot de aanname dat binnen de gezondheidsbreedte menschentypen voorkomen, die in zeer verzwakten vorm de symptomen der ziekte vertoonen.

Het is nu de vraag, of de praemorbide toestand eener psychose overeenstemt met bepaalde temperaments-eigenschappen. Velen zijn geneigd deze vraag bevestigend te beantwoorden. Zie E. D. Wiersma : „Capita Psychopathologica", Groningen, 1931, pag. 71 ; F. Stuurman : „Karakter en Psychose", „Psychiatrische en Neurologische Bladen", 1927.

(27) Vijfde jrg., pag. 103.

(28) Amsterdam, derde druk, 1932, pag. 10.

En op pag. 11 lezen wij bij hem : „... in den beginne was het Genie..."

Men ziet hoe dicht Bolk hier *in principe* Dacqué nadert, wiens denkbeelden ik in mijn genoemd opstel besprak.

Voorts vinden wij hier aanknoopingspunten aan de denkbeelden van C. G. Carus ([29]), E. v. Hartmann en H. Bergson, alsmede aan F. W. H. Myers' uitspraak dat het genie het nauwst verwant is aan het kind ([30]) waarbij het woord kind hem ongetwijfeld heeft doen denken aan den archaïschen mensch en het dier...

(29) „Vorlesungen über Psychologie", pag. 335 e.v. van den herdruk, Rotapfel Verlag, Leipzig.

(30) „De menschelijke persoonlijkheid", Ned. vert., Amsterdam, 1921, pag. 86.

HOOFDSTUK VIII

OVER GENIALITEIT.

Wij zagen hiervoor dat Jaspers, Messer, Spranger, e.a. gewezen hebben op de groote beteekenis der dichters, romanschrijvers e.d. voor de „verstehende" psychologie.

Het komt mij voor dat zij dit zeer terecht doen en dat de „dichters" deze beteekenis voor een niet onbelangrijk deel danken aan het feit dat zij in verhoogde mate over het „vermogen" van het „Erfühlen" beschikken.

De parapsycholoog komt tot de erkenning dat kunstenaar en medium (wat betreft hun psycho-physische structuur) ten nauwste aan elkaar verwant zijn en dat de bestudeering van het mediumisme in staat is onze inzichten in het wezen van den kunstenaar wezenlijk te verdiepen.

Zoo moet het ons in de eerste plaats opvallen, dat men door alle eeuwen heen gewag gemaakt vindt van mediums, die hun producten van intellectueele exaltatie in gebonden rede uitdrukten.

De priesteressen van het Orakel van Delphi (pythia's) moeten bij herhaling in haar hypnotische toestanden in verzen gesproken hebben en het is aannemelijk te achten, dat zij in deze uitspraken vele malen blijk hebben gegeven van het bezit van paragnostische vermogens (1).

Mogelijk houdt het feit, dat bij de Ouden Apollo zoowel als de god der dichters als der zieners gold hier verband mede en getuigt dit van een merkwaardig diep inzicht.

En wanneer wij zoowel de „occultistische geschiedenis" als de geschiedenis van het „occultisme" door den loop der eeuwen vervolgen, dan zullen wij zien, dat door alle eeuwen heen sprake is van media, die in verzen spraken of schreven en in dezen vorm subliminale opwellingen kenbaar maakten. Zeer bekend zijn de „profetische" quatrains van Nostradamus. Ten onzent schijnt W. Bilderdijk voorspellingen in versvorm te hebben „gekregen" (2).

(1) Zie du Prel : „Die Mystik der alten Griechen", Leipzig, 1888.
(2) Zie deel II, pag. 105 van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research".

Slaan wij het geschrift van Justinus Kerner over de zieneres van Prevorst ([3]) op, dan zien wij dat deze merkwaardige somnambule in haar hypnotische toestanden bij herhaling in verzen gesproken heeft en ook haar „recepten" wel op rijm gaf ([4]).

Zeer merkwaardig is in dit verband ook het „dichten" der pseudo-spiritistische media, zooals wij dit in de kringen der openbarings-spiritisten bij herhaling kunnen opmerken. Zekerlijk zijn de door hen neergeschreven gedichten in den regel niet veel meer dan rijmpjes ([5]) en zijn zij slechts een enkele maal van een beter gehalte ([6]), maar dit is voor ons hier van secundaire beteekenis. Niet op de qualiteit van het geproduceerde moeten wij hier onze aandacht richten, maar op het verschijnsel zelve, indachtig het woord van Osty, dat „les petits producteurs par subconscience, au clivage psychique bien apparent,... font comprendre certains génies dont le travail mental ne diffère du leur que par la plus grande valeur de ce qu'il produit." ([7]).

J. Böhm maakt in zijn : „Seelisches Erfühlen" ([8]) gewag van onderzoekingen met een psychoskopiste (mej. Helene Schnelle) die bij herhaling haar indrukken op rijm gaf. Eens, toen hij haar een edelsteen in de hand gaf die als dasspeld in metaal gevat was, zeide zij :

„Ich sehe grosse Blumenhallen,
Darinnen Gestalten in weissen Gewändern wallen,
Und Opferschalen ringsumher,
Und alles ist voll Weihrauch schwer.

---

(3) Zie pag. 204.

(4) Dit zich zelf voorschrijven van geneesmiddelen was ook den Ouden bekend gelijk uit de instelling van den tempelslaap (zie du Prel : „Studiën", II, pag. 62. Ned. vert., Amersfoort, 1909) moge blijken.

Uit dien hoofde gold Apollo ook wel als de god der geneeskunst. In onze moderne, neovitalistisch geörienteerde geneeskunde (zie H. Burger's dies-rede over : „Het teleologisch denken in de geneeskunde", Haarlem, 1928) kan men niet langer principieel afwijzend staan tegenover dit verschijnsel. In Maeder's ontdekking van de prospektief geörienteerde droomen (zie zijn : „Genezing en ontwikkeling in het zieleleven", Ned. vert., Amsterdam, 1919) alsmede in de mediumieke diagnostiek waarvoor het parapsychologisch onderzoek ons plaatst (Kröner : „Mediale Diagnostik", Leipzig, Mutze en C. Noë : „Parapsychologische onderzoekingen van medischen aard" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", V, pag. 145) vinden wij belangrijke aanknoopingspunten aan den tempelslaap.

(5) Zie b. v. : „Geest en Leven", II, pag. 117.

(6) Zie b. v. Karadja : „Die bovenzinnelijke wereld", Ned. vert., Bussum, 1905.

(7) „Revue Métapsychique", 1930, pag. 322.

(8) Pfullingen i. W., Baum-Verlag, pag. 43.

Ein göttlich Singen zieht durch den Hain.
Und edle Gestalten pilgern aus und ein,
Und an den Opferschalen seh ich eine grosse Frau,
Der Blick ist starr und ihr Gewand ist grau.
Und wenn sie hebet ihre Hand,
Entfacht der Opferschalen Brand.
Und weisse Tauben seh ich fliegen,
Es ist ringsum ein Wogen, Wiegen,
Und dann dringt herrlicher Gesang an meine Ohren.
Doch sind die Lieder lange schon verloren.
Und Frauen seh ich tanzen herrlich schön,
Wie ihr sie wohl noch niemals habt gesehn.
Sie tanzen hin und her im Kreise,
Es ist ganz eigentümliche Weise.
Es ist ein Wallen und ein Gleiten,
Dabei die Tauben den Tanz begleiten.
Und dorten kehrt zurück der Krieger Schar.
Sie bringen Gaben dieser Göttin dar.
Und ihre Stirne schmückt des Lorbeers Grün,
Weil sie als Sieger aus dem Kampfe ziehn.
Und Blumen bringt man jubelnd dar
Der tapferen Heldenschar.
Und dann nach eigentümlicher Weise
Gehen sie wieder um den Altar im Kreise".

De niet aanwezige bezitter van het kleinood hield zich vroeger veelvuldig bezig met de studie der Grieksche en Romeinsche geschiedenis. De steen zelf was afkomstig van een opgraving in Griekenland.

Maar niet alleen komt het voor dat men psychoskopisten e.d. met „dichterlijke" qualiteiten ontmoet, kunstenaars met mediumieke vermogens behooren mede geenszins tot de zeldzaamheden.

Zoo heeft K. Gruber ons een : „Beitrag zum Problem des Hellsehens" (9) nagelaten, waarin hij van zijn proeven met den architect S. gewag maakt. Van dezen proefpersoon getuigt hij, dat wij bij hem niet te doen hebben met een eigenlijk medium, maar met een „charakterlich und geistig scharf umrissene Persönlichkeit von genialer künstlerischer Veranlagung, verbunden mit der Eigenschaft streng kritischen und logischen Denkens."

En op pag. 139 noemt hij dezen psychoskopist „ein harmonisch ausgeglichener, allerdings genial veranlagter Mensch, der als bedeutsame Seite

(9) „Okkultismus und Biologie", München, 1930, pag. 107.

seiner hohen Künstlernatur ein über das gewöhnliche Mass hinausgehendes Einfühlungsvermögen zeigt, das über die Intuition bis zum ausgesprochenen Hellsehen führt, und das in ähnlicher Form wahrscheinlich noch bei vielen Menschen, vornehmlich intuitiv arbeitenden Künstlernaturen, unerkannt und nach der experimentellen Seite hin ungeweckt vorhanden sein wird. Wir stossen hier durch unsere experimentellen Versuche auf grosse Zusammenhänge zwischen Intuition, Inspiration und reinem Hellsehen."

Zoo erkent dus mede Gruber, op ervaringsgronden, een nauwe verwantschap tusschen medium en kunstenaar.

H. Wolf wijdde in zijn : „Goethe's wereldbeschouwing en levenswijsheid" [10] een afzonderlijk hoofdstuk aan Goethe en „het Occulte"; C. G. Carus wijst in zijn : „Vorlesungen" [11] op paragnostische verschijnselen bij Schiller, terwijl Flammarion [12] melding maakt van een geval van telekinesie bij Lenau.

In het : „Zeitschrift für Parapsychologie" [13] is kortgeleden gewezen op de Duitsche dichteres Annette Droste-Hülshoff, bij wie zich supernormale verschijnselen zouden hebben voorgedaan. Ten onzent zijn W. Bilderdijk [14], Frederik van Eeden [15] en Hélène Swarth [16] hier als voorbeelden te noemen.

Het zou zeer zeker interessant zijn, indien men hier tot een nader onderzoek kwam.

De verwantschap tusschen kunstenaar en medium is m.i. ook op typologische gronden aanvaardbaar.

Zekerlijk mogen wij met Myers [17] erkennen, dat „het genie [18] is

---

(10) Amsterdam, 1932.

(11) Leipzig, Rotapfel Verlag, pag. 354.

(12) „Les maisons hantées", Paris, 1923, pag. 397.

(13) 1927, pag. 538; 1928, pag. 754; 1930, pag. 265.

(14) Zie deel II, pag. 105 van mijn : „Beknopte Handl. d. P. R.".

(15) Zie mijn opstel : „Frederik van Eeden als Parapsycholoog" in : „Tijdschr. v. Parapsychologie", II, pag. 131.

(16) Zie : „Tijdschrift v. Parapsychologie", II, pag. 116; III, pag. 37; IV, pag. 287.

(17) „De menschelijke persoonlijkheid", Ned. vert., Amsterdam, 1921, pag. 82.

(18) Evenals du Prel erkent ook Myers dat „de onderscheidende, karakteristieke eigenschap van het genie is het groote aandeel dat het subliminale heeft in zijn geestelijke productie" en een karakteristieke eigenschap van het subliminale is, naar zijn meening, „dat het in nauwer verband dan het supraliminale staat met de geestelijke wereld en daardoor dichter bij de primaire bron en den buiten-aardschen oorsprong van het leven". (Myers, l. c. pag. 78).

wat het is, doordat zijn subliminale zelf een betere verbinding heeft met het supraliminale zelf dan dit bij de meeste menschen het geval is."

Hier rijst echter de vraag, waardoor deze betere verbinding veroorzaakt wordt.

De beantwoording dezer vraag is zeker niet zoo eenvoudig te achten ; verschillende oorzaken zullen hiervoor aan te wijzen zijn, waarvan wij er ongetwijfeld nog slechts weinige kennen.

Zoo schijnt o.m. een zekere verlaging van den bewustzijnsgraad de manifestaties van het „transcendentale subject" te vergemakkelijken, een feit, dat reeds door du Prel ([19]) scherp belicht werd, en dat ons uitgangspunt kan worden voor allerlei beschouwingen van ontwikkelingspsychologischen aard. ([20])

Dat ook een psycho-physische structuur, zooals wij deze bij het „nerveuze" of „prae-hysterische" type in de karakter-leer van Heymans aantreffen, in hooge mate bevorderlijk moet worden genoemd voor het manifest worden der „daimonische" vermogens acht ik in hooge mate waarschijnlijk en het dient hier nu zeker van groot belang te worden geacht, dat wij deze structuur bij kunstenaars en mediums terugvinden.

In het slot van het vorige hoofdstuk wees ik er reeds op, dat de ervaring mij leerde, dat zeer vele supernormaal begaafden „prae-hysterici" zijn, althans den „nerveuzen" inslag vertoonen.

Heymans vond nu, dat voor de groep der woordkunstenaars (dichters en romanschrijvers) hoofdzakelijk hetzelfde geldt, „wat door de Pannenborgs betreffende componisten en schilders aan het licht was gebracht. Haar leden zijn overwegend primairfunctioneerend en emotioneel, terwijl de activiteit zich weer niet veel van het gemiddelde verwijdert." ([21]) Wij mogen hieruit wel concludeeren, dat zeer vele van hen een sterk „nerveuzen" inslag vertoonen.

Dit duidt zekerlijk mede op een onderlinge verwantschap tusschen medium en kunstenaar.

---

(19) „De mystiek in den waanzin" : „Studiën", I, pag. 77. Ned, vert. Amersfoort 1909.

(20) Zie mijn opstel : „Is het mediumschap een verschijnsel van regressie" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", V, pag. 103.

(21) „Inleiding tot de speciale psychologie", Haarlem, 1929, II, pag. 187.

Zeer opmerkelijk is nu het feit, dat ook vele philosophen, onder wie wij ook menigen voortreffelijken menschenkenner ontmoeten, den „nerveuzen" inslag vertoonen. Dit moge ons blijken uit o.m. Herzberg's verhandeling : „Zur Psychologie der Philosophie und der Philosophen" ([22]). Aan de hand van de „bekentenissen" van ongeveer dertig der meest beteekenende philosophen heeft hij een soort „ziektebeeld" der philosofische begaafdheid trachten te ontwerpen, waarbij hem gebleken is dat zij overwegend zeer emotioneele, niet actieve menschen zijn met een sterke verdringing.

Ook wijst hij er op dat er een zekere verwantschap bestaat tusschen philosofen en dichters ; van onderscheidene groote denkers is het bekend, dat zij gedichten geschreven hebben ([23]), al lieten deze ook vaak, wat de qualiteit betreft, te wenschen over.

De vraag, welke wij ons thans stellen, is, of het nu de prae-hysterische inslag zonder meer is welke het daimonische in ons het zich openbaren vergemakkelijkt.

Het komt mij voor dat dit niet het geval is.

„Dichterträume und Philosophensysteme sind Wunscherfüllungen" zegt Kretschmer ([24]).

Dat het dichtwerk (bij uitbreiding : het kunstwerk) als geobjectiveerde wenschdroom, dus als neurotisch symptoom dient te worden gezien was velen dichters reeds voor Freud's ontdekkingen bekend. W. Stekel heeft in zijn : „Dichtung und Neurose" ([25]) de juistheid van Grillparzer's woord ([26]), dat de dichter in de door hem geschapen gestalten tracht af te reageeren, zich in deze „den spiegel zijner ziel voorhoudt", aangetoond.

Herzberg heeft in zijn hiervoor genoemde verhandeling trachten aan te toonen, dat „die grossen Denker triebstarke Menschen sind... aber der Weg

---

(22) Leipzig, 1926.

(23) Ibidem, pag. 186. Nochtans bestaan er verschillen tusschen den philosoof (volgens Herzberg „ein gehemmter Wissenschaftler" vom Fach, pag. 214) en den kunstenaar. Zie pag. 202.

(24) „Geniale Menschen", Berlin, 1929, pag. 190.

(25) Wiesbaden, 1909.

(26)

„Dichten heisst denn freilich eben,
Im Fremden Dasein eignes Leben".

zur befreienden Tat ist ihnen versperrt ([27]). Und da schlagen die Triebe einen Umweg ein ; sie schaffen philosophische Gedanken, grosse Weltbewegende Ideen, und diese Gedanken bringen nun ihrem Schöpfer das, was er ersehnte, aber durch Taten nicht erlangen konnte... (pag. 239). „Hochentwickelte Sublimierungsfähigkeit unterscheiden den Künstler, (und) den Philosophen... vom Neurotiker." (pag. 213).

Maar niet alleen het dichtwerk (kunstwerk) en het metaphysisch stelsel kunnen gezien worden als wenschvervullingen, wij kunnen hetzelfde zeggen met betrekking tot het meerendeel der „geesten" welke zich in de kringen der openbarings-spiritisten heeten te manifesteeren. Het is aan geen twijfel onderhevig of wij moeten in een zeer groot aantal der „geesten", waardoor deze media — die bij herhaling over dichterlijke en psychoskopische qualiteiten blijken te beschikken — zich bezeten wanen, niet anders zien dan neurotische symptomen, geobjectiveerde wenschdroomen. De „mediums" reageeren, zooals ik in deel II van mijn : „Beknopte Handleiding" heb trachten aan te toonen, in deze „geesten" af.

Zoo zijn niet alleen „Dichterträume und Philosophensysteme" als geobjectiveerde wenschdroomen te beschouwen, doch mede een deel der ‚geesten" waardoor de pseudo-spiritistische media zich bezeten wanen. ([28]) Dichters, metaphysici en pseudo-spiritistische media reageeren in de door hen geschapen figuren en stelsels af.

Dit afreageeren zou echter niet mogelijk zijn zoo hier geen sterke verdringing aan voorafgegaan ware.

Wij weten nu, dat het prae-hysterische type in hooge mate gepraedisponeerd is tot verdringen, hetgeen wel samenhangt met de groote emotionaliteit, waardoor dit type zich kenmerkt.

Het is nu deze sterke verdringing welke niet alleen neurotische symp-

---

(27) „Die höchsten Menschen leiden am meisten am Dasein" (Nietzsche, Werke, XIII, pag. 37).

„Dat doet in al dit leven
Het meeste en diepste pijn :
Waar menschen kindren bleven,
Als kind een mensch te zijn !"

zong ten onzent Adama van Scheltema in zijn : „Eenzame Liedjes" („Kind en Mensch"). Ook hem was de weg tot de bevrijdende daad afgesloten op grond van zijn overgevoeligheid.

(28) Aan het begrip bezetenheid dient hier een ruime omvang te worden toegekend, en daaronder dus meer verstaan dan alleen z. g. incarnatie-verschijnselen.

tomen veroorzaakt, welke eensdeels een nuttige, sociale beteekenis hebben ([29]) en anderdeels de bizarre eigenschappen doen ontstaan, welke men door alle eeuwen heen bij geniale menschen heeft geobserveerd (waarin een der oorzaken dient te worden gezocht van het feit, dat men reeds vroeg — Aristoteles ! — een zeker verband is gaan leggen tusschen genialiteit en „waanzin") maar tevens voorwaarden schijnt te scheppen, waaronder deze „betere verbinding" tot stand schijnt te kunnen komen. ([30])

„Zu der einfachen Begabung muss beim Genie noch das Daimonion hinzukommen und es scheint, dass gerade dieses Daimonion mit dem psychopathischen Element innerlich viel zu tun hat", zegt Kretschmer (l.c., pag. 24). En een paar bladzijden verder (pag. 28) getuigt hij : „Je mehr man Biographie studiert, desto mehr wird man zu der Vermutung gedrängt : dieses immer wiederkehrende psychopathologische Teilelement im Genie ist nicht nur eine bedauerliche äussere Unvermeidlichkeit biologischen Geschehens, sondern ein unerlässlicher innerer Wesensbestandteil, ein unerlässliches Ferment vielleicht für jede Genialität im engsten Sinne des Wortes." ([31])

---

(29) Wij spreken in een dergelijk geval van sublimeering.

Freud spreekt van sublimeering wanneer „die Sexualstrebung ihr auf Partiallust oder Fortpflanzung gerichtetes Ziel aufgibt zugunsten höherer Ziele" („Vorlesungen zur Einf. in die Psychoanalyse").

Wij weten thans dat de sublimeering volstrekt niet slechts, zooals Freud meent, tot sexueele driften beperkt blijft. Goethe wist zichzelf door het schrijven van : „Die Leiden des jungen Werthers" voor den zelfmoord te bewaren.

(30) In dit verband vestig ik ook de aandacht op de psychoanalytische beschouwingen met betrekking tot z. g. persoonlijke spookverschijnselen. Zie v. Schrenck Notzing : „Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie", Stuttgart, 1929, pag. 385.

(31) Het begrip psychopathie is hier wel gebruikt in den zin welke Hoche daaraan hecht. Hij onderscheidt twee groepen van psychopathen. In de eerste groep vallen zij, die slechts moeilijkheden met zich zelf hebben ; in de tweede groep zij, die anderen moeilijkheden bereiden. Natuurlijk is de grens tusschen beide groepen niet scherp te trekken. (Vgl. Mayer's : „Compendium der Neurologie und Psychiatrie", Freiburg i. B., 1925, pag. 156).

(32) Verwantschap, maar geen identiteit. In deel II van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research" (pag. 131) heb ik den kunstenaar genoemd „een occult-begaafde in wiens werk bovenal de Schoonheid leeft". Ofschoon deze definitie niet onjuist is, zoo meen ik nochtans dat in deze definitie het verschil tusschen kunstenaar en medium onvoldoende tot uiting komt. Het criterium ligt hier m. i. in het feit dat bij den kunstenaar de subliminale opwellingen in den regel den invloed van den supraliminalen gedachtenstroom ondergaan. „Ik beweer dat het genie — wil dit zoo vaak misbruikte woord althans eenige psychologische beteekenis hebben — veeleer beschouwd moet worden als de macht om een grooter gedeelte van zekere vermogens, die tot bepaalden graad ons allen gemeen zijn, te gebruiken dan andere menschen ; de macht om de resultaten van subliminale geesteswerkingen ondergeschikt te maken aan den supraliminalen gedachtenstroom...' (Myers, l. c., pag. 57).

Zoo is dus een nauwe verwantschap tusschen kunstenaar en medium onmiskenbaar te achten. ([32])

Deze verwantschap maakt het ons nu in de eerste plaats duidelijk waarom zoovele dichters, romanschrijvers e.d. zulke goede menschenkenners zijn. Het is — op grond van het hiervoor behandelde, zeer aannemelijk te achten dat een aantal van hen dit dankt aan het feit, dat zij over paragnostische faculteiten beschikken. ([33])

Zekerlijk blijft hier nog veel raadselachtigs over en ik kan dan ook niet meer doen dan eenigermate de richting wijzen, waarin m.i. een oplossing dient te worden gezocht. De allerdichtste nevelen beginnen, wanneer wij de uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek gaan betrekken bij onze pogingen tot oplossing van deze uiterst moeilijke problemen, eenigermate te vervagen, en dit doet ons op den ingeslagen weg voort gaan, in het vertrouwen, dat voortgezet onderzoek en voortgezette denkarbeid ons wijdere horizonten zullen openen.

Daarbij zullen wij m.i. komen tot een betere benadering van het begrip van het daimonische, tot een juister inzicht van het wezen van genialiteit, inspiratie en intuitie dan tot op heden het deel is van de overgroote meerderheid der psychologen.

Deze verdieping van ons inzicht zal ons leiden tot een terugkeer tot de „Romantische" psychologie en metaphysica, waarmede door sommigen (Ludwig Klages !) reeds een begin werd gemaakt.

C. G. Carus, wiens geschriften eenige tientallen jaren lang over het hoofd gezien zijn, omdat zijn denkbeelden in strijd schenen te zijn met die van hen, aan wie de empirische psychologie haar opkomst dankt, zal daar-

---

Behagel heeft in zijn rede over : „Bewusstes und Unbewusstes im dichterischen Schaffen" (Leipzig, 1907) gewezen op de „samenwerking" van subliminale en supraliminale zelf bij den scheppenden kunstenaar.

Sprekend over Schiller zegt Goethe : „Ich sah ihn... ein pompöses Gedicht von zweiundzwanzig Strophen auf sieben reducieren" (Eckermann, III, pag. 232). Behagel heeft verschillende, daaraan parallel loopende gevallen vermeld.

Böhm, het verschil besprekend tusschen medium en kunstenaar zegt : „Der Künstler aber ist Herr seiner produzierenden Betätigung im Gegensatz zum Medium..." („Intuition und Inspiration", Pfullingen i. W., Baum-Verlag, pag. 11).

De „surréalisten" schijnen daarentegen den invloed van het supra-liminale zelf zooveel mogelijk te trachten tegen te gaan. André Breton leert in zijn : „Second Manifeste du Surréalisme" den passieven toestand der intelligentie. Zie E. Servadio : „Surrealismus und Parapsychologie" in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1931, pag. 494.

(33) Vgl. C. U. Ariëns Kappers : „Zielsinzicht en Levensopbouw", Amsterdam, 1925, pag. 91.

bij in steeds klimmende mate in onze waardeering stijgen omdat steeds meer zal blijken hoe juist hij zag toen hij zijn stelling formuleerde dat „de sleutel tot de kennis van het wezen van het bewuste zieleleven ligt in de regionen van het ons onbewuste." [34]

Bij hem vinden wij reeds de kiemen van een genialiteits-leer, zooals deze in latere jaren door de grondleggers der parapsychologie du Prel [35] en Myers [36] werd ontwikkeld en waarop wij zullen hebben voort te bouwen willen wij in de psychologie en de kennis-leer werkelijk ernst maken met de bepaling van begrippen, waaromtrent in onze dagen bij vele psychologen nog veel verwarring heerscht, iets waarin slechts de studie der paragnostische verschijnselen en der mediums werkelijk verandering zal vermogen te brengen.

(34) Met deze woorden vangt Carus zijn : „Psyche" (1846) aan, waarmede hij — zooals Prinzhorn („Leib-Seele-Einheit", Potsdam, 1927) zeer terecht opmerkt — zeggen wil, dat „von vornherein hier der Mensch gesehen wird auf dem Hintergrund des Weltganzen, von dem er ein Teil ist und mit dem er daher in einem dauernden, unlöslichen Zusammenhang steht". (Pag. 55).

(35) „Die monistische Seelenlehre", Leipzig, 1888; „Die seelische Tätigkeit des Künstlers" in : „Sphinx", 1890, II, pag. 1.

(36) „De menschelijke persoonlijkheid", Ned. vert., Amsterdam, 1921.

Over vuurbestendigheid van menschen en voorwerpen.

door Dr P. A. DIETZ.

De paraphysiologische verschijnselen, die in zekeren zin een middengroep vormen tusschen de eigenlijke subjectieve en de objectieve of physische verschijnselen, hebben zich niet bijzonder mogen verheugen in de belangstelling van de voor de parapsychologie geïnteresseerde kringen. In het werk van Sudre (Introduction à la Métapsychique humaine) wordt er hoegenaamd geen aandacht aan geschonken ; het handige boekje van Tischner (Okkultismus und Spiritismus) negeert ze bijna geheel ; ook in de Proceedings wordt er slechts terloops melding van gemaakt. Misschien hangt dit samen met het feit, dat zij niet zoo zeer in onmiddellijk verband plegen gebracht te worden met het geestenvraagstuk, dat, hetzij pro of contra, in vele gevallen nog als het centrale probleem der parapsychologie wordt beschouwd. Toch is deze groep, die wij liever als somatische parapragmasie van de eigenlijke physische phaenomenen (extrasomatische parapragmasie) onderscheiden, juist daarom zoo belangrijk, omdat zij eenerzijds in zekeren zin een overgang vormt tusschen de beide hoofdafdeelingen, en anderzijds langs vele wegen verband houdt met de gewoonlijk nog tot de „normale" gerekende physiologische verschijnselen, zooals suggestieve invloed op de lichaamsfuncties en dergelijke.

Het thans te bespreken onderwerp, de onbrandbaarheid of vuurbestendigheid van mediums (resp. van voorwerpen, waarop zij een nog onbekenden invloed hebben uitgeoefend) neemt in de occultistische litteratuur een vrij geringe plaats in. Het zijn vrijwel alleen de praestaties van Home, die in dezen ernstig onze aandacht vragen, daar zij alles wat op dit gebied nog door anderen tot stand moge zijn gebracht, verre achter zich laten, ook wat betreft de wijze, waarop zij zijn gecontroleerd.

Weliswaar hebben zij een nadeel; zij zijn reeds van ouden datum, dateeren uit het laatste kwartaal der vorige eeuw. Hier staat echter tegenover : 1e de onbrandbaarheid is een verschijnsel, dat, althans in den vorm, zooals Home het kon demonstreeren, zeer moeilijk is na te bootsen ; 2e eenige der beste oudere waarnemers (Crookes vooraan) hebben ons zeer gedetailleerde beschrijvingen nagelaten. En ten 3e het feit zelf, ofschoon in eigenlijke mediumieke kringen sindsdien niet meer onder goede controle vertoond, wordt

tot in bijzonderheden bevestigd door een groot aantal ethnologische waarnemingen, onder zeer gunstige omstandigheden door verschillende onderzoekers in verschillende deelen der aarde verricht, welker getuigenissen alle merkwaardig overeenstemmen.

Zelfs de scherpste criticus van Home, graaf Perovsky-Petrovo-Solovovo (1), die een groot wantrouwen voedt tegen de echtheid van het meerendeel zijner verschijnselen, maakt voor zijn proeven met gloeiende kolen vrijwel een uitzondering, niet het minst om de overeenkomst met de praestaties der vuurloopers.

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat de onbrandbaarheid van lichaamsdeelen van een, al of niet in trance verkeerend persoon, heel iets anders is dan de ongevoeligheid voor branden. Dit laatste is slechts een bijzonder geval van het bij hystericae zoo vaak voorkomende ontbreken van alle pijngevoel. Een veel grootere physiologische merkwaardigheid is, als er geen brandwonden (blaren) ontstaan en de wonderbaarlijkheid van het phaenomeen wordt nog verhoogd, als de hitte zoo groot wordt, dat een direct verbranden of verkolen van huid of vleesch verwacht zou moeten worden. Immers bij een zeer hooge temperatuur is geen physiologische reactie meer mogelijk, maar gedraagt zich een levend organisme juist als een gewoon brandbaar voorwerp. In deze uiterste gevallen is het dus ook een physische wet, die buiten werking schijnt te worden gesteld, en dit klopt dan ook weer hiermede, dat ook voorwerpen en wel zeer brandbare voorwerpen, tijdelijk vuurvast worden (haren, maar ook een zakdoek, kleederen en versierselen. Zie beneden).

In de beroemde zitting van 9 Mei 1871 in tegenwoordigheid van Crookes, demonstreert Home bij voldoende belichting (hij werkt wel vaak bij gedempt licht, maar niet in het donker) zijn macht over het vuur door een batisten zakdoek der gastvrouw, miss Douglas, eenige malen dubbelgevouwen op de palm zijner hand te leggen en daar bovenop een gloeiend stuk kool, dat hij met een tang uit den haard had genomen. Er werd slechts een klein gaatje in gebrand ; het overige gedeelte was zelfs niet verzengd. Crookes, die den zakdoek meenam naar zijn laboratorium, constateerde, dat zij niet door een of ander chemisch preparaat onbrandbaar was gemaakt.

Vervolgens gaat Crookes verder :

„Home liep weer naar den haard en nadat hij de gloeiende kolen met

(1) Some thoughts on D. D. Home Proceed. S. P. R. Vol. XXXIX pag. 247.

de hand had omgeschept, nam hij er een roodgloeiend stuk uit, bijna zoo groot als een sinaasappel, legde het in zijn rechterhand, bedekte het met de andere tot er een bijna gesloten ruimte was gevormd en blies nu in deze kleine geïmproviseerde oven tot het stuk kool bijna witgloeiend was. Hij maakte mij opmerkzaam op de vlam, die boven de kool flakkerde en om zijn vingers heen speelde ; toen viel hij op de knieën, sloeg de oogen omhoog, hield de kool in de opgeheven hand en zei : „Is God niet goed ? Zijn zijn wetten niet wonderbaarlijk ?"

Op den avond van 28 April werd hetzelfde verschijnsel met den onbrandbaren zakdoek nog eens vertoond, vlak onder de oogen van Crookes.

Tijdens de groote serie zittingen met Lord Dunraven (1867-69) werd de „vuurproef" nog herhaalde malen vertoond. In de 30ste zitting begraaft hij zelfs zijn gezicht in de gloeiende kolen en beweegt het daarin rond, alsof hij het in water baadde. Bij deze en andere gelegenheden legt hij ook de gloeiende kolen in de handen der aanwezigen, zonder dat deze zich branden, ja zij voelen zelfs ternauwernood warm, of zelfs „eer koud dan warm" aan.

De „Master of Lindsay" (Earl of Crawford) heeft acht maal gloeiende kolen in zijn bloote handen gehouden, hem door Home aangereikt. Eens had hij zich even tevoren aan een van die kolen den vinger gebrand. Zij schroeiden zijn gezicht als hij het dicht bij zijn handen bracht.

Op een seance hielden niet minder dan 7 personen, waaronder 4 dames, gloeiende kolen in hun handen.

Meermalen legde Home de kolen tusschen zijn kleederen zonder dat deze vlam vatten.

Den heer Hall legt Home een stuk gloeiende kool, zoo groot dat hij het met beide handen moet dragen, boven op het hoofd en strijkt er de haren overheen. „Het witte haar lag als zilver draden over de roodgloeiende kool" schrijft Mevr. Hall aan Lord Dunraven in haar brief van 5 Juli 1869.

Waar naar mijn weten, de onkwetsbaarheid voor het vuur, alsook het onbrandbaar maken van voorwerpen langs magischen weg, tot nog toe niet in een modern parapsychologisch laboratorium wederom is geconstateerd, blijven ons de gegevens van ouderen datum altijd met eenigen twijfel vervullen. Immers over het algemeen kunnen wij zeggen dat een echt verschijnsel telkens weer opduikt, ook als de voorwaarden van onderzoek verscherpt worden, terwijl het juist een kenmerk van het door bedrog bewerkte phaenomeen is, dat het geleidelijk pleegt te verdwijnen van het programma. Op deze wijze zijn bv. het directe leischrift, de materialisatie van volledige ge-

stalten, de directe stemmen e.a. hoogst twijfelachtige punten geworden. Ook de vuurproeven van Home blijven daarom, trots de argumenten die in hun voordeel pleiten, iets suspects behouden. Crookes zelf heeft b.v. de gloeiende kolen niet in zijn handen gehad, en in de seances, waarin ze wel aan anderen werden gegeven, was hij niet tegenwoordig. Veel is er dat wij gaarne anders zouden willen hebben, teneinde met te meer gerustheid een conclusie, hetzij in positieven hetzij in negatieven zin, te kunnen trekken.

Eenerzijds staat de verklaring van een scheikundige als Crookes, dat hem geen stof bekend is, waarmede men de handen of een voorwerp zou kunnen bewerken, zoo dat ze *in die mate* bestand zijn tegen het vuur. Wel bestaan er verschillende middelen, waarmee men lichaamsdeelen tot op zekere hoogte ongevoelig kan maken tegen hitte. Carrington noemt een alcoholische oplossing, waarvan de voornaamste ingredienten kamfer, styrax en kwik zijn, maar deze geeft slechts zeer onvoldoende bescherming.

Hetzelfde geldt voor het inwrijven van de huid met zwavelzuur en andere middelen. Anderzijds is het een feit, dat men ongestraft zijn hand in gesmolten lood kan dompelen : de zweetvloeistof vormt, door de plotselinge temperatuursverhooging in een eigenaardige physische toestand gebracht, een soort beschermende laag om de huid, maar dit duurt niet langer dan een oogenblik en men moet de hand onmiddellijk terugtrekken. Negers, bekend om hun ongevoeligheid voor pijn, pakken met hun vereelte vingers soms heete kolen beet om hun pijp aan te steken, maar ook dit duurt heel kort en het eigenlijke gloeien wordt toch pas door het trekken aan de pijp opgewekt. Ook het gewend zijn aan warmteinwerking speelt een rol : vrouwen met zachte handen, die veel met heete pannen omgaan, zijn ongevoeliger voor hitte dan mannen met veel harder huid. Maar al deze dingen verschillen quantitatief te sterk van de phaenomenen van Home om ernstig als verklaring in aanmerking te komen.

En nu grover bedrog ? Asbesthandschoenen, of zelfs de beroemde onderstelling door Evans in zijn „Spirit world unmasked" geopperd, dat Home het stuk kool handig met een stuk platinaspons zou hebben verwisseld, dat hij vervolgens met een onder zijn kleeren verborgen waterstofapparaatje aan het gloeien bracht ? Een van de hypothesen, zooals er zich gemakkelijk nog tientallen andere laten opstellen, maar die alle een zoo groote mate van onoplettendheid van de zijde van Crookes en Lord Dunraven onderstellen, dat wij wel van onbegrijpelijke onnoozelheid zouden moeten spreken.

Carrington, die anders nog al een heel strenge maatstaf aanlegt, houdt dan ook de „fire-tests" van Home voor echt, en zoowel de critieken van Podmore als die van von Klinkowström (Dreimännerbuch pag. 115) doen op dit punt al bijzonder armelijk aan.

Hallucinatie kan misschien wel rekenschap geven van een koude luchtstroom, een aanraking die men meent te voelen, van beweging van voorwerpen in het halfdonker, van een geest, die men meent te zien, maar niet van de gedetailleerde en welomschreven waarnemingen die Crookes in dezen vermeldt. Zijn ze niet echt, dan is het bedrog, maar het ultimum refugium ignorantiae der hallucinatie-hypothese helpt hier niet.

En toch blijft een zekere onbevredigdheid achter ; waarom hebben de moderne onderzoekers, met zooveel fijnere hulpmiddelen toegerust, het feit nimmer bij hun mediums kunnen constateeren ? Ligt dit aan een speciale begaafdheid van de proefpersoon, die dan vrijwel eenig gebleven is ?

Dat ik ten langen leste nochtans er toe neig, de vuurbestendigheidsproeven van Home, trots hun verbijsterend wonderbaarlijken aard, als echt te accepteeren, heeft zijn oorzaak hierin, dat ons zeer betrouwbare getuigenissen ten dienste staan uit ver van elkaar liggende oorden der wereld verzameld, dat bij verschillende volkeren nog heden ten dage diverse „vuurceremonien" als ritueele handelingen worden uitgevoerd, die tot in bijzonderheden met de onderhavige „vuurproeven" van Home overeenstemmen. Op werkelijk buitengewoon merkwaardige wijze vult hier het ethnologisch materiaal de leemten van het experimenteel onderzoek aan.

* * *

Religieuze of semi-religieuze vuur-ceremonien schijnen vroeger vrijwel over de geheele wereld verspreid te zijn geweest. Om met een klassiek voorbeeld te beginnen : In zijn Aenaeis, XI, 786 laat Virgilius zijn aanvoerder der Hirpi, Arruns, in een gebed tot Apollo, als sanctus custos Soractis (de heilige hoeder van den berg Soracte) zeggen :

et medium freti pietate per ignum
cultores multa premimus vestigia pruna

(en, gedreven door onze vroomheid,, drukken wij, uwe vereerders, midden door het vuur gaande, met onze voetzolen de gloeiende kolen).

In Spanje bestond, volgens vele overeenstemmende mededeelingen, nog in het midden der 16^{e} eeuw een familie, waarin de „toovermacht over het

vuur" erfelijk was, van hun onaantastbaarheid in dezen werd zelfs een practisch gebruik gemaakt bij het blusschen van branden.

Beter geconstateerd dan deze toch altijd wat legendarische berichten is het vermogen bij de dusgenaamde Nistinares in Bulgarije. Op den 21en Mei, de feestdag van de H.H. Helena en Constantijn, dansen de leden van een bepaalden stam (ook hier wordt de eigenschap erfelijk geacht) in de gloeiende asch van een reusachtig houtvuur. Zij zijn blijkbaar in extase, zien blauw in 't gezicht, en uiten „profetieën" tijdens den vuurdans ; als deze toestand verdwijnt, loopen zij gevaar zich te verbranden, en zij haasten zich dan ook tegen het einde der ceremonie hun voeten af te koelen in een van te voren klaar gemaakt modderbad. ([2])

Van verreweg het meeste belang echter zijn de vuurceremonien, bij diverse volkeren in Azie en Australie in zwang, en onder deze vragen voorzeker die van de Fidsji-eilanders in de eerste plaats onze aandacht. Vroeger waren zij zeker veel meer verspreid dan nu, zoo hebben o.a. vele Maori's verklaard dat de vuurtoovenarij vroeger ook veel op Nieuw-Zeeland werd uitgeoefend, maar al sinds vele geslachten buiten gebruik is geraakt.

Onder de verschillende getuigenissen staat die van kolonel Gudgeon, Engelsch gezaghebber op Rarotongo, bovenaan. Op 20 Januari 1899 heeft deze autoriteit een zoogenaamde „fire-walk" niet alleen bijgewoond, maar met nog drie andere Europeanen er zelf aan deelgenomen. ([3])

De ceremonie werd verricht onder toezicht van een man van Raiatea, den „tohunga". De eigenlijke oven, cirkelvormig met een doorsnede van ongeveer 4 M. bevond zich in een groote ronde kuil ; de bodem was bedekt met groote ronde steenen, dagen te voren gloeiend gemaakt door een vuur van groote houtblokken. Met behulp van lange haken en stokken van een bijna onbrandbare houtsoort werd de oven gereinigd en de heete steenen zooveel mogelijk vlak uitgespreid. De tohunga en zijn „tauria" (leerling) namen takken van een breedbladigen Ti ([4]) (= Dracaena, drakenbloedboom) in de handen, sloegen hiermede driemaal op den rand van den oven : daarna liepen zij langzaam en bedachtzaam over de gloeiende steenen. Wij geven nu verder het woord aan kolonel Gudgeon :

---

(2) Daar deze gegevens ontleend zijn aan het werk van Dr. Schischmazof, wiens boek werd uitgegeven door het Bulgaarsch ministerie van onderwijs, kunnen wij er zeker van zijn niet met bijgeloovige berichten te doen te hebben.

(3 The journal of the Polynesian Society, Maart 1899.

(4) Vermoedelijk heet daarom de ceremonie, althans op Raratonga, Umu-Ti.

„De tauria gaf de ti aan Mr. Goodwin en de priester sprak : ik geef mijn mana aan u over, leid uw vrienden er door heen. Nu waren wij met ons vieren Europeanen : Dr. W. Craig, Dr. Georg Craig, Mr. Goodwin en ik en ik moet zeggen dat wij kranig door stapten. Ik kwam er door heen zonder eenig letsel, slechts een van ons brandde zich ernstig — maar hij heeft, schijnt het, net als Lots vrouw, achterom gekeken tegen alle regels in. Ik wist heel goed dat ik over roodgloeiende steenen liep en kon de hitte voelen, maar het deerde mij niet. Ik voelde kleine electrische schokjes tijdens de ceremonie en nog een heele tijd daarna, maar anders niets.

Ik liep blootsvoets en na ons volgden ongeveer 200 Maoris. Geen hunner, voor zoover ik kon zien, droeg schoenen. Ik liep niet vlug door den oven, maar eerder voorzichtig, want ik was bang dat ik op een scherpe steenpunt zou trappen en vallen. Mijn voetzolen zijn erg teer. Ik dacht, terwijl ik door den oven liep, dat de huid van mijn voeten zou loslaten. Maar ik nam onderwijl niets anders waar dan een prikkelend gevoel, iets als electrische schokjes, onder de zolen van mijn voeten, en dat duurde nog wel een uur of zeven voort. Het gekste is, dat, ofschoon de steenen heet genoeg waren om een uur later nog groene ti-ti takken te verbranden, de bijzonder gevoelige huid van mijn voeten zelfs niet harder geworden was. Verscheidene Maoris dachten dat zij zich gebrand hadden, maar het bleek later van niet, of althans niet van beteekenis. Ik weet er niets anders van te zeggen dan dat het „mana" is, mana tangata en mana atua."

Een andere autoriteit, Dr. T. M. Hocken, geeft ons nog nadere bijzonderheden. Hij woonde de ceremonie bij op het eiland Bega of Mbega, waar het vermogen beperkt is tot de kleine stam der Na Ivilankata. Ook de priesters van het eiland Raiatea (zie het vorig bericht) kunnen het doen. De ceremonie heet hier vilavilairevo. De oven (lovo) bevindt zich ook hier in een kuil van 8 tot 10 M. doorsnede en 2 1/2 M. diepte, maar heeft zelf een middellijn van niet meer dan ongeveer 5 M. De bezoekers hadden een thermometer meegebracht, die tot 410 graad Fahrenheit kon aanwijzen ; deze werd op 2 M. hoogte boven het midden van den oven gehangen, maar moest direct worden weggenomen, daar het soldeersel begon te smelten. Het kwik wees inmiddels 282 Fahrenheit.

Een achttal inlanders wandelde vervolgens in een cirkel over de gloeiende steenen ; zij bleven ongeveer een halve minuut in den oven. Daarna werden er een massa groene takken in geworpen, zoodat hij geheel met rook werd gevuld ; de teruggekeerde inboorlingen zaten er middenin en drukten

ze omlaag om de oven gereed te maken voor het koken der spijzen voor het feestmaal. Hocken heeft van twee der inboorlingen, zoowel voor als na het loopen door het vuur, de voetzolen nauwkeurig onderzocht. Ze waren zacht en buigzaam, noch leerachtig, noch gevoelloos. Er was niets te bespeuren van eenige bewerking ; Hocken heeft ze betast, beroken en zelfs er aan gelikt.

Slechts een klein aantal inlanders bezat deze eigenschap van vuurbestendigheid. Men verzekerde echter dat zij die op anderen konden overbrengen door hen bij de hand te houden.

Noch Gudgeon, noch Hocken konden iets merken van een bijzondere psychische toestand bij de vuurloopers.

Mr. Basil Thomson, regeeringsambtenaar op Fidji, vermeldt nog als bijzonderheid, dat de enkelringen van gedroogd boomvarenblad, die de vuurloopers droegen, zelfs niet verzengd werden, ofschoon dit materiaal buitengewoon licht ontvlambaar is. Daarentegen werd een zakdoek, op een der steenen gelegd even lang als de menschen in den oven waren, grootendeels verkoold.

De vuurceremonie is herhaaldelijk gefotografeerd. Fotografieën er van komen o.a. voor in het populaire werk van Buschan : Die Sitten der Völker. Hieruit blijkt dat zij ook in 1904 nog in eere gehouden werd. Of zij nog steeds wordt volvoerd is mij onbekend.

Het vuurloopen is niet tot de Fidji-eilanden beperkt, al is het daar het meest bekend. Kolonel Haggard zag het in 1899 in Tokio, hier echter over gloeiende kolen. Toen reeds gebeurde het maar zelden, zoodat het nu wel geheel uitgestorven zal zijn. Hier wandelde een groot aantal menschen door het vuur, waaronder een jongen van zes jaar.

In vele deelen van Engelsch-Indie wordt de vuurceremonie nog steeds gehouden ter eere van de godin Draupadi, de gemalin der vijf gebroeders Pandava, die dit als godsoordeel zou hebben ondergaan ten bewijze harer echtelijke trouw. Ook hier is de oven met kolen gevuld ; priesters gaan voorop, talrijke geloovigen volgen. Na afloop worden de voeten in water afgekoeld.

Britsch-Indiers, meestal tot het volk der Tamils of Klings behoorend, hebben deze ritus ingevoerd in verschillende andere deelen der wereld, waarheen zij als koelies emigreerden. Zoo is het waargenomen in de Straits, op Mauritius, op Trinidad. Ook heden ten dage komt het nog voor. In Natal volvoerden nog in 1925 een aantal Klingaleesche koelies den vuurloop, zonder ook maar eenigermate gekwetst te worden.

Een feit is echter dat er meer dan eens teekenen van ontaarding vallen waar te nemen. Blijkbaar begint de magische kracht dezer primitieve menschen onder den invloed hunner geleidelijke europeisatie te verminderen. Kort geleden las ik een courantenbericht, volgens hetwelk de deelnemers aan zulk een vuurloop ergens in West-Indie zich afschuwelijk verbrandden.

* * *

Uit de heiligen- en heksenlegenden is ons weinig van vuurvastheid bekend. Bernadette, de „zieneres van Lourdes", zou haar vingers een kwartier lang in een brandende kaars hebben gehouden, juist als het van Home wordt beschreven. De zoo uitvoerige Görres geeft ons (Christl. Mystik II pag. 284) slechts twee gevallen. Simon van Assisi viel, terwijl hij onbewegelijk in ekstase verkeerde, een gloeiende kool op den blooten voet, die daar bleef liggen tot zij uitdoofde ; de heilige voelde de hitte niet en het vuur bracht geen brandwond teweeg.

Van Catherina van Siena wordt verhaald, dat zij meermalen door „Malatasca" (zoo noemde zij den duivel) in het haardvuur werd geworpen, maar daaruit geheel onverlet, ook wat haar kleederen betreft, te voorschijn werd gehaald. Eens geraakte zij, terwijl zij in de keuken het braadspit bediende, in ekstase, en werd later met het gezicht in de gloeiende kolen liggende aangetroffen, zonder dat eenig spoor van verbranding zichtbaar was. De overeenkomst met het boven vermelde geval Home is zeer treffend. Ongetwijfeld zou ook deze in daartoe geeigend milieu en bij daaraan aangepaste mentaliteit, als heilige geen slecht figuur hebben gemaakt.

Het verhaal van de „,drie mannen in den vurigen oven" uit Daniel III is overbekend :

De koning ziet vier mannen in plaats van drie, ongebonden te midden van het vuur „en de gedaante des vierden is als van een zoon der goden" (Dan. III vs. 25).

Als hij dan bevel heeft gegeven de veroordeelden uit het vuur te laten komen, blijkt bij onderzoek, dat :

(vs. 27) „het vuur over hunne lichamen niet geheerscht had, en dat het haar huns hoofds niet verbrand was en hunne mantels niet veranderd waren, ja dat de reuk des vuurs er niet over heen gegaan was."

Dezelfde bijzonderheden getuigen ook de moderne waarnemers van de „vuurloopers". Daarentegen vinden wij bij een soort „dansende derwischen"

in Algiers, de Aissaria, blijkbaar alleen een gevoelloosheid voor brandwonden tijdens de kunstmatig teweeggebrachte ekstase. Berbrugge (zie Tenhaeff Handleiding III, 142) zegt als de derwisch zich met een gloeiende ijzeren staaf tegen den schedel slaat en er in bijt : „duidelijk kon ik den walgelijken reuk van het verbrande vleesch waarnemen en het knetteren van de huid."

Ook in de heksenprocessen komt herhaaldelijk gevoelloosheid voor brandwonden voor, maar dit is natuurlijk geheel iets anders dan eigenlijke onbrandbaarheid.

Nog iets anders moeten wij naar mijn meening met deze en verwante verschijnselen in verband brengen, nl. de zoogenaamde godsgerichten.

Een gouden ring, die op den bodem van een vat met kokend water lag, er uit halen, of met bloote voeten over zeven gloeiende ploegscharen loopen, is een der meest gewone vormen, die het godsgericht bij de Germanen aanneemt. Bij de negers is het al niet veel anders ; en in het wetboek van Manoe vinden wij den tekst : Hij wien de vlam niet brandt... moet voor oprecht gehouden worden in zijn eed.

Negeeren wij de parapsychologische verschijnselenwereld, dan rest ons niets anders dan aan te nemen, dat onze oer-voorvaderen bij tijd en wijle absoluut imbeciel moeten geweest zijn, om zulke eischen te stellen aan een verdachte, om zijn onschuld te bewijzen. Zin is in dergelijke gebruiken alleen te vinden, als wij de vruchtbare werkhypothese opstellen, dat in een praehistorische periode — welke nog volstrekt niet een primitieve oertoestand behoeft geweest te zijn, zooals het naieve evolutiedogma ons zou willen doen gelooven — de magische vermogens een niet al te zeldzaam bezit der menschheid waren. Wij willen hiermede niet betwisten, dat deze handelwijze, tot verstarde traditie geworden, de aanleiding geweest is tot alleszins barbaarsche proceduren, die menig onschuldige het leven hebben gekost, maar hun ontstaan zonder eenigen reëelen grond is vrijwel ondenkbaar, vooral daar wij het godsoordeel over de geheele wereld verspreid vinden, in merkwaardig stereotype vormen. Dat het ongedeerd blijven der aldus op de proef gestelden als een bewijs hunner onschuld gold, zelfs dit wordt ons door de boven besproken experimenteele gegevens begrijpelijk gemaakt. Home eischt uitdrukkelijk, voordat hij de gloeiende kolen in de handen der toeschouwers legt, dat deze vertrouwen zullen hebben, dat zij zich niet zullen branden en alle vrees moeten overwinnen. Tegen een dame die zich angstig maakt zegt hij : „o, dan moet u hem niet nemen, als u geen geloof hebt, zult u zich branden". Dan strekt Lady Gomme de handen uit en zegt : „Ik zal hem zonder

angst aanvatten, ik heb geloof". Home legt haar de gloeiende massa in de handen, waar zij ongeveer een minuut blijft liggen. Daarna wordt zij op een blad papier gelegd, dat onmiddellijk vlam vat.

Nu verzekeren ons diverse getuigen van den vuurloop wel, dat de deelnemers, waaronder, naar wij zagen, in een geval de berichtgever zelf, niet in een bijzonderen psychischen toestand verkeerden, maar dit is toch cum grano salis op te vatten M.i. is er wel degelijk een bijzondere psychische toestand noodig, om gemoedelijk zijn bloote voeten op gloeiende steenen te zetten, ook al behoeft dit nu niet bepaald trance te zijn, wij moeten het in elk geval „onbegrensd vertrouwen" noemen. Een vertrouwen, dat alleen door de geheele psychische atmosfeer, die bij zulke ceremonien toch wel iets eigenaardigs moet hebben, kan zijn gewekt. Waarbij wij dan het „mana", dat voor ons een woord blijft waarbij het overeenkomstige begrip ten eenenmale ontbreekt, laten voor wat het is.

Tevens kunnen wij ons een denkbeeld vormen van de beteekenis van dergelijke riten voor de ethnologie. Wanneer wij de onderstelling opperen, dat oorspronkelijke magische vermogens in den loop der generaties verdwijnen, terwijl nochtans de ceremonien, die als uiting resp. demonstratie dezer vermogens hun zin hebben traditioneel worden voortgezet dan zal ons deze theorie die ik die van het „magisch relict" zou willen noemen, veel van den schijnbaren onzin in het „primitief" ritueel ophelderen. De degeneratie zal twee vormen kunnen aannemen : de ritueele handeling wordt zelfkwelling en offer, of zij wordt verzacht, meteen ontkracht tot symboolhandeling. Het laatste is het geval, wanneer, zooals bij sommige Indische secten geschiedt, de vereerders van Draupadi inplaats van over echte gloeiende kolen, plechtiglijk over een tapijt van roode bloemen schrijden. Wordt echter de vuurproef in vollen ernst behouden, dan zal het fanatisme ze handhaven als barbaarsch offer. Het blijkt bv. uit den tekst nog volstrekt niet, of Manasse de koning van Juda, die volgens 2 Kon. 21:6 zijn zoon door het vuur deed gaan, dezen werkelijk offerde. Zeker is echter, dat de Carthagers, tot aan de verwoesting der stad door de Romeinen bij het offer aan den Moloch hun zonen, en bij gelegenheid ook zichzelf, werkelijk verbrandden. Het zou de moeite waard wezen eens na te gaan of er geen sporen konden worden gevonden, dat deze onmenschelijke zede misschien in zijn oorspronkelijken vorm iets dergelijks was als de „vuurloop" der Fidji-eilanders.

Misschien is een zeer onschuldige laatste uitlooper van dit alles het springen over of door brandende kaarsen of vuurtjes, zooals in verschillende

deelen van Midden-Europa nog bij het Paaschfeest door de dorpsjeugd wordt gedaan.

Naschrift. Het is niet ongeschikt hier een waarneming over „vuurmagie" te vermelden van den bekenden doodsvijand van alles wat naar occultisme zweemt : Dr. W. v. Gulat-Wellenborg. In het zeer goed gedocumenteerde, maar absoluut bevooroordeelde werk : „Der physikalische Mediumismus" (5) verhaalt hij, hoe hij op de markt te Tanger in Maart 1911 een religieus feest der Fellachen bijwoonde. Een „heilige" vertoont eenige kunsten met een brilslang, die nu niet ter zake doen.

„Sofort auf dem Bisz ergriff der Mann am Boden liegendes Stroh und hauchte hinein und das Stroh brannte unmittelbar beim ersten Hauch in heller Flamme auf. Einige Sekunden danach wiederholte er die Handlung ; nun aber beginnt das Stroh erst nach einigen Hauchstoszen zu glimmen und schlieszlich sich zu entflammen. Ein drittes Mal dauerte die Zeit bis zum Brennen des Strohs noch länger. Ich bedeutete den Dragoman das ich das Kunststück zu durchschauen glaubte : der Alte mache es wie die Chinesischen Feuerfresser, die im Nasenrachenraum eine glühende Lunte verbergen und damit z. B. Benzinedämpfe brennend aus dem Munde zu blasen vermögen. Der Dragoman nahm den Zweifel übel — wir seien eben unwissende Christen. Nun wollte ich aber genau zusehen und gegen eine weitere Geldspende konnte ich folgende Feststellungen machen. Der Mann legte den Burnous ab, er stand mit nackten Oberkörper vor uns in der kahlen Mauernische im Sonnenlicht. Das Charmieren der Schlange begann aufs Neue. Keine Bewegung entging uns Zuschauern. Nun liesz er sich wieder beiszen. (in de tong) Darauf fuhr ich ihm mit dem Finger in die Backentaschen und unter die Zunge. Dann liesz ich mich von ihm, während ich ihm die Nase verschloss, aus nächster Nähe ins Gesicht blasen ; ebenso liesz ich ihn bei geschlossenem Munde durch die Nase schnauben. Es war kein Brandgeruch zu spüren, kein Husten oder Niesen trat ein. Auch die Untersuchung der Hände ergab nichts. Ich drückte ihn nun mit meiner Linken gegen die Wand und holte mit meinem rechten Fusz möglichst weit von ihm ab herumliegende Eselstreu (strooisel, zooals dat gebruikt werd voor de ligplaats van ezels, naar ik veronderstel) heran. Diese reiche ich mit eigener Hand unter seinem Mund — und beim ersten Hauchstosz flammt sie sofort derart auf, dasz ich sie schleunigst

(5) Pag. 43, noot.

wieder abschütteln musz. Ein zweites Mal wiederhole ich dasselbe, und nun gerät die Streu erst nach einigen Behauchungen in Brand.

Schlangengift, Ptomaine und Alkaloide können nicht zünden, sagt unsre Erfahrung. Aber etwas, das zünden könnte, habe ich nicht finden können. Nun behielt also der Dragoman recht : jener war ein heiliger Mann und wir nur Christen. Mit den uns beschäftigenden mediumistischen Geheimnissen scheint mir der Vorgang aber auch heute noch nichts Verwandtes zu zeigen."

Met de laatste uitspraak zou de schrijver misschien ongelijk kunnen hebben ; ofschoon... de goochelkunst van sommige oosterlingen grenst aan het ongelooflijke.

Psychologische en Parapsychologische probleemstelling.

door Ir. Felix ORTT.

Tot dusver worden in de psychologie en in de parapsychologie — waarbij men verwante methoden toepast — verschillende verschijnselen onderzocht, en wordt getracht die vanuit een bepaald gezichtpunt te bezien, er een zeker verband in te ontdekken ; en wanneer dat gelukt, wanneer men ze ziet als onderdeelen van een grooter geheel, of als uitingen, afhankelijk van onderscheidene omstandigheden, van eenzelfde wetmatigheid, dan heeft men een verklaring gevonden die intellectueele bevrediging schenkt.

Wat men dus poogt te verklaren, is een ontzaglijk aantal verschijnselen.

Het komt mij voor, dat men door een wijziging in methode van onderzoek wellicht een beter, dat is overzichtelijker, sneller tot het doel leidend, meer inzicht gevend, dus bevredigender resultaat kan bereiken. En dat is, door niet zoozeer verschijnselen, als wel gemeenschappelijke groepen van verschijnselen als geheel, te bestudeeren.

De reden waarom ik dit meen, is, dat in een wetenschap, welke aan de psychologie zeer verwant is, n.l. de taalwetenschap, niet lang geleden een dergelijke methodologische hervorming is ingevoerd, welke met enthousiasme in de kringen der taalgeleerden is ontvangen, omdat zij meer succes belooft.

Ik zal dus beginnen met in het kort het wezen dier hervorming aan te geven. Dat is n.l. het ontstaan van de wetenschap der *phonologie,* welke te onderscheiden is van de tot dusver beoefende *phonetiek.*

Phonetiek is de physiologische klankleer. Dat wil zeggen : de leer der oneindige verscheidenheid van klanken, die zich in de talen der wereld voordoen.

Men kan b.v. al de klanken en klankvariaties op een fonograaf vastleggen ; men kan physiologisch onderzoeken, in welk deel van de mond- en keelholte die klanken gevormd worden, hoe dat geschiedt, door welke spierbewegingen enz. Men kan vergelijkingen tusschen die verschillende klanken en klankvariaties opstellen ; men kan trachten na te gaan hoe en waardoor die verschillen ontstaan zijn, enz.

De *phonologie* is echter wat anders, en in zekeren zin meer, en breeder, dan de phonetiek. Phonologie is de linguistische klankleer, of anders gezegd : de leer van bepaalde klankgroepen die een bizondere taal kenmerken, en van de systemen die door de verschillende klankgroepen in de verschillende talen gevormd worden.

Zulke klankgroepen worden *phonemen* genoemd. Elke taal heeft een systeem van phonemen, een phonologisch systeem.

Onder *phoneem* verstaat men het variatie-gebied van een klank, die psychologisch als één en dezelfde wordt beschouwd. Men kan ook zeggen : het variatie-gebied van een psychisch door een bepaalde taalgemeenschap als eenheid gevoelden klank.

Zoo is de ò klank van „hok" en van „bok" in het Hollandsch één phoneem, omdat de Hollanders die ò als eenzelfde klank aanvoelen. Dit is zoo, al spreekt iedere Hollander ook den ò klank ietwat anders uit in „hok" dan in „bok", wat soms al op het gehoor te bemerken is, maar anders allicht door zeer fijne waarnemingsinstrumenten te constateeren zou zijn. De zooveel millioen Hollanders zeggen allen in „hok" en „bok" een phonetisch onderling verschillende ò, maar phonologisch is het een en dezelfde, n.l. het phoneem ò.

Zoo wordt in het Engelsch de korte a van bad" en „bat" als één phoneem beschouwd, ook al klinkt de uitspraak van dit phoneem in het eene en in het andere woord duidelijk anders ; maar de Engelsche taalgemeenschap voelt dien klank toch als éénheid.

Dus wat uit phonetisch oogpunt nog als een groote verscheidenheid in alle onderlinge verschillen kan bestudeerd worden, geldt phonologisch als eenheid (phoneem) en wordt als zoodanige eenheid bestudeerd.

Het voordeel is, dat men daarbij recht op het doel afgaat. Want het diepere doel der taalstudie is de psyche te leeren kennen, van welke de taal in haar velerlei vormen een uiting is. Wanneer nu de psyche der taalgemeen-

schap als uitingsvorm een phoneem heeft, dat in de geheele taalgemeenschap als gelijkwaardige eenheid wordt erkend, dan is dat voor de kennis der psyche, welke dien uitingsvorm kiest, van wezenlijk belang ; en de tallooze phonetische klankvariaties, die men om andere redenen zou kunnen bestudeeren, zijn voor dit probleem niet van belang en kunnen hierbij dus beter verwaarloosd worden.

Terwijl dus, om even samen te vatten, men (in engeren zin) onder taal verstaat : de uitdrukkingswijze der psyche door middel van het spraakorgaan, vormen in éénzelfde taalgebied de phonemen de bepaalde elementen van bepaalde psychische uitdrukkingen. Men kan ook zeggen : „van bepaalde psychische reacties", want een uitdrukking is een reactie van de psyche op emoties, door innerlijke of uiterlijke omstandigheden opgewekt.

Behalve door de spreektaal of gebarentaal, of welke andere wijze ook, die de mensch toepast om aan zijn medeschepselen te kennen te geven wat in hem omgaat — anders gezegd : om de buitenwereld deel te doen hebben aan de reacties van zijn psyche — doet iedere persoon zich ook aan de buitenwereld kennen door zijn lichamelijke uitingen, houdingen, gedragingen als anderszins. Deze zijn mede een reactie van de psyche op in- en uitwendige prikkels. Zij beslaan een veel breeder gebied dan de taal-reacties alleen, welke slechts een onderdeel vormen van het totaal der reacties.

Men zou, uit een oogpunt van overzichtelijkheid, de reacties der psyche kunnen verdeelen in *willekeurige* en *onwillekeurige*. Tot de eerste groep behooren dan de taal, benevens de gewilde daden (willekeurige spierbewegingen — ook medegerekend de gewilde negatieve daden, zooals zwijgen of opzettelijke bewegingloosheid).

Tot de tweede groep behooren o.a. de gelaatsuitdrukking, de nerveuze bewegingen, de instinctmatige handelingen, enz.

De willekeurige reactiewijze kan ook nog onderscheiden worden, naar gelang men ze beoordeelt naar de *doelstelling* of naar de *wijze van uiting ;* in het eerste geval spreekt men van *karakter;* in het tweede van *temperament.*

In de reactiewijze zullen bij eenzelfden persoon, of bij psychisch verwante groepen van personen, eindelooze verschillen voorkomen, ook waar psychisch het gebied der reactie-variaties als eenheid gevoeld wordt. Zoo kan b.v. iemand aan zijn verontwaardiging over eenzelfde onrecht op zeer verschillende wijze uiting geven, afhankelijk van de groep menschen tegenover wie dit gebeurt — of hij dit doet b.v. in het parlement, of in een arbeiders-

meeting, of onder vier oogen met een vriend, of in zijn gezin. Variaties, die niet wortelen in verschil van karakter of temperament (want het gaat om eenzelfden persoon), maar geheel liggen aan het verschil in omgeving. Wil men dus, op grond van daden en uitingen, conclusies trekken omtrent karakter en temperament van den sprekenden of handelenden persoon, dan moet men niet op die verschillen letten, maar die uitingen bezien als een eenheidsgroep.

Dit gebied van als eenheid beschouwde (of gevoelde) reactie-variaties kan men, in analogie met het woord „phoneem" in de taalwetenschap, in de psychologie aanduiden als „psycheem".

De *psychologie* zou dan zijn : *de leer der psychemen.*

De variaties in het psycheemgebied kunnen, waar het meerdere personen betreft, b.v. liggen in het beschavingsmilieu, waarin de personen respectievelijk zijn opgevoed, in de omgeving waarin zij reageeren, als anderszins. Zij zijn uit psychologisch oogpunt even weinig essentieel als de klankverschillen in een phoneemgebied voor de taalwetenschap.

Het psycheembegrip, en het in het oog houden daarvan bij de studie, kan als werkhypothese, of misschien nog beter gezegd, als werkprogram, diensten bewijzen in verschillende takken der psychologie ; zoo o.a. in de ethnologie. Maar het zou te ver buiten het kader van dit tijdschrift vallen om daar dieper op in te gaan.

Toch scheen mij deze algemeene breede uiteenzetting noodig, om de beteekenis van het psycheembegrip ook voor de studie der parapsychologie aan te toonen. Men komt daardoor soms tot een andere probleemstelling, die meer den kern der bestudeerde kwesties raakt.

Om een voorbeeld te nemen, kies ik de studie der psychometrische verschijnselen.

Doel is een inzicht te krijgen in het wezen van het psychometrisch vermogen, n.l. dat de psyche, in contact met eenig voorwerp, indrukken krijgt van de omgeving van dit voorwerp op andere tijden dan het tijdstip der proefneming. Welke krachten en vermogens heeft de psyche, die den psychometrist tot deze ongewone waarnemingen in staat stellen ?

Wanneer de onderzoeker proeven doet met een psychometrisch medium, zooals b. v. Lotte Plaat, welke proeven beschreven zijn op pag. 1 e. v. van den tweeden jaargang van dit tijdschrift, dan kunnen deze een zeer verschillend karakter vertoonen.

Zulk een medium kan b. v. :

1. den inhoud vertellen van een gesloten brief, die tegen haar voorhoofd wordt gelegd. Zij kan

2. indrukken krijgen en weergeven van den persoon, die dien brief geschreven heeft. Zij kan

3. pijn voelen, verband houdend met pijn, waaraan de persoon geleden heeft, van wien de brief afkomstig is. Zij kan

4. onverklaarbare nerveuze bewegingen maken, die later ook kunnen blijken op dien persoon betrekking te hebben. Zij kan

5. visioenen zien, geheele tooneelen, die zich voordoen of afspelen. Maar zij kan ook (zooals bij de beschrijving der proeven met Lotte Plaat vermeld is)

6. de vingers doopen in verdunde, waterige oplossingen, en dan aangeven dat het een zeer verdunde oplossing is òf van chinine, òf van een kwik- of koperverbinding, of slechts gedistilleerd water.

Nu zou men oppervlakkig geneigd zijn om de onder 2, 3 en 4 genoemde gevallen als verwante verschijnselen te beschouwen (dus als „parapsycheem") en 1, 5 en 6 ook als een verwante groep.

Misschien ook wel alle 6 als één enkele groep van verschillende uitingen van éénzelfde vermogen.

Maar ook kan men bij nadere beschouwing erkennen, dat hier twee verschillende parapsychemen in het spel zijn ; dat n.l. 1 en 5 als uitingen van een *helderziend* vermogen kunnen worden opgevat, maar dat de sensaties, onder 6 beschreven, ook duidelijk betrekking hebben op de *voorgeschiedenis* van de stoffen, eer die in de oplossingen waren verwerkt, zoodat groep 6 wel degelijk met 2-4 tot één parapsycheem is te rekenen. Terwijl 1 en misschien ook 5 uitingen kunnen zijn van een ander vermogen, n.l. helderziendheid op het oogenblik zelf, zonder verplaatsing in de tijdsbaan, en dus als zoodanig behooren kunnen tot een ander parapsycheem.

Zoo krijgt men betere ordening in de studie-objecten. Zoo wordt ook de probleemstelling in juister banen geleid, dan wanneer men, omdat de uitingen van het onderzochte vermogen zoo verschillend schijnen (als b. v. het geval is met het beschrijven van de omgeving van een ring, dien men in de hand houdt, twintig jaar terug, of met het op het gevoel erkennen dat in een waterige oplossing een spoortje chinine is opgelost) beide uitingen als geheel verschillende vermogens zou gaan beoordeelen.

Ik erken natuurlijk ten volle ,dat ook zonder de leiding van het para-

psycheem-begrip de meeste ervaren onderzoekers wel hun weg door den chaos der verschijnselen zullen vinden, maar ik meen toch dat het in acht nemen van dit begrip de kans op dolingen voor vele onderzoekers kan verminderen en dus van nut kan zijn.

Parapsychologische varia.

In de N. R. Ct. van 18 Juli 1932 komt een artikel voor van Dr. H. v. d. Lek over „Telepathie in het dagelijksch leven". In dat feuilleton wordt er op gewezen, hoe vaak het voorkomt, dat twee personen uit één gezin, of die elkaar na staan, blijken op hetzelfde oogenblik aan hetzelfde te denken, zoo dat de een uitspreekt wat de ander juist dacht of wilde zeggen en in het algemeen dat de een onuitgesproken blijkt te weten, wat er in een ander omgaat.

Uit den aard der zaak zijn deze gevallen echter zeer moeilijk te bewijzen : te weerleggen n. l., dat men niet door allerlei associaties naar aanleiding van gebeurtenissen enz. toevallig tot dezelfde slotsom is gekomen. Alleen het frappante en herhaaldelijke voorkomen van het verschijnsel wijst dan op de echtheid ervan. Nu is schrijver dezes echter een verwant geval overkomen, waaraan z. i. wel eenige bewijskracht is toe te kennen.

Het droeg zich als volgt toe. Mevr. X. en Mevr. Y zijn onderling zusters en van den schrijver volle nichten. De zoon van mevr. X., de heer Q., was verloofd geweest met de dochter van mevr. Y., zijn nicht mej. R., doch deze verloving was verbroken ruim drie maanden voor het voorval. De schrijver was nu op bezoek bij mevr. X. ; deze wil iets gaan zeggen (zij draait zich wat naar hem toe) en vóór dat mevr. X iets zegt, gaat hem door het hoofd : „Nu gaat zij zeggen : „Weet je dat Q en R. al gauw gaan trouwen?" — Doch dit is onmogelijk (schiet hem dan vliegensvlug te binnen), want het engagement is af."

Daarop zegt mevr. X. : „Weet je, dat Q en R. al gauw gaan trouwen ?" — De breuk was n.l. intusschen hersteld en de jongelui waren bezig een huis te zoeken, zonder dat de schrijver van dit alles nog iets gehoord had.

Het merkwaardige van het geval lijkt ons daarin gelegen, dat voor den telepaath-ontvanger de inhoud van het overgebrachte uitermate onwaarschijnlijk was, waarom dan ook nog vóór de mondelinge mededeeling de onmogelijkheid, dat de telepathische indruk juist was, hem door het hoofd

ging. Het is dus in dit geval nu eens uitgesloten, dat hij door associatie enz. tot een dergelijke conclusie zou zijn gekomen, daar alles nieuw voor hem was (er was daarvoor ook niet over het paar gesproken), reden waarom telepathische overdracht in dit geval zeer waarschijnlijk is. Een dergelijke duidelijke en tegelijk gecompliceerde mededeeling kan toch ook moeilijk enkel door uitdrukkingsbewegingen (zooals bij enkele bevestiging of ontkenning nog wel mogelijk is) overgebracht worden.

Nog geen jaar geleden is een der huisgenooten van den schrijver, een dame op leeftijd, onverwachts en vrij plotseling overleden. Zij is Zaterdags ongesteld geworden. De dokter liet haar Zondag opstaan, Zondagavond is alles verergerd en Maandagmorgen is zij nog zeer onverwachts gestorven.

De schrijver heeft nu Zondagmiddag, toen de patiente dus nog op was en de toestand, afgezien van den ouderdom van den bewusten persoon, nog niet précair was, iets beleefd, dat waarschijnlijk wel in verband met het plotselinge overlijden moet worden gezien. Hij was alleen in zijn kamer en zag toen plotseling het inwendige van het lichaam van de oude dame voor zich, dus een aantal inwendige organen, zonder te weten welke, maar met den begeleidenden indruk : „kapot!" Het was volstrekt geen fantasievoorstelling, maar van geheel andere qualiteit en zich eensklaps uit zichzelf opdringend, dus niet het einde van een reeks overleggingen. Hij heeft toen gedacht : „zij is toch blijkbaar in 't geheel niet in orde", maar heeft er, een langzamer verloop verwachtend op het voetspoor van den medicus, geen direct-voorspellende waarde aan toegekend. Binnen 24 uur werd het „kapot-zijn" der organen echter volkomen bewaarheid — eerst door het optreden van hartkramp en daarna door het overlijden aan hartverlamming.

In „De groene Amsterdammer" van 25 Febr. 1933 heeft Dr. P. van Olst geschreven over het „Mikro-klimaat", d. w. z. den gemiddelden invloed van luchtdruk, temperatuur, vochtigheid, neerslag enz. van kleine, begrensde gebieden, welke b. v. den plantengroei t.p. zeer kunnen bevorderen of benadeelen. Over dit mikro-klimaat is reeds vrij veel geschreven. Nu heeft verder, zooals bekend is, het klimaat ook grooten invloed op de psyche van mensch en dier (Vgl. W. Hellpach „Geopsychische Erscheinungen"). Een volgende stap is nu zich af te vragen, of dit laatste ook gezegd kan worden van kleine gebieden, van het mikro-klimaat dus. Van zuiver geneeskundig standpunt is deze vraag reeds altijd bevestigd, getuige het voorschrijven van

verandering van lucht: vertrek naar een boschrijke omgeving of naar zee b. v. Spelen bij de gunstige werking van dergelijke veranderingen nu echter ook geo*psychische* factoren een rol?

Schrijver dezes wil in dit verband iets vertellen over een eigenaardige gevoeligheid voor de grondsoort, die hij bij zichzelf reeds gedurende een twintig jaren, maar in zijn jeugd sterker dan thans, heeft waargenomen. In het kort komt het hierop neer, dat verblijf op zand (de duinen, het Gooi, Gelderland) hem aangenaam aandoet, op veen daarentegen zeer onaangenaam. Een wandeling in een zandstreek heeft op hem een opwekkende werking, in een laagveenstreek een zeer deprimeerende. Ook de steden deelt hij naar deze indrukken in: Leiden en Delft zijn b. v. zeer onaangenaam, Rotterdam ook, Amsterdam iets minder, den Haag echter aangenaam, maar het Bezuidenhoutkwartier is twijfelachtig en Rijswijk en Voorburg zijn beslist niet prettig.

Nu kunnen bij deze beoordeelingen natuurlijk tal van andere factoren meewerken (herinneringen, enz.), maar hij heeft juist een indruk op grond van de onmiddellijke ligging op het oog. Zoo is Londen, ondanks zijn achterbuurten, opwekkend. Eens in Dordrecht loopend, na daar in jaren niet te zijn geweest, viel hem in: „Dit is nu toch net zoo'n natte plaats als Delft b. v., maar het doet beslist niet zoo onaangenaam aan." Daarop heeft hij bedacht, dat het eiland van Dordrecht ook niet uit veen, maar uit klei is samengesteld, die dus blijkbaar op hem een minder onpleizierigen indruk maakt dan veen.

Het zou wel interessant zijn om eens te vernemen, of ook anderen dergelijke regelmatige indrukken plegen te hebben. Verder gaande zou men zich af kunnen vragen, of dergelijke verschillen dan soms invloed hebben op het karakter en andere eigenschappen der blijvende bevolking. Wijst de statistiek van zelfmoorden, criminaliteit en zielsziekten van zand- en veenstreken verschillen op? Als het verschijnsel bevestigd wordt, is het dan toe te schrijven aan de samenstelling van den bodem, of aan haar vochtigheid, of aan het verschil van hoogte en laagte?

Een andere physische beïnvloeding van de psyche is die door den heerschenden wind. De nerveuze spanning door de „föhn" of de „mistral" is bekend. Wat Nederland betreft zouden wij willen vragen: voelen anderen ook een bepaalde werking of qualiteit aan b. v. van den Westen- tegenover den

Oostenwind (afgezien of de zon er bij schijnt, of niet; enz.)? De Oostenwind is voor schrijver dezes irriteerend, de Westenwind kalmeerend. Daarbij brengt de eerste toch vaker „mooi weer" en warmte mee, maar hij is niettemin scherper. Waarschijnlijk is lang niet ieder even gevoelig voor de innerlijke qualiteit van bepaalde natuurverschijnselen ; is men dat in zijn jeugd (puberteitsjaren) meer dan later en zijn sommige zieken (longpatienten b.v.) het meer dan anderen.

Ter gedeeltelijke verklaring van het qualiteitsverschil der winden moet men misschien een parallel trekken tusschen den Oostenwind en den morgen (de zon komt in het O. op) en de lente en van den Westenwind met den avond en den herfst. Deze drietallen hebben (althans voor ons voelen) een analoge qualiteit. Men zou dan ter vergelijking den wind moeten gaan „proeven", waar b.v. de Westenwind geen zeewind is, zooals in het Oosten der Vereenigde Staten.

P. (1)

Over Glossolalie.

door Dr. P. A. DIETZ.

Onder glossolalie verstaan wij het spreken in totaal onbekende, onverstaanbare woorden en zinswendingen, die dus door geen enkel volk ter wereld gebruikt worden maar nochtans geheel het karakter van een menschelijke „taal" dragen. Het komt vrij veelvuldig voor in extatische of hypnoïde toestanden, vooral onder den invloed van religieuze emoties.

De eerste verhandeling over glossolalie vinden wij in den zendbrief van den apostel Paulus, het veertiende hoofdstuk van den eersten brief aan de Korinthen, dat er voor een groot deel aan gewijd is. De term glòssolalie is hieruit ook afkomstig ; zij wordt in den Statenbijbel door „het spreken van vreemde talen", in de Leidsche vertaling juister door het „spreken" van „tongetalen" — het „Zungenreden" der Duitschers — weergegeven.

Uit Korinthe XIV volgt, dat deze „tongetalen" in de eerste christelijke

---

(1) Waar dit artikel een min of meer intiem karakter draagt, heeft de schrijver ons verzocht zijn naam niet voluit te vermelden.

Hij is een ons zeer goed bekend, wetenschappelijk gevormd, man. Zijn streven naar objectiviteit en zijn waarheidsliefde kunnen door ons niet betwijfeld worden. Redactie.

gemeenten aldaar geen zeldzaamheid waren. Wij kunnen uit den zendbrief het wezen der glossolalie, juist zooals het eeuwen later en ook nu nog voorkomt, zonder moeite herkennen. Het blijkt, dat deze talen niet werden begrepen door de aanwezigen en ook niet door de sprekers zelven ; dat echter, juist zooals nu, de vertaling of uitleg soms later werd gegeven.

„Want wie tongetaal spreekt, spreekt niet voor menschen, maar voor God, *immers niemand verstaat het ;* maar door den geest spreekt hij geheimzinnige woorden." (Vs. 2). En vs. 9 : „Zoo ook wanneer gij met Uw tong geen goed verstaanbare rede doet hooren, hoe zal men begrijpen wat gezegd wordt ?"

De apostel waarschuwt dan ook tegen overschatting van het „spreken in tongen", ook om de verwarring, die het teweeg kan brengen als een aantal geloovigen allen tegelijk in extase beginnen ; hij stelt het ver beneden de profetie, en dringt aan op beperking. Toch wil hij het niet geheel en al verwerpen. Hij rekent het tot de „genadegaven" (charismata) en is verheugd dat het ook hem werd geschonken. Vs. 19 : „Ik dank God dat ik meer dan een Uwer in tongetaal spreek, maar in de gemeente wil ik liever vijf woorden met mijn verstand spreken, om ook anderen te leeren, dan duizenden in tongetaal." Wij zouden zelfs kunnen beweren, dat de apostel reeds beseft met een werking van het onderbewustzijn te doen te hebben, als hij zegt : „Want als ik in tongetaal bid, dan bidt mijn geest wel, maar mijn verstand (bewustzijn) heeft er geen deel aan."

Ook in andere gemeenten der allervroegste Christenheid kwam hetzelfde verschijnsel voor, o.a. in Ephese (Handl. XIX : 7) en in Caesarea (Hand. X : 46). Het werd als een directe werking van den Heiligen Geest opgevat en Petrus voert het aan als een bewijs, dat „God ook aan de heidenen de bekeering ten leven heeft geschonken." (Hand XI : 18).

Dat dit verschijnsel ook in het oude Jodendom en in de orgiastische mysterie-godsdiensten der Grieken zou zijn voorgekomen, wordt o.a. door Mosiman in zijn interessant werkje „Das Zungenreden" (Tübingen, 1910) beweerd, maar zijn bewijzen zijn niet overtuigend. Wel vinden wij in de Egyptische tooverpapyri, in de weinige documenten, die ons overgebleven zijn omtrent de mysterien van Isis en Eleusis in de „Pistis Sophia", het klassieke geschrift der oude gnosis, soms allerzonderlingste, onbegrijpelijke letter- en woordcombinaties, die bij het ritueal een belangrijke rol schijnen te hebben vervuld, (1) maar dit kan toch hoogstens als een zeer bescheiden aanloop tot

(1) Zie hieromtrent het klassieke werk van Dr. K. H. E. de Jong. „Das antike Mysterienwesen", Brill, Leiden, 2de druk, pag. 177 en 216.

het vormen van een volledige „tongetaal" worden beschouwd. Ook voor de Middeneeuwen zijn de gegevens schaarsch, al komen er in de „„grimoires" der toovenaars en de verslagen der heksenprocessen genoeg voorbeelden van vreemdsoortige woordvorming voor, deze dragen veel meer het karakter van zinlooze letterkoppeling dan van een, zij het dan ook gefingeerde, taal. In de heiligenlegenden is het iets veelvuldiger, zoowel in den vorm van eigenlijke glossolalie als van — naar beweerd wordt — het spreken van echte vreemde talen, die aan den spreker onbekend zijn. Van de heilige Hildegardis weten wij met zekerheid, dat zij een taal van eigen maaksel sprak en schreef, daar er nog aanteekeningen van bestaan.

Maar wij moeten niet minder dan zestien eeuwen overslaan, voor wij de „gave der tongetalen" zich wederom even krachtig zien manifesteeren als bij de oude Christenen. Terwijl het onder de Katholieken hoogstens individueel voorkwam, herneemt zij pas sinds het einde der zeventiende eeuw bij de, onder harde vervolging lijdende, Protestantsche secten in Frankrijk wederom haar oude rechten.

Bij de „Camisards", de secte die het meest te lijden had onder de herroeping van het edict van Nantes, deden zich al spoedig extatische verschijnselen van allerlei aard voor : de aangegrepenen, waaronder zelfs tientallen zeer jonge kinderen van drie (!) tot twaalf jaar, kregen stuiptrekkingen, vielen op den grond, gesticuleerden, schreeuwden, „profeteerden", en eenigen van hen hielden lange, gloedvolle redevoeringen, die niemand verstond, maar die nochtans door de aanwezigen met grooten eerbied werden aangehoord en hetzij voor talen van vreemde volkeren, hetzij voor die van engelen of daemonen werden gehouden. Isabeau Vincent, een herdersmeisje dat lezen noch schrijven kon, predikte uren lang, behalve in haar eigen dialect, in zuiver Fransch, dat zij in normalen toestand niet machtig was, en zegde een deel der mis vlot in het Latijn op ; anderen zouden brokstukken van Hebreeuwsch onder hun onverstaanbare sermoenen hebben gemengd.

Van dien tijd af is de glossolalie niet van de lucht. Geen der dweepzuchtige secten, die sinds het opkomen van het Protestantisme zoo talrijk in alle landen ontsproten, of zij had haar extatische leeraren of leeraressen, die bij gelegenheid in onbekende talen profeteerden. De Jansenisten in het begin der achttiende eeuw, de Quakers, diverse Noorsche, Russische, Amerikaansche sectarische kerken, lieten zich niet onbetuigd.

Verreweg de hoogste graad echter werd bereikt bij de Irvingianen, waar het tot een soort epidemie uitgroeide, die ten slotte het geheele religieuze leven

der secte beheerschte en tot een ware ramp werd. Het begon omstreeks 1831, nog voor het eigenlijke optreden van Irving, met de glossolalie van een Schotsch boerenmeisje, Mary Campbell geheeten, in welker urenlange heftige predikingen de omstanders Chineesch, Turksch en zelfs de taal der Pelew-eilanden meenden te herkennen. De gewoonte, plotseling door extase te worden aangegrepen en in een of ander koeterwaalsch lange gebeden uit te schreeuwen, greep tientallen der gemeenteleden dwangmatig aan en deed de godsdienstoefeningen der Irvingianen ontaarden in verwarde vergaderingen waar een heidensch tumult heerschte.

Carlyle geeft in een brief aan zijn moeder, van October 1831, hier een levendige beschrijving van : „a woman on the verge of derangement, started up in the time of worship and began to speak with tongues, and, as the thing was encouraged by Irving, there were three or four fresh hands who started up in the evening sermon and began their ragings, whereupon the whole congregation got into foul uproar, some groaning, some laughing, some shrieking not a few falling into swoans, more like a Bedlam than a Christian church."

De glossolalie is niet beperkt tot vroegere „„duistere" eeuwen. In het eerste decennium der 20^{e} eeuw ontstond de Pinksterbeweging, die, na eenige voorbereidende gebeurtenissen in Australië, vanuit Wales oversloeg naar de Engelsche missie in Voor-Indië, en na in Amerika, vooral de westelijke staten der Unie, haar hoogtepunt te hebben bereikt, zich over de geheele wereld voortplantte en nog niet is uitgestorven. De Pinksterbeweging is doordrenkt met eschatologische gedachten ; extasen, hysterische aanvallen, het luid uitschreeuwen van zonden, „verlichtingen", profetieën, gebedsgenezingen, wonderen zijn aan de orde van den dag. Zelfs W. T. Stead kon zich niet aan den wonderbaarlijken invloed dezer samenkomsten onttrekken. Hij schrijft : „As a study of the psychology of crowds I have seen nothing like it ; you feel that the thousand or fifteen-hundred persons before you have become merged into one myriad-headed, but single-souled personality... The praying and singing are both wonderful. And all this vast quivering, throbbing, singing, praying, exultant multitude intensely conscious of the all-pervading influence of some visible reality... They called it the Spirit of God. Those who have not witnessed it may call it what they will : I am inclined to agree with those on the spot."

De gave der glossolalie vormt een voornaam, zoo niet het centrale punt in de Pinksterbeweging. Het komt in alle graden en in alle vormen voor, van

zinneloos gekakel als Toje-toje-toje-to en O-tschin kuli mak-se (2), dat een hysterisch meisje een half uur lang achter elkaar herhaalde af, tot het houden van gloedvolle redevoeringen in tongetalen, en naar beweerd wordt, zelfs in vreemde talen, aan den „profeten" onbekend ; of ook in een hutspot van allerlei, waarin de elementen moeilijk te onderscheiden zijn.

Het is jammer, dat de gegevens hieromtrent alleen kunnen worden geput uit zoo troebele bron. De redevoeringen worden overmatig snel en in hevige gemoedsbeweging uitgesproken ; van een vastleggen der klanken op schrift is geen sprake. Zij, die het bijwonen — in den regel niet minder geëmotioneerd dan de sprekers — hebben neiging zelfs in de onnoozelste uitingen wonderbaarlijke werkingen Gods te zien en de uitleggingen missen alle waarborg van objectiviteit. Vermoedelijk zijn zij in de meeste gevallen vrije fantastische variaties op het gehoorde. Maar nochtans blijkt uit de overstroomende massa materiaal ongetwijfeld, dat echte glossolalie, in den zin dat elk woord van het gesprokene een vaststaande, schoon onbekende beteekenis heeft, veelvuldig voorkomt. Het zou zeer moeilijk zijn ten dezen tot een definitief oordeel te komen, dat meer was dan een appreciatie of desappreciatie, wanneer niet het psychologisch resp. parapsychologisch onderzoek tot zekerder uitkomsten was geraakt. Zoodoende is vast komen te staan, dat glossolalie in den zin van taal-nieuwvorming, zelfs van het volledige vormen eener nieuwe taal, voorkomt en dat wij in dezen zin het verhaal van Korinthe XIV en vele andere tradities hebben te verstaan.

Wij zullen eenige minder belangrijke gevallen, o.a. dat van den heer Le Baron, door hemzelf beschreven in het twaalfde deel der bekende „Proceedings',' stilzwijgend voorbijgaan.

Van meer gewicht is de „natuurtaal", die de zieneres van Prevorst sprak en ook in eigenaardige karakters opschreef, en die reeds in den vierden jaargang van dit tijdschrift (pag. 245 e.v.) is besproken.

Het meest bekende en best onderzochte geval van glossolalie is echter dat van Hélène Smith, het medium van Flournoy, hoogleeraar in de psychologie te Genève en door hem beschreven in het werk „Des Indes à la planète Mars" (Paris 1900), dat een groote bekendheid heeft verkregen.

Hélène Smith (pseudoniem) was een medium uit spiritistische kringen, volgens Flournoy's beschrijving een gezond en normaal meisje, winkelchef eener afdeeling van een warenhuis. In trance-toestand herinnerde zij zich

(2) Dit zou moeten beteekenen : houd uw hart open voor God.

een aantal harer vroegere incarnaties; zij zou Marie-Antoinette geweest zijn (3), daarvoor een Arabische prinses, die Simandini heette en de elfde vrouw van een Zuid-Indisch vorst uit de middeleeuwen geweest was. Deze vorst, Savrouka Nagaka was... Flournoy!

Al deze levens maakt zij wederom door in trance-toestand, in visioenen van groote intensiteit, waarin zij zich in taal, gebaar, enz. geheel als de betrokken personen gedroeg. Als Marie-Antoinette schrijft zij in ouderwetschen trant (foisoit voor faisait; enfans voor enfants, enz.) in een geheel veranderd handschrift, dat echter in geen enkel opzicht op dat van de ongelukkige Fransche koningin gelijkt.

Als prinses Simandini spreekt en zingt zij... Sanskriet — d.w.z. een sterk op Sanskriet gelijkend idioom: „Gaya gaya naia ia mya gaya britti... gaya vayayani pritiya kriya gayani i gaya mamata gaya mama nara mama patii si gaya gandaryo gaya ityami vasanta... gaya gayayami gaya priti gaya priya gaya patini..." Het is alleen maar jammer, voor wie werkelijk zouden willen gelooven in de reïncarnatie-herinneringen der „zieneres van Genève", dat dit, met enkele uitzonderingen — en op deze, hoogst merkwaardige uitzonderingen zullen wij later nog terugkomen — geen Sanskriet is, nòch eenig ander Indisch dialect.

Wij leggen hier enkel de sanscritoïde „tongetaal" van Hélène Smith ter zijde, wijl wij van hetzelfde medium een veel interessantere glossolalie kennen, een volledige taalnieuwvorming, die door Flournoy uitvoerig bestudeerd en ontleed is. Het medium kwam n.l. in 1896 in aanraking met een „geest", die, sinds hij het aardsche leven verlaten had, een incarnatie op de planeet Mars had doorgemaakt. Met zijn hulp kon Hélène psychisch uittreden en Mars bezoeken: zij beschreef en teekende — in kinderachtigen trant — de kleurige landschappen en de fantastische gebouwen op dit hemellichaam; ook konden zich door haar eenige Marsbewoners aan de aardsche menschheid kenbaar maken. Natuurlijk deden zij dit in de Mars-taal. Begonnen in 1896, in Februari, werd deze pas in November met behulp van „Esenale", een der Marsmenschen, die ook al weer een oude kennis uit het Hindoetijdvak bleek, vertaald. Gedurende meer dan drie jaar bleef deze taal constant; elk woord behield, met eenige onbelangrijke uitzonderingen, zijn eigen beteekenis.

(3) Het aantal spiritistische dames, die zich herinneren Marie-Antoinette geweest te zijn, is in de Romaansche landen, waar de spiritisten in reïncarnatie gelooven, legio.

Flournoy geeft een aantal van zulke Mars-teksten ; als voorbeeld nemen wij over :

„Siké évai diviné. Zé niké crizi capri né amé orié antech é êzé carimi ni êzi érié é nié pavinée.”

„Siké sois heureux. Le petit oiseau noir est venu frapper hier à ma fenêtre et mon âme a été joyeuse.”

„Mode tatinée lâmi mis mirâ ti ché bigâ kâ ébrinié senâ é vi. Idé di zé rénir zé mess métich kâ é zé valini iminé ni zé grani sidiné.”

„Mère chérie, voici un adieu de ton enfant qui pense tant à toi. On te le portera, le grand homme qui a le visage mince et le corps maigre.”

Het ziet er geheel oorspronkelijk uit, en het is dit ook wat de woorden betreft. Maar Flournoy heeft kunnen aantoonen, dat deze taal nochtans geen eigen karakter draagt. De Mars-taal volgt het Fransch op den voet, woord voor woord. Het is Fransch met andere woorden geschreven : „un travestissement enfantin du français” ; voor een werkelijke taal kan het alleen gehouden worden door iemand die meent, dat de eene taal alleen van de andere verschilt in de woorden, zooals dit veelvuldig wordt verondersteld door menschen, die alleen hun moedertaal spreken, en die geen begrip hebben van syntaxis en taaleigen. Flournoy kon dit tot in de détails aantoonen ; uit de twee voorbeelden die wij hier hebben gecopieerd blijkt het al voldoende. Evenals in het Fransch wordt in de taal van Mars het vrouwelijk door achtervoeging van een e, het meervoud door een s-achtig teeken aangeduid ; e is zoowel Fransch = à (aan, te) als a (heeft) ; zé is mannelijk lidwoord le en meteen = le, het persoonlijk voornaamwoord, enz.

Toen Flournoy Hélène hierop opmerkzaam had gemaakt, verscheen er, blijkbaar als protest, na eenige weken, een ultra-Mars-taal, weer geheel anders, die in woordzetting zoo van het Fransch verschilde, dat een begrijpelijke vertaling haast niet mogelijk was. Hélène Smith ontving deze talen langs verschillende wegen : als gehoorshallucinatie, in wakenden toestand, zoodat zij zelf de gehoorde klanken kon opschrijven ; in trance-toestand, als vocaal-automatismen, wat dus geheel met het klassieke spreken van tongetalen overeenkomt. Bovendien schreef zij de Mars-taal, automatisch, in geheel oorspronkelijke letterteekens, waarvan Flournoy een volledig alphabet heeft kunnen samenstellen. Soms verschenen deze teekens in wakenden toestand als gezichtshallucinaties ; zij moest ze dan zorgvuldig copieeren en begreep ze niet, terwijl zij ze in trance vlot schreef en gebruikte, zelfs met de noodige varia-

ties in het handschrift, naar gelang zich diverse „Marsbewoners" door haar manifesteerden.

Als voorbeeld diene een zoo nauwkeurig mogelijke copie van den naam van het medium in haar princesse-incarnatie.

S i m a n d i n i.

Men merke op, dat de letters m en n, die in het Latijnsche letterschrift sterk op elkaar lijken, in het „Mars-schrift" elkaars spiegelbeelden zijn.

Van den laatsten tijd is het matig-belangrijke geval van „das Mädchen aus der Fremde", door den bekenden parapsycholoog Oesterreich uitvoerig beschreven ([4]). Op een September-avond in 1920 troffen een paar heeren op een plein in Stuttgart een eenigszins vreemd doend jong meisje aan, dat geen Duitsch bleek te verstaan, maar zich met groote radheid uitdrukte in een totaal onverstaanbaar dialect. Het eenige, waar men uit wijs kon worden was, dat zij „Latschungo" als het land harer herkomst noemde. De politie bemoeide zich met het geval ; de communisten trachtten er een relletje van te maken en fantaseerden een door hooge officieren begane roof eener Oostersche vrouw ; een Roemeensche adellijke dame interesseerde zich zwaar voor het kind en zag, wonderzuchtig als zij was aangelegd, in het meisje eerst een vrouw van een of anderen Aziatischen stam, later een soort medium, dat zich vroegere incarnaties herinnerde.

Het meisje door Oesterreich met het pseudoniem Bertha Regew aangeduid, sprak gedurende eenige maanden in het totaal onverstaanbare idioom, dat men tevergeefs trachtte te identificeeren door haar met menschen van allerlei nationaliteit in aanraking te brengen, zooals Turken, Armeniërs, Siameezen. Zij gedroeg zich „Oostersch" ; haar uiterlijk droeg trouwens ook den stempel daarvan; zij zat liefst met gekruiste beenen op den grond, groette voorname personen op in Azië gebruikelijke wijze, verrichtte, voor een Boeddha-beeld gebracht, een eenvoudig soort ritueel, waarbij zij in de onbekende taal, die haar omgeving langzaam aan leerde verstaan, een gebed

(4) Das Mädchen aus der Fremde, Stuttgart, 1929.

uitsprak, dat ongeveer luidde : „gravila datschim gletsche dovelo devkum drobido duikum fremonini dreskum odrovilad gatsch a duim a drov ghem etsch drovghem flamino jemino delino stovilo u... enz.

De zaak werd geweldig interessant en raadselachtig gevonden, tot, na eenige maanden, het meisje tegen een man, met wien zij zoo ongeveer verloofd was geraakt, opeens zuiver Duitsch begon te praten.

Het mysterie nam een onverwacht prozaïschen keer. Bertha Regew bleek een doodgewoon, uit Luzern geboortig, vijf en twintig-jarig dienstmeisje te zijn, dat den laatsten tijd eigenlijk meer het leven van een prostituée leidde. Zij gaf een uitvoerige beschrijving van haar jeugd, haar vele erotische avonturen, waarbij zij herhaaldelijk luetisch geïnfecteerd werd, en in een ziekenhuis werd opgenomen. Daar zij ook geestelijke defecten vertoonde had zij ook eenige malen in een krankzinnigengesticht verblijf gehouden. Van haar vroegste jeugd af bekoorde haar alles wat vreemd en exotisch was ; dagen lang kon zij in de buurt van een zigeunerkamp rondzwerven en betreuren, dat zij maar een gewoon meisje was en geen „heidin". Zij zelve stelt het nu voor, alsof zij, op den bewusten Septemberavond, toen zij, zooals gewoonlijk ongemotiveerd handelend, naar Stuttgart was gekomen, opeens het plan had opgevat, zich als een Oostersche voor te doen en daarbij een vreemde taal verzonnen had om de menschen opzettelijk te bedriegen en ze voor zich te interesseeren. Ik geloof dat Oesterreich juist oordeelt, wanneer hij dit als een „retrospectieve rationalisatie" beschouwt. Uit alle berichten blijkt, dat het meisje wel degelijk in een dusgenaamden „schemertoestand", een gedeeltelijke storing van het bewustzijn dus, verkeerde ; het zou totaal ondenkbaar zijn, dat een vrouw, van zoo beperkte geestesgaven als Bertha Regew, zich met bewust overleg in de gebaren en gedragingen van een Oosterlinge had kunnen indenken en een taal in elkaar flansen, die zij vervolgens met volledige consequentie gedurende drie of vier maanden gebruikte. Ook geeft zij aan „stemmen" te hebben gehoord, die haar aanzetten tot haar gedragingen en haar verscheidene woorden en zinnen van haar taal voorzegden. Een splitsing der persoonlijkheid, althans een gedeeltelijke, moet dus worden aangenomen, en hiermede komt dan ook overeen, dat zij, toen deze psychische ziektetoestand overging, onmogelijk langer kon volhouden haar rol, die langzamerhand een echte, aangeleerde rol was geworden, te spelen, en door de mand viel.

Het is dan ook geen zuiver geval van glossolalie ; Bertha Regew heeft bekend, steeds in het Duitsch en nimmer in de vreemde taal te hebben ge-

dacht. Simulatie speelt er ongetwijfeld doorheen ; juist bij zulke onvolledige persoonlijkheidssplitsingen weet men haast niet waar het echte ophoudt en het gesimuleerde begint. Vele beruchte zwendelaars en oplichters behooren tot dit type, half pathologisch, half misdadig, en juist door dezen pathologischen inslag verkrijgt hun bedrog dit schijnbare kenmerk van echtheid en ongeveinsdheid, die hen bij een aantal personen hun succes gemakkelijk verzekert.

Een typisch voorbeeld hiervan is de Boeddha-cultus van Bertha Regew, die zij bekende te hebben geformeerd naar wat zij daarvan in haar tegenwoordigheid had hooren vertellen, met dingen, die zij er zelf, zonder er bij te denken, maar had bij gefantaseerd, en die toch niet naliet op de toeschouwers grooten indruk te maken. Er zijn van haar taal eenige honderden woorden opgeteekend en in hun beteekenis ontcijferd. Van het grootste gedeelte wist zij later, na haar zelfontmaskering, zelf niet meer te zeggen wat ze hadden moeten beduiden, terwijl zij zich voor dien tijd zelden of nooit in het gebruik der woorden vergiste.

Een 10-tal van haar woorden komen, zoowel wat klank als beteekenis betreft, geheel overeen met echte Aziatische ; zooals pautschong = paard in het Hoog-Chineesch ; maiseibe = schip in het Arabisch ; lascho = hand in het Oost-Iranisch. Oesterreich was eerst geneigd hierin wellicht sporen van telepathisch contact te zien, maar is daarvan teruggekomen, nadat hij had vernomen, met hoeveel personen van verschillende, vooral van Oostersche nationaliteit men haar geconfronteerd had, hoeveel boeken men haar had voorgelegd om achter het geheim te komen, dat geen geheim bleek. De mindere belangrijkheid van het geval, vergeleken met dat van de zieneres van Prevorst en Hélène Smith, vloeit hieruit voort, dat wij hier met een veel minder diepgaande splitsing te doen hebben ; de glossolalie stamt uit veel minder diepe lagen van het onderbewustzijn, die zich nu en dan met het gewone bewustzijn vermengen, waardoor zij in staat is opgevangen woorden en klanken op haar manier te vervormen en te gebruiken.

Bij onze pogingen tot verklaring van zulk een merkwaardig verschijnsel als glossolalie, moeten wij ons hoeden voor twee uitersten, die beiden een even onjuist als gemakkelijk standpunt vertegenwoordigen. Het extreem-ongeloovige, dat wellicht in niet-psychologisch geörienteerde kringen nog wel hier en daar wordt ingenomen, ziet in dit alles slechts bedrog, aanstellerij of onzin. Het is echter voor wie ook maar eenigszins op dit terrein — een grensgebied van psychologie en parapsychologie — thuis is, uitgesloten, dat wij in de groote

massa der gevallen te doen zouden hebben met vooruit bedachte, listig in elkaar gefabriekte kunsttaaltjes, waarin dan bij gelegenheid redevoeringen worden afgestoken.

Evenmin blijkt de andere extreme opvatting houdbaar : dat wij hierin hoogwaardige, ja wonderdadige uitingen zouden moeten zien, waarin de „Heilige Geest" een in den regel geheel onontwikkeld mensch begiftigt met bovennatuurlijke kennis van de talen van andere volkeren.

De psychologie ziet in de glossolalie een der vele manifestaties van het onderbewuste zieleleven. Het behoort tot de motorische automatismen, die wij, behalve in dezen, den vocalen, vorm ook nog kennen als graphisch automatisme (het automatisch schrijven) en verder als tafeldans, werken met het letterbord, enz. op spiritistische séances. Wij hebben gezien hoe glossolalie, vooral met het eerste, veelvuldig gecombineerd voorkomt.

Hierbij is het niet essentieel, dat dit vocaal automatisme zich van een eigen fantastische of half-fantastische kunsttaal bedient. Veelmeer komt voor het automatisch, resp. het half-automatisch spreken in de eigen moedertaal, zoowel bij de „profetieën" der religieuze fanatici als bij de „inspiratie-mediums" der séances. In hun typischen vorm worden deze redevoeringen dwangmatig uitgestooten, de spreker is zich niet bewust van wat hij zeggen gaat en verneemt dit pas, wanneer hij het geluid van zijn eigen stem hoort. De omzetting der ideeën in een objectief, niet bestaand taaleigen voegt een nieuw probleem toe aan het reeds bestaande, maar schept het niet primair.

Bij kinderen, idioten, krankzinnigen, in dronkenschap, in koortsdelirium, in den droom, in hypnose, heeft men de vorming en het gebruik van nieuwe woorden (neologismen) waargenomen. Soms zijn dat nieuwe afleidingen van reeds bestaande woorden, in andere gevallen lijken zij geheel oorspronkelijk. Ook in het laatste geval is men er, vaak na heel veel moeite en na heel wat psychanalytische bewerking wel toe gekomen, in dit schijnbaar nieuwe, bekende woorden, vaak echter alleen in zwaar verminkten vorm, terug te vinden. Vooral de religieuze psychanalytiker Pfister meent hierin in vele gevallen geslaagd te zijn, en talrijke neologismen zijner patienten te kunnen lezen als symbolen van verdrongen complexen, die in het jeugdleven een belangrijke rol hebben gespeeld. Zonder nu het betrekkelijke recht eener dergelijke poging te ontkennen. moeten wij toch meteen wijzen op de tamelijk nauwe grenzen harer toepasselijkheid. Het gaat moeilijk aan de rijke woordenschat van de „Mars-taal" van Hélène Smith, of de voortdurend wisselende Dravida-achtige dialecten van Le Baron zoo simplistisch te verklaren.

Veelal moeten wij hier met Flournoy wel degelijk denken aan een wederom opduiken van het primitieve, taalscheppend vermogen van de menschelijke psyche. De taal vormt een diepe klove tusschen mensch en dier : niemand zal nu nog het naief-Darwinistische standpunt willen handhaven, dat de menschelijke taal geleidelijk uit dierengeluiden is geëvolueerd : deze laatste zijn steeds emotioneele uitingen en hebben hun volkomen analogon in de kreten, die ook wij menschen onder soortgelijke omstandigheden uitstooten, maar zij hebben niets met eigenlijk spreken te maken en vormen daarvan geen voorstadium. De talen der meest primitieve volkeren naderen in geen enkel opzicht het dierengeluid, integendeel, zij hebben juist een uiterst samengestelden grammaticalen bouw. Kortom, de oplossing van het taalvraagstuk is geenszins volgens natuurwetenschappelijk-biologische methoden te benaderen. Misschien bestaat de mogelijkheid, eenmaal langs den weg der psychologie van het onderbewustzijn dit probleem van opperste belangrijkheid voor de anthropologie tot oplossing te brengen. Maar dan zal het noodzakelijk blijken dit „onderbewustzijn" niet alleen op te vatten als de vergaderbak der verdrongen complexen, maar in dien dieperen zin, die reeds Fred. Myers er aan gaf, als : „a stream of consciousness, flowing on within us, at a level beneath the treshold of ordinary waking life, and embracing *unknown powers*."

Van de eigenlijke glossolalie moet een tweede verschijnsel scherp gescheiden worden, n.l. de xenoglossie ([5]), het spreken in werkelijk bestaande, vreemde talen, die aan de sprekenden in bewusten toestand onbekend zijn. Deze beide phaenomenen worden vaak met elkaar verward, wanneer onwetende toehoorders, naar aanleiding van oppervlakkige klankgelijkenis, te goeder trouw meenen, dat hun „apostel" b.v. Chineesch of Turksch spreekt. Is er geen enkele taal op te diepen, die met de gesprokene overeenkomst vertoont, dan pleegt men in zulke kringen het gesprokene voor de taal van engelen of demonen te verklaren. Bovendien komen glossolalie en xenoglossie zeer vaak gemengd voor, en zij hebben groote overeenkomst in hun wijze van uiting, die vrijwel identiek is : in beide gevallen geschiedt het spreken automatisch, dikwijls zelfs dwangmatig, en de spreker verstaat zijn eigen rede niet, die dan later, hetzij door hemzelf, hetzij door een ander, moet worden

---

(5) Eigenlijk zou men moeten spreken van xenoglossolalie maar de kortere term heeft zich ingeburgerd.

uitgelegd. Maar desalniettemin is het een principieele fout van Hans Rust (6), als hij de beide vermogens in wezen gelijk stelt ; de glossolalie is vocaal-automatisme, waaraan een vrije schepping van de onderbewust werkzame fantasie van het medium ten grondslag ligt ; de xenoglossie voegt hieraan een element van exogenen oorsprong toe, dat op zijn beurt om verklaring vraagt. Er zijn overgangen, en hiertoe behoort — naar wij meteen zullen zien — Hélène Smith, maar de overgangen blijken eigenlijk mengvormen te zijn.

Reeds in den Bijbel vinden wij de xenoglossie naast en vóór den anderen vorm beschreven, n.l. in het bekende Pinksterverhaal. Daar wordt (Handelingen II) uitdrukkelijk vermeld, dat de toehoorders uitroepen : „Zijn niet alle mannen die daar spreken Galileërs ? Hoe hooren wij hen dan spreken ieder in onze moedertaal — Parthen, Meden, Elamieten, bewoners van Mesopotamië, Judea, Kappadocië, Pontus, Azië, Frygië, Pamfylië, Egypte, de deelen van Libye aan den kant van Cyrene, ook hier gevestigde Romeinen, Joden en Jodengenooten, Kretenzen en Arabieren — hoe hooren wij hen in onze talen Gods groote werken verkondigen ?" Het groote aantal der opgenoemde volken heeft zelfs tot de onderstelling geleid, — daar men moeilijk kon aannemen dat de apostelen in al deze talen spraken — dat de bedoeling was hier een soort van gehoorwonder te beschrijven : de in het Galileeïsch uitgesproken getuigenissen worden door de omstanders mentaal waargenomen en elk zet ze in de woorden van zijn eigen moedertaal om. Het zou een bijzonderen vorm van telepathie genoemd kunnen worden, waarvan weliswaar in enkele andere overleveringen (heksenprocessen, middeneeuwsche legenden) analoga bestaan, maar die tot nog toe in het moderne parapsychologische feitenmateriaal zoo goed als niet voorkomt.

Hoe dit zij, in ieder geval zijn de berichten omtrent xenoglossie legio. Al de religieuze secten, die wij hierboven in het kort hebben nagegaan, hebben beweerd dat hun profeten, naast hun glossolalie, in echte vreemde talen spraken, die door aanwezige buitenlanders verwonderd als hun moedertaal werden herkend en vaak tot hun bekeering leidden. Nemen wij als voorbeeld het in het „Zeitschr. f. Religionspsychologie" (7) gegeven verhaal, dat een vrouw uit Colorado in een vergadering in een aan allen onbekende taal sprak; eenige aanwezige Japanners braken in schreien uit ; na afloop gingen zij

(6) „Das Zungenreden", München, 1924.
(7) Geciteerd naar Mosiman : Das Zungenreden.

naar haar toe en zeiden : „Vertel dat nog eens, vertel ons, hoe Christus voor de Japanners gestorven is."

Dergelijke verhalen zijn er bij massa : er is geen taal ter wereld, waarin, willen wij de berichten gelooven, deze geëxalteerde profeten niet zouden hebben gesproken. Het is echter zaak, een zeer kritische houding daartegenover aan te nemen. Mosiman (l.c. pag. 112) heeft verscheidene gevallen van spreken in vreemde talen in de Pinksterbeweging nagegaan. Maar, zooals gewoonlijk, vervluchtigden zich de oorspronkelijk zeer positieve beweringen meer en meer, naar mate de naspeuringen nauwkeuriger werden, de verslaggevers verwarden zich in onderlinge of eigen tegenspraak, en ten slotte bleef er niet zoo heel veel over van het „wonder".

Een tweede bron van dergelijke berichten vormen de toespraken der z.g. „trancemediums" op spiritistische séances. Terwijl de sectarische xenoglossie deze manifestatie in den regel als een directe werking van den H. Geest beschouwt, schrijven de spiritisten haar toe aan een tijdelijke inbezitneming van het organisme van het medium door de geesten van overledenen van vreemde nationaliteit. Van de wilde extasen der tongetalen sprekende sectariërs vinden we bij de spiritisten in den regel geen spoor ; er heerscht op de séances meestal een zeer gemoedelijke geest. Dit maakt het mogelijk, de gebeurtenissen rustiger te observeeren en te constateeren.

Volgens de overlevering moet een spiritistische jongedame, Laura Edmonds, de dochter van een Amerikaanschen rechter, als polyglot inspiratiemedium inderdaad het ongelooflijke hebben gepraesteerd. Zij zou in trance Poolsch, Spaansch, Grieksch, Italiaansch, Portugeesch, Hongaarsch, Latijn en eenige Indiaansche dialecten hebben gesproken, naar gelang van de geesten, die zich door haar manifesteerden. Jammer maar, dat wij hieromtrent alleen maar vage en algemeen gehouden berichten bezitten : er bestaat geen geschreven oorkonde omtrent den inhoud der gesprekken en wij weten dus niet hoe ver dit spreken ging, ook al wordt ons verzekerd dat een zekere heer Evangelides verrukt was over de vlotheid en de zuiverheid, waarmede zij een Grieksch gesprek voerde.

Polyglotte inspiratie-mediums zijn ook thans zeer gewild in spiritistische kringen. Men begrijpt, hoe uiterst gemakkelijk zich een dergelijk inspiratiemediumschap leent tot bedrog. Ik althans kreeg op eenige dergelijke séances geheel den indruk te doen te hebben met iemand, die een van buiten geleerd lesje op zei. Het geven van eenige zinnen of zelfs van een kleine toespraak in een of meer vreemde talen, waarvan aangenomen wordt dat het

medium ze niet kent, bewijst niets voor den supernormalen, nog minder voor den geestelijken oorsprong van het gesprokene. Ook niet wanneer het zoovele of zoo exotische talen betreft, dat het onwaarschijnlijk moet worden geacht dat het medium ze beheerschen zou.

Hier zou alleen een met kenners van die talen gevoerd spontaan gesprek bewijskracht kunnen hebben, of ook, wanneer de „de geest" bereid was een aantal willekeurig opgegeven woorden of zinnen in zijn eigen taal te vertalen. Juist het constant falen van dergelijke proefnemingen, wanneer er zich z.g. een geest van vreemde nationaliteit openbaart, is een der grootste bewijzen voor de onjuistheid der spiritistische hypothese, althans in haar algemeenheid.

En toch, het moge waar zijn, dat veel, wat door geloovige zielen als het spreken in vreemde talen werd beschouwd, niets dan glossolalie was, het moge eveneens waar zijn, dat vele pseudo-mediums het verschijnsel bedriegelijk nabootsen, ook na het in rekening brengen van al deze negatieve elementen blijft er nog genoeg positiefs over.

De praestaties van Isabeau Vincent (zie boven) zijn alleszins geloofwaardig. De gevallen van onontwikkelde vrouwen, die in een of anderen abnormalen toestand (hypnose of koortsdelirium) Latijnsche, Grieksche of Hebreeuwsche volzinnen mechanisch opzegden, zijn te bekend om ze nogmaals te herhalen. Het bleek dan dat zij, soms jaren geleden, haar „kennis" hadden opgedaan tijdens haar dienstbetrekking bij een of anderen geleerde of dominee, die overluid in deze talen placht te reciteeren. Het zijn alle vrij gemakkelijk te verklaren gevallen van „unbewusste Mehrleistung" en wel uitsluitend van het geheugen. Wij hebben hier te doen met z.g. hypermnesie — een soort hypertrophie van het herinnerings-of liever van het reproductie-vermogen ([8]), zooals men soms doorloopend bij idioten of zwakzinnigen, bij normalen alleen in ziekelijke of afwijkende bewustzijnstoestanden aantreft.

Wij kennen hiervan sterke staaltjes. Ik behandelde eenige jaren geleden een patient, die zijn geheugen zoo goed als geheel verloren had. In hypnose gebracht, droomde hij zijn geheele leven van zijn derde jaar af tot in details door ; de visioenen, die hij mij onderwijl vertelde, waren zoo levendig en zoo gedetailleerd, dat het iemand in normalen toestand onmogelijk zou zijn

---

(8) Herinneren en reproduceeren zijn geen identieke begrippen. Geheugen = retentie- én reproductie-vermogen. Bij het herinneren komt de herkenning van het gereproduceerde.

geweest, zich dit alles te herinneren. (Hijzelf drukte dit zoo uit : ik herinner het mij niet, ik maak alles nogeens door). Het eenmaal aldus weer opgewekte beeld bleef in hoofdzaak behouden en zoo heroverde de man van stap tot stap zijn eigen levensherinneringen weer. Dit was typische hypermnesie, daar de patient zijn reproducties als herinneringen herkende.

Maar in de hier bedoelde gevallen is het beter van kryptomnesie te spreken, daar het gereproduceerde materiaal niet als zoodanig wordt herkend, maar voor een spontane nieuwe uiting wordt gehouden.

Kunnen wij nu steeds de xenoglossie terugbrengen tot kryptomnesie, m.a.w. is altijd aan te nemen, dat wanneer iemand in een (echte) taal spreekt, die hij bij zijn bewustzijn niet machtig is, hij dan de door hem gesproken woorden vroeger moet hebben gezien of gehoord en hypermnestisch in zijn onderbewustzijn bewaard ? Ik meen hierop onvoorwaardelijk bevestigend te kunnen antwoorden, voor zoover het alle mechanisch gereproduceerde uitingen betreft, die zonder begrip van hun beteekenis worden opgezegd, resp. opgeschreven. Maar er zijn ook eenige andere waarnemingen die ons voor moeilijker problemen stellen.

Wij zagen reeds, dat de enkele vreemde woorden, die Berta Regew sprak en in hun juiste beteekenis gebruikte, waarschijnlijk wel door haar opgepikt zijn tijdens de vele pogingen haar taal door buitenlanders te laten ontraadselen.

Ook wat de xenoglossie betreft is geen geval zoo nauwkeurig en onpartijdig onderzocht als dat van Hélène Smith. Flournoy heeft kunnen constateeren, dat het meisje, dat geen enkele taal behalve haar moedertaal sprak en alleen in haar jeugd eenige jaren zonder veel resultaat Duitsche les had gehad, gedurende haar Indische visioenen een beperkt aantal juiste of bijna juiste, echte Sanskriet-woorden in de goede beteekenis gebruikte.

Men heeft, gemengd met haar sanscritoïde glossolalie, het woord ganapatinama, gij die den naam draagt van ganapati, in den juisten zin als plechtige begroeting gebruikt, kunnen opteekenen. Verder mama priya = mijn lieve ; mama sadiou of sâdho = mijn goede, beste ; tava = van U. Ook geïsoleerde, zuivere Sanskriet-woorden tusschen het Fransch van een brief, zooals radyiva = radjîva = blauwe lotos ; pitaram = accusatief van pita = vader, maar als nominatief gebruikt ; gaya = zing ! vasanta = lente ; vagayâni = vâyasân = vogel. Smayamana = glimlachend, is een woord, dat haar ontsnapt, terwijl zij prentbriefkaarten met schoone Oostersche landschappen bekijkt. Zeer zeldzaam, slechts een enkele maal, komt het voor,

dat zij een goed woord in geheel onjuiste beteekenis gebruikt : sumanas = welwillend (9) ; Hélène gebruikt het als plantennaam : les plus belles sumanas de notre jardin.

Ook Sanskriet-letters en -cijfers verschijnen, steeds als afzonderlijke, door haarzelf niet begrepen teekens tusschen gewoon schrift of de nuchtere becijferingen die zij als afdeelings-chef van een warenhuis op een bloc-note uitvoert, terwijl zij in het geheel niet in trance is, tot haar eigen uiterste verbazing. Nooit heeft zij echter een volledige Sanskriet-zin uitgesproken of een geheel woord in dit letterschrift geschreven. Ook nooit de zoo opvallende balk gebruikt, die de letters van een Sanskriet-woord aan het boveneinde verbindt.

In dit opzicht heeft Hélène Smith het in het Arabisch zelfs iets verder gebracht, zij het ook slechts als éenmalige praestatie. In een harer Arabische visioenen laat „de sjeik, haar vader" haar een teekening zien, die zij nauwkeurig copieert ; het blijkt, in Arabisch schrift, te zijn de zin : elqalil men elhabib ktsir = „het weinige van den vriend is veel," een bekend Arabisch spreekwoord. Zij schrijft het niet maar teekent het langzaam in de verkeerde volgorde, n.l. van links naar rechts. De oorsprong van dezen Arabischen zin heeft Flournoy, na lang zoeken, met vrij groote waarschijnlijkheid kunnen ontdekken. Dr. Rapin, tijdelijk huisarts bij de ouders van Hélène, beoefende voor zijn genoegen het Arabisch ; hij had een brochure geschreven over zijn reis in Mohammedaansche landen en dit geschrift tien jaar geleden rondgestuurd aan zijn vrienden en kennissen, voorzien van Arabische spreekwoorden, bij wijze van opdracht op de kaft geschreven, die hij ontleende aan een grammaire van Machuet. In deze grammaire komt nu dit spreekwoord voor, als eerste van een geheele reeks. Waarschijnlijk is het dus wel door Dr. Rapin gebruikt, vooral daar het zich uitstekend leent tot begeleiding van een klein geschenk. Hij weet echter niet of hij een exemplaar aan de familie Smith stuurde ; mevr. Smith zegt van neen. Het is echter alleszins mogelijk, dat Hélène zulk een exemplaar met het bedoelde opschrift onder de oogen kreeg. Dr. Rapin meent zelfs zijn Arabisch handschrift met enkele fouten, die hij vroeger veel maakte, te herkennen. Wanneer het dus waarschijnlijk wordt gemaakt — hoewel verre van zeker —, dat Hélène in staat is, in haar onderbewust geheugen jaren lang een reeks onbegrepen teekens, die zij dan

(9) Is het niet mogelijk dat sumanas ook een populaire plantennaam is, zooals wij ook van duizendschoontjes of hoe-langer-hoe-lievertjes spreken ?

toch hoogstens vluchtig kan gezien hebben, vast te leggen en in trance-toestand tot in details te reproduceeren, moeten wij natuurlijk uiterst voorzichtig zijn met het aannemen van andere oorzaken voor haar Sanskrietpraestaties. Feit blijft het, dat het Flournoy niet gelukte, eenige bron op te sporen waaruit zij haar, zij het ook geringe, kennis van Sanskrietwoorden en teekens langs normalen weg zou hebben kunnen verkrijgen.

Naar aanleiding hiervan wil ik een typeerend feit naar den voorgrond brengen. Men doet — of althans deed — van de zijde der tegenstanders gaarne de mannen van psychical research het verwijt, dat zij neiging zouden hebben, al te vlug als feiten te aanvaarden, wat slechts mogelijkheden of onderstellingen zijn of zelfs feiten te verdraaien. Dat hierop van onze zijde wel eens geantwoord mag worden met een „de pot verwijt den ketel enz.", daarvan kan ik hier een treffend staaltje toonen :

Rust (Das Zungenreden) schrijft : „Vor ihrer Bekanntschaft mit Flournoy hatte Hélène Smith ihre mediumistischen Vorführungen bei einem andren Herrn gegeben, der sich mit Sanskrit beschäftigte *und in seinem Versuchszimmer die Sanskritgrammatik auf den Tisch zu haben pflegte.* Zweifellos hat die Dame wiederholt in das Buch hineingeblickt, woraus sich erklärt..."

Hij komt dus gemakkelijk genoeg klaar met het Sanskriet van Hélène — gemakkelijker dan Flournoy, maar ten koste der waarheid, want deze laatste schrijft letterlijk : „Maintenant, comment ces fragments authentiques ont-ils pu arriver dans la possession de Mlle Smith, qui n'a aucun souvenir (non plus que sa famille) d'avoir jamais étudié le sanscrit ?... *Voilà le problème où mes recherches ont échoué jusqu'ici* et dont je n'attends plus la solution que de quelque heureux hasard... J'en suis réduit, pour le moment, à de *vagues conjectures.*

Il *suffirait* en résumé, pour rendre compte du langage hindou de Mlle Smith, que soit dans le groupe N. soit quelque autre milieu spirite que j'ignore, on lui *eût* montré à titre de curiosité et laisser feuilleter une grammaire ou un lexique sanscrit... Je dois toutefois ajouter que les renseignements que j'ai pu recueillir jusqu'ici *ne m'ont fourni aucun indice positif de la vérité de ma supposition,* bien qu'ils n'en établissent point non plus la fausseté." (10) M.a.w. de man der wetenschap Dr. Hans Rust, hoogleeraar aan de universiteit te Koningsbergen, vervalt hier in absoluut onjuist citeeren, dat ongeveer het tegendeel zegt van wat in het oorspronkelijke staat. Ik ben er van over-

(10) „Des Indés à la Planète Mars", 3ième ed., 308-385.

tuigd, dat dit dezen geleerde op een ander gebied zijner wetenschappelijke werkzaamheid niet zoo spoedig overkomen zou zijn, om zoo onnauwkeurig te citeeren, dat het bijna een vervalsching lijkt, maar ik heb meerdere malen opgemerkt, dat de afkeer tegen alles wat „occult" riekt, zelfs den nuchtersten man der wetenschap zooal niet direct zijn waarheidsliefde, dan toch zijn kritische bezonnenheid en wetenschappelijke nauwkeurigheid deed verliezen.

Nochtans blijft de verzoeking groot, de curieuze Sanskriet-praestatie van Hélène Smith te herleiden tot zeer ver doorgevoerde hypermnesie of liever kryptomnesie. Hier staat echter tegenover, dat de mogelijkheid, dat Hélène haar kennis van het Sanskriet langs supernormalen weg verkregen heeft, geenszins uitgesloten is.

Wij behoeven hiertoe niet haar eigen zienswijze te deelen, dat het herinneringen uit een vroegere incarnatie zijn ; ja zelfs als wij deze mogelijkheid ernstig in overweging willen nemen — en ik zie principieel geen bezwaar dit te doen — zijn er talrijke gegevens, die tegen deze opvatting pleiten. Evenmin behoeven wij aan te nemen, dat de geest van een Hindoe, die dan al bijzonder slecht op de hoogte van zijn eigen taal zou geweest zijn, door haar sprak.

Maar wij weten, uit de mededeelingen van den ultra-sceptischen Flournoy zelven, dus wel uit zeer onverdachte bron, dat Hélène supernormale vermogens, althans dat der telepathie, bezat (zie l.c., pag. 363 e.v.). Dit maakt de hypothese, dat zij ook haar Sanskriet-woorden en letters langs helderziende weg putte uit het het onderbewustzijn van andere personen, in casu van Prof. Flournoy, die in jonge jaren een beetje aan die studie gedaan had, althans voor discussie vatbaar. Wanneer wij verder van Flournoy hooren hoe Hélène de handteekeningen van twee, sinds bijna een eeuw overleden autoriteiten van het dorpje Chassenez, dat niemand kende en waar H. nooit geweest was, tot in details nauwkeurig produceerde, zooals haar onderzoeker kon constateeren, nadat hij ze met moeite uit de oude archieven van het dorpje had opgediept — als wij hooren hoe de koning Sivrouka Nagaca, die in het begin der vijftiende eeuw in Zuid-Indië leefde en het fort Tchandragiri bouwde, aan allen, zelfs den besten, Orientalisten onbekend was, tot Flournoy met veel moeite zijn naam vond in een oud werk van de Marlès over Indië, waarvan slechts twee exemplaren in Genève te vinden waren, beide begraven in het stof der bibliotheken, dan lijkt ons deze hypothese nog niet zoo heel dwaas, althans niet zoo heel veel dwazer dan de reeksen van onwaarschijnlijkheden, waartoe Flournoy, naar hij zelf getuigt, zijn toevlucht moest nemen om Hélène's praestaties „natuurlijk" te verklaren.

Maar erkend zij : volledige zekerheid is nog niet verworven. Zooals het geheele vraagstuk der echte xenoglossie momenteel nog in de lucht hangt. Wij hebben hier slechts even gewaagd dit moeilijke probleem aan te roeren, waar het in nauw verband stond met ons eigenlijk onderwerp : de glossolalie. Een dieper gaande studie wenschen wij ons tot later voor te behouden.

Een correctie

Van verschillende zijden heeft men er mij opmerkzaam op gemaakt, dat in mijn kritiek op het z.g. „medium" Melzer (zie pag. 117) een fout schuilt. „Lissipan", één van de „geesten" die zich door hem heeten te manifesteeren, beweert niet een Thibetaansche, maar een Mantsjoerijsche vrouw te wezen, nog wel iets als een prinses.

De vergissing sproot voort uit een lapsus memoriae, een verwarring met een anderen Thibetaanschen geest (natuurlijk ook alleen Duitsch sprekend). Er was dus *niet* te verwachten, dat de bewuste geest van „lamah" spreken zou. Kan dus de jonge dame, zonder zich te compromitteeren, het woord „bonze" gebruiken, past dit in haar mond van voorname Mandsjoerijsche ?

Jammer genoeg, maar het woord bonze deugt heelemaal niet. Het woord bestaat niet in eenige Aziatische taal. Ik heb er een groot aantal verschillende encyclopaedieën over geraadpleegd, zoowel Nederlandsche als buitenlandsche, en alle zijn het er over eens : bonze is een bastaardwoord, een woord dat het eerst gevormd werd door de Portugeezen — men weet niet recht waarvan afgeleid ; misschien uit het Japansche Bosatsu. Anderen zeggen van Bo-zu of Bosi. Dit beteekent in het algemeen een Boeddhistische priester, en schijnt vaak in min of meer verachtelijke beteekenis te worden gebruikt. De andere Europeanen namen het woord van de Portugeezen over en pasten het klakkeloos toe op allerlei soorten Aziatische priesters.

Ook Dr. Duyvendak, hoogleeraar in het Chineesch aan de Leidsche Universiteit, tot wien ik mij wendde, gaf juist dezelfde inlichtingen. Hij voegde er nog aan toe, dat het hem vrijwel uitgesloten leek, dat een Mandsjoerijsche van hooge geboorte het woord ooit zou gebruiken.

De hoogere standen in Mandsjoerije spreken veelal Chineesch — ook deze inlichting is van Prof. Duyvendak afkomstig. De Encyclopedia sinica leert mij, dat het Chineesche woord voor priester fa-shih is.

De zaak begint er dus voor de „lieve Lissipan" niet bepaald beter uit te zien. Ik vergeleek het geval in mijn vorig artikel met een Zeeuwsche boer, die zijn dominee een pope zou noemen. Maar pope is ten minste een in een Europeesche taal voorkomende benaming van een priester, terwijl „bonze" slechts een door Westersche schrijvers gebruikte term is, terwijl bij geen enkel Aziatisch volk de priesters werkelijk dien naam dragen. Hoogstens kan men het met wat goeden wil op de Japansche priesters toepassen.

Het is misschien niet beleefd tegenover zoo'n voorname dame, maar voorloopig zullen wij zoo vrij zijn, „Lissipan" te verslijten voor een bedenkseltje van den heer Melzer, juist als al zijn andere „geesten". Mocht zij genegen zijn zich te rehabiliteeren, en b.v. een vlot Chineesch gesprek voeren met iemand, die deze taal machtig is (niet maar een paar hier of daar opgescharrelde woorden of zinnen, zooals Melzer b.v. in het Hindi produceert) dan zal niets ons aangenamer zijn dan haar amende honorable te maken.

Dr. P. A. DIETZ.

Parapsychologische verschijnselen in oude Oorkonden.

III S. P. SCHELTEMA, EEN NEDERLANDSCHE PARAPSYCHOLOOG UIT DE EERSTE HELFT DER VORIGE EEUW.

Er kwam mij kort geleden een oud boekje onder de oogen, dat voor de geschiedenis van het parapsychologisch onderzoek in Nederland van belang geacht dient te worden.

Het is getiteld : „Over het voorgevoel bij den mensch in den wakenden toestand, slaap, droom, magnetischen toestand en terugkeer der geestvermogens bij krankzinnigen kort voor den dood en over het voorgevoel bij het dier." De auteur van dit boek, dat in 1844 bij J. G. Stenfert Kroese te Arnhem verscheen, is S. P. Scheltema, „eerste stadsdokter te Arnhem."

Ik wil hier twee gevallen van profetisme doen volgen, zooals deze door Scheltema worden vermeld.

„Het is nu zestig jaar geleden, dat te Elden, een dorpje bij Arnhem, een zekere boer, Budding, woonde, bij wien een boeren jongen toen als ploegdrijver in dienst was, die altijd de hekken op den naburigen Drielschen dijk

ging openzetten, als in de Eldensche of naburige gemeente een lijk zou komen. Hij stond des nachts op, zeggende : dat hij gewekt werd en niet durfde blijven liggen. Als men hem dan vroeg, waar hij geweest was, zeide hij, dat er een lijk was voorbijgegaan, waarvoor hij de hekken had moeten open doen en hij had dan de geheele lijkstaatsie gezien.

Onder andere gebeurtenissen welke met dezen jongen van tijd tot tijd voorvielen, was vooral het volgende wegens deszelfs opmerkelijkheid in het geheugen gebleven.

Onder Driel, op eene plaats die het Vlot heette, woonde een boer, eigenaar van die plaats. Deze plaats was gelegen achter het nog thans (1844) bestaande buitengoed Nevel. De boer was honderd en acht jaren oud, werd genaamd de oude Willem en was een groot vriend van den boer Budding, hierboven vermeld. Toen de ploegdrijver weder eens des nachts was uit geweest, zeide hij des morgens bij het ontbijt tegen Budding : „boer, ik ben dezen nacht uit geweest, en ik heb weer de hekken losgedaan, toen zijt gij mij voorbij gereden met uw wagen met een lijk er op, en gij hadt uwe beide springhengsten voor den wagen, en waar ik hekken heb losgedaan, dat was de weg naar het Vlot, zoodat de oude Willem er nu spoedig aan zal moeten".

„Dat geloof ik niet", zeide de boer, „want ik zou de hengsten niet voor een lijkwagen spannen".

Ongeveer drie weken daarna kwam de oude Willem te sterven. Toen zou Budding hem wegbrengen, gelijk hij hem vroeger had beloofd, maar ziet, het eene paard had een veulen, het andere was kreupel, enz. Zij hadden geen paarden. Toen zeide de jongen : „Neen, boer, de hengsten moeten er voor", zooals ook gebeurde.

Zij gingen mak voor den wagen, zoodat ieder verwonderd was. „Ja vrienden", zeide de boer, „Willem oom is grappig geweest in zijn leven, wij zullen hem ook op een grappige wijze begraven".

Toen werd het lijk op een wagen gezet, waarop de paarden begonnen te springen, loopende met den wagen achteruit in de sloot, en het lijk er achter af. Zij zetten het lijk wederom op den wagen, en daarop gingen de paarden geregeld voort en alles liep wel af. (1)

Deze jongen was mager, zag er slecht uit, en is vroeg gestorven.

. . . .

---

(1) Vooropgezet dat dit verhaal authentiek is, hetgeen ik waarschijnlijk acht, dan hebben wij hier dus met een geval van tweede gezicht te doen gepaard gaande met slaapwandelen.

Toevallig dezer dagen met een mijner oude vrienden in gesprek komende over dit onderwerp, verhaalde hij mij het volgende voorval van voorgevoel zijner moeder, aan welk voorval hij zijn leven te danken heeft. Het was in het jaar 1814, toen ik twaalf jaar oud was, dat mijne moeder, toen te Amsterdam woonachtig, zich zeer verontrust gevoelde door een droom. Mijne ouders hadden toentertijd een buitenplaats, genaamd Spaar en Lommer, aan het Sparen, buiten Haarlem. Mijn vader was op reis, en mijne moeder moest om zekere aangelegenheden naar Amsterdam, en liet mij, onder het opzicht van eenige bij ons gelogeerde goede vrienden buiten. De hiervoor gemelde droom nu kwam hierop neer, dat mijne moeder mij in haren slaap in het water had zien vallen, waarover zij, die eene zeer verstandige en godsdienstige vrouw was, verre van bijgeloovig, zich evenwel door angst en vrees voor de verwezenlijking van het gedroomde, zoo gekweld gevoelde, dat zij het als hare plicht beschouwde alle maatregelen van voorzorg te nemen en zich althans te overtuigen of haar voorgevoel al dan niet iets te beteekenen had. Zij zond daarom dadelijk naar een vriend van ons huis, deelde hem hare bezorgdheid mede, en verzocht hem, zoodra mogelijk een rijtuig, waarvoor zij inmiddels gezorgd had, te bestijgen, om naar ons buiten te Haarlem te rijden, zich van mijnen toestand te overtuigen en haar daarvan zoo spoedig mogelijk te komen berichten. Deze vriend, een cordaat man, een zee-officier, willigde, na vruchtelooze pogingen om mijne moeder tot andere denkbeelden te brengen, haar verzoek in en vertrok onmiddellijk, zelfs eenigszins beangst door de volharding mijner moeder in hare meening, dat deze droom misschien eene waarschuwing konde zijn, welke men zich kon berouwen niet gehoord te hebben. Terwijl dit alles te Amsterdam, vroeg in den ochtend, voorviel (want mijne moeder, die anders door een ziekelijk gestel niet vroeg opstond, had ditmaal een uitzondering gemaakt, uit vrees dat hare voorzorg te laat zou komen), was ik buiten op de plaats aan het spelen met een paar jonge heertjes, die bij mij gelogeerd waren. Zooals men gewoonlijk op jeugdigen leeftijd roekeloos is en geen gevaar ziet, ging het ook mij, die genoegen vond om eerst zachtkens, en vervolgens hoe langer hoe harder te loopen over eene wel zware, maar door hare lengte zeer buigzame plank, tot dat ik, door de daaruit ontstane dribbeling, in het water viel, in een gracht van circa twintig voet breed, en van genoegzame diepte, om mij eenigen tijd onder water te houden, tot dat ik, weder boven komende, mijne makkers als versteend van schrik roerloos aan den kant zag staan en hun toeriep : „redt mij of haalt

hulp". Zij besloten tot het laatste en liepen naar den stal, zijnde de kortste weg, om van daar, door een billardkamer in het huisvertrek te komen, om hulp te verkrijgen. Eer zij nog den stal bereikten, zagen zij een rijtuig daar binnen rijden, en riepen toen dadelijk uit al hun macht : „Helpt, helpt, Jantje ligt in het water !" Wie zal het gevoel beschrijven van onzen braven vriend, die in allerijl derwaarts gereden, nog het rijtuig niet had verlaten, en reeds bevestigd vond, dat het voorgevoel mijner moeder waarachtig was. Spoedig uit het rijtuig springend haalt hij een lange queue uit de aan den stal grenzende billardkamer, grijpt een der verschrikte jongens bij den arm, en roept uit : „haast u en wijs mij de plaats van het ongeluk". Deze was niet verre verwijderd. Daar komend, zoekt hij mij met de billardqueue op de aangewezen plaats ; doch mij niet dadelijk vindende, springt hij van de brug en heeft het geluk, om mij, na herhaalde duikingen, beseffeloos aan wal te brengen..."

Uit het bovenstaande moge blijken, dat reeds in de eerste helft der vorige eeuw een Arnhemsche medicus zich in zoo hooge mate voor de studie der supernormale verschijnselen interesseerde, dat hij er een werkje over schreef.

Zekerlijk valt er veel aan te merken op de wijze waarop hij de gevallen vermeldt. Een en ander geschiedt op een voor ons te weinig critische — te gemoedelijke — wijze. Wij stellen thans strengere eischen aan onze berichtgevers.

Dit alles neemt echter niet weg, dat Scheltema's boekje onze aandacht verdient. Niet slechts omdat hij als een onzer voorloopers dient te worden beschouwd, maar tevens omdat het door hem bijeengebrachte materiaal voor vergelijkend onderzoek (in de overeenstemming der verschijnselen ligt ongetwijfeld bewijskracht voor hun echtheid) van waarde dient te worden geacht.

TENHAEFF.

Een geval van tweede gezicht

In het laatste werk van den onlangs overleden genialen medicus-bacterioloog Prof. Dr. Hans Much, getiteld : „Arzt und Mensch" (Dresden, Carl Reissner, 1932) verhaalt de schrijver een stuk van de levensgeschiedenis van zijn vader, die predikant was in een dorpje niet ver van Berlijn.

Hij geeft de woorden van zijn vader, zooals deze tot hem sprak op een tochtje per rijtuig, aldus weer (bldz. 189) :

„Nu ik toch over dien tijd praat en we nog een kwartier te rijden hebben, zal ik nog een gebeurtenis vertellen.

In dien nacht in Berlijn had ik mijn eerste en eenige toekomstgezicht. Mijn zenuwen waren wel zoo gespannen, dat er aan een diepen slaap niet te denken was. Deze spanning was ook wel de oorzaak van het gezicht.

„Ik droomde of ik zag het volgende. De zuster van den overledene (hij vertelde dat hij juist een telegram gekregen had dat zijn beste vriend overleden was) nam mij bij de hand en leidde mij een trap op naar een slaapkamer. „Voor wij hem aan de aarde overgeven, zou ik nog graag even wat afdoen," zeide zij. „Hier zijn wij alleen. U was mijn broer nog duizend mark schuldig ; wij wenschen dat U dat als aandenken neemt. En geeft U hier dit gouden horloge aan Uw Hans. Hij is immers het petekind van mijn broer. Mijn broer droeg het altijd."

„Ik reed naar Sorau (de plaats waar de vriend gestorven was). Ik was daar nooit geweest. Je weet, ik ben geen dweper, maar bovenal realist. Maar hoe werd het mij te moede, toen een kwartier voor de begrafenis de zuster mijn hand greep ? De trap... van waar kende ik die toch ? en de slaapkamer ? Ik kende hier ieder meubel, hoewel ik er nooit geweest was ! En nu begon zij te spreken. En dezelfde woorden... — „God, dominee, U wordt zoo wit als een lijk !" riep zij plotseling verschrikt.

„Inderdaad werd ik duizelig. Ze haalde een glas water. Toen ik weer tot mijzelf kwam, had ik in mijn eene hand de verscheurde schuldbekentenis en in de andere het gouden horloge.

Ik zie dat ge het nu nog draagt."

F. ORTT.

H.P. Blavatsky en Tibet.

In den vorigen jaargang van dit tijdschrift (pag. 134-135) heeft Tenhaeff in zijn artikel : „De Magie in Tibet" de veel omstreden vraag aangeroerd of mevr. Blavatsky — een van de stichters der Theosofische Vereeniging — inderdaad, zooals zij verklaarde, verscheidene jaren in Tibet heeft doorgebracht en daar veel van haar occulte kennis heeft opgedaan.

Hij wijst daarbij op het rapport, door Hodgson uitgebracht aan de S.P.R., waarin de verklaringen van mevr. Blavatsky als bewust bedrog worden gebrandmerkt en zelfs betwijfeld wordt of zij ooit in Tibet is geweest. Tevens maakt hij melding van de scherpe critiek, door mevr. A. Besant op dit rapport uitgeoefend.

Deze opmerkingen deden bij mij het voornemen rijzen om nogeens in dit tijdschrift te laten zien, op hoe onverantwoordelijk-kortzichtige en onwetenschappelijke wijze de negatieve conclusies van Hodgson c. s. zijn opgesteld, en daarbij de aandacht te vestigen op de heuristische beteekenis van het werk van H. P. Blavatsky voor de huidige parapsychologie, te meer, daar het — dank zij verschillende nieuwe gegevens — mogelijk is een ander licht op deze zaak te werpen. Waar het mij voorloopig, door gebrek aan tijd, niet mogelijk is dit plan uit te voeren, volsta ik met de aandacht te vestigen op een uitlating van recenten datum, die wel een getuigenis uit onverdachte bron is voor de betrouwbaarheid van mevr. Blavatsky waar het haar bewering over haar verblijf in Tibet betreft.

In 1927 verscheen een Engelsche vertaling van het Tibetaansche : „Boek der Dooden" (1). De Tibetaansche vertaler, Lama Kazi Dawa Samdup, lector in het Tibetaansch aan de Universiteit in Calcutta, geeft daarin, na H.P. Blavatsky geciteerd te hebben, als zijn meening te kennen : „that despite the adverse criticisms directed against H. P. Blavatsky's works, there is adequate internal evidence in them of their author's intimate acquaintance with the higher lamaistic teachings, into which she claimed to have been initiated." (Pag. 7).

D. H. PRINS.

---

1) „The Tibetan Book of the Dead", W. Y. Evans-Wentz, Oxford, 1927.

BOEKBESPREKING.

D[r] H. C. RUEMKE : *Ontwikkelingspsychologie en Psychotherapie. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleeraar in de ontwikkelingspsychologie a. d. Rijks-Universiteit te Utrecht, op 19.6.1933. Paris, Amsterdam, 1933.*

Om in een enkel woord den inhoud dezer rede te schetsen zouden wij kunnen zeggen : rijk aan geconcentreerden inhoud. De ontwikkelingspsychologie bevindt zich, evenals de andere takken der zielkunde (en misschien meer dan één van deze) in een stadium van snelle ontwikkeling, van onophoudelijke wijziging, verruiming, verdieping der inzichten. Dat zij daardoor — en dit geldt ook voor de psychologie in het algemeen — bij wijlen den indruk maakt, in een bijna chaotischen toestand te verkeeren, is niet te vermijden. Een der belangrijkste ontwikkelingswetten, die Rümke in het bijzonder op den voorgrond plaatst, is wel deze : „Het zeer eenvoudig gestructureerde, dat een totaliteits-reactie vertoont, begint zich te differentieeren ; hiermede gaat de totaliteitsreactie bijkans verloren ; de differentiatie voert vervolgens tot subordinatie van functies : de centraliseering begint. Het gecentraliseerde vertoont opnieuw, maar nu op hooger niveau, een totaliteitswerking." (Pag. 9). Aan deze fundamenteele wet is ook de psychologie onderworpen en in deze inhoudsrijke rede zien wij een ernstige poging sterk gedifferentieerde opvattingen als de psycho-analyse van Freud, die van Adler en van de Züricher school, de leer van de oerhorme van v. Monakow, de entelechieleer van Driesch, die der quantitatieve potentiën van overgeërfde ontwikkelingsreeksen en hun wisselende invloed op de biologische levenscurve, zooals deze door Hoffmann is ontwikkeld, de integratie-leer van Sherrington e.a., het retardatieprincipe van Bolk, tot een geheel, een integratie van hoogere orde te verwerken.

Zeer belangrijk en vruchtbaar — ook voor de psychotherapeutische praktijk — lijkt mij de onderscheiding van neurosen der stijgende, resp. der dalende of stilstaande levenslijn. De eerste een protest der zich inspannende psyche tegen de beklemmende omstandigheden, die tot een integratie op hooger niveau kan leiden en waarbij een goed geleide, psychische behandeling de beste resultaten kan hebben ; de tweede een machteloos pogen, dat veelal tot niet anders dan tot chronische desintegratie zal leiden en waartegen de therapie in den regel machteloos is.

Aan het einde zijner rede, na zoovele theorieën in oogenschouw te heb-

ben genomen, komt de nieuwe hoogleeraar nochtans tot een besef, die de diepte van zijn inzicht in de menschelijke ziel alle eer aandoet. Hij zegt (pag. 25) : „Is door oerhorme en entelechie, retardatie, integratie, organisatie der libido, ik-ontwikkeling de curve van den menschelijken ontwikkelingsgang bepaald ? Meenden wij dit, dan zouden wij wel zeer onrecht doen aan de kernbelevingen van het menschelijk zijn. Aan het meest essentieele der existentie zouden wij voorbijgaan..."

Wij kunnen zeker de Utrechtsche Universiteit gelukwenschen met een hoogleeraar, wiens geweldige theoretische kennis zijn dieper wezen niet heeft ontwricht, die de slechts betrekkelijke waarde van deze hypothesen heeft ingezien, zoodat zijn persoonlijkheid blijkbaar ze allen de baas is gebleven, waarom hij met volle instemming het diepzinnige woord kan aanhalen ; „Alle bewustzijn is in lijden gegrondvest en alle hooger treden van bewustzijn is klimmend lijden."

DIETZ.

INHOUD.

BERICHT.

Het November-nummer zal twee, zeer belangrijke opstellen van Prof. Dr. M. C. v. Mourik Broekman en Dr H. Wolf bevatten.

